

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav etnologie
Historické vědy - etnologie

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Lenka Libichová

Sokolská identita: dříve a nyní
The Sokol Identity: Past and Now

Praha 2017

Školitelka: doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze, dne 30. 5. 2017

.....
Mgr. Lenka Libichová

PODĚKOVÁNÍ

Velké poděkování patří zejména mé školitelce, doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc., za výborné vedení a dobrou spolupráci v průběhu celého doktorského studia. Dále chci poděkovat všem respondentům za jejich ochotu a čas, v neposlední řadě mým nejbližším, kteří mi byli velkou oporou, a všem, kdo mi drželi palce!

ABSTRAKT

Tato disertační práce pojednává o proměnách sokolské identity v průběhu času. Spolek založený již v roce 1862 oslavil v roce 2012 výročí 150 let existence, přičemž vrcholem oslav byl XV. všesokolský slet. Slet byl v očích veřejnosti vnímán rozdílně, vyvstala tudíž otázka, co vlastně v současnosti znamená být členem Sokola a co to znamenalo při jeho založení. Platí stále stejné hodnoty, které platily dříve?

Práce je tak rozdělena do dvou částí – historické a současné, kdy jednotlivé kapitoly zároveň vytváří tematické celky určující vývoj sokolské identity. Historická část se opírá o již známá fakta zpracovaná historiky, která jsou konfrontována s pracemi sokolských autorů a také s archivními prameny. Část věnovaná současnosti obsahuje vedle stručného popisu fungování ČOS rovněž poznatky z vlastního terénního výzkumu, jehož cílem bylo zjistit „etické“ i „emické“ vnímání Sokola z hlediska hodnot. Výzkum byl proveden jednak kvantitativní metodou dotazníkového šetření mezi sokolskou i „nesokolskou“ veřejností, jednak kvalitativní metodou řízených rozhovorů s vrcholnými představiteli ČOS. Byla využita rovněž metoda zúčastněného pozorování na tradiční akci Sokola Pražského – šibřinkách (jak probíhají a jaké se těší oblibě).

Po obnově ČOS r. 1990 bylo třeba nalézt nový směr v nové politické i společenské situaci. Sokol by se dal nyní definovat jako organizace s národní tradicí, což demonstruje mj. účastí na oficiálních pietních aktech, nicméně v současnosti primárně sportovně, sekundárně pak kulturně orientovaná.

Klíčová slova: Česká obec sokolská, Sokol, Sokol Pražský, spolky, tělovýchovné jednoty.

ABSTRACT

This dissertation thesis deals with the Sokol identity changes during its whole existence as Sokol was founded in 1862. In 2012 Sokol celebrated 150th anniversary by XV Sokol gymnastic festival 'Slet'. There were different opinions about that festival. That is the reason why the question about motivation of being a Sokol member in the past and now is so important. Are the same traditional Sokol values in the present?

The thesis is divided into two parts – historical and contemporary – each chapter deals with a logical part of Sokol identity development. The historical part is based on a well-known historical studies that are confronted with both Sokol writers and archival resources. Besides of the general facts about the Czech Sokol Organization, the contemporary part also includes a field research focused on topics of both 'ethic' and 'emic' Sokol values. The research was prepared by using a quantitative method of questionnaire survey of both Sokol members and non-Sokol public. The second part of research was prepared by using a qualitative method of directed interview with Sokol leaders. In the research participating observation at the Prague Sokol ball 'Šibřinky' was also used. The question is whether they are still popular or not.

It was necessary to find new goals in a new political and social situation after the Czech Sokol Organization re-creation in 1990. Sokol could be defined as an organization with a strong national tradition demonstrated by the presence in ceremonies although it mainly focuses on physical training and culture topics now.

Key words: Czech Sokol Organization, Sokol, Sokol Prague, associations, Gymnastics

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
1.1 Kritika použitých zdrojů a literatury.....	10
2. VZNIK A ROZVOJ SOKOLA ZA ÉRY MIROSLAVA TYRŠE.....	14
2.1 Historické pozadí.....	14
2.2 Založení Tělocvičné jednoty pražské.....	15
2.3 První starosta.....	17
2.4 Vnější symbolika spolku.....	20
2.5 Sokolské aktivity.....	24
2.6 Ženská otázka v Sokole – Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.....	28
2.7 Osobnost Miroslava Tyrše.....	31
2.8 Shrnutí.....	35
3. SOKOL PO SMRTI MIROSLAVA TYRŠE DO ROKU 1914.....	37
3.1 Pohřeb Miroslava Tyrše.....	37
3.2 Tyršovi následovníci.....	38
3.3 Vznik ČOS.....	40
3.4 Ženské odbory.....	44
3.5 Sletová tradice.....	48
3.6 Sokolstvo a sport.....	52
3.7 Shrnutí.....	54
4. SOKOLSTVO ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	56
4.1 Vypuknutí války.....	56
4.2 Sokolové a legie.....	58
4.3 Zapojení do domácího odboje.....	62
4.4 Spolková činnost za války.....	65
4.5 Charitativní činnost.....	68
4.6 Vznik Československé republiky.....	72
4.7 Shrnutí.....	76
5. OBDOBÍ „ZLATÉHO VĚKU“.....	77
5.1 Sokol v novém státě.....	77
5.2 První slet po válce.....	81
5.3 Tyršův dům.....	82
5.4 Slety na Strahově.....	84
5.5 Sokolští olympionici.....	87
5.6 Generační výměna vedení ČOS.....	89
5.7 X. všesokolský slet.....	91
5.8 Shrnutí.....	93
6. OD „DRUHÉ REPUBLIKY“ DO ROKU 1948.....	95
6.1 Mnichovská dohoda a její dopady.....	95
6.2 Sokol v Protektorátu Čechy a Morava.....	97
6.3 Odbojná činnost.....	100
6.4 Represe.....	104
6.5 Obnova ČOS.....	106
6.6 XI. všesokolský slet.....	111
6.7 Shrnutí.....	114
7. SOKOL V LETECH 1948-1990.....	115
7.1 Fungování Sokola po XI. všesokolském sletu.....	115
7.2 Sjednocení tělovýchovy a konec Sokola.....	118
7.3 Sokolové a spartakiády.....	120

7.4 Sokolstvo v emigraci	123
7.5 Vznik „novodobého“ Sokola	126
7.6 Shrnutí.....	127
8. ČESKÁ OBEC SOKOLSKÁ V 21. STOLETÍ	129
8.1 ČOS obecně	129
8.2 Organizační struktura ČOS	129
8.3 Programové útvary ČOS	131
8.3.1 Odbor všestrannosti	131
8.3.2 Odbor sportu	131
8.3.3 Vzdělávatelský odbor	132
8.4 Ústřední škola ČOS	132
8.5 TJ Sokol Pražský	133
8.6 Novodobé slety	134
8.7 Shrnutí.....	138
9. TERÉNNÍ VÝZKUM.....	140
9.1 Dotazníkové šetření	140
9.1.1 Sokolská identita z pohledu členů Sokola	141
9.1.2 Sokolská identita z pohledu veřejnosti	144
9.2 Rozhovory.....	146
9.2.2 Dagmar Fischerová – místonáčelnice ČOS	146
9.2.3 Mgr. Petr Syrový – předseda odboru sportu ČOS	147
9.2.4 Doc. RNDr. Zdeněk Mička, CSc. – vzdělavatel ČOS	151
9.2.5 Mgr. Martin Chlumský, Dis. – ředitel ÚŠ ČOS.....	152
9.2.6 Paní X – autorka sletových skladeb	155
9.3 Zúčastněné pozorování	157
9.3.1 Šibřinky Sokola Pražského 2015	157
9.4 Vyhodnocení.....	160
10. ZÁVĚR	163
11. POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ	166

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- ČASPV – Česká asociace sport pro všechny
ČOS – Česká (Československá) obec sokolská
ČOV – Český (Československý) olympijský výbor
ČSTV – Český (Československý) svaz tělovýchovy
DTJ – Dělnické tělocvičné jednoty
KSČ – Komunistická strana Československa
MOV – Mezinárodní olympijský výbor
OSVO – Obec sokolská v odboji
ROH – Revoluční odborové hnutí
TJ – tělocvičná jednota
TSPADP – Tělocvičný spolek paní a dívek pražských

1. ÚVOD

Disertační práce má poměrně rozsáhlé téma „Sokolská identita: dříve a nyní“, a to s ohledem na skutečnost, že v roce 2012 Sokol oslavil již 150. výročí od založení v roce 1862. Během existence byla činnost spolku různým způsobem narušena (rozpuštění ČOS v průběhu 1. světové války, úplný zákaz Sokola v roce 1941, omezení činnosti po roce 1948 a její zastavení v roce 1952), což do vnímání sokolstva zevnitř i zvenčí významně zasáhlo. Sokol vznikl v době 3. fáze národního obrození, kdy docházelo k formování moderních národů. Domnívám se, že právě díky době Sokol vznikl na vlasteneckém základě jakožto národní spolek, přičemž je otázka, zda je jím i v současnosti.

Práce má tedy ukázat, k jakým změnám v sokolské identitě docházelo a jak se projevuje nyní. Na samotnou identitu (*shoda ve všech vlastnostech, totožnost/konkrétní celistvá, ničím nezaměnitelná podstata, kterou se od sebe liší jednotlivá lidská individua*¹), respektive sokolství, lze nahlížet z hlediska motivace (proč se lidé stávají členy Sokola) v několika rovinách – společenské, vlastenecké, zdravotní, tělovýchovné/sportovní a estetické – přičemž práce by měla ukázat, která v průběhu času převládá.

Aby bylo možné tak široké téma postihnout, bude práce rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou, respektive historickou a současnou. S ohledem na rozsáhlý literární i archivní fond, který o sokolské problematice pojednává, jsem se rozhodla pojmout historickou část spíše deskriptivně a zrekapitulovat již známá data o sokolství, přičemž práce předních historiků záměrně konfrontuji s archivními prameny a sokolskými autory. Úkolem této práce není sepsat historii Sokola, ale na dílčích historických faktech ukázat proměny sokolství. Až na výjimky je také ignorována oblast politiky, neboť politika v Sokole by mohla být svým rozsahem námětem pro samostatnou disertační práci. Zároveň si však uvědomuji, že jakákoli analýza sokolské činnosti se od dobové politické situace separovat nedá, že je zde vždy potenciálně přítomná, a že spolek na ni reagoval třeba i tím, že se prezentoval a prezentuje jako apolitický.

V části odkázané na současnost vedle teoretického a deskriptivního přístupu (struktura ČOS apod.) využiji rovněž vlastní terénní výzkum (praktická část), v němž budou zastoupeny jak kvalitativní metody zúčastněného pozorování (šibřinky Sokola Pražského – jak probíhají a jaké se těší oblibě) a rozhovorů s vrcholnými představiteli Sokola, tak kvantitativní metoda dotazníkového šetření na vnímání Sokola a sokolských hodnot mezi členy spolku i

---

¹ *Akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha, 2001, heslo *identita*, s. 319.

„nesokolskou“ veřejností. Při sestavování dotazníků jsem vycházela ze svých zkušeností dobrovolné cvičitelky v Sokole, kterou jsem od roku 2006. Během té doby jsem o Sokole slyšela hodně protichůdných názorů, přičemž jsem je do dotazníků promítla a následně je konzultovala s několika sokolskými představiteli. Vycházela jsem rovněž z předpokladu, že v minulosti byla silná vazba na národ, přičemž mě mj. zajímalo, jak je na Sokol pohlíženo v současné době, kde je v České republice vlastenectví vidět spíše při hokejových turnajích národního týmu (stačí si vzpomenout na zaplněná náměstí po zisku zlaté medaile na mistrovství světa nebo zimních olympijských hrách 1998 v Naganu), a co vlastně motivuje lidi k členství v Sokole (dle vlastních zkušeností z jedné velké pražské jednoty bych předpokládala, že to bude kvalitní cvičení za dobrou cenu, neboť do mých hodin chodí ženy, které trápí např. bolesti zad, nebo chtějí dobře vypadat a fitness centra jsou ve srovnání s nabídkou Sokola v průměru minimálně o polovinu dražší – ale to je pochopitelně jen jeden úhel pohledu, který může pomoci potvrdit/vyvrátit právě výzkum).

Sokol má od počátku specifickou symboliku, přičemž na její dílčí část jsou dotazníky také zaměřené (např. oslovení bratře/sestro, u něhož předpokládám, že se vyjma oficiální korespondence příliš nevyužívá).

Na rok 150. výročí spolkové existence připadl XV. všesokolský slet, na nějž jsem zaznamenala pozitivní i negativní reakce, a proto jsem jej také do dotazníků zařadila. Vrcholných představitelů Sokola se dotáží na problémy a úspěchy, se kterými se setkávají v rámci své působnosti, dále to, jak vnímají postavení Sokola v soudobé české společnosti a na cíle, které by si mělo sokolské hnutí klást.

Vyústěním práce bude pak samotný závěr, kde dojde k výsledné analýze a interpretaci dat, respektive ke komparaci proměn sokolské identity, což by mělo být také největším přínosem práce v jinak již poměrně probádané problematice Sokola. Vzhledem k rozsahu práce je pro lepší přehlednost na konci každé kapitoly uvedeno dílčí samostatné shrnutí. S ohledem na analyzovaná zjištění se zároveň pokusím nastínit možné směřování Sokola do budoucna.

1.1 Kritika použitých zdrojů a literatury

Historická část se faktograficky opírá zejména o práce předních českých historiků psaných po roce 1989 – Marka Waice (odborné publikace *Sokol v české společnosti 1862-1938, Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*), Roberta Saka (*Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik* - nejnovější monografie věnovaná Tyršovi, která je psaná

jako populárně naučná, nicméně s bohatým poznámkovým aparátem, včetně odkazů na prameny a literaturu), či Jana Novotného (*Sokol v životě národa*, stručná publikace, která pojednává o sokolství ve vlastenecké rovině). Významným zdrojem jsou i práce Ireny Štěpánové (populárně naučná monografie *Renáta Tyršová*, kde ale chybí poznámkový aparát, či odborné studie věnované Sokolu v 19. století *Formování a funkce sokolského kroje v české společnosti v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století*, *Projevy svérázu v činnosti Sokola a Baráčníků*, či *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských*). Z cizojazyčné literatury je třeba zmínit ještě odbornou monografii americké historičky C. E. Nolte (*The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, ve které se ojediněle vyskytují drobné nepřesnosti, ale jinak poměrně podrobně mapuje vývoj Sokola, včetně politických souvislostí, až do roku 1914).

Odborné práce o Sokole psané v letech 1948-1989 jsou samozřejmě zatíženy politickou dobovou rétorikou, nicméně jsou jako pramen důležité zejména pro období po XI. všesokolském sletu 1948 – např. *Dějiny tělesné výchovy II.: od roku 1848 do současnosti* z roku 1986 od autorského kolektivu Kösl Jiří, Krátký František, Marek Jaroslav. Dřívější práce Ladislava Štolla z roku 1932 (*Politický smysl sokolství*) je sepsána podobnou rétorikou, nicméně na základě četných citací, a proto jako pramen není příliš vhodná. Z uvedeného období je naopak nezbytná autentická literatura týkající se spartakiád (např. V. Mucha: *První celostátní spartakiáda 1955* z roku 1956 či Šterc Jaroslav: *Československé spartakiády - nejmasovější projev naší tělesné výchovy* z roku 1975), o jejichž vztahu k sokolům je v disertační práci rovněž pojednáno.

Sokolu se dále věnují absolventské práce, které mají různou kvalitu a ne všechny jsou po obsahové stránce vhodným pramenem pro tuto disertační práci (např. diplomová práce M. Komanické *Dějiny Sokola Praha Vršovice*, která je obsahově vyčerpávající, ale příliš úzce zaměřená). Velice významná je např. disertační práce J. B. Uhlíře *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS* obhájená na FF UK v Praze v roce 2006, jež patří mezi hlavní prameny v kapitole věnované Sokolu v období druhé světové války. Diplomová práce K. Formánkové *Nacionální ideologie sokolského hnutí v prvních dvou desetiletích jeho existence* má velice inspirativní kritiku pramenů, ale jinak je jako pramen zaměřena příliš teoreticky. Okrajově je použita bakalářská práce R. Oudové *Společenská činnost Sofie Podlipské* (první starostka ženské obdoby Sokola).

Obecně historický a národně-teoretický přehled poskytly např. práce historika O. Urbana (*Česká společnost 1848-1918*), J. Raka a M. Veselého (*Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*), M. Hrocha (*Národy nejsou dílem náhody:*

Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů), M. Řezníka (*Formování moderního národa*), J. Galandauera (*O samostatný československý stát 1914-1918*), V. Olivové (*Dějiny první republiky*), Z. Kárníka (*České země v éře První republiky – 3 díly*), či J. B. Uhlíře (*Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*).

Potřebným pramenem je literatura sokolských autorů, která je subjektivně zabarvená, ať už je psaná v kterémkoliv období, nicméně např. rozsáhlé dílo J. Waldaufa poskytuje ucelený obraz o sokolstvu v zahraničním exilu v letech 1948-1989 včetně historie od počátků spolku (*Sokol: Malé dějiny velké myšlenky*). Četné zastoupení mají díla věnovaná osobnosti M. Tyrše, o němž vedle estetika J. Bartoše a vdovy R. Tyršové pojednávají např. Z. Dvořáková (velmi subjektivní a nekritická autorka píšící kolem roku 1990), L. Jandásek (patetické, ale obsahově cenné materiály) či A. V. Prágra (vzpomínkové dílo, které dobře ilustruje, s jakým respektem byl Tyrš mezi členy Sokola vnímán). Specifickým pramenem jsou samotná Tyršova díla, jež poskytují obraz jeho osobní sokolské vize (*Náš úkol, směr a cíl*), ale i tělovýchovné teorie (*Hod olympický*) a stala se také předmětem různých výkladů (např. M. Provazníkové *Výklady Tyršovy soustavy a názvosloví*). Díla věnovaná sokolské historii raných sokolských autorů jsou zpravidla plná národního patosu (práce L. Jandásky či J. Scheinera), díla pozdější pak připomínají důležitost sokolů pro vznik republiky (např. A. Fikar: *Stručné dějiny Sokolstva*). Problematiku všesokolských sletů pak velmi dobře zpracovala Z. Kozáková (*Sokolské slety 1882-1948*), přestože ani ona není coby sokolka objektivní (chybí jí např. kritika finančních nákladů a v textu často vyzdvihuje celonárodní význam sletů).

K napsání disertační práce byl využit i výzkum archivních pramenů – fondy osobních pozůstalostí více či méně významných osobností sokolských dějin, úřední fondy Sokola a Tělocvičného spolku paní a dívek pražských z Archivu Sbírký dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea. Mezi archiváliemi byly nalezeny osobní pozůstalosti typu korespondence, drobné články, zápisy ze schůzí, proslovy, aj. Některé z nich by si zasloužily samostatnou publikaci, nicméně v textu disertační práce jsou využity pro oživení textu a jako autentické prameny jsou v některých pasážích konfrontovány s pracemi českých historiků. Pozůstalosti některých osobností byly emočně natolik výrazné (např. S. Bukovského, který zemřel v Osvětimi), že vyžadovaly zvýšené úsilí zachování objektivity při psaní textu disertační práce.

Specifickým pramenem zejména vztahujícím se k současnosti Sokola byly dokumenty právní povahy (úplné znění Stanov ČOS či Pokyn předsednictva výboru ČOS č. 1/2008), které mají čistě informativní charakter.

V menší míře jsou v práci využívány také internetové zdroje, a to zejména v části věnované současnosti Sokola (oficiální internetové stránky ČOS, Sokola Pražského či časopis Sokol, který vychází elektronicky).

Jak bylo řečeno výše, pramenná základna k dějinám Sokola je poměrně široká a v práci nebylo možné postihnout všechna díla, která o Sokole pojednávají, mnohá se navíc vzájemně překrývají. Seznam použitých zdrojů informací je tak pouhým výběrem z množství více či méně tematicky relevantní literatury. Disertační práce je pak doplněna o vlastní terénní výzkum, jenž má ovšem také své limity, takže ve výsledku je práce příspěvkem k problematice Sokola, ale zároveň prvním dílem zaměřeným čistě na komparaci sokolské identity v průběhu dějin.

2. VZNIK A ROZVOJ SOKOLA ZA ÉRY MIROSLAVA TYRŠE

2.1 Historické pozadí

Potlačení revolučních snah v roce 1848 a jmenování Alexandra von Bacha ministrem vnitra Rakouského císařství přineslo na deset let širokou škálu represivních opatření, mj. značné omezení spolkového života.² Porážka rakouských vojsk v druhé italské válce za nezávislost v bitvách u Magenty a především u Solferina roku 1859, znamenala pro Rakousko v konečném výsledku ztrátu Lombardie a ekonomické problémy. Rakouský císař František Josef I. situaci řešil mj. odvoláním Bacha z funkce.³ Dne 20. října 1860 vyhlásil panovník tzv. Říjnový diplom, jenž sliboval uznání historických práv a zavedení konstitučního zřízení. Dne 26. února 1861 však vydal rakouský ministr Anton von Schmerling novou ústavu, která zachovávala centralismus a popřela Říjnový diplom. Sokolská literatura z období první republiky poskytuje následující komentář: „*Tuhá pouta občanské nesvobody povolila aspoň potud, že mohl býti zahájen český spolkový život.*“⁴ Pád tzv. Bachova absolutismu přinesl s umožněním spolkové činnosti i nové zaměření české žurnalistiky – 1. ledna 1861 vyšlo první číslo politického deníku *Národní listy*⁵, jejichž redaktor, Julius Grégr, patřil spolu se svým bratrem Eduardem ke spoluzakladatelům Sokola.

Vzorem pro pěstování moderní tělesné výchovy ve střední Evropě se stalo německé turnerské hnutí *Turnverein*, jež založil Fridrich Ludwig Jahn v roce 1811. Podle americké historičky C. E. Nolte⁶ „*Jahn left the mark of his personality and values on the movement he had founded and earned historical immortality for making gymnastics a vehicle for modern mass nationalism.*“⁷

V českých zemích byla tělesná výchova v první polovině 19. století umožněna pouze v soukromých tělocvičných ústavech, a to šlechtě a bohatšímu měšťanstvu. Na masové cvičení bylo ještě brzy, protože v konzervativní společnosti bylo pěstování tělocviku chápáno jako něco nemorálního, či dokonce zdraví ohrožujícího. První ortopedický ústav v Praze

---

² NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 27.

³ URBAN Otto: *Česká společnost 1848-1918*, Svoboda, Praha 1982, s. 142.

⁴ SOUŠEK Josef: *Budítelské snahy před Tyršem*, Moravský Legionář, Brno, 1932, s. 37.

⁵ URBAN Otto: *Česká společnost 1848-1918*, Svoboda, Praha 1982, s. 162.

⁶ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 9.

⁷ *Jahnova osobnost se nesmazatelně promítla v jím založeném hnutí, které využilo tělesnou výchovu jako prostředku k šíření masového nacionalismu.* (Volně přeloženo L. L.).

založil v roce 1839 Johann Hirsch, který byl lékař.⁸ Výraznější stopu zanechal tělocvičný ústav založený roku 1843 pruským rodákem Rudolfem von Stephanym, k jehož cvičencům patřil dle sportovního historika M. Waice i syn Františka Palackého,⁹ a roku 1844 se zde poprvé seznámil s tělesným cvičením i dvanáctiletý Miroslav Tyrš.¹⁰ V roce 1847 byl v Praze založen tělocvičný ústav ortopeda Josefa Seegena, který od roku 1849 vedl Ferdinand Schmidt.¹¹ V roce 1848 založil soukromý tělocvičný ústav Jan Malypetr, jenž byl v následujícím roce jmenován zemským učitelem tělocviku. Jak ve Schmidově, tak v Malypetrově ústavu probíhalo cvičení v souladu s německou turnerskou soustavou a do obou docházel i Miroslav Tyrš.¹²

2.2 Založení Tělocvičné jednoty pražské

Tělocvičná jednota pražská byla oficiálně založena dne 16. února 1862, kdy se konala ustavující valná hromada v Malypetrově tělocvičně.¹³ Původně se uvažovalo o záměru ustavit v Praze spolek česko-německý. Ferdinand Seibt ve své analýze¹⁴ charakterizoval situaci na českém území po roce 1848 následovně: „*Politický vývoj hnal Němce a Čechy v českých zemích stále dále od sebe, zejména po vzniku nového německého národního státu, jenž navzdory zřetelnému sklonu jeho tvůrce k „maloněmeckému řešení“ nyní přeci jen přitahoval i Němce v Rakousku.*“¹⁵ Tomuto stanovisku odpovídá i výsledek jednání o utrakvistickém spolku, kdy jednací řeč měla být německá a našel se i dárce, který za příslib 900 zlatých požadoval založení spolku výhradně německého. Na konci roku 1861 tak byl založen Prager Turnverein.¹⁶ Historik Miroslav Hroch soudí, že „*Teprve pod dojmem německé převahy, respektive hrozby začalo být turnerské hnutí napodobováno. Snad nejranější nápodobou bylo*

---

⁸ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 1.

⁹ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 16.

¹⁰ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012.

¹¹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 1-2.

¹² WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 16.

¹³ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 61.

¹⁴ SEIBT Ferdinand: *Češi a Němci: dlouhá cesta ke katastrofě*, IN: LOZOVIUK Petr (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století: Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2012, s. 221-239.

¹⁵ Tamtéž s. 229.

¹⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 17.

*české hnutí Sokol, které se zrodilo počátkem šedesátých let, a orientovalo se na tělesný i duševní rozvoj osobnosti.*¹⁷

Srovnání s německými turnery bylo reflektováno i v dobových pramenech, kdy např. Josef Scheiner (pozdější starosta ČOS) v roce 1887 pateticky, což bylo toho času běžné, vyzdvihl význam tělesné výchovy pro národní zájmy: „*Tak k vážnému a velkému úkolu vyvoláno Jahnem turnérstvo německé, když národ německý zoufale lámal pouta francouzské nadvlády a věru že s úspěchem dalekosáhlým, který na věky pojistil mravní cenu turnéřskou v národu německém. (...) A kdekoliv národové plné svobodě a rozvoji svých schopností se těší, všude i tělocviku významná přidělena úloha k vychování národním. (...) Tak povoláno k životu i české Sokolstvo. Když z mrzké poroby dvou století probuzení národ náš k novému životu probírali se jal, když zmalátnělá hrud' česká poprvé opět vydechla na svěžím vzduchu svobody občanské, když v údy vetché prodrala se nově zjařená krev, nejdražší to dědictví slavných věků minulých, tu znovu probuzeno i v platnost uvedeno české Sokolství.*“¹⁸

O založení a rozvoj Sokola se v prvních pěti letech nejvíce zasloužila skupina pro-česky orientovaných vlastenců v čele s Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem. Nejdříve bylo třeba vypracovat a nechat úředně schválit stanovy. Tyršovi s Fügnerem byli v tomto směru nápomocni zejména bratři Grégrové (starší Eduard, organizátor českého veřejného a politického života a mladší Julius – vydavatel Národních listů¹⁹). Julius Grégr zajistil nově vznikajícímu spolku potřebnou publicitu a 17. prosince 1861 předložil místodržitelství stanovy ke schválení.²⁰ Úřad si ještě vyžádal úpravy, a tak byly definitivně schváleny 27. ledna 1862.²¹ V jejich znění stálo např.: „*Účel jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním. (§ 1) Zvolení revisoři bdí nad finančním hospodářstvím výboru, skoumají v čas závěrky účtů a činí v té věci návrhy valnému shromáždění. (§ 8) Jednací řeč jest česká. (§ 25) Znak jednoty jest „sokol v letu.“ Znak toho užívá se na pečeti a na praporci. (§ 9)*“²²

Ustavující schůze se zúčastnilo 75 osob, přičemž proběhla volba členů výboru. Starostou byl zvolen Jidřich Fügner, náměstkem (a později i náčelníkem) Miroslav Tyrš,

¹⁷ HROCH Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody*, SLON, Praha, 2009, s. 255.

¹⁸ SCHEINER Josef: *Dějiny sokolstva v prvním jeho pětadvacetiletí*, knihtiskárna dr. E. Grégra, Praha, 1887, s. 11.

¹⁹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 6.

²⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 17.

²¹ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 61.

²² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Sokol, karton č. 14, inventární číslo 221, *Pravidla tělocvičné jednoty Pražské; v Praze 1862 - Stanovy*.

jednatelům Eduard Grégr, pokladníkem Karel Šteffek (ředitel plynárny), zapisovatelem Tomáš Černý (pozdější starosta Sokola a Prahy), pokladníkem Ferdinand Fingerhut (bratr Vojty Náprstka, který spolek také podporoval a stal se přispívajícím členem²³), za členy výboru byli zvoleni Julius Grégr, Jan Kryšpín (sedlář), František Písařovic (magistrátní úředník), prof. Rudolf Skuherský, prof. Emanuel Tonner a kníže Rudolf Thurn-Taxis.²⁴ Volba starosty nebyla zcela bez komplikací, neboť část přítomných podporovala spíše Rudolfa Thurn Taxise, který byl „čelný představitel české vlastenecké šlechty, velký mecenáš českého národního života, zakladatel Hlaholu, věkově rovnocenný s Tyršem i Grégrem a jistě by se stal nejreprezentativnější představitel jednoty.“²⁵ Thurn Taxis však o funkci starosty nestál, takže byl zvolen Fügner, preferovaný Tyršem, i bratry Grégrovými.²⁶ Fügner na schůzi přítomen nebyl, ale funkci přijal, byla pro něj výzvou, byť dokonale neovládal češtinu.²⁷ V pořadí druhé shromáždění valné hromady konané 23. února 1862 přineslo dohodu s J. Malypetrem o pronájmu tělocvičny a náradí, vlastní cvičení bylo zahájeno dne 5. března 1862 za účasti čtyř družstev. Cvičení však předcházela volba cvičitelů jednoty. Ta se uskutečnila na schůzi výboru, jež se konala 27. února 1862, v bytě u Fügnera. Bylo zvoleno deset cvičitelů, mezi nimiž byli vedle M. Tyrše např. úředník Karel Malypetr, hudební skladatel Hynek Palla, filozof Vojtěch Krupka či právník Josef Povolný.²⁸

2.3 První starosta

Estetik Josef Bartoš o Fügnerovi napsal: „*Sympatie k české vlasti (tedy vlastenectví teritoriální) má Fügner už v době předbřeznové, třebaže metternichovský absolutismus činí mu pobyt v Rakousku chvílemi nesnesitelným. A jest to naše slavná minulost, která Fügnera pro nás nejdříve ladí sympaticky.*“²⁹

Heinrich Fügner, jak jeho původní křestní jméno napovídá, se narodil do poměrně zámožné rodiny německého obchodníka s textiliemi Petra Fügnera v roce 1822.³⁰ Studoval

²³ SECKÁ Milena: *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Vyšehrad, Praha, 2011, s. 106.

²⁴ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 17.

²⁵ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 18.

²⁶ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 7.

²⁷ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 62.

²⁸ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 17-18.

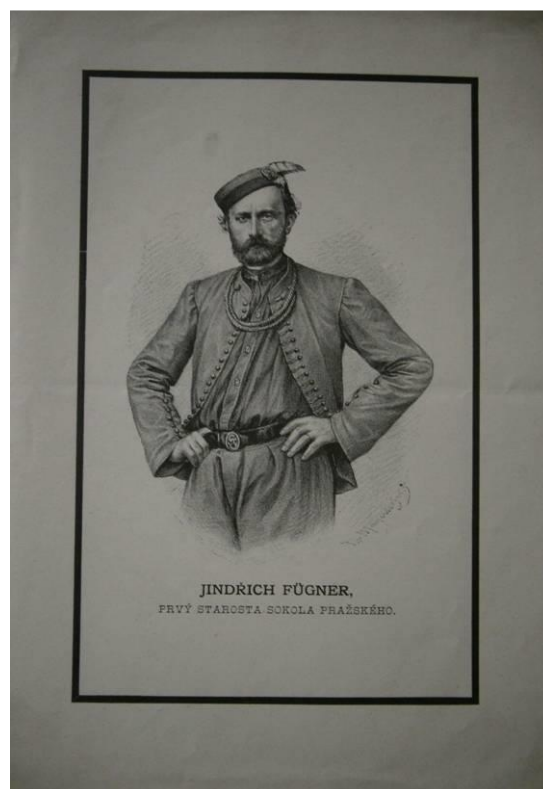
²⁹ BARTOŠ Josef: *Jindřich Fügner, Moravský legionář*, Praha, 1934, s. 39.

³⁰ ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Renáta Tyršová*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2005, s. 13.

gymnázium u piaristů, ale nedokončil jej a v patnácti letech nastoupil „na praxi“ do obchodu s vlnou a přízí, protože mu otec naplánoval „kariéru obchodníka“. Když bylo Fügnerovi osmnáct let, poslal ho otec „na zkušenou“ do italského Terstu. Zde si vedle kupeckých dovedností osvojil italštinu, jež mu umožnila společenské styky a seznámení s hnutím „mladé Itálie.“ Následovala cesta do Londýna, kde se začal zajímat i o pojišťovnictví (budoucí povolání, kterému se začal plně věnovat až v roce 1855, kdy se stal vedoucím pražské pobočky terstské pojišťovací společnosti „Nuova societa“), nicméně po návratu převzal v roce 1849 rodinný podnik s textiliemi.³¹

Fügnerovu přeměnu ze zemského patriota Heinricha, pražského Němce, na německy mluvícího, ale ryze českého vlastence Jindřicha, dobře ilustrují jeho vztahy s okolím. V revolučním roce 1848 byl důstojníkem Národní gardy a přátelil se mj. s Antonínem Springerem, žákem profesora Augustina Smetany, který v té době oblékal čamaru, symbol českého vlastenectví, a velice si rozuměli. O patnáct let později byl ze Springera německý profesor působící na univerzitě v Bonnu, a když potkal na ulici Fügnera v čamaře se sokolskou čapkou, tak se ani nepozdravili. Právě rok 1848 byl patrně první impuls, díky němuž se „přiklonil k té části společnosti, která byla v politicky nerovnoprávném postavení, a tato diskriminace se promítala, jak mohl ve svém postavení dobře posoudit, i do ekonomické praxe. Navíc, a to byl další neobyčejně silný moment, tu zcela nepochybně přetrvával obdiv k italskému národně emancipačnímu hnutí. Garibaldi nikdy nepřestal být jeho idolem. Byly tu i další sympatie k etnikům, která se snažila prosadit v mnohonárodnostních státních útvarech, k Irům, k rakouským Slovanům.“³²

V roce 1853 se Fügner oženil s Kateřinou Tureckou a o rok později se jim narodila dcera Renáta.³³ Fügner byl ateista, Kateřina samozřejmě k víře vychovávána byla,

Obrázek 1 - Jindřich Fügner

³¹ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s.28-29.

³² ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Renáta Tyršová*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2005, s. 16-18.

³³ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 44.

ale z respektu k manželovi do kostela nechodila. Renáta nenavštěvovala žádnou školu, vzdělání jí bylo poskytnuto prostřednictvím domácích učitelů.³⁴ Od roku 1858 začala rodina pravidelně jezdit na letní byt nedaleko Křivoklátu, kde se Fügner v létě 1860 v myslivně Na Králi poprvé setkal s Tyršem. Fügner si doplňoval samostudiem vzdělání, takže měl rozsáhlou knihovnu, kterou Tyrš velmi rád využíval.³⁵

V „české věci“ se Fügner poprvé angažoval v roce 1860, kdy poskytl finanční prostředky perzekuovanému Josefu Barákovi, o němž se dozvěděl od Renátina učitele Josefa Novotného. Do povědomí české veřejnosti se dostal i díky podpoře loterie pro Zdeňku Havlíčkovou. V roce 1861 si změnil křestní jméno nejdříve na „Hynko“ a následně Jindřicha.³⁶

Po založení Sokola, demokratického a svobodomyšlného spolku, který se musel deklarovat jako apolitický, se stal Fügner nejen jeho starostou, ale v prvních letech i důležitým sponzorem, o čemž se zmínil v jeho životopisu např. Josef Bartoš: *„Nával do Sokola byl tehdy takový, že spolek sám musil se proti němu brániti. Sál U Apolla musil ovšem býti vybaven potřebným náradím, přilehlé místnosti pak nábytkem. O to se zase postaral Fügner, zapůjčiv sokolům bezúročně 1200 zlatých, s jediným přáním, aby mu peníze ty byly spláceny, až by to bylo možno. I tentokráte kryl se anonymitou, vystupuje jako „neznámý příznivec jednoty“.“*³⁷ Když pak sokolové dostali výpověď z Apolla a museli do provizorních prostor v Konviktu, byl to opět Fügner, kdo nabídl řešení, avšak *„za cenu ohrožení své existence.“* V blízkosti Žitné brány zakoupil parcelu a dle projektu architekta Ignáce Ullmanna se začalo 3. července 1863 za svépomoci členstva se stavbou, přičemž už v prosinci se začalo cvičit, ačkoliv stavba byla zcela dokončena v polovině roku 1864. V budově byl k dispozici byt pro Fügnerovu rodinu, kancelář i pokoj náčelníka.³⁸ Fügner zemřel nečekaně zřejmě na otravu krve dne 15. listopadu 1865 a pro Sokol to byla vedle značné morální ztráty i velká finanční komplikace, neboť tělocvična byla zatížena dluhem, rodina se musela vystěhovat a především díky úsilí výboru v čele s Tomášem Černým se podařilo tělocvičnu uchránit od exekuce.³⁹

---

³⁴ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 30.

³⁵ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 41-42.

³⁶ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 45.

³⁷ BARTOŠ Josef: *Jindřich Fügner, Moravský legionář*, Praha, 1934, s. 147.

³⁸ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 23.

³⁹ Tamtéž, s. 31-33.

Sokolská literatura 21. století vzpomíná po 150 letech na Fügnera následovně: „Nejen pro jeho rodinu a pro Tyrše, ale pro celou sokolskou obec to byla (Fügnerova smrt, pozn. L. L.) nečekaná a ohromující ztráta. Zdálo se jim, že je to ztráta nenahraditelná, ale potvrdilo se, že Fügnerův duchovní vklad dál žije. Jeho zásadu rovnosti a bratrství, jeho úctu k práci duševní i tělesné, jeho obětavost a sociální citění, jeho lidskost a úsilí o zlidštění všech projevů života sokolové vnímali jako Fügnerův odkaz, kterému musí navždy zůstat věrni.“⁴⁰

2.4 Vnější symbolika spolku

Do sokolské symboliky jsou v současné době oficiálně zahrnuty sokolský znak⁴¹, vlajka ČOS⁴², sokolský kroj⁴³ a odznak „Na stráž!“⁴⁴. Jako další spolkové symboly jsou pak prezentovány prapory, sokolský pozdrav „nazdar“ a oslovení „bratře – sestro“.⁴⁵ Užívání sokolského znaku, resp. jeho současné grafické podoby⁴⁶, a sokolské vlajky je upraveno závazným pokynem předsednictva výboru ČOS z roku 2008.⁴⁷

Všechny výše uvedené symboly prošly svým vlastním vývojem a rozhodně nevznikly ve stejnou dobu. Symbolický je už samotný název „Sokol“, protože spolek byl založen s názvem „Tělocvičná jednota pražská“ a schváleným znakem „sokola v letu“. R. Sak k názvu v Tyršově životopise uvedl: „*Hned v prvních dnech činnosti navrhl Emanuel Tonner, aby jako výraz obdivu k hrdinům černohorského odporu proti tureckému útlaku přijala jednota název Sokol pražský. Stalo se tak až na valné hromadě 13. listopadu 1864 a v tomto smyslu byla odeslána žádost o změnu stanov.*“⁴⁸

Během setkání na Sřteleckém ostrově dne 27. března 1862 vystoupil E. Grégr s proslovem o důležitosti demokratického směřování jednoty, v duchu rovnosti a bratrství

⁴⁰ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 39.

⁴¹ <http://sokol.eu/obsah/5466/symbolika-znak> [leden 2016].

⁴² <http://sokol.eu/obsah/5494/symbolika-vlajka-cos> [leden 2016].

⁴³ <http://sokol.eu/obsah/5495/symbolika-sokolsky-kroj> [leden 2016].

⁴⁴ <http://sokol.eu/obsah/5496/symbolika-odznak-na-straz> [leden 2016].

⁴⁵ <http://sokol.eu/obsah/5497/dalsi-symbolika> [leden 2016].

⁴⁶ Zdroj obrázku: <http://sokol.eu/obsah/5466/symbolika-znak> [leden 2016].

⁴⁷ <http://sokol.eu/priloha/8747/2008-1-zasady-pro-uzivani-sokolskeho-znaku-a-vlajky.pdf> leden 2016].

⁴⁸ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 63-64.

členstva.⁴⁹ Fügner následně navrhl, aby si členové tykali a oslovovali jeden druhého „bratře“, což mělo příznivý ohlas u členstva, zvláště u nižších společenských vrstev.⁵⁰

V Sokole se v počátcích střetávaly dva názorové proudy – mladočeského liberálně demokratického programu v čele s Thurn-Taxisem a J. Grégrem, kteří chtěli využít národního potenciálu Sokola k politickému boji, proti skupině zastoupené ve vedení jednoty: Fügnerovi, Tyršovi, ale i E. Grégrovi. Druhá skupina zastávala formální apolitickou orientaci jednoty, protože politická angažovanost byla v rozporu se stanovami a při nedodržení hrozilo rozpuštění spolku, jenž byl i tak pod policejním dozorem.⁵¹ Rozdílné postoje obou skupin se projevily např. při výběru spolkového hesla a pozdravu. J. Grégr navrhoval „Silou k svobodě“, ale dne 20. dubna 1862 nakonec došlo ke schválení Tyršova návrhu „Tužme se“. Jako pozdrav byl nakonec schválen návrh J. Baráka „Na zdar“, který nahradil původní „Zdař bůh“.⁵²

Významnou společenskou událostí a zároveň jistým průlomem v otázce spolkové symboliky se stala slavnost svěcení praporu Sokola, která se konala dne 1. června 1862 v nově upraveném sále U Apolla (sem se sokolové přesunuli z důvodu již nedostatečné kapacity v Malypetrově tělocvičně). Dobový popis je plný vlasteneckého nadšení a národního patosu: *„Prápor z bílého a červeného hedvábí jest mistrovsky zhotoven od slavného malíře Josefa Manesa a darován spolku od českých dam. (...) Starosta spolku p. Jindřich Fügner zahájil slavnost krátkým a srdečným uvítáním. Po tom přednesl zpěvácký spolek „Hlahol“, který na kůru shromážděn v bratrské lásce k oslavení praporu „Sokola“ zpěvem svým se propůjčil, krásný chorál. Po skončeném chorálu předstoupila matka praporu, slavná spisovatelka paní Karolina Světlá, a mluvila takto: (...) My chceme smýti hříchy předkův a povznesti chceme vlast, svatou mučednici, opět na stolec dávné slávy. Každý z nás pracuje dle sil svých na dile, v němž vidíme všichni úlohu životní, učenec sbírá zlatá zrnka vědy k ozdobě její, básník jí plete z písní nadšených korunu nevadnoucí, průmyslník ji obohacuje důvtipem svým a rolník ji zúrodňuje a proměňuje v ráj. I vy, bratří stateční, puzeni touhou státi se otčinně prospěšnými, sestoupili jste se ve spolek a vytknuli jste si za úkol, že tužiti budete sil svých, nebo jen v těle zdravém a silném přebývá duch zdravý a jen z ducha zdravého prýští se ono blahodějně světlo, ježto budí v národě zárodky budoucnosti blahé. My, Vaše sestry,*

---

⁴⁹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 12.

⁵⁰ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 52.

⁵¹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 12.

⁵² Tamtéž, s. 13.

hledíme s potěchou na počínání Vaše a přemýšlíme, jak bychom i my se účastnily na těchto českých snahách. (...) Usnesly jsme se, že Vám podáme prapor, výrobek to pilnosti naší. Bratří, kdykoliv za ním kráčetí budete a on nad Vašimi hlavami zašumí, zpomeňte si, že jsme Vám v něm darovaly poklad, na němž je ta nejmenší poškrvna potupou pro nás, hanbou pro celý národ. (...) Z plného srdce voláme ještě jednou: Vašimi hesly necht' jsou vždy „láska k vlasti!“ Paní Karolina Světlá skončila a vtloukla do praporu první hřebík, sbor „Sokolů“ opětovně však mocným hlasem heslo její: „Láska k vlasti!“ Ostatní hřebíky vtloukaly následující dámy: Její Jasn. p. kněžna Thurn-Taxisová, pí Riegerová, pí Šteffková, pí Fügnerová, pí Kolářová, sl. Křížková, sl. Marie a Terezie Macháčkovy z Králova dvora, sl. Bohdanka a Klementina Hanušovy a poslední hřebík opět pí Světlá. Hesla tato však jsou: Láska k vlasti. Svoboda. Lidskost. Bratrství. Svornost. Ráznost. Neohroženost. Vytrvalost. Střídmost. Pravdivost. Jarost. Čest a sláva. (...)⁵³

Samotný prapor, zhotovený J. Mánesem, byl rovněž plný symboliky – na červeném podkladě byl vyobrazen bílý sokol v letu (národní barvy), nad nímž byl rozložen nápis „Tužme se“, další sokolské heslo. Na druhé straně praporu a bílém podkladě pak byl červeně

Obrázek 2 – Mládenci v kroji

název „Sokol“. Ačkoliv samotná slavnost svěcení praporu byla úspěšná, nevyhnuły se této události jisté komplikace. Pod Fügnerovým dozorem se vstupenky distribuovaly nejdříve mezi cvičící členy, takže na přispívající členstvo a „reprezentaci“ zbyl omezený počet. Jeden z členů měl reagovat poznámkou, že by vrcholní představitelé měli dobře ovládat češtinu, takže byl následně ze Sokola vyloučen pro osobní urážku starosty.⁵⁴

Vývoj sokolského kroje byl poněkud komplikovanější, protože bylo třeba rozlišit mezi jeho „sportovní“ a „společenskou“ funkcí. Na výše zmíněné setkání na Střeleckém ostrově dorazili Fügner, Tyrš, E. Grégr a V. Guth v červených košilích symbolizujících sympatie s italským národně osvobozeneckým hnutím G.

⁵³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Sokol, karton č. 14, inventární číslo 221, *Pravidla tělocvičné jednoty Pražské; v Praze 1862 – Dodatek: Slavnost svěcení praporu „Sokola“.*

⁵⁴ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 53.

Garibaldiho, jehož zejména Fügner velice uznával.⁵⁵ Podoba samotného kroje byla poprvé projednávána na valné hromadě dne 10. dubna 1862, přičemž byly k dispozici návrhy zpracované na základě Fügnerovy žádosti Josefem Mánesem. Součástí byla i zmíněná „garibaldiovská“ košile, jejíž nošení zůstávalo v podstatě dobrovolné, jelikož někteří členové s ní nesouhlasili. Další součástí kroje tvořily toho času kalhoty a kazajka z režného plátna a kulatého klobouku s pentlí či pérem. Z rozhodnutí výboru ze dne 13. května 1862 směl být nošen pouze při oficiálních spolkových akcích, nikoliv soukromě, přičemž za nedodržení hrozilo i vyloučení.⁵⁶ Do Sokola někteří členové vstupovali právě kvůli nošení v té době módního sokolského kroje. Tzv. „parádníci“ však nevydrželi v sokolských řadách příliš dlouho.⁵⁷ Vedle tohoto fenoménu docházelo rovněž k domácím úpravám kroje, kdy některé ženy ve snaze o jeho zdokonalení začaly červené košile zdobit výšivkami.⁵⁸ „Oficiální“ podoba kroje také prošla jistými úpravami – v dubnu 1864 byla odsouhlasena kazajka a kalhoty původní režné barvy, avšak z odolnější vlněné látky. Košile měla odstín tmavší červené, přičemž postrádala límec a došlo k zákazu vyšívání. Nově byl zaveden černý kožený opasek s kovovým monogramem a délka péřového odznaku na čapce byla stanovena do maximální povolené velikosti 8 palců. Zároveň bylo doporučeno nošení holínek, vzhledem k jejich praktičnosti.⁵⁹ V dubnu 1866 hrozil úřední zákaz nošení kroje, ke kterému nakonec nedošlo. Drobnými úpravami prošel kroj ještě v roce 1873, ale byly spíše „kosmetického“ charakteru, jelikož hlavní inovace v podobě klobouku schválena nebyla a kroji byly ponechány čapky.⁶⁰

„Zápal pro věc“ v otázce oděvní prezentace jakož i generační rozpory v názorech na odívání sportovní i společenské pak poměrně dobře ilustruje komentář účastníka prvního sokolského sletu A. V. Prágra: *„V cvičitelském sboru jsme měli nemalé potíže s rozřešením otázky trikotové. Červený vlněný trikot měl již svou tradici. Byla to náhrada za červenou krojovou košili a starší brá cvičitelé se s ním neradi loučili. My mladší jsme se na tu věc dívali jinak. Nelíbila se nám především barva červeného trikotu, když byl starý a důkladně propoceny. Nám se zamlouvala sněhová barva trikotu bílého, a konečně nemálo u nás rozhodovala i jeho cena, neboť tenkrát vlněné triko bylo pro nás velmi drahé. V cvičitelském*

⁵⁵ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 12.

⁵⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 20.

⁵⁷ ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Formování a funkce sokolského kroje v české společnosti v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století*, IN: *Český lid*, roč. 84, č. 2, Praha, 1997, s. 141.

⁵⁸ Tamtéž, s. 142.

⁵⁹ Tamtéž, s. 142-143.

⁶⁰ Tamtéž, s. 145.

sboru mezi členstvem byl pro tu otázku silný spor, který konečně byl rozhodnut příznivě a zajisté šťastně ve prospěch bílého trikotu červeně lemovaného, který si zachoval vítězství až podnes. Nemenší a velice vážný i choulostivý boj vznikl o to, mohou-li se bratři, majitelé různých řádů tehdejšího Rakouska, zúčastniti s nimi v průvodu, majíce je na sokolském kroji. Pokud si pamatuji, byli pro brá dr. Černý, Žižka, Otto aj. To se zase nelíbilo nám mladým, kteří jsme nebyli přesvědčeni o tom, že ona vyznamenání jsou i uznáním naší sokolské věci vládními kruhy, ba samým panovníkem, který řády udílel. Náš silný odpor byl konečně přemožen, ale nebyli jsme nijak uspokojeni a naopak těžce jsme nesli toto usnesení. Neradi jsme viděli ta vyznamenání na prsou našich nejlepších bratří.“⁶¹

2.5 Sokolské aktivity

Mezi sokolské aktivity patřily, vedle vlastního cvičení v interiéru tělocvičny, už v prvním roce existence spolku výlety. Ty byly důležité zejména proto, že při nich docházelo k setkávání s veřejností a prezentaci spolku na venek. Prvního výletu dne 27. dubna 1862, který byl v podstatě neoficiální, se zúčastnilo sedmdesát tři sokolů v kroji. Jednalo se o národní pouť na Říp, jež měla ale výrazně politický charakter, neboť mladočesky orientovaní sokolové Thurn-Taxis s J. Barákem zde veřejně prezentovali vlastenecké projevy. Fügnerovi se z obav možných negativních reakcí ze strany úřadů výlet na Říp příliš nezamlouval, ale ustoupil zájmu početné skupiny členstva. Reputaci si měli sokolové zajistit samostatným a prvním oficiálním výletem na Závist u Zbraslavi, jenž se konal 11. května 1862.⁶² Zhruba dvě stě sokolů za doprovodu kočárů, v nichž se vezly hlavně děti, pochodovalo pěšky až na místo.⁶³ Výlet byl pečlivě naplánován, členy spolku čekalo přivítání v podobě slavobrány, hudebního doprovodu, národních praporů, či uvítacím projevem. Přítomní „diváci“ provolali slávu Sokolu, národním vůdcům, ale i panovníkovi. Proběhly zde např. ukázky tělocvičných her či taneční zábava na louce.⁶⁴

Ještě před prvním oficiálním výletem (dne 8. března 1862) vyšla *Pravidla tělocvičné jednoty Pražské Sokola*,⁶⁵ jejichž součástí byl i Jednací řád, jenž v § 25 stanovil: „Účel výletů „Sokola“ jest cvičení se v chodu a pochodu, v jechu a poklusu, v přemáhání obtíží a překážek

⁶¹ PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše*. V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940, s. 23-24.

⁶² NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 13.

⁶³ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 72.

⁶⁴ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 14.

⁶⁵ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 18.

v přírodě skokem, šplhem a útokem, tužení těla ve vedru a větru, slovem vše, čemu v tělocvičně již pro obmezenost času a místa zvyknouti a přiučiti se jest nelze. Čas a směr výletu určí výbor. Potřebné k němu přípravy dějou se jednatelem a hospodářským správcem jednoty. Výlohy zapraví se dle uzavření výboru buď peněz jednoty, buď z příspěvků jednotlivých údů u výletu se súčastnivších. Každý výlet oznámí se nejméně týden před určeným proň časem na tabuli jednoty, a zároveň se vyloží listina, na které se každý, kdož by se v něm súčastniti chtěl, podpisem svým k tomu zavazuje. (...) Kdo se k výletu dostaví, musí odznakem jednoty a co do kroje aspoň kazajkou, na níže se spolek usnesl, opatřen býti. Hole a psy necht' zůstanou doma. (...) Že střídmost, a to v každém srozumu slova, již z ohledu na slušnost se zachovati musí, netřeba zdůvodniti. Spolek a jednotliví členové jeho musí se vyvarovati všemu, čím by čest jednoty jakýmkoliv způsobem porušena býti mohla. (...)⁶⁶

Výlety byly mezi členstvem i veřejností velice oblíbené a sokolům se až na výjimky (např. výlet na Říp a do Roudnice r. 1883, kde měl být podle A. V. Prágra⁶⁷ za městské vlády Staročechů „Sokol chladně pozdraven. Tyrše to zarazilo a nemile se ho to dotklo. Sám Špindler, který nás vítal, byl v občanském obleku. Bylo to v době ochablosti v Sokolstvu, které sejevilo i při takovéto příležitosti.“), dostávalo vřelého přivítání místním obyvatelstvem.

Sokolové pořádali výjezdy i při jiných příležitostech. Dne 21. června 1868, např. odjeli členové Sokola Pražského v čele s Tyršem podpořit akci svěcení praporu kolínského Sokola, což bylo však v době, kdy v Praze probíhala slavnost svěcení řetězového mostu za účasti císaře Fr. Josefa.⁶⁸ Pro sokolstvo představoval výjezd z Prahy vhodnou formu politického protestu po rakousko-uherském vyrovnání r. 1867, kdy ještě na podzim 1866 panovníka vítaly zástupy občanů včetně členů Sokola, kteří jej dokonce pozvali na návštěvu resp. prohlídku tělocvičny.⁶⁹ Právě Kolín byl jedním z prvních českých měst, kde byly sokolské jednoty od června roku 1862 zakládány, tedy téhož roku jako v Praze. Mezi další města patřila Jaroměř, Nová Paka, Turnov, Příbram, Jičín a Kutná Hora. Na Moravě vznikla první jednota v Brně, avšak se zpožděním. Stanovy byly sice předloženy místodržitelství již 21. ledna, nicméně k jejich schválení došlo až 2. prosince 1862.⁷⁰

Další aktivita spadá do kategorie „Sokol sokolům“, neboť je jí v současnosti již tradiční maškarní ples – šibřinky. Vyprávění Renáty Tyršové o těch prvních bylo součástí

⁶⁶ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Sokol, karton č. 14, inventární číslo 221, *Pravidla tělocvičné jednoty Pražské; v Praze 1862 – Jednací řád.*

⁶⁷ PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše.* V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940, s. 16.

⁶⁸ PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše.* V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940.

⁶⁹ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 36.

⁷⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 26.

programu jubilejních šibřinek konaných v únoru 2015. Z podnětu J. Fügnera se konaly dne 25. února 1865 v nové tělocvičně jako Fügnerova soukromá akce (z obav možného policejního zákazu). Pojmenování šibřinky měl Tyrš najít v Jungmannově Slovníku jako staročeský název pro šašky, frašky či žerty.⁷¹

Specifickým rysem tělovýchovy bylo její využití pro vojenské účely, resp. vedlejší funkce domobrany. V Sokole se projevila během války prusko-rakouské, kdy po zahájení pruské mobilizace, 7. května 1866 probíhala v tělocvičně slavnost odhalení busty J. Fügnera. E. Grégr měl při té příležitosti „motivační“ proslov plný odhodlání bránit vlast. Spolu s Tyršem a starostou P. M. Fischerem nabídli dne 10 května 1866 místodržícímu Antonínu hraběti Lažanskému vytvoření sokolského dobrovolnického sboru, který by byl součástí rakouské armády a zároveň by si podržel vlastní velení. Hrabě ocenil loajalitu spolku, nicméně na vytváření sborů byl podle něj ještě čas. Mezi členstvem však představa aktivního zapojení do bojů způsobila preventivní odchod ze spolku, takže *„Členská základna Sokola Pražského v roce 1866 citelně prořídla.“*⁷² Někteří členové Sokola se však přece jen zapojili, a to během pruské okupace Prahy, kdy na počátku července došlo k evakuaci státních úřadů a odchodu vojska. *„Byla narychlo zorganizována bezpečnostní služba řízení z opuštěné vojenské strážnice na Staroměstské radnici městským radním a členem Sokola A. Olivou. Vedle rozšířené obecní stráže a členů ozbrojených měšťanských sborů byli do této služby zapojeni rovněž pražští Sokolové. Noční pochůzky tříčlenných patrol, složených paritně z výše uvedených složek trvaly i po pruské okupaci Prahy až do 13. července 1866. (...) Sokolu se od starosty Prahy dostalo za tuto službu poděkování s oceněním vlasteneckého ducha a odhodlanosti jeho členů.“*⁷³ Už „nevojenským“ způsobem dohlíželi sokolové na pořádek např. během první dětské zábavy na Rohanském ostrově pořádaném Americkým klubem dam.⁷⁴

Mezi sokolské aktivity v tomto období se nepochybně řadí i první všesokolský slet pořádaný roku 1882 při příležitosti oslav dvaceti let od založení první jednoty, jemuž však předcházela vzestup a pád sokolství.

Konkrétně v Praze bylo po smrti Fügnera nejdříve třeba zajistit finanční stabilitu spolku a najít za něj vhodného nástupce (do roku 1868 zastával pozici starosty Petr M. Fischer, kterého následně vystřídal Bedřich Stýblo a v roce 1872 se funkce na deset let ujal Tomáš Černý, o němž se v souvislosti se záchranou sokolovny tvrdilo *„co Fügner zbudoval,*

---

⁷¹ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 78.

⁷² NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 23.

⁷³ Tamtéž, s. 24.

⁷⁴ SECKÁ Milena: *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Vyšehrad, Praha, 2011, s. 162.

to Černý zachoval⁷⁵). Na přelomu 60. a 70. let 19. století, tj. po rakousko-uherském vyrovnání, bylo sokolství v rozmachu. Rozladěná společnost cítila potřebu projevit nějakým způsobem češství a počet jednot stoupal v Čechách a na Moravě na hranici stovky. Po neúspěchu tzv. fundamentálních článků, které byly přijaty na podzim 1871 českým zemským sněmem na ochranu národnosti v Čechách, upadlo vlastenectví do letargie a česká národně-emancipační politika přešla do pasivní rezistence. To se odrazilo i v počtu jednot, kterých bylo v roce 1875 už jen sedmdesát jedna.⁷⁶ K pozvolnému ožívání české společnosti a s ní i sokolství začalo docházet na přelomu 70. a 80. let 19. století. „V říjnu 1879 ukončili představitelé české politiky pasivní rezistenci a v dubnu 1880 byla jako reakce na memorandum českého poslaneckého klubu vydána tzv. Stremayerova jazyková nařízení, která zrovnoprávňovala češtinu s němčinou ve styku s úřady.“⁷⁷

Oživení mělo být znát i na zamýšleném sletu, jehož termín byl stanoven na 18. června 1882. Nejdříve bylo třeba najít vhodné místo, které pomohl zajistit T. Černý (toho času starosta Prahy) pronájemem cvičiště na Střeleckém ostrově, kde byl dostatek prostoru i pro postavení tribuny o celkové kapacitě 2.500 diváků. Dále bylo třeba vypracovat metodické materiály pro veřejné vystoupení, čehož se ujal M. Tyrš, a zajistit úřední povolení na policejním ředitelství, které nezvykle bez problémů vyhovělo. V pražské sokolovně a v Konviktu bylo zajištěno ubytování, sousední (dnes už pražské) jednoty pomohly zapůjčením nářadí a Sokolem Pražským byl zabezpečen i jednotný cvičební úbor. Na slet se sjeli sokolové z Čech, Moravy i ze zahraničních jednot Lublaně, Záhřebu, Vídně či USA. Program sletu začal již 17. června večerním divadelním představením „Žižkova smrt“ od J. J. Kolára a následným posezením v Měšťanské besedě. V samotný den slavnosti proběhla nejdříve tryzna nad hrobem J. Fügnera a poté se v dopoledních hodinách účastníci sešli k jediné (!) generální zkoušce. Ve 14 hodin vyšel velký průvod, ve kterém pochodovalo více než 1.600 sokolů (řetězový most, který se toho času klenul přes Střelecký ostrov, se tak rozhoupal, že se průvod musel rozdělit na menší skupiny⁷⁸). E. Grégr pronesl na cvičišti slavnostní projev, ve kterém ocenil zásluhy M. Tyrše.⁷⁹ Poté přišlo na řadu vlastní cvičení – na nářadí a především prostná, jichž se zúčastnilo 720 mužů, a M. Tyrš je řídil údery do gongu.⁸⁰ Na závěr sletu nechyběl ohňostroj a volná zábava. Slavnost, považovaná za první všesokolský slet, byla velice

⁷⁵ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 33.

⁷⁶ Tamtéž, s. 40.

⁷⁷ Tamtéž, s. 44.

⁷⁸ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 120.

⁷⁹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 34 – 37.

⁸⁰ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 120.

úspěšná, v ulicích i na Střeleckém ostrově nechyběla výzdoba v národních barvách a celkově to pro sokolské hnutí znamenalo příznivý impuls po krizi v 70. letech.⁸¹

2.6 Ženská otázka v Sokole – Tělocvičný spolek paní a dívek pražských

Proti ženskému cvičení panovaly v době založení Sokola značné předsudky. Pro dámu se neslušelo, aby „pobíhala“ po tělocvičně, takže mohla být přítomna pouze u reprezentativních událostí typu svěcení sokolského praporu a členství v Sokole pro zatím nepřicházelo v úvahu. Tělesné cvičení bylo umožněno v roce 1863 alespoň dívkám mladším patnácti let, avšak pod lékařským dozorem v tělocvičném ústavu dr. Musila.⁸² Tělocvičný spolek paní a dívek pražských (dále jen „TSPADP“) – první spolek a ženská obdoba Sokola, kde směly ženy cvičit, byl založen roku 1869, ale s výše uvedenými předsudky bylo možné se setkat i na přelomu 20. století, o čemž svědčí rukopis A. V. Prágra: *„Poukázati k tomu, jak tělocvik a jeho prospěšnost dosud u nás není znám; falešná domněnka, že pro ženy naprosto se nehodí. Třeba bojovati proti tomuto předsudku. Co jest prospěšno muži, musí býti prospěšno i ženě. Dívkám tím spíše, že nerozumné matky chrání je před každým namáhavějším pohybem. Tělocvik pěstujeme pro jeho zdravotní a mravní prospěch.“*⁸³

V literatuře se často objevuje, že TSPADP byl založen z Tyršova podnětu.⁸⁴ Tyrš byl skutečně nakloněn myšlence ženského tělocviku pod ženským vedením, ale je třeba říct, že založení nepochybně pomohla existence Amerického klubu dam, který vznikl na počátku roku 1865 a ženám umožnil stát se aktivní součástí veřejného života a tím přispěl k rozvoji emancipace.⁸⁵ Téhož roku měla právě v Americkém klubu dam jako jedna z prvních členek referát Klementina (Klemeňa) Hanušová.⁸⁶

V roce 1866 převzal Tyrš vedení tělocvičného ústavu dr. Musila, jenž navštěvovala tři družstva dívek. Pro cvičení odrostlejších děvčat bylo nutné ženské vedení. Toho se ujala

---

⁸¹ NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990, s. 34 – 37.

⁸² LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2015, FF UK v Praze, s. 102-109.

⁸³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 4 – datované články a přednášky, inventární číslo 372, *Osnova proslovu o II. veřejném cvičení ženského odboru Sokola Kolín ze dne 29. dubna 1900.*

⁸⁴ Např. BAHENSKÁ Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Libri, Praha, 2005, s. 97.

⁸⁵ LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2015, FF UK v Praze, s. 104.

⁸⁶ SECKÁ Milena: *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Vyšehrad, Praha, 2011, s. 143.

Klemeňa Hanušová, jež procházela spolu s dalšími šesti cvičenkami „školením“, které zahrnovalo i teorii v ústavu J. E. Purkyně.⁸⁷

První porada budoucího TSPADP se konala 23. července 1869 v bytě Kateřiny Fügnerové. Mezi přítomnými byly např. Sofie Podlipská, Anna Srbová, Terezie Nebeská, či Klemeňa Hanušová. Jako host zde byl Tyrš, který měl ve spolupráci s T. Černým vypracovat návrh stanov, jenž byl schválen místodržitelstvím dne 29. září 1869.⁸⁸ V jejich znění stálo např. *„Účel jednoty jest, aby pěstoval se tělocvik u spojení se zpěvem. K oživení ducha společenského slouží přednášky a rozpravy o záležitostech spolkových jakož i schůze společné.“*⁸⁹ Cvičitelský sbor zahájil svou činnost 16. října 1869, přičemž první cvičitelkou (náčelnicí) se stala Klemeňa Hanušová – druhorozená dcera profesora Ignáce Jana Hanuše⁹⁰ – jež se významně zasloužila o rozvoj nejen ženské, ale i dětské tělovýchovy⁹¹. R. Tyršová o Klemeně napsala: *„byla přísnou náčelnicí a svědomitou, pedagogicky dobře založenou vůdkyní tělocvičného dorostu. Záleželo jí velice na výchově cvičitelského sboru a udržovala v něm kázeň i družný duch. V hodinách sboru cvičitelského Kleměna byla přísnou učitelkou, dbala přesnosti výkonu a vykládala nám srozumitelně teorii tělocviku (...) pojímala úkol cvičitelky vážně a jsouc průkopnicí zásady, aby dívky byly ženskými silami cvičeny, hleděla k tomu, aby naše odborné vzdělání bylo co nejlepší. Proto přičinila se též pro nás o přednášky z anatomie.“*⁹²

První valná hromada TSPADP proběhla 27. listopadu 1869 v tělocvičně Sokola Pražského.⁹³ Starostkou byla zvolena Sofie Podlipská, která spolku dodávala jistou autoritu a vážnost.⁹⁴ V zahajovací řeči Podlipská hovořila např. o důležitosti pohybu, který je pro ženy

---

⁸⁷ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 67.

⁸⁸ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 55.

⁸⁹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond TSPADP, karton č. 1 – Založení spolku, korespondence s místodržitelstvím a policejním ředitelstvím, inventární číslo 1a, *rukopis stanov*.

⁹⁰ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Tělesná výchova žen a dívek. Klemeňa Hanušová, první učitelka tělocviku*, IN: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Historický ústav, Praha, 2010, s. 64.

⁹¹ Napsala několik příruček, jejichž obsah je platný i dnes – např. *Dívčí tělocvik* (2 díly z let 1872 a 1878); *Výklad, metodika a rozvrhy cvičení nářadových* (poslední část Dívčího TV z roku 1887); *Dětský tělocvik* (1883, který se dočkal 2. vydání v roce 1885 schválené c. k. zemskou školní radou); *Hry s míčem pro veselou mládež* (1885); *Domácí tělocvik pro dívky chybného držení těla* (1891); *Tělocvik domácí* (1907); *Jak chránit dítě před nákazou tuberkulózní* (1903).

⁹² TYRŠOVÁ Renáta: *Za Kleměnou Hanušovou*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919, s. 11-12.

⁹³ BAHENSKÁ Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Libri, Praha, 2005, s. 97.

⁹⁴ OUDOVÁ Radka: *Společenská činnost Sofie Podlipské*, bakalářská práce obhájená na Ústavu etnologie FF UK v Praze, 2011, s. 45.

zdravý a pomůže jim stát se dobrými matkami a vlastenkami.⁹⁵ Náměstkyní Podlipské byla zvolena Anna Srbová. Kateřina Fügnerová, o které se zprvu uvažovalo jako o možné starostce, nicméně funkci odmítla, byla členkou výboru⁹⁶ a spolkovou knihovnicí. Na obě funkce K. Fügnerová rezignovala roku 1871.⁹⁷

Knihovna byla rozptýlena v domácnostech jednotlivých členek a čítala více než 300 svazků. TSPADP však pochopitelně postrádal vlastní tělocvičnu, takže využíval pronájmu v tělocvičně Sokola Pražského v částce 20 zlatých měsíčně. Od roku 1877 musel TSPADP přispívat i na provozní náklady, které dříve hradil Sokol.⁹⁸ Střídání s muži nebylo zcela bezproblémové, byly zaznamenány vzájemné „kollise“, vizuálního charakteru neboť tehdejší morálka nepřipouštěla, aby se na veřejnosti stýkali muži a mladé svobodné ženy bez dozoru. Bylo tak nutné dodržovat přesný rozvrh.⁹⁹

Ve srovnání s muži byly v počátcích ženy společensky rezervovanější. Chybělo zde vzájemné oslovení „sestro“ i tykání, což vyplývá ze svědectví R. Tyršové: „*Netykaly jsme si tehdy všechny; starším jsme vykaly, my mladší jsme si po staropražsku říkaly ona.*“¹⁰⁰ Tykání zkoušela navrhnout tehdejší členka a budoucí spisovatelka Teréza Nováková, ale neúspěšně: „*Vysmály se jí a možná právě tento zážitek dokázal oslabit její zápal.*“¹⁰¹ Oproti mužům měly ženy i přísný zákaz „*okázalosti mimo tělocvičnu*“ jako bylo pořádání výletů či pouličních průvodů.¹⁰² Vnější prezentace TSPADP proběhla alespoň formou veřejných cvičení – první, sestávající se z prostných, cvičení na náradí a reje s hudbou, se konalo v létě roku 1870 a bylo úspěšné.¹⁰³ S tím souvisí problematika odívání, respektive cvičebního úboru, který detailně popsala R. Tyršová: *Náš tehdejší kroj cvičební nebyl ovšem tak osvědčený jako nynější. Nebylo tehda ani úplné jednoty kroje. Za prvních dob trvání spolku jsme ponejvíce měly oblek ze šedého mohairu (pepř a sůl říkalo se té látce) pošíité červenými harasovými stužkami. Ku*

---

⁹⁵ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena: *Ženskost v díle ženském: Počátky spolku „cvičících se“ paní a dívek*, IN: *Národopisná revue XIII 2003*, s. 134.

⁹⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 56.

⁹⁷ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond TSPADP, karton č. 1, korespondence s Kateřinou Fügnerovou z roku 1871, inventární číslo 3-c-1.

⁹⁸ LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, *Studia Ethnologica Pragensia 2/2015*, FF UK v Praze, s. 105.

⁹⁹ BLÁHA Filip: *Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských“ v emancipačním hnutí českých žen před I. světovou válkou*, IN: SCHŮTOVÁ, Jitka, ed. a WAIC, Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Praha: Národní muzeum, 2003, s. 15.

¹⁰⁰ TYRŠOVÁ Renáta: *Za Kleměnou Hanušovou*, IN: *Sokol*, 45. Roč., Praha, 1919, s. 11-12.

¹⁰¹ ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Teréza Nováková*, *Mladá fronta*, Praha, 2008, s. 13.

¹⁰² WACHTLOVÁ Markéta: *Dílo Klemeni Hanušové*, Nakladatelství Československé obce sokolské, Praha, 1948.

¹⁰³ LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, *Studia Ethnologica Pragensia 2/2015*, FF UK v Praze, s. 105.

*spodkám, do polou lýtek sahajícím, jsme měly bluzu se šosy asi ke kolenům, značně užší nežli je nyní.*¹⁰⁴

Desáté výročí TSPADP s sebou přineslo i veřejné bilancování, respektive zdůraznění „poslání“ spolku, ve kterém se z žen stávaly matky českého národa, o čemž svědčí např. patetický projev Elišky Krásnohorské: „(...)Těm dík a čest, kdož ohněm slunné myšlenky a krásnou ideálu srdcím pravdu věští, kdož na národa všecky jarní ratolesti pak ducha vštěpují, i v duši dívenky; kdož z odpadlických bludů matné křižovatky v kraj rodný vedou české dcery, české matky, je učíce svůj krašší úkol znáti a milovati lepý lidstva cíl! Těm dík, kdož slova plamenem je chvátí a hvězdu nadšení jim kouzlí za podíl, a kdož v nich svatou, čistou vůli doba nítí, jim dík! Však chceme krásnou vůli skutkem zřítí, i blahé myšlénce dát silnou perut' k letu a statné ženy české odchovat světu! Ruch okřídliž jich mladost, zdobě ji a blaže; jak srdce láskou silno, zdraví síliž paže, jak hlavou volný duch, plyň údy jará krev, a věncem svěžejších růží zkvět' nám zástup děv! (...) A širá budoucnost nás dále volá k dílu: nuž rozlévejme jarost v národa to květ, v děv skromné oko jiskru, v útlou paži sílu, a v duši lásku družnou, zmužilost a vzlet, - ó jen důvěřovat učme v sílu vlastní, vdyť tou jen v krajích českých můžem býti šťastni.(...) Kéž bude nám kdys národ dlužen takým díkem, jak bratři v jihu sestrám, matkám Černohorců! Kéž každý duch se vznítí takým bojovníkem by potřel davy vrahů, zpupných světoborců! Kéž pučí celé vesna síly vzletné a nadšené v té mládeži nám květné, a jarých činů zápalem ať bleská, jak sluncem v nové jitro mateřská zem česká!“¹⁰⁵

2.7 Osobnost Miroslava Tyrše

Miroslav Tyrš je od počátků Sokola jeho nejvýraznější osobnost, neboť byl nejen spoluzakladatel a první náčelník, ale i hlavní ideolog celého hnutí. Vedle toho je autorem prvního (dodnes užívaného) českého tělocvičného názvosloví a vojenských povelů¹⁰⁶.

¹⁰⁴ TYRŠOVÁ Renáta: *Za Kleměnou Hanušovou*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919, s. 11-12.

¹⁰⁵ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond TSPADP, karton č. 1, proslov Elišky Krásnohorské k 10. výročí spolku, inventární číslo 5-b.

¹⁰⁶ „V dubnu 1862 vyšlo tiskem jako *Tělocvičné názvosloví, součást Pravidel tělocvičné jednoty pražské Sokola*. (...) Další dvě doplněná a přepracovaná vydání, odděleně i šermířská terminologie, následovala po pěti a šesti letech; později přibýlo ještě hasičské názvosloví. Samostatnou a naprosto zvláštní kapitolou bylo *České velení a zázvosloví vojenské pro zamýšlený dobrovolnický sbor z válečného roku 1866*.“ IN: SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 71.

Obrázek 3 - Miroslav Tyrš

Narodil se v Děčíně roku 1832 jako Friedrich Emanuel Tirsch rodičům Vincencii (rozené Kirschbaumové) a Janu Vincenci Tirschovi, který pracoval do roku 1836 jako zámecký lékař hraběte Thuna. V roce 1836 se rodina z důvodu otcovy výpovědi přestěhovala do Vídně k příbuzným matky, ale otec zde zemřel na tuberkulózu. Následovalo další stěhování, nejdříve do Karlových Varů, poté do Nového Stránova u Mladé Boleslavi k matčinu strýci Bedřichu Kirschbaumovi. V šesti letech Tyršovi zemřela také matka, takže vyrůstal do svých devíti u B. Kirschbauma, než byl poslán k dalšímu strýci Antonínu Kirschbaumovi do Prahy, kde měl zajištěno vzdělání.¹⁰⁷

Maturitní zkoušku složil Tyrš na vlastní žádost v češtině na podzim roku 1850 a následně se přihlásil ke studiu práv. Tam však strávil pouze dva semestry a přestoupil na filozofickou fakultu. Součástí filozofie byla toho času estetika, které se věnoval na odborné úrovni až do konce života.¹⁰⁸ Z filozofických směrů se v Tyršově sokolské činnosti později projevil jeho zájem o antickou filozofii, respektive ideál kalokagathia, kvůli kterému měl dle vzpomínek manželky Renáty přijít v roce 1850 do Malypetrova a Schimdtova tělocvičného ústavu.¹⁰⁹ Z dalších směrů jeho práce ovlivnil např. darwinismus. Dne 27. července 1860 byl v Karolinu promován na doktora filozofie, pokoušel se i o habilitaci, ale neúspěšně.¹¹⁰

Od vysokoškolských studií si začal Tyrš postupně měnit jméno do české podoby. Maturoval ještě pod svým rodným jménem, na práva se však zapsal jako Friedrich Tirš. Na přijímacích lístcích do Sokola Pražského byl zaznamenán coby Bedřich Tyrš, ve zbrojním

¹⁰⁷ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 48-49.

¹⁰⁸ Publikoval odborné články (např. v *Osvětě*), v jejichž psaní mu pomáhala i manželka Renáta, byl porotcem pro výzdobu Národního divadla aj. Viz SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012.

¹⁰⁹ TYRŠOVÁ Renáta: *Miroslav Tyrš, jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*, část I., Český čtenář, Praha 1932, s. 13-14.

¹¹⁰ LIBICHOVÁ Lenka: *Miroslav Tyrš – nejen jako zakladatel Sokola*, *Studia Ethnologica Pragensia* 2/2014, FF UK v Praze, s. 83-87.

průkazu z roku 1870 už má uvedeno Miroslavy Tyrš – jméno, pro které se definitivně rozhodl v roce 1865.¹¹¹

Vlastenecké cítění projevoval Tyrš především v sokolské činnosti. A. V. Prágr např. ve vzpomínkách uvedl, jaký měl „pocit“ z Tyršovy účasti na výletech: „*Tyršovi bylo vždy příjemným požitkem zúčastniti se sokolských výletů, a to především větších. Nekonal jen svou povinnost. Bylo mu radostí pochodovat krásným krajem, viděti pamětihodná místa naší vlasti. Kam jednota zavítala, byla vždy nadšeně pozdravována. Tyrš obvykle odpovídal na pozdravy vzletnými slovy ta, že znovu vzbuzoval nové nadšení posluchačstva.*“¹¹²

Právě „vzletná slova“ naznačují, že byl Tyrš dobrý rétor a hlavní sokolský ideolog. Existuje řada výkladů Tyršovy osobní filozofie, on sám ji prezentoval v několika publikacích. V *Základech tělocviku* z roku 1867 uvedl, že pohyb je přirozenou součástí života už od lovecko-sběračských kultur. Cílenému pěstování tělocviku se podle něj jako první věnovali Egypťané, následovaní Řeky, u kterých rozlišil čtyři účely tělesných cvičení: „*diétetický, pedagogický, ésthetický a válečný*“ – „*Běželoť tu předně o zdraví a sílu, o obratnost a vytrvalost, zdrženlivost a mravnou neporušenost její. Záhy pak hleděno též k ušlechtilosti a ladnosti pohybů veškerých, ku krásnému a souměrnému vývoji těla lidského, čímž tělocvik stal se nevyčerpatelným zdrojem a vzorem nepřekonaného, ano nedostižitelného sochařského umění řeckého.*“¹¹³ Následně se zmínil o Římanech, kteří se tělocviku věnovali „*výhradně téměř za účelem válečným*“, a jejich gladiátorských zápasech, jichž si žádala „*krve dychtivá mysl.*“¹¹⁴. V *Hodu olympickém*, jenž sepsal roku 1869, zmiňuje Platónovu myšlenku fyzické i duševní stránky pohybu (kalokagathii). Ve starověkém Řecku mělo být cvičení povinné všem občanům, jelikož „*stát jen tenkrát silný je a bezpečný, když silní a stateční jsou členové jeho, to u veškerém národě zdálo se býti pravdou platnou a nevývratnou.*“¹¹⁵ V roce 1871 vyšel poprvé časopis Sokol a Tyrš zde publikoval programovou stať označovanou též jako „sokolské evangelium“ nazvanou *Náš úkol směr a cíl*. Vyjádřil zde myšlenku potřeby neustálého zdokonalování podle hesla *věčný ruch* či *věčná nespokojenost*, protože: „*Kdo je v tomto smyslu největší nespokojenec, ovšem ne s osočováním a podezíráním a neplodným a nezdůvodněným slovem, ale vynalézavých skutkem a nikdy neukojenou svou snahou, ten budiž vsude na tomto poli pokládán za prvního spolubratra.*“¹¹⁶ Je zde patrný i výše zmíněný vliv

¹¹¹ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 49.

¹¹² PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše*. V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940, s. 16.

¹¹³ TYRŠ Miroslav, *Základové tělocviku*, Matice Sokola Pražského, Praha, 1926, s. 2.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 5.

¹¹⁵ TYRŠ Miroslav, *Hod olympický*, Karel Novák, Praha, 1925, s. 6.

¹¹⁶ TYRŠ Miroslav, *Náš úkol směr a cíl*, Vzlet, Praha, 1992, s. 4-5.

darwinismu: „*Veškeré dějiny tvorstva vůbec, tak lidstva zvláště jsou věčný boj o bytí a trvání, v němž podlehne a vyhyne, co je nadále neschopné k životu a je pro celek závadné (...)*“.¹¹⁷ Sokol by podle něj měl sloužit především národním zájmům a každý člověk by měl být motivován zájmy celku – „*Tou všední a neustálou hmotnou a duševní činností, mající ve všem na zřeteli pokrok, řešíme především svůj úkol a přispíváme k tomu, aby náš národ setrval na věky zdrav a silný a aby se mezi ostatními nikdy nestal neplatným, zpozdilým a závadným členem, jež by soud událostí musil s ohledem na celek odklidit z jeviště dějin.*“¹¹⁸ Snaha po rozvoji měla být dovršena teprve poté, co se každý Čech stane členem Sokola. O tom, zda národ přetrvá, nerozhoduje dle Tyrše ani tak početní převaha, jako spíše mravní síla – proto by každý sokol, tj. příslušník českého národa, měl být „*vytrvalým, nezištným, schopným ideálního vznětu, nesobeckým, schopným sebezapření, věrný sobě samému.*“¹¹⁹

I mimo Sokol byl Tyrš velmi aktivní. Vedle zmíněné estetiky a filozofie byl činný i politicky, v roce 1869 byl zvolen do říšské rady, nicméně z důvodu pasivní rezistence v ní nezasedl.¹²⁰ Když se roku 1869 konal na Letné první velký dělnický „tábor lidu“, byli mezi příchozími i Tyrš s E. Grégrem.¹²¹

V roce 1872 se Tyrš oženil s dcerou po zesnulém Jindřichu Fügnerovi, sedmnáctiletou Renátou. Uzavření sňatku se neobešlo bez komplikací – nepřál si jej Renátin poručník. Na přímluvu Karoliny Světlé měl pomoci Tomáš Černý.¹²² Renáta Tyrše maximálně podporovala v jeho aktivitách, nicméně jeho pracovní nasazení si vybíralo daň v podobě „nervózy“, tj. psychosomatických potíží, kterými trpěl, a byl nucen se stáhnout do ústraní. Toužil po akademické dráze, několikrát se pokoušel o habilitaci z dějin umění, ale úspěšný byl až v roce 1881, kdy byl přijat jako soukromý docent dějin výtvarného umění na české technice.¹²³ Roku 1882 začal přednášet na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity, taktéž jako soukromý docent. Profesury dosáhl 23. prosince 1883, pod podmínkou rezignace na náčelnický post v Sokole. Po skončení letního semestru v roce 1884 se opět objevovaly psychosomatické potíže, a tak odjel na zotavovací pobyt do Ötzu v Tyrolských Alpách bez doprovodu své ženy. Dne 8. srpna 1884 se vydal na procházku do hor, ze které se již nevrátil,

---

¹¹⁷ TYRŠ Miroslav, *Náš úkol směr a cíl*, Vzlet, Praha, 1992, tamtéž, s. 9.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁹ BARTOŠ Josef: *Miroslav Tyrš*, Melantrich, 1921, Praha, s. 23.

¹²⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 51.

¹²¹ URBAN Otto: *Česká společnost 1848-1918*, Svoboda, Praha, 1982.

¹²² SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 107.

¹²³ Tamtéž, s. 195.

a 21. srpna 1884 byl nalezen utonulý v rozvodněné horské řece. Dodnes nejsou vyjasněné okolnosti úmrtí a spekuluje se, zda šlo o nehodu či sebevraždu.¹²⁴

A. V. Prágr ve vzpomínkách na Tyrše k jeho osobnímu charisma uvedl: „*Jakmile se Tyrš objevil u družstva, nejen cvičitel, ale i všichni cvičenci jako by byli ovládnuti neviditelnou silou, napjali všechny svaly a nervy, aby svému vůdci dokázali duchapřítomnost, odvahu, sílu, tělesnou i duševní vůli po činu, kázeň v ovládnání sama sebe i pro celek. Tyrš dovedl ocenit každý takový zjev laskavým pohledem, pochváliv krásnou snahu po dosažení všestranné dokonalosti.*“¹²⁵

2.8 Shrnutí

Vliv na utváření sokolské identity v počátečním období mělo několik faktorů, z nichž nejdůležitější byla politická situace v zemi. Spolek byl založen v době uvolnění od Bachova absolutismu, kdy panovalo „obecné nadšení“ pro zakládání spolků. Po rakousko-uherském vyrovnání byla ještě větší potřeba dávat najevo vlastenecké cítění a členská základna rostla. Naopak po neúspěchu tzv. fundamentálních článků docházelo ke stagnaci, poklesu celospolečenské morálky až (zvláště mimo Prahu) úbytek členstva.

Dalším faktorem byla práce vedení Sokola Pražského, podle jehož vzoru byly zakládány další jednoty. Spolek se navenek prezentoval výlety, při kterých dávali členové okázale najevo nadšení pro „českou věc.“ Utvářela se i vnější symbolika spolku – oslovování, pozdrav, prapor, či kroj, jehož součástí (červená košile), představovala sympatie s Garribaldiho italským osvobozeneckým hnutím (Fügnerův nápad), a kvůli němuž se do Sokola na krátký čas hlásili i tzv. parádníci. Právě díky J. Fügnerovi měl Sokol Pražský potřebné materiální zázemí. M. Tyrš zase vypracoval chybějící metodiku, tělocvičné názvosloví a sokolskou filozofii *věčného ruchu, věčné nespokojenosti*, jež měla zaručit celospolečenský pokrok. Rozpačitě působil záměr zapojit se do řad rakouské armády v průběhu prusko-rakouské války v roce 1866, kdy byl rovněž zaznamenán úbytek členstva, přestože někteří sokolové se zapojili k zabezpečení pořádku během pruské okupace Prahy.

Ve specifických podmínkách se utvářela sokolská identita u žen, které zprvu plnily jen reprezentační úlohu (např. při svěcení praporu) a vstup do Sokola jim byl zapovězen, neboť cvičení žen bylo považováno za nemorální. Situace se změnila v podstatě až v roce 1869

---

¹²⁴ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 52-53.

¹²⁵ PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše*. V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940, s. 10.

založením TSPADP, nicméně proti mužskému protějšku zde panovala jiná atmosféra. Ženy si netykaly a nesměly pořádat výlety. TSPADP byl více obrácen do sebe, vně se prezentoval jen veřejnými cvičeními. Jeho první cvičitelka Klemeňa Hanušová se však zasloužila o rozvoj dětské tělovýchovy a zdravotního cvičení.

Zjednodušeně se dá říct, že ženy měly pěstovat tělesnou výchovu proto, aby se mohly stát silnými matkami, které vychovají zdatné členy národa. U mužů se zase objevila zásluhou Tyrše poprvé myšlenka, inspirovaná též německými Turnery, jež počítala s cvičením jakožto s přípravou k národní brannosti.

3. SOKOL PO SMRTI MIROSLAVA TYRŠE DO ROKU 1914

3.1 Pohřeb Miroslava Tyrše

V srpnu 1884 panovalo v Öetzu horké letní počasí, a tak bylo rozhodnuto, že Tyrš bude dočasně pochován na místním hřbitově a do Prahy převezou pouze jeho srdce. První pohřeb se tak konal 23. srpna, kdy v průvodu za vozem s dřevěnou rakví zdobenou alpským kvítím kráčelo velké množství místních i momentálně pobývajících lidí.¹²⁶

Na 22. září 1884 byla svolána mimořádná valná hromada Sokola Pražského, v jejímž průběhu byly předneseny návrhy výboru jednoty na uctění Tyršovy památky. Ze sbírek měl být vybudován pomník, pozůstalým vdovám R. Tyršové a její matce K. Fügnerové měl být ponechán k bezplatnému užívání byt v sokolovně nebo zajištěna „*přiměřená náhrada*“ a R. Tyršové navrhli i roční důchod v částce 400 zlatých. Uvedené návrhy byly „*bez rokování jednohlasně přijaty*.“¹²⁷

O možnosti převozu ostatků M. Tyrše bylo úředně rozhodnuto dne 10. října 1884. Datum bylo stanoveno na 30. října, přičemž pohřeb byl pečlivě naplánován 9. listopadu.¹²⁸ V dobovém kontextu byl Tyrš velice váženým mužem, čemuž odpovídal i pompézní pohřeb. Z provizorního hrobu byly ostatky přivezeny do Prahy dne 5. listopadu a do druhého dne ponechány v kostele sv. Štěpána, odkud je sokolové přenesli do tělocvičny na připravený katafalk. Sokolovna byla smutečně vyzdobena a osm krojovaných členů Sokola drželo u rakve čestnou stráž. Smutečnímu obřadu ve zcela zaplněné tělocvičně dominoval projev E. Grégra a hudební doprovod členů Hlaholu. Pohřební průvod se vydal ve 14:00 na Olšany, v čele jeli čtyři sokolové na koních. Bylo zde zastoupeno 89 sokolských jednot, ale i dalších spolků (vedle zmíněného Hlaholu též Měšťanská beseda, spolek Lumír, Český veslařský a bruslařský spolek, spolky živnostenské a dělnické, aj.), kondolence přicházely ze zahraničních jednot (Záhřeb, Lublaň, Terst a Lvov). Ostatky byly uloženy do společné hrobky k J. Fügnerovi.¹²⁹

Sokolský tisk informoval o pohřbu následovně: „*Takým způsobem pochovává národ jen nejlepší syny své. To nebyla obvyklá slavnost smuteční, byl to projev nejvřelejší lásky a neskonalé vděčnosti ku bohatýru, který, jak báje praví, objevil se v čele lidu, by hlasem hromovým probudil již zapomenutou v něm sílu, statečnost i jarost jeho a ukázal mu jasnou*

¹²⁶ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 215.

¹²⁷ Časopis Sokol, číslo 10, 10. ročník, 1884 v Praze.

¹²⁸ Časopis Sokol, číslo 11, 10. ročník, 1884 v Praze.

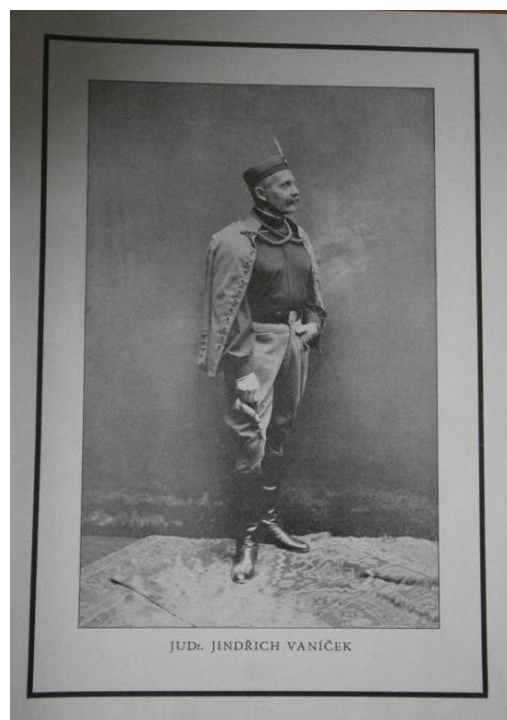
¹²⁹ Časopis Sokol, číslo 12, 10. ročník, 1884 v Praze.

dráhu k ideálům lidstva. Nebyly to pouze řady oddaných stoupců, byl to celý národ, který s utajeným dechem, se slzou v oku poslední vzdával poctu muži velkému.“¹³⁰ M. Tyrš nebyl aktivní pouze v Sokole, ale i ve veřejném životě (např. porotce pro výzdobu Národního divadla) a v akademickém prostředí, když se stal vysokoškolským profesorem, kvůli čemuž nakonec ještě před svou smrtí se Sokola odešel. Z toho lze usuzovat, že v Sokole by se bez Tyrše museli obejít bez ohledu na tragické úmrtí, avšak, byl zde prostor pro uspořádání typicky vlasteneckého pohřbu, který se stal zároveň politickou manifestací a sokolský tisk to mohl tímto způsobem pateticky zveličít.

3.2 Tyršovi následovníci

Po smrti M. Tyrše bylo v řadách Sokola dost kvalitních osobností, které zajistily nejen přežití spolku, ale i jeho rozvoj. Osobnost náčelníka Sokola Pražského však odchodem respektive úmrtím M. Tyrše pozbyla dle C. E. Nolte funkci hlavního ideologa a stala se spíše „technickým postem“,¹³¹ který byl obsazen až v roce 1888 Františkem Kožíškem.¹³² Zde je ovšem nutné podotknout, že Tyrš měl filozofické vzdělání, které jej ovlivnilo natolik, že část své osobní filozofie vtiskl do sokolských ideálů. Na druhou stranu během svého působení řešil i čistě praktické záležitosti typu cvičební soustavy, choreografií, názvosloví apod.

Vedení a vydávání časopisu Sokol se na krátký čas ujal Tyršův spolupracovník Jaroslav Stýblo, jenž ovšem v roce 1887 zemřel a byl vystřídán Josefem Scheinerem (narozen 1861 v Benešově, zemřel 1932 v Praze¹³³).¹³⁴ J. Scheiner

Obrázek 4 - Jindřich Vaníček

¹³⁰ Časopis Sokol, číslo 12, 10. ročník, 1884 v Praze.

¹³¹ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 112.

¹³² WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 60.

¹³³ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 32.

¹³⁴ Právě J. Scheiner, vzdálený příbuzný Renáty Tyršové, byl jedním z členů pátracího týmu po nezvěstném Tyršovi v Öetzu, který přivezl do Prahy Tyršovo srdce. Viz NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 112.

docházel do Sokola pražského na cvičení k Tyršovi již od svých jedenácti let. Po obnovení časopisu Sokol v roce 1881 se stal pravidelným autorem článků ještě ve spolupráci s Tyršem.¹³⁵ Jako první autor sepsal *Dějiny sokolstva v prvním jeho pětadvacetiletí*.¹³⁶ V roce 1898 byl zvolen starostou Sokola Pražského, ale do chodu jednoty významně zasáhl již v roce 1891, kdy na post náčelníka doporučil a pomohl „přetáhnout“ ze smíchovské jednoty Jindřicha Vaníčka (narozen 1862, zemřel 1934 v Praze¹³⁷).¹³⁸ V profesionální kariéře studoval práva, která dokončil v roce 1889. Vlastní advokátní kancelář¹³⁹ otevřel v roce 1894 a ta se v Praze do značné míry stala centrem nejen sokolského, ale i vlasteneckého života vůbec, což se projevilo zejména později, v průběhu první světové války.

Jindřich Vaníček z pozice náčelníka Sokola Pražského navázal na práci M. Tyrše, a to i s ohledem na brannou funkci tělesné výchovy. On sám nasbíral praktické dovednosti při studiu ve Francii na prestižní vojenské škole v Joinville, kam odešel v roce 1895 pro inspiraci a novinky do cvičení prostných.¹⁴⁰ Cvičení na nářadí se dle L. Swierczekové¹⁴¹ za jeho působení „povzneslo na světovou úroveň“, přičemž je nutné dodat, že na zvýšenou kvalitu cvičení patrně měla přímý vliv i první světová válka, po jejímž skončení působil J. Vaníček na ministerstvu národní obrany.

Sokolská literatura celkem oprávněně tvrdí, že „*Starosta Josef Scheiner s náčelníkem Jindřichem Vaníčkem měli rozdělené úkoly a vzájemně se respektovali, v čele Sokola tvořili podobně sehranou dvojici osobností jako Jindřich Fügner s Miroslavem Tyršem*.“¹⁴² Na druhou stranu to nebyli jen oni dva, kdo se podíleli na rozmachu sokolského života, ať už je řeč o „bezejmenných“ členech, činovnicích ostatních jednot či dalších osobností Sokola (J. Podlipný, E. Roudná aj.).

---

¹³⁵ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s.89.

¹³⁶ Vydala knihtiskárna dr. E. Grégra v Praze roku 1887.

¹³⁷ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 40.

¹³⁸ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 24.

¹³⁹ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 112-113.

¹⁴⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s.89.

¹⁴¹ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 40.

¹⁴² JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 24.

3.3 Vznik ČOS

Se snahou spojit sokolské jednoty do jednoho centrálního spolku přišel již M. Tyrš, avšak za jeho života to rakouské úřady nepovolily. Dílčí úspěch byl na tomto poli zaznamenán až v roce 1884, kdy byla zřízena první sokolská župa, a to Tyršova v Kolíně.¹⁴³ Do roku 1887 už bylo v Čechách ustanoveno celkem devět žup, jež sdružovaly 110 jednot. V roce 1888 byla ustanovena komise, jejímiž členy byli mj. J. Scheiner a Jan Podlipný (oba právníci), která vypracovala návrh stanov na uspořádání českých žup do jedné organizace. Dne 28. září 1888 se o návrhu stanov konala porada výboru Sokola Pražského se zástupci českých žup a došlo k zásadní změně povýšení jednoty Sokola Pražského na úroveň župy, čímž se potvrdilo její výsostné postavení. Takto upravené stanovy byly schváleny pražským místopředsedstvím dne 5. listopadu téhož roku. Mezi zakládající členy České obce sokolské patřily župy Tyršova, Východočeská, Podřipská, Pojizerská, Středočeská, Podkrkonošská, Žižkova, Krkonošská, Havlíčkova, Plzeňská a Sokol Pražský.¹⁴⁴ Jednoty na Moravě a ve Slezsku byly sdruženy do jedné organizace – Moravskoslezské obce sokolské po rozhodnutí o schválení stanov ministerstvem vnitra ze dne 8. srpna 1892. Ke spojení obou obcí došlo až 13. listopadu 1904, kdy se poprvé sešel výbor jednotné ČOS v Národním domě v Brně.¹⁴⁵

Ustavující sjezd České obce sokolské proběhl 24. března 1889. Organizační uspořádání, kdy nejvyšším orgánem byl valný sjezd, svolávaný po třech letech výborem, zůstalo nastavené až do první světové války. Výbor byl složen ze zástupců žup a čtyř volených činovníků včetně starosty. Prvním starostou byl zvolen Jan Podlipný. Spolu s ním byli v předsednictvu náměstci Václav Peták a Josef Zelenka, Josef Scheiner jako jednatel, Josef Kettner jako pokladník a František Čížek jako náčelník.¹⁴⁶

Sjednocená organizace sokolů měla ve dnech 9. a 10. června 1899 první možnost veřejné prezentace na mezinárodní scéně – účastí na tělocvičné slavnosti v Paříži uspořádané Unii francouzských tělocvičných spolků. Rakouské úřady si byly vědomy vlasteneckého potenciálu, které by mělo hromadné vystoupení pod praporem s českým lvem věnovaným od českých paní a dívek, a proto účast v tomto smyslu zakázaly. Sokolové se do Francie vydali alespoň na závody jednotlivců v relativně hojném počtu 137 osob. *„Politický dosah sokolské výpravy však nelze přeceňovat – francouzská veřejnost se o ni asi příliš nezajímala. Přesto*

---

¹⁴³ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 230.

¹⁴⁴ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 61

¹⁴⁵ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996.

¹⁴⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 62.

učinili sokolové velmi významný krok do povědomí evropské gymnastické obce. V soutěži zástupců zahraničních tělocvičných spolků získala sokolská družstva první tři místa.¹⁴⁷

Politická orientace spolku byla jasně protiněmecká, jinak zůstával spolek formálně apolitický, avšak členové měli blízko k mladočechům, mj. kvůli E. Grégrovi, jenž byl redaktorem Národních Listů a J. Podlipnému, který byl aktivní politik a poté, co se stal primátorem Prahy, byl na pozici starosty ČOS vystřídán J. Scheinerem (post náčelníka byl, stejně jako v Sokole Pražském, obsazen J. Vaníčkem).¹⁴⁸ Z rozhodnutí předsednictva ČOS z roku 1910 mohli mít sokolové svobodnou politickou orientaci vyjma klerikální (pro Sokol představoval konkurenci katolický Orel, vůči němuž se potřeboval vymezit) či protinárodní. Členská základna Sokola byla v řadách činovníků složena převážně z inteligence či středostavovských vrstev, zatímco ve cvičícím členstvu měli převahu dělníci¹⁴⁹ (dalším konkurentem byly dělnické tělocvičné jednoty, které byly na rozdíl od vlasteneckého Sokola orientované primárně sociálně).

O tom, že apolitičnost Sokola vůbec nefungovala, svědčí např. článek *Záškodníci* od K. Vaníčka (bratr J. Vaníčka, vzdělavatel ČOS a zakladatel a správce sokolského muzea¹⁵⁰), který se v něm veřejně vyjádřil o nepřátelích Sokola: „*Význačných nepřátel, tj. takových, kteří se nepřátelstvím netají, má Sokol u nás celkem čtvero; jimi jsou: Němci, šosáci, klerikálové a sociální demokracie. Není vyloučeno, že čtyřlístek časem ještě se pomnoží, zvláště pokročí-li tříštění národa v rozkladné činnosti ještě dál, než tomu dnes jest. Stranictví jest slepé, pro ně není vyňato z pusté štvanice nic. (...) Tedy Němci. Dávám jim prvé místo, ne snad proto, že by byli prvým národem světa, nýbrž z toho důvodu, že společně se šosáky jsou nejstaršími nepřátely našimi. Jest ovšem přirozeno nepřátelství jejich, vrah národa jakožto celku nemůže šetřiti těch, kteří výkvětem národa ubíjeného jsou, neb aspoň k tomu pracují, aby se jim stali. O tom sporu není, že „Sokolist“ jest nacionálnímu Němci solí v očích – naše Sokolství menšinové hořkou písničku o tom zpívá. Ba co, vždyť v samotném kraji ryze českém klade továrník, němčící žid, dělnictvu svému nůž na hrdlo: Bud' ze Sokola, nebo z práce! Ovšem tomuto překáží hlavně vzrůstající uvědomělosti těch, kteří do Sokola jdou si pro radost životní po těch dlouhých hodinách usýchání v lidomorně pana „chlebodárce“ (...) Na řadu přichází klerikálové, kteří nepřátelsky proti nám vystupovali sice vždy, ale v době novější záští svoje*

¹⁴⁷ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 87.

¹⁴⁸ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 230.

¹⁴⁹ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 64.

¹⁵⁰ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 40.

*zdesateronásobili. Ovšem, jaký to rozdíl vzájemný! Sloužíme národu, oni Římu, Sokolové světlu, klerikálové tmě, my svobodě, oni porobě. Daleko jest nás, pohrdati čistou vírou v Boha, naopak té – ač náboženství pokládáme za soukromou záležitost každého jednotlivce – stojí velmi blízko i ti z nás, kteří nevěří.*¹⁵¹ Článek je zajímavý v tom, co si mohli přední činovníci ČOS dovolit prohlásit před vypuknutím první světové války (r. 1910). Německý nacionalismus se nepřipouští, ten český je naopak žádoucí. V otázce náboženství je přípustná víra, ale nikoliv klerikalismus. Je otázkou, nakolik to přičíst existenci konkurenčního katolického Orla. V článku je patrný i náznak antisemitismu, když *němčící žid* vykořisťuje české dělníky a omezuje je v sokolských aktivitách. Vymezení proti sociálním demokratům zase názorně ilustruje, že Sokol rozhodně nebyl apolitický.

V rámci podpory národnostně smíšených regionů byly zakládány a ústředím podporovány menšinové jednoty. V ČOS se problematikou „*menšinové práce*“ zabýval do roku 1909 vzdělavatelský odbor, od roku 1910 pak samostatný menšinový odbor ČOS.¹⁵² Představu o práci menšinového odboru si lze poměrně dobře ilustrovat na dochované korespondenci činovníků ČOS. Např. A. V. Prágr (starosta Sokola v Kolíně, zakladatel a starosta župy Tyršovy, činovník předsednictva ČOS¹⁵³) obdržel dopis od starosty Sokola v Hodoníně, kde v úvodu líčí překážky při zakládání břeclavské jednoty – „*Královské místodržitelství několikrát vrátilo stanovy, než jednota v Břeclavě povolena byla. Překážky kladeny neuvěřitelné, jen, aby, ochablo nadšení a jednota se založiti nemusela, neboť starosta žid milionář Kuffner se svými zřízenci znemravňuje lid náš slovácký. Poměry národní jsou hrozné. Nadšení malé společnosti jest co děkovati, že myšlenka sokolská nevzala za své, neboť i na vlastním táboru jest dosti nepřívětivě a lhostejnosti.* (...) a končí prosbou o zaslání knižních darů, aby „*tím umožnili a založili pro obě místa ohrožená knihovny pro tělocvičnou jednotu tak důležité*“.¹⁵⁴ Také V. Kukaň (člen předsednictva ČOS a jednatel menšinového odboru¹⁵⁵) má ve své pozůstalosti velké množství dopisů se žádostmi o podporu, zejména morální, jako např. ten ze sokolské jednoty v Sušici: *Vážený bratře! Znajíce Tě jako vynikajícího národního a menšinového pracovníka sokolského i Tvůj v pravdě bratrský zájem o české menšiny i*

¹⁵¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond K. Vaníčka, karton č. 3, inventární číslo 18 – Korektura sebraných spisů K. Vaníčka z r. 1912, *Článek ze Sokola roč. 1910 Záškodníci – výňatek*.

¹⁵² WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 76-77.

¹⁵³ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 29.

¹⁵⁴ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 3 – korespondence oficiální, inventární číslo 226 – TJ Sokol v Hodoníně na Moravě, *dopis z r. 1895*.

¹⁵⁵ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 21.

*národnostní pohraničí, jakým jest právě Sušicko, kraj ze stanoviska národně-uvědomělého, o sokolském ani nemluvě, velice zanedbaný, žádáme Tě bys ujal se laskavě pořádané u nás významné oslavy položení základního kamene k sokolovně, prvé na národnostní hranici českého Pošumaví, jako slavnostní řečník sokolský a vervou Tobě vlastní povynesl význam slavnostních chvil ke své vážnosti, jaká ovládnouti musí mysl všeho přítomného občanstva, máme-li nalézt v něm trvalou podporu velikého cíle – vybudování skutečného vlastního stánku Sokolstva, (...)*¹⁵⁶

Vedle vnějších národně-politických vlivů se v Sokole objevovaly i interní problémy. A. V. Prágr např. u příležitosti oslav 50 let od založení kolínské jednoty uvedl: *„Padesát let naplněno prací a zápalem pro ideu, pro zdar jednoty, pro prospěch národa. Jaký pestrý život prožila jednota naše! V prvých dobách zápalu a vznětu bylo zapotřebí odstraňovat předsudky občanů, kteří nejevili náklonnost pro novou obrodnou myšlenku sokolskou. Hrdě bylo třeba hlásiti se k věci sokolské. Bylo zapotřebí bojovati nejen proti vnějším nepřítelům jednoty, ale často i proti škůdcům ve vlastním táboře. (...)*¹⁵⁷ Na společenský život v Sokole Pečky „v úplném rozkladu“ si Prágrovi v dopise postěžoval místní jednatel a žádá si od něj přednášku na povzbuzení morálky: *„(...) usnešeno bylo v jednotě naší pořádati sokolské večírky, a sice nejméně jednou za měsíc, k čemuž nyní rozhodně přikročiti chceme a musíme, poněvadž společenský život zdejší – následkem podvratné činnosti jistých „nad všední životy“ povznesených občanů – jeví se takměř v úplném rozkladu! Tím Sokol náš trpí a také pozbyl by svého významu, kdyby za takových poměrů a oproti podobnému zjevu zůstal zcela lhostejným. Nejlepším důkazem toho jest, že jednota naše v posledním čase úplně ignorována jest místní „aristokracií“ – ovšem moderní vlastence nevyjímaje – a proto jest nutno vzbuditi hlubší zájem pro věc sokolskou a co nejpřísněji odsouditi tu zvláštní kastu našeho národa, která osobuje si právo nazývati se vlastenci, při tom ale pro činy v pravdě národní nemá porozumění, anebo jich se vzdaluje, aby nemusela stýkati se plebejci! Vzhledem k tomu míníme některou sobotu, v únoru pokud možno, pořádati sokolský večer spojený s přednáškou.*¹⁵⁸

Jako národní manifestace sloužily sokolstvu i pohřby veřejných osobností, zvláště ze sokolských řad. Z filmových záběrů¹⁵⁹ je patrná hojná účast pochodujících sokolů v krojích na

¹⁵⁶ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond V. Kukaně, karton č. 11, inventární číslo 324 – korespondence s TJ Sokol v Sušici, dopis ze dne 12. 7. 1912.

¹⁵⁷ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 4 – datované články a přednášky, inventární číslo 378 – Úvod pro památník Sokola Kolínského – 50 let od vzniku SK z r. 1911.

¹⁵⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 3 – korespondence oficiální, inventární číslo 264 – TJ Sokol Pečky, dopis jednatele datovaný k 8. 2. 1892.

¹⁵⁹ Česká televize, pořad *Hledání ztraceného času* odvysílaný dne 13. listopadu 2016.

pohřbu J. Podlipného, bývalého starosty a držitele medaile ČOS, který zemřel v roce 1914 (vzhledem k válce měl vlastenecký pohřeb o to větší význam). Na jeho úmrtním oznámení stálo: „Čestné paměti bra dra Jana Podlipného Česká obec sokolská.: (...) Dra Jana Podlipného není více! (...) Nezklamal se v Sokolstvu svém, v něž věřil, vždyť s ním žil, s ním pracoval, s ním toužil – to Sokolstvo po stech a tisících hlásilo se ku Spolku pro postavení pomníku Husova, a vědomí mohutné podpory sokolské ozářilo poslední, boluplné dni Podlipného... Vzpomíná vděčně bývalého starosty svého Sokolstvo české. Vzpomíná, že po celých 17 let (1889-1906) stál Dr. Jan Podlipný v čele ČOS, uvědomuje si, že velká část práce organizační a vůdčí spočívala na bedrech jeho, s nímž radostně pracovala řada bratří plných nadšení a lásky k myšlence sokolské. Se jménem bratra Podlipného zůstane spjata čestná vzpomínka na řadu výprav Sokolů českých do Francie (...), výprav, jimiž od r. 1889 probíjíme okno do čínské zdi, kterou mezi nás a Evropu německou postavili odvěcí vrazi naši. Stejně vděčně vzpomínají činnosti Podlipného o zájezdech sokolských bratří na Moravě, ve Slezsku, jakož i bratří Slovinci, k jichž sletu v Lublani četné řady Sokolstva českého přivedl pod heslem vzájemnosti slovanské, které sloužil celou silou nadšené duše svojí. (...) Kdykoli třeba bylo, vždy stál pohotově, pomoci a prospěti tomu, co nejdraší mu bylo celého života národního – Sokolství. (...)“¹⁶⁰

3.4 Ženské odbory

Průkopníkem na poli ženského cvičení se stal TSPADP. Po jeho založení v roce 1869 se na rozdíl od „běžných – mužských“ sokolských jednot, kterých přibývalo, relativně dlouho nic nedělo, ačkoliv je třeba podotknout, že TSPADP měl samostatnou právní subjektivitu a v tělocvičně Sokola Pražského působil v pozici řádně placíhého nájemníka. O změnu a založení prvního ženského odboru v rámci Sokola se zasloužila zejména Barbora Šourková, bývalá cvičenka TSPADP. První pokus učinila ve vyšehradské jednotě v roce 1891, ale byl zamítnut, takže založila Dámský kurs tělocvičný, v němž se ke cvičení scházelo třicet dam v tělocvičně zapůjčené od města. Po úspěšném veřejném vystoupení v roce 1895 byl již *Dámský kurz tělocvičný* přijat do sokolské jednoty Královský Vyšehrad jako (první) ženský odbor.¹⁶¹

¹⁶⁰ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Podlipného, karton č. 1, inv. číslo 5a – *Soubor úmrtních oznámení dr. J. Podlipného z r. 1914, tiskem Dra. Ed. Grégra a syna v Praze, nákladem ČOS.*

¹⁶¹ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 68.

Vyšehradský odbor s TSPADP spolupracoval v rámci „výměnných tréninků“¹⁶², kdy cvičenky z Vyšehradu chodily do pronajaté tělocvičny Sokola Pražského a členky TSPADP naopak přicházely do vyšehradské sokolovny, přičemž se tak vzájemně obohatily o nové cviky, jak uvedla ve vzpomínkách B. Šourková: „Vzájemnost přispívala k utužení přátelského poměru mezi Pražským Spolkem a odborem vyšehradským. „Sestry z Prahy“ – jak jsme jim říkaly – zkoušely u nás cviky jim neznámé. Vzpomínám jednoho z nich – sestry z Prahy se zájmem nacvičovaly překot na nízkých kruzích, - aby jej jako nový cvik v rozvrh zařadily. Leč horlivost jejich nedošla u vedoucí sestry Kl. Hanušovy uznání, spíše opaku. Jednou vyprávěla s. Ptáčková, že zastihla náčelnice cvičenku zkoušející překot – byla tázána, odkud cvičení to zná. S. Ptáčková zcela otevřeně pověděla – cvičení to provádí odbor vyšehradský. – Dostala za to odpověď, aby těchto kejklů vyšehradských zanechaly. – Snad mnohá čtenářka při čtení těchto řádků se usměje – nad úzkoprsostí tehdejších poměrů – a připomeneme si úzké stezky po které bylo ženám kráčet – oproti dnešní době, kdy ženy požívají úplné samostatnosti a provádějí často cviky nad své síly.“¹⁶³

Obrázek 5 - IV. všesokolský slet, hromadné cvičení žen

Ptáčková.¹⁶⁴ Díky snaze B. Šourkové bylo zorganizováno první veřejné cvičení ženských sokolských odborů (vystoupilo 197 žen z 16 odborů), které se konalo 11. dubna 1898 v tělocvičně Sokola Pražského pod vedením A. Ptáčkové. Cvičení mělo velký úspěch, a tak se ženy směly zúčastnit IV. všesokolského sletu v roce 1901. Na sletu ženy předvedly společné cvičení s kuželi a také na nářadí, kterého se však odmítly zúčastnit členky TSPADP.

Z výpovědi B. Šourkové, která je ovšem neobjektivní, by se dalo usuzovat, že TSPADP byl sice prvním ženským tělocvičným spolkem, ale za dobu téměř dvaceti let od vzniku dalšího, zůstal poněkud zakonzervován ve svých pravidlech. Mohlo to být částečně dáno i osobností K. Hanušové, neboť v roce 1896 ji na pozici náčelnice vystřídala Anna

¹⁶² LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2015, FF UK v Praze, s. 106.

¹⁶³ ŠOURKOVÁ Barbora: *Vzpomínka na „staré Sokolky“*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919, s. 209-210.

¹⁶⁴ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 69.

Důvodem měla být obava, že by ženský tělocvik mohl překročit meze slušnosti a přiměřenosti v očích diváka.¹⁶⁵ Byl-li to skutečně tento důvod, pak je zde patrný konzervatismus prvního ženského tělocvičného spolku, u kterého zároveň probíhala generační výměna cvičitelek a činovnic.

Tělesná výchova přes vzrůstající počet ženských odborů byla stále doménou mužů, a tak ženy sice mohly cvičit na sletu, ale účast na slavnostních sletových průvodech jim byla zapovězena rezolucí valného sjezdu ČOS z roku 1895. A. Fikar soudí, že zákaz pramenil z chybějícího slavnostního ženského kroje, u něhož

Obrázek 6 - IV. všesokolský slet, cvičení žen na nářadí

nebylo jasné, jak by měl vypadat. Část sokolek jej chtěla přizpůsobit mužskému, část se chtěla inspirovat některým lidovým krojem a část chtěla jednotně upravit kroj občanský. Kroje, a zároveň umožnění účasti na sletovém průvodu, se ženy dočkaly až po válce, r. 1920.¹⁶⁶ V této souvislosti je však zajímavé, že rovnoprávnost byla ženám zaručena i ústavou, která stanovila: „*výsady rodu, pohlaví a zaměstnání se neuznávají*“.¹⁶⁷

O skutečnosti, jak vypadala polemika o ženském cvičebním úboru v podání mužů, svědčí nedatovaný dopis B. Hnátka z nymburské jednoty adresovaný Augustinu Pechlátovi (byl cvičitelem v Sokole, předsedou výchovného odboru náčelnictva ČOS a od roku 1939 náčelníkem ČOS, v roce 1941 zastřelen v Kobyliších¹⁶⁸): „*Ctěný bratře! Tvůj úsudek o kroji Poděbrad'aneK mne potěšil. Při jeho navrhování jsem myslel jen na tělocvičnou, dokonce jen „prostotělocvičnou“ stránku a na slovanský ráz. Podkladem mi byl článek prof. F. Kouly v Č. Lidu: V čem viděti starožitnost kroje českoslovanského. Pro vystoupení „v mase“ určen není, poněvadž venku málokdy vystoupí najednou větší množství cvičenek. Stránku tělocvičnou považují za nejdůležitější, jí vyhovují také tím, že sejme-li se oplecko, jsou viděti ramena a jich činnost. Za ideál považují nahotu, ale k té je daleko. Muži mají nyní výhodu, že mohou cvičit v plavkách, aniž se tím kdo „pohorší“.* Ženám by se něco podobného nejen nedovolilo,

¹⁶⁵ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 69.

¹⁶⁶ FIKAR Alois: *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941*, Československá obec sokolská, Praha, 1948, s. 15.

¹⁶⁷ Zákon 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, § 106, odst. 1.

¹⁶⁸ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 26.

ale ani neprominulo, ač se leckdy zavřou obě oči pro leckterou avantýru milostnou nebo kaz v charakteru, což je daleko horší. Osobně považuji za zlo bezcharakternost, pověřivost, pobožnost, nikoliv nahotu, je-li odůvodněna v našem klimatu např. při koupání nebo třeba při tělocviku. Je zajímavé, že dnes se řídíme středověkým názorem katolickým na nahotu, ač ve všech ostatních bodech neběříme katolictví vážně. Nahota, je-li cudná, není „nemravnou.“ Dekoltáž, která je mnohem dráždivější než nahota je nejen necudná, ale i většinou nemravná, ba přímo hraničí s prostitucí, neplatí za „nemravnou“, ba někdy se i vyžaduje. (...)“¹⁶⁹

Pro „samosprávu“ ženských odborů byl rovněž významný „vyšehradský průkopník“, kde byl v roce 1895 vypracován řád ženského odboru. Ačkoliv ještě v roce 1896 platila směrnice ČOS, jež neumožňovala přijímat ženy do členstva jednot a povolovala pouze tělocvik dívčí, fungovalo toho času již 12 ženských odborů. Valný sjezd ČOS schválil zakládání ženských odborů v jednotách po úspěchu veřejného vystoupení r. 1898, kdy si ženy sice mohly organizovat samostatně cvičení, ale správou byly závislé na výboru, jehož členové měli právo veta. Na konci roku 1899 byly vydány vzorové stanovy pro jednoty se ženskými odbory včetně nezávazného řádu ženských odborů. Kromě hlasovacího práva byla ženám starším šestnácti let přiznána stejná členská práva (a také stejné členské příspěvky) jako mužům.¹⁷⁰ Je ovšem otázkou, jaká práva jim bez toho hlasovacího vlastně zbývala, kdy tak nemohly mít na vlastní chod (vedle samotného cvičení) jednot žádný vliv? Demokratičtí sokolové tak prakticky naplňovali jeden ze základních pilířů své existence pouze vůči bratrstvu a nikoliv sesterstvu a musela přijít až prvorepubliková ústava, která jim tato práva přisoudila v obecné rovině (a tím pádem už nebylo společensky myslitelné, aby tomu v rámci Sokola bylo jinak).

Nárůst počtu členek s sebou přinášel také větší sílu ženských odborů, a tak byla v roce 1911 ustanovena samostatná ženská komise v rámci ČOS. Předsedkyní se stala náčelnice TSPADP Eliška Roudná, jež zároveň usilovala o včlenění TSPADP do sokolských struktur.¹⁷¹ K tomu zdánlivě došlo schválením na schůzi mimořádné valné hromady konané v dubnu 1912 a následném potvrzení c. k. místodržitelstvím ze dne 23. května 1912. „*Název spolku mění se proto, aby náš spolek nezaujímal tak výlučné postavení vzhledem k ostatním ženským odborům. §1 Název: „Ženský odbor Sokola pražského – dříve Tělocvičný spolek paní a dívek“*

---

¹⁶⁹ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond A. Pechláta, karton č. 1, inv. číslo II.1 – korespondence 1908-1933.

¹⁷⁰ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 69.

¹⁷¹ LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2015, FF UK v Praze, s. 106.

*schválen, jakož i všechny změny stanov, jež byly dle jednotlivých § pročteny.*¹⁷² Dle dochované korespondence tato transformace neproběhla zcela hladce, neboť správní výbor Sokola Pražského (složený z mužů) v listopadu 1912 zaslal členkám ženského odboru následující dopis: „*K bratrskému listu ze dne 30. 9. 12 dovoluujeme si sdělit, že otázku připojení sl. spolku k jednotě naší probíral správní výbor v komisi zvlášť pro to zřízené a jednak ve zvláštní výborové schůzi a dospěl k přesvědčení, že není možno z důvodu stanov připustiti, aby delegátky sl. spolku ve výboru naší jednoty zasedaly. Při tom nám bylo uloženo, abychom se sl. spolkem sdělili, že správní výbor nelibě nese, že sl. spolek, aniž by správní výbor byl o to žádal, přijal jména „Ženský odbor Sokola Pražského“.* Správní výbor tím trpčeji toho snáší, poněvadž mimo uvedené tento název ani pravdě, ani skutečnosti neodpovídá.“¹⁷³ Souhlas s faktickým připojením k Sokolu Pražskému udělil správní výbor jednoty až v roce 1921 – do té doby byl tak TSPADP v podstatě jen přejmenován.¹⁷⁴

Po tělocvičné stránce byly ženy ze strany sokolských bratrů spíše podporovány. Jednak přetrvával názor, že fyzicky zdatné ženy budou rodit fyzicky zdatné potomstvo, jednak se ženy dokázaly samy dobře prezentovat veřejnými cvičeními. Ta probíhala i v mimopražských jednotách, jako např. v Kolíně, kde měl starosta jednoty A. V. Prágr proslov o II. veřejném cvičení, z něhož se dochovala osnova: „*Poukázati k tomu, jak tělocvik a jeho prospěšnost dosud u nás není znám; falešná domněnka, že pro ženy naprosto se nehodí. Třeba bojovati proti tomuto předsudku. Co jest prospěšno muži, musí býti prospěšno i ženě. Dívkám tím spíše, že nerozumné matky chrání je před každým namáhavějším pohybem. Tělocvik pěstujeme pro jeho zdravotní a mravní prospěch. (...)*“¹⁷⁵

3.5 Sletová tradice

U příležitosti oslav 25. výročí od založení první sokolské jednoty se měl konat druhý slet, nicméně ačkoliv bylo přihlášeno přes 2000 cvičenců, výbor Sokola Pražského rozhodl, že slet v roce 1887 neuskuteční, neboť policejní ředitelství nepovolilo sletový průvod ani

¹⁷² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond TSPADP, karton č. 1, inv. č. 1b, *Změna Spolku na ženský odbor Sokola Pražského.*

¹⁷³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond TSPADP, karton č. 1, inv. č. 3-b-1, Korespondence přijatá, *dopis správního výboru Sokola Pražského ze dne 26. 11. 1912.*

¹⁷⁴ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 72.

¹⁷⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 4 – datované články a přednášky, inventární číslo 372 – *Osnova proslovu o II. veřejném cvičení ženského odboru Sokola Kolín ze dne 29. 4. 1900 (rukopis).*

slavnostní vítání hostů a účastníků.¹⁷⁶ Místo sletu Sokol Pražský uspořádal alespoň závody mimo Prahu.¹⁷⁷

Druhý slet byl uspořádán u příležitosti Zemské jubilejní výstavy v roce 1891, která měla být původně utrakvistická, avšak kvůli neshodám v přípravném výboru nakonec německá část odstoupila a bylo rozhodnuto, že výstava bude česká – ideální příležitost pro vlasteneckou prezentaci ze strany Sokola. Americká historička C. E. Nolte¹⁷⁸ situaci ze své zahraniční perspektivy zhodnotila následovně: „*The event opened in May 1891, just a short time after the stunning Young Czech victory over the Old Czechs in the parliamentary elections, and it reflected the triumphalist spirit of the times. Prague demonstrated that it was a European metropolis of the industrial era, the only Central European city not of a dominant nationality to host an event of this sort. Described by one historian as a „Gesamtkunstwerk“, which combined commercial and artistic elements into a form of national devotion, it was a natural setting for the second all-Sokol gymnastic festival.*“¹⁷⁹

Cvičiště pro 2.500 cvičenců a tribunou pro 7.000 diváků bylo připraveno v pražské Stromovce na dny 27.-30. června. Zúčastnili se i hosté ze zahraničí – nejpočetnější výpravu tvořili sokolové z Polska (300), dále Chorvatska a Slovinska, krajané z Vídně či francouzští gymnasté. Veršovaný pozdrav sletu věnovali J. V. Sládek a E. Krásnohorská.¹⁸⁰ Sokolská autorka Zlata Kozáková o sletu relativně střízlivě napsala: „*Jubilejní výstava království Českého byla uspořádána jako ukázka vyspělosti našeho národa „ve všech oborech práce, vědění a snažení“.* K jejímu lesku přispělo sokolstvo nejen svým sletem, ale také zvláštní expozicí na výstavišti. V ní bylo možno zhlédnout cennou dokumentaci o vývoji sokolského hnutí od roku 1862 včetně literatury, tisku, přehledných grafů o organizaci, řadu vzácných trofejí ze soutěží domácích i zahraničních a nechyběla ani přehlídka tělocvičného náradí i oblečení z dílen různých výrobců. Takto široce a hrdě pojatá výstava se stala podle předpokladů impulzem pro další činnost Sokola a ve své podstatě i vzorem pro další expozice, které byly v budoucnu neodmyslitelnou součástí sletů. II. sokolský slet zhodnotili sokolští i jiní

---

¹⁷⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 61.

¹⁷⁷ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 233.

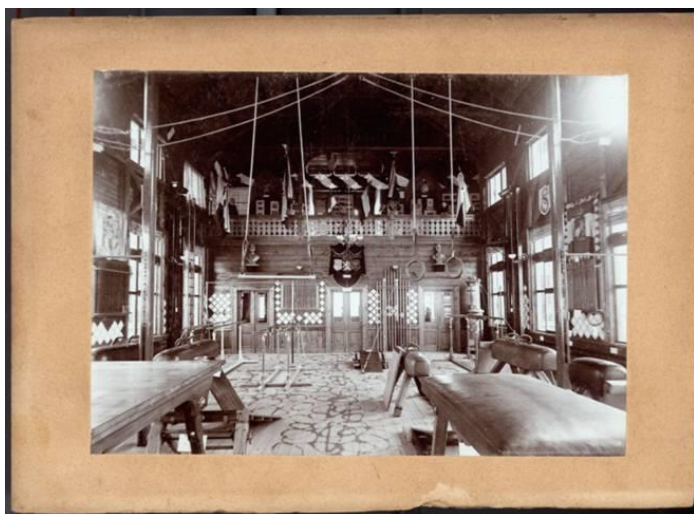
¹⁷⁸ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 121.

¹⁷⁹ Událost započala v květnu 1891, krátce po vítězství Mladočechů nad Staročechy v parlamentních volbách, což se odrazilo ve vítězném duchu doby. Praha ukázala, že je jediným středoevropským městem v průmyslové éře, které je bez převládající národnosti schopno uspořádat akci tohoto druhu. Jeden historik to popsal jako „gesamtkunstwerk“, který kombinuje obchodní a umělecké prvky do podoby národní oddanosti, což byl přirozený prostor pro uspořádání druhého všesokolského sletu. (Volný překlad L. L.).

¹⁸⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 63.

historici jako významnou národní a protihabsburskou demonstraci, umocněnou účastí hostů ze zahraničí. S odstupem doby však vytykají sletu a jeho organizátorům příliš vzedmuté vlastenectví. Nelze však neocenit tento slet jako odvážný krok k vytvoření širších základů pro organizaci i náplň všech sletů dalších.¹⁸¹

Třetí slet se konal už po čtyřech letech, a to u příležitosti Národopisné výstavy československé v roce 1895. Z. Kozáková k němu uvedla: „Pondělní program 1. července 1895 byl zahájen společnou návštěvou sokolské expozice na Národopisné výstavě. Byl tu zvláštní sokolský pavilon postavený jako sokolovna se cvičebním sálem o rozloze 150 m², vybavený tělocvičným nářadím pro šest družstev a dokonce i galerií. Nechyběly ani šatny, společné příslušenství a další potřebné místnosti jako zasedací síň, knihovna, archiv a byt domovníka. Výzdobu navrhli malíři Ženíšek, Záhorský a Wiesner. Vystavené diagramy znázorňovaly růst sokolských řad, stavební výdaje jednot, práci knihoven a další zajímavé údaje. Podiv vzbudilo velké množství trofejí dobytých sokoly v cizině a široká dokumentace v oddělení Sokola Pražského. Prání veřejnosti, aby předměty zde vystavené byly trvale přístupné, vedlo k myšlence založení sokolského muzea.“¹⁸² Z muzeologického hlediska byl slet přelomový, ale významné bylo i místo konání – počet cvičenců se proti minulému sletu

Obrázek 7 - Národopisná výstava, expozice sokolského pavilonu - interiér

téměř zdvojnásobil (4 287), a tak pořadatelé hledali nové vhodné prostory. Nakonec bylo rozhodnuto o Letné, kde se konaly i následující slety až do roku 1920. Oproti druhému sletu byla výrazně nižší zahraniční návštěva (pouze 11 gymnastů z Francie, 25 Chorvatů a 16 Slovinců), o to více však bylo českých

návštěvníků a krajanů (500 z Vídně), což mohlo být zapříčiněnou nacionální

orientací národopisné výstavy, ale také konáním obdobných výstav v zahraničí. Ve sletovém průvodu kráčelo na 7 500 krojovaných sokolů.¹⁸³ Vůbec poprvé na tomto sletu vystoupil také dorost.¹⁸⁴

¹⁸¹ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 9.

¹⁸² Tamtéž, s. 11.

¹⁸³ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p.129-130.

V roce 1901 se konal čtvrtý slet, na kterém se, jak bylo řečeno výše, poprvé představily ženy (konkrétně 867) při cvičení s kužely. Dále se představilo 2 000 dorostenců při cvičení s tyčemi a 6 000 mužů. V areálu na Letné vyrostly tribuny pro 22 000 diváků.¹⁸⁵ Oproti minulému sletu zde byla početná zahraniční účast – více než 200 cvičenců z Polska, kteří předvedli speciální vystoupení, dále Slovinci a Chorvaté s menšími soutěžními družstvy, skupinka francouzských gymnastů, kteří byli přivítáni v nočních hodinách Marseillaisou, dva zástupci z Dánska a také delegace z Ruska, která přitahovala pozornost rakouských úřadů, pět amerických sokolů a početné zastoupení krajanů žijících v zahraničí. Slet byl zahájen představením v Národním divadle a následující ráno tryznou u hrobu Tyrše a Fügnera. V závěrečný den sletu se konal výlet na Karlštejn a večerní slavnost na Letné.¹⁸⁶

Pátý slet se konal na přelomu června a července roku 1907, přičemž účast byla více než dvojnásobná, neboť tribuny byly postaveny pro 50 000 diváků, cvičili i zahraniční hosté (téměř 2 000 lidí¹⁸⁷) a ve sletovém průvodu kráčelo více než 12 000 sokolů.¹⁸⁸ Novinkou zde byly tance v lidových krojích prezentovaných sokolkami z Moravy a také vystoupení amerických sokolek s prapory.

Byla zde předvedena slavnostní scéna „Šachový turnaj“, jež měla znázorňovat vítězství Žižkových vojsk nad Zikmundem r. 1422. *„Pro tuto scénu byly zhotoveny četné plánky a náčrtky, vytvořeno přes 4000 kostýmů a zbraní. Námět byl volen tak, aby*

*působil na vlastenecké citění českého národa a scéna byla při sletu opakována ještě třikrát.*¹⁸⁹

Obrázek 8 - V. všesokolský slet - skladba „Šachový turnaj“

¹⁸⁴ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 64.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 73-74.

¹⁸⁶ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 150-152.

¹⁸⁷ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 17.

¹⁸⁸ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 64.

¹⁸⁹ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 17.

Obrázek 9 - VI. všesokolský slet – skladba „Marathon“

V roce 1912 byl u příležitosti padesátého výročí založení Sokola Pražského uspořádán šestý slet, který byl zároveň prvním sletem Svazu slovanského sokolstva. Cvičilo zde více než 10 000 mužů a o polovinu méně žen. Ve slavnostním průvodu pochodovalo na 20 000 účastníků.¹⁹⁰ Nechyběly zde početné delegace ze zahraničí –

více než 800 Rusů, 500 Chorvatů a Slovinců, 350 Bulharů a téměř 1 200 Srbů. Z krajanů mělo největší zastoupení zhruba 1 000 Čechoameričanů.¹⁹¹ Sletišťe bylo vyzdobeno v antickém stylu kvůli ústřední skladbě nazvané Marathon. *„Návrh na scénu Marathon byl přijat jako možnost osvětlit „sokolským srdcím“ antické zásady, které byly pro sokolstvo od začátku inspirací a jím byly uváděny v život. (...) Stejně jako Šachy na minulém sletu, skrýval také Marathon záměr – ukázat sílu působení celku a povzbudit snahy národní.“*¹⁹² Britský deník Morning Post měl v souvislosti s tímto sletem napsat, že *„sokolové jsou armádou, lépe cvičenou a pohotovější než většina z armád, jež jsou chloubou králů neb císařů.“*¹⁹³

3.6 Sokolstvo a sport

Když byl v Paříži roku 1894 jmenován Mezinárodní olympijský výbor (dále jen „MOV“), stal se jeho členem i Jiří Guth, který však do Paříže neodcestoval. Osobně se zúčastnil jako jediný Čech z titulu své funkce až prvních novodobých olympijských her v Athénách 1896. *„Až do června 1914 bylo rozhodnuto, že v jednotlivých územních celcích budou olympijské hnutí organizovat a propagovat národní a nikoli státní olympijské výbory. Guth se vrátil do Čech pln entuziasmu. Okamžitě se spojil s činovníky Sokola a sportovních klubů, aby společně založili Český olympijský výbor (ČOV). V českém prostředí, zvláště u*

¹⁹⁰ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 76.

¹⁹¹ NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 174-178.

¹⁹² KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 19-20.

¹⁹³ SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012, s. 233.

sokolů, však narazil. V jejich časopise Sokol si jen marně posteskl: „Nechci říci, že podobné vítězství atletické vytrhne nás z našich běd a že máme zanechat věd, umění a jiných snah – ale k zahození to snad přece není.“ Ovšem ani další jeho pokusy na podzim 1896 nevedly ke zdárnému konci.¹⁹⁴

Na tomto výkladu je patrné, že postoj sokolstva ke sportu byl při nejmenším problematický. Na jednu stranu již Tyrš propagoval ideu antických olympijských her, na stranu druhou zde byl nacionální aspekt, branná funkce tělesné výchovy, tělesná výchova pro zdravý rozvoj člověka a národa,... to vše v očích některých členů Sokola nekorespondovalo s důrazem na individuální výkon jedince ve sportu. Od roku 1896 měl technický odbor ČOS na starosti cvičení v Sokole po stránce kvalitativní i kvantitativní, čímž bylo nutné řešit i postoj ke sportu. *Náčelnictvo ČOS nepřestávalo vyznávat Tyršovu soustavu jako základní cvičení v Sokole. Lpělo především na celkovém poselství Tyršovy soustavy – cvičení má být nástrojem k všestrannému rozvoji jednotlivce i celku, má být cestou ke spolkovému a národnímu kolektivismu a ne jen prostředkem pro realizaci potřeb a tížádosti jednotlivce. Právě problém, které pohybové aktivity jsou s těmito zásadami slučitelné, se stal mezi sokolskými cvičiteli velmi diskutovanou otázkou.*¹⁹⁵

Je také třeba zmínit, že sportovní kluby se stávaly pro sokolské jednoty konkurencí v získávání nových členů, zejména z řad dorostu. „Na druhé straně sokolští činovníci uznávali přínos některých sportů pro fyzický rozvoj člověka a nechávali do sokolských jednot sportu pootevřená dvířka. Uvědomovali si totiž jeho atraktivnost a nechtěli případnými zákazy riskovat ztrátu členstva. Navíc jednoty byly ve výběru cvičení a náplně činnosti značně samostatné, včetně volby cvičitelů. Je pravděpodobné, že se obsah cvičení v jednotlivých jednotách dosti lišil a v technickém odboru ČOS se střetávali příznivci sportu s jeho odpůrci.“¹⁹⁶ Sport ve své podstatě nezatratil např. František Beránek (od roku 1895 člen výboru Sokola Smíchov, od roku 1897 župním náčelníkem, byl i členem předsednictva ČOS¹⁹⁷), byť kritizuje sportovní kluby za chybějící morální hodnoty: *Sport jest dnes kulturní pojem mezinárodní, jako umění apod. Vždyť konečně i tělocvičný výkon vysoko nad průměr vypěstěný a virtuosně provedený také jest v jistém smyslu uměním. Tanci jest to přiznáno vůbec. Speciální charakter národní dává tělocviku účel, směr a cíl – idea. To ovšem nemusí*

---

¹⁹⁴ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 13.

¹⁹⁵ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 81.

¹⁹⁶ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 70.

¹⁹⁷ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 5.

*ještě ohrozit charakter národní, když sportovec jako příslušník svého národa vždy a všude jest si vědom své zodpovědnosti k němu a jeho postavení mezi ostatními národy. Už sama snaha dobytí a udržeti si čestné místo, nebo prvenství mezi národy, podmiňuje styk mezinárodní. Ani Sokolstvo se mu nevyhýbá a bylo mu to jistě ku prospěchu. Tedy ona tzv. „mezinárodnost“ nemusela by býti vždy nějakým nebezpečím, nebo ohrožením národního bytí. Jinak jest to ovšem s onou mravní podstatou, která prolíná všechnu činnost a práci Sokolskou. Schází namnoze ve sportovních spolcích uvědomělá kázeň, opravdové bratrství, čisté vlastenectví, podmiňující obětavost, nezištnost a charakter. (...)*¹⁹⁸ Tento ambivalentní vztah sokolstva ke sportu vybudovaný v rané fázi novodobého olympismu v podstatě různou měrou přetrval.

3.7 Shrnutí

V průběhu sledovaného období sokolstvo čelilo několika výzvám. Především bylo třeba vypořádat se s náhlým úmrtím M. Tyrše. Ačkoliv v době smrti již nebyl na pozici náčelníka, pro sokolstvo i veřejnost to byla velká ztráta. Jeho pohřeb se stal národní politickou manifestací, které se zúčastnila řada osobností nejen z řad Sokola.

Již M. Tyrš plánoval centralizaci Sokola, avšak úřady to za jeho života nepovolily. Až v roce 1884 vznikla první župa, v roce 1888 pak ČOS, přičemž Sokol Pražský potvrdil výsostné postavení, neboť měl jako jediná jednota status samostatné župy. Do čela organizace pražské a později celostátní se postavili Josef Scheiner (starosta) a Jindřich Vaníček (náčelník), který navázal na myšlenku brannosti a obohatil cvičební soustavu o nové prvky, které se naučil během stáže na francouzské vojenské akademii. Oba dva čelní představitelé byli nepochybně silní a schopní jedinci, kteří dokázali Sokol posunout na vyšší úroveň. K tomu je nicméně nutné dodat, že pro Sokol nepracovali jen oni, ale řada dalších činovníků a nadšenců, ať už na úrovni ústředí/žup/jednot.

Na úrovni ústředí se řešilo několik zásadních otázek, např. podpora jednotám v německém pohraničí. Pro řešení této problematiky vznikl v rámci ČOS samostatný menšinový odbor. Jednoty měly i jiné problémy související např. s nečinností, a proto si zvali činovníky z ústředí na motivační přednášky. Lze se domnívat, že v konečném výsledku sokolstvu centralizace prospěla, jelikož jednoty se měly kam obracet se svými problémy.

---

¹⁹⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Fr. Beránka, karton č. 1, inv. číslo 6c – článek *Sokolstvo a sport*.

Nakonec asi byla otázka času, kdy ke vzniku nějakého ústředí dojde, neboť ji plánovalo již předchozí vedení, ale doba musela tak říkajíc dozrát.

Přes ústupky ve sjednocování Sokol zůstával pod dohledem úřadů, o čemž svědčí např. zákaz společné účasti na gymnastických závodech v Paříži pod hlavičkou Sokola, či omezení na zamýšleném sletu r. 1887, kvůli kterým byl nakonec zrušen. Navenek působil Sokol stále apoliticky, nicméně byl silně vlastenecky orientován, jako hlavní nepřátelé byli z ústředí označováni Němci a klerikálové, což bylo dáno určitě i působením katolického Orla, který představoval konkurenci. Dalším konkurentem se stávaly sportovní kluby, kvůli nimž bylo třeba řešit postoj sokolstva ke sportu. Ten byl poměrně ambivalentní, kdy někteří sokolové jej kategoricky odmítali kvůli přílišné orientaci na výkon jednotlivce a chybějící vlastenecký potenciál, někteří v něm naopak viděli možnost přitáhnout do Sokola cvičící dorost. Vedení Sokola tento rozpor vyřešilo nakonec poměrně „šalamounsky“, když ponechalo jednotám „volnou ruku“ ve výběru cvičení i cvičitelů.

Další samostatnou „kapitolou“ byla otázka postavení žen v Sokole. TSPADP žil relativně dlouho svým vlastním životem mimo Sokol, a tak zůstal poněkud zakonzervován ve svých pravidlech. „Svěží vítr“ přinesla téměř o dvacet let později jeho bývalá členka Barbora Šourková, díky níž vznikl v roce 1895 první ženský odbor při vyšehradské jednotě. V této souvislosti je však nutné se ptát, nakolik to byla výhra, když ženské odbory byly, na rozdíl od TSPADP, jenž měl samostatnou právní subjektivitu, v podřadném postavení vůči mužskému členstvu. Tělocvičným umem při veřejných si ženy zasloužily právo cvičit na sletu konaném 1901, avšak do sletového průvodu nesměly. Je otázkou, nakolik to bylo dáno chybějícím slavnostním krojem, který nosili muži, aby jim pomohl dotvářet „image“ a vlastenecky působit, a nakolik si jen muži „hájili to své“. Roku 1911 sice byla ustanovena samostatná ženská komise v rámci ČOS, stejných práv jako muži se však ženy dočkaly až po první světové válce s příchodem první republikové ústavy, jež zaručovala rovnost pohlaví.

K vnější propagaci a získávání nových členů sokolstvu dobře posloužily slety, přičemž ty, které se konaly v době výstav 1891 a 1895, byly silně vlastenecky orientované a položily základ pro sokolské muzejnictví. Následující slety zase ukázaly branný potenciál sokolstva a také spolupráci se zahraničními „partnery“.

4. SOKOLSTVO ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

4.1 Vypuknutí války

Než vypukla první světová válka, nikdo nemohl tušit, o jak rozsáhlý konflikt půjde. Dle historika J. Galandauera lze hledat jádro budoucího problému již v 16. století, kdy se země habsburské monarchie sjednotily proti Turkům. Habsburská říše se i po průmyslové revoluci řídila především zájmy dynastie. „Nevytvořila se žádná „rakouská národnost“, říši obývali Němci, Maďaři, Češi, Slováci, Poláci, Ukrajinci, Srbové, Chorvati, Slovinci, Rumuni, Italové a další menší národnostní skupiny. Tím se stala národnostní otázka od poloviny 19. století klíčovým problémem habsburské monarchie, aniž by přitom byla do konce tohoto soustátí vyřešena.“ Zároveň však odmítá tvrzení, že „postavení našich (českého a slovenského) národů v mnohonárodnostní habsburské říši bylo nesnesitelné.“¹⁹⁹

Politickou situaci těsně před válkou popsal R. Kvaček tak, že František Ferdinand d'Este si rozuměl spíše s představiteli šlechty než s příslušníky české politické scény, která obhajovala nároky novodobého českého státu uvnitř monarchie. Uvedl také, že česká středostavovská společnost vyznávala zejména nacionalismus a „ideologickou směs demokratismu a lidovosti“²⁰⁰ oproti panovníkově dynastismu a konservatismu.

V Sokole se národnostní napětí projevovalo od samotného založení (spolek se musel deklarovat jako apolitický, jinak by jej úřady nepovolily, docházelo k omezení některých akcí apod.). Ve Vídni plánovala Dolnorakouská župa na 14. červen 1914 uspořádat oslavu k 20. výročí od svého založení, ale byla jim zakázána, údajně kvůli německým protestům, jak uvedla F. Lasovská (1886-1968, členka předsednictva ČOS, náměstkyně vzdělavatele ČOS a předsedkyně muzejního odboru ČOS²⁰¹): „Videňští Němci se o tom dověděli, počali v novinách psátí štvavé články a pořádali protestní schůze, na nichž prohlašovali, že se třeba násilím bude německé obyvatelstvo brániti proti drzým útokům českých přistěhovalců na ryzí německost Vídně. Účinek se dostavil: policejní ředitelství slavnost zakázalo s odůvodněním, že by tím byl ohrožen veřejný klid.“²⁰²

---

¹⁹⁹ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 7.

²⁰⁰ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s. 20.

²⁰¹ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 22.

²⁰² LASOVSKÁ Františka: *Sokolstvo za války a převratu: (příspěvek k dějinám odboje)*, Československá obec sokolská, Praha, 1928, s. 3.

V den atentátu na Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu, ke kterému došlo v Sarajevu dne 28. června 1914, právě probíhal regionální sokolský slet v Brně. Vedle sokolů z Čech dorazily též výpravy z Ruska, Srbska, Francie a USA. Ještě během dopoledne prošel městem sletový průvod směrem na cvičiště a odpoledne se měla konat hromadná vystoupení, ale už na ně nedošlo. Příslušník Sokola v Náchodě, Václav Ladislav Holý k tomu ve svých pamětech sepsaných po válce uvedl: „*Při odpoledním vystoupení došlo k náhlému přerušení sletu po zprávě o sarajevském atentátu. Všichni rychle balili a odjížděli domů, neboť tušili, že dojde ke krvavé válce mezi centrálními a dohodovými velmocemi. Sami sokolové si byli vědomi toho, že nastane boj na život a smrt mezi germanizačními snahami centrálních mocností a mezi existencí slovanských národů.*“²⁰³ Ve skutečnosti však nemohl nikdo tušit, že válka přijde, a že bude tak ničivá, rozsáhlá a dlouhá. Dle R. Kvačka po atentátu „*mnohým v Evropě nejdříve zatrnulo, ale pak se zklidnili. Vše se jistě urovná politicky. Ztišily se i rozbouřené noviny. Až nečekaně najednou vykřikly do světa hrozné slovo – ultimátum. Poslalo je Rakousko-Uhersko Srbsku (...) Už bylo zřejmé, že Evropa žila několik let na sudu prachu (...) Velmoci si začaly vzájemně vyhlašovat válku.*“²⁰⁴ Přesto „*zvláště ti první odcházeli do války s nadějí, že se brzy vrátí. Slibovali jim to v rozkazech i v novinách.*“²⁰⁵

Rakousko-Uhersko vypovědělo válku Srbsku měsíc po atentátu, přičemž následovalo vyhlášení všeobecné mobilizace všech bojeschopných mužů ve věku od 21 do 42 let. Mobilizace proběhla poměrně klidně, patrně i s ohledem na očekávaný krátký průběh války. V sokolských pamětech psaných prvorepublikovou rétorikou je však vylíčena, jako by už bylo jasné, jak se bude válka vyvíjet: „*Po vyhlášení války Srbsku i já jsem byl povolán „hájit“ vlast Rakouskou proti „nepřátelům“.* Bylo to 28.července 1914, kdy jsem četl, že musím také jít. Šel jsem. Po uspořádání a předání mého obchodu jsem si to nesl do Ruska. Jak mně bylo? Jako každému Čechu, který naopak cítil v každém Srbu nebo Rusu jenom bratra a nyní nás poslal „císar pán“, abychom se s nimi bili, je pokořili a prý každý občan bude za to dobře odměněn. Zdrčen a pláče vzteky, že jsme tak malomocní se vzepřít té celé chásce, která jen krví dovede dobýti svého drzého rozmachu. Však jakou krví, hlavně krví slovanskou, kterou tam vysílali, aby jim vybojovala ten darebácký cíl – porobit Slovanem Slovanstvo – a pak

---

²⁰³ HOLÝ, V. L.: *Se sokolským odznakem „NA STRÁŽI!“, kolem světa aneb Vzpomínky 1914-1920*, Náchod, 1998., s. 6.

²⁰⁴ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s. 10.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 9.

*běda nám všem. Pak jistě myšlenka a idea germanofilů byla by uskutečněna a vládli by celým světem, a my, Slované, bychom byli jejich vazaly a sluhy.*²⁰⁶

Působení sokolstva za války shrnula F. Lasovská následovně: *„Členstvo Sokola bylo rozděleno na tři části. První část trpěla a umírala na rakouských frontách, druhá část v zajetí a v cizině dávala základ zahraničnímu vojsku – legiím – a třetí část zůstala doma. Místa byla různá, ale myšlenka ve všech srdcích stejná: tož myšlenka boje a zápasu za svobodu národa.*²⁰⁷ Jestliže si odmyslíme prvorepublikový patos sokolské autorky, je to vcelku výstižné vyjádření. Jen je třeba ještě rozlišit tu část, co „zůstala doma“ na jedince, kteří zajišťovali činnost v jednotách, dále ty, co se angažovali v domácím odboji a ty, kteří se zapojili v charitě, přičemž se leckdy tyto aktivity překrývaly.

4.2 Sokolové a legie

Klidný průběh mobilizace, která měla dle R. Kvačka ve všech zainteresovaných zemí téměř slavnostní charakter,²⁰⁸ brzy vystřídalo vystřízlivění. Situaci v českém prostředí popsal J. Galandauer tak, že lidé byli ohromeni rozsahem rozpoutané války. Místo válečného nadšení absolutně převládala apatie a obavy z budoucnosti. Krátce poté se začaly objevovat otevřené projevy protirakouského a protiválečného charakteru, jelikož již na počátku války docházelo ke ztrátám na životech v plucích doplňovaných Čechy. Odchody vojáků na frontu pak vypadaly jako otevřené protirakouské demonstrace, neboť byly doprovázeny zpěvy písně „Hej, Slované“ či parafrází lidové písně „Červený šátečku, kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme proč!“ Na závěr roku 1915 vojáci údajně *„odhazovali pušky, ostentativně ignorovali rakouskou hymnu a brali s sebou sokolské legitimace, o kterých věřili, že jim zajistí v ruském zajetí dobré zacházení.*²⁰⁹

Sokolská literatura interpretuje události následovně: *„Ti méně šťastní, kterým se nenaskytla příležitost dezertovat, chtě nechtě museli i proti své vůli bojovat za císaře pána...“*²¹⁰ Zde je na místě se ptát, jak by vypadala interpretace, pokud by Rakousko ve válce

---

²⁰⁶ HOLÝ, V. L.: *Se sokolským odznakem „NA STRÁŽI!“, kolem světa aneb Vzpomínky 1914-1920*, Náchod, 1998., s. 11.

²⁰⁷ LASOVSKÁ Františka: *Sokolstvo za války a převratu: (příspěvek k dějinám odboje)*, Československá obec sokolská, Praha, 1928, s. 10.

²⁰⁸ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s. 30.

²⁰⁹ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 14-15.

²¹⁰ KOUKAL, P.: *Sokolové u zrodu Masarykovy republiky*, nakladatelství Kapucín, Ústí nad Labem, 2008, s. 3.

zvítězilo, jelikož prvorepublikové klišé vyznívalo jednoznačně tak, že hrdinové bojovali v legiích. Tento komentář alespoň uznal, že ne každý měl příležitost přidat se k protistraně.

Československé legie (název je poválečný²¹¹) byly utvářeny už na počátku války ve Francii a v Rusku, v roce 1917 pak v Itálii. Ve Francii lze propojení legií a Sokola ilustrovat už na samém počátku, neboť pařížská jednotka odsouhlasila na valné hromadě již koncem července 1914, že se všichni její členové přihlásí za dobrovolníky do francouzské armády.²¹² Takto rekrutovaní dobrovolníci v řadách francouzské armády byli odveleni do cizinecké legie²¹³, v jejímž rámci vznikla dne 23. srpna 1914 jednotka zvaná dle sokolského pozdravu *Compagnie Nazdar* – tedy Rota Nazdar čítající cca 250 mužů. Po absolvování výcviku v táboře u Bayonne složili dne 12. října 1914 slavnostní přísahu a obdrželi rotní praporec s českým lvem. Rota byla začleněna do C2 pochodového pluku Cizinecké legie, který spadal do marocké divize operující v okolí Remeše. 9. května 1915 byla jednotka prakticky zničena v bojích u Arrasu. 42 mužů zde padlo a cca stovka byla vážně zraněna. Zbylí muži pak byli převeleni k jiným jednotkám. V červnu roku 1915 byl přijat zákon o zákazu služby státních příslušníků nepřátelských zemí ve francouzské armádě – vznik čs. jednotek tak byl na dva roky pozastaven. V cizinecké legii bojovalo asi 600 československých dobrovolníků, z nichž třetina padla.²¹⁴ Poválečná literatura k rotě Nazdar uvedla: *Setnina „Nazdar“, jak jim říkali, stala se tehdy známou v celé Francii a s ní i jméno české. Krví těchto statečných byla placena první naše propaganda revoluční. Útok sám ve svém celku dodělal se nepopíratelných místních úspěchů, ale pro podstatnou změnu fronty neměl valného významu.*²¹⁵ Je zde patrná prvorepubliková rétorika, ale na druhou stranu střízlivé konstatování, že útok neměl valného významu. Přesto je třeba podotknout, že československé legie ve Francii jsou známé právě v souvislosti s rotou Nazdar.

Na východní frontě se díky souhlasu ruského ministerstva války, na návrh moskevských Čechů, jako první jednotka zformovala Česká družina, která složila slavnostní přísahu dne 28. září 1914. Zpočátku čítala cca 700 příslušníků, přičemž podléhali velení ruských důstojníků a do jejich řad mohli být přijati jen ti Češi, kteří podali žádost o ruské občanství. Mezi úkoly příslušníků České družiny patřila např. výzvědná činnost, kdy díky jazykovým znalostem a převlekům operovali družiníci v rakouských táborech. Nárůst počtu

²¹¹ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s. 110.

²¹² KUDELA Josef: *Sokol a legie: vydáno k pátému výročí našeho osvobození*, Moravský Legionář, Brno, 1923, s. 12.

²¹³ LIBICHOVÁ Lenka: *K aktivitám příslušníků Sokola v průběhu 1. světové války*, Národopisný věstník 1/2016, ročník 75, Národopisná společnost, z. s., Praha, 2016, s. 34.

²¹⁴ *Československé legie a vznik samostatného státu 1914 – 2014*; Ministerstvo obrany ČR, 2011, s. 6.

²¹⁵ ŽIPEK Alois: *Světová válka: [její vznik, průběh a důsledky]*, Šolc a Šimáček, Praha, 1923, s. 92-93.

členů České družiny byl dán příchodem dobrovolníků z řad válečných zajatců a přeběhlíků, díky čemuž vznikl v roce 1916 Československý střelecký pluk. O čtyři měsíce později z něj byla zformována Československá střelecká brigáda, která se sestávala ze dvou pluků po osmi rotách.²¹⁶

Mezi příslušníky České družiny bylo rovněž mnoho sokolů, což se projevovalo jak v běžném fungování (tykáním, oslovováním „bratře“, pozdravem „nazdar“), tak i při výcviku. *„Základem pro české povely byly povely sokolské. Bylo ovšem nutno tyto povely přizpůsobiti ruskému cvičebnímu řádu. Jak již dříve připomenuto, český velicí jazyk zaveden byl pouze v 1. Praporu čsl. Pluku, kde měli býti pouze dobrovolníci, ať už původní nebo později vstoupivší.“*²¹⁷

O atmosféře České družiny v Kyjevě napsal v pamětech člen třebečského Sokola a plukovník legií v Rusku Josef Jiří Švec: *„Poměr mezi důstojníky Čechy a námi byl jako v Sokole, bratrský, a vůbec celé chování nás družníků mělo být takové; ale byla mezi námi hromada lidí, kteří toho nechápali, kteří si mysleli, že bratrství jim dovoluje všechno – dovolovali si různé hrubosti a docházelo k všelijakým výstřelkům, hádkám a nedorozuměním. To se rozumí, že disciplína byla mizerná: každý si začal dělat, co chtěl, i byly obavy, že bude nutno použití nejpřísnějších prostředků, abychom se udrželi. Na štěstí však k tomu nedošlo; přece se to jakž takž udrželo. V mnohých chvílích jsme byli více spolku podobní než vojsku; a jak jsme mohli vypadat, kdyby byla bývala řádná disciplína pořádek!“*²¹⁸ Ačkoliv byl Švec příslušník Sokola, jeho paměti jsou poměrně realistické a na rozdíl od jiných pamětníků, nic neidealizují. Válka byla a je krutá, proto nemůže být překvapivé konstatování, že *disciplína byla mizerná.*

Konfrontují-li se Švecovy paměti se vzpomínkami jiného sokolského legionáře V. L. Holého, působí válka téměř idylicky, protože jsou plné prvorepublikového patosu. Holý např. líčí atmosféru, jež panovala v době příjezdu T. G. Masaryka do Bobrujska v červenci roku 1917: *„Po raportu obchází „otec“ své děti! Hledíme upřeně v oči, které na nás zpytavě a s láskou pohlízejí. Na jeho skromné, tiché slovo „Nazdar!“, které znělo nám jako hudba z nebes, odpovídáme hromovým „Zdar!““* Po setkání s T.G.M. (nejstarší muži z každé roty s ním i slavnostně pojedli českou kuchyni) byli všichni dle Holého namotivováni k boji. *„Několik dní předtím byla veliká sokolská slavnost, kterou řídili bratři Erben a Starý, známí*

---

²¹⁶ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 36.

²¹⁷ MAŠÍN, E.: *Česká družina. Příspěvek k dějinám národního osvobození*, Československý vědecký ústav vojenský, Praha, 1922, s. 46.

²¹⁸ ŠVEC Josef Jiří: *Válečné zápisky*, Moravský Legionář, Brno, 1933, s. 43.

sokolští předáci, kteří přišli do vojska asi 20. června 1917. Návštěva to byla ohromná. Hrála hudba záložního batalionu. Bratři cvičili prostná ze VI. sletu (1912), prostná skupinová a pak byly hry ruských chlapců a slavnost zakončila scéna „Pád tyrana“ též ze VI. Všesokolského sletu, velmi pěkně provedená a jak od nás, tak od ruského obecnstva bouřlivým potleskem odměněná.“²¹⁹ Tento pramen je nutné brát s velkou rezervou, ale má-li nějaký reálný základ, pak by to znamenalo, že právě sokolství pomáhalo udržet morálku. Dle J. Kudely si totiž sokolové brali na vojnu nejen členské legitimace, ale i „sokolské kalendáře a jinou sokolskou literaturu, ba i sletové pokyny.“²²⁰ V konečném důsledku pak nejspíše záleželo na konkrétní situaci a místě, kde se jednotky legionářů nacházely. Např. po bitvě u Zborova²²¹, kde došlo k těžkým ztrátám na životech, si lze jen těžko představit, že by sokolství mohlo pomoci s morálkou. Důležité to mohlo být ve chvíli, kdy se zrovna nebojovalo, a konec války zůstával v nedohlednu.

Formování legií v Itálii započalo, co se československé aktivity týče v roce 1917, kdy M. R. Štefánik např. shazoval letáky nad rakouskými zákopy vyzývající k přeběhnutí na italskou stranu. Italská vláda však povolila využití čs. oddílů pouze na práci, nikoliv k boji. Dle J. Galandauera byli čs. zajatci zklamaní, neboť „chtěli bojovat se zbraní v ruce.“²²² Změna přišla až 21. dubna 1918, kdy byla uzavřena smlouva o vytvoření čs. vojska v Itálii.²²³ Sokolská literatura upozornila na skutečnost, kdy byli legionáři usvědčeni rakouskou stranou z dezerce a popraveni: „Četní Sokolové bojovali rovněž v našich legiích v Itálii; charakteristické jsou osudy legionářů, kteří byli zajati Rakušany a jako „vlastizrádci“ popraveni – František Mníšek ze Záluží (nar. 19. 8. 1889 v Souši u Mostu), byl popraven 16. 6. 1918 v Conegliano (...)“²²⁴ Z toho je patrné, že rozhodnutím vstoupit do legií se (nejen) sokolové vystavili velkému riziku, pokud byli chyceni a usvědčeni.

Vedle zapojení v legiích ve Francii, Rusku a Itálii byli dle J. Kudely sokolové aktivní i v jiných zemích, kde se rozhodli projevit solidaritu, respektive aktivně zapojit: „Podobně v Anglii Češi, organisovaní ve spolku „Žižka“ a v tělocvičné jednotě Sokol prohlásili se v srpnu 1914 proti habsburské monarchii a rozhodli se vytvořit český oddíl v anglické

---

²¹⁹ HOLÝ, V. L.: *Se sokolským odznakem „NA STRÁŽ!“, kolem světa aneb Vzpomínky 1914-1920*, Náchod, 1998., s. 26-27.

²²⁰ KUDELA Josef: *Sokol a legie: vydáno k pátému výročí našeho osvobození*, Moravský Legionář, Brno, 1923, s. 13.

²²¹ JAKL Tomáš, POLČÁK Zdeněk, HEJL Alexandr, ORIÁN Edmund: *Zborov 1917 – 2007*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008.

²²² GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 55.

²²³ Tamtéž, s. 57.

²²⁴ KOUKAL, P.: *Sokolové u zrodu Masarykovy republiky*, nakladatelství Kapucín, Ústí nad Labem, 2008, s. 3

armádě. Z počátků našeho odboje v Americe vypravuje K. Pergler: *V Chicagu na velké schůzi bezprostředně po odeslání ultimáta Srbsku (v červenci 1914) Sokolové, jeden druhému stojíce na ramenou, s trámů sálu strhávají orly domněle rakouské – epizoda, která spoutaností svou poutá pozornost veškerého amerického tisku. (...) Na jaře r. 1917 také americká Unie vstoupila do války – sokolské jednoty posílaly řady a řady dobrovolníků do jejích pluků; když pak na podzim r. 1917 byl ve Spojených státech amerických povolen nábor pro československou armádu ve Francii, tu zase, jdouce za apelem Štefánikovým a výzvou bratra Čermáka (v Sokole americkém), velmi mnozí bratři šli, kam je volala sokolská povinnost.*²²⁵ Volání sokolské povinnosti vyznívá dobově pateticky, nicméně že se američtí sokolové chtěli zapojit, patrně stojí na reálném základu, vzhledem k letitým kontaktům a spolupráci s českým Sokolem. V případě českého oddílu v anglické armádě se však jedná o ojedinělou zmínku ze sokolských pramenů, takže je jakožto sokolská sebe prezentace zajímavá, ale zůstává otázkou, nakolik je důvěryhodná.

4.3 Zapojení do domácího odboje

Na konci roku 1914 odjel T. G. Masaryk do zahraničí, kde obdržel zprávy, že by mohl být po návratu zatčen, a tak se usadil v Ženevě s cílem vybudovat zázemí pro aktivní zahraniční odboj diplomatického charakteru, tj. vyjednávat s dohodovými státy o vytvoření samostatného Československa. Ještě před odjezdem získal podporu domácích politiků, kteří zatím zformovali tajný domácí odboj přezdívaný *Maffie*. Mezi zakládající členy *Maffie* patřili např. mladočeši Karel Kramář s Aloisem Rašínem, realista Přemysl Šámal či náčelník Sokola Josef Scheiner. *„Maffie si vybuodovala zpravodajskou síť, která jí umožňovala shromažďovat informace politického, hospodářského a vojenského charakteru a ty pak pomocí vybudovaných tajných kanálů zasílala československé politické emigraci. Snažila se rovněž ovlivnit domácí politickou scénu v duchu a podle instrukcí zahraničního masarykovského odboje.*²²⁶ Galandauerův výklad fungování *Maffie* podpořil barvitý anonymní rukopis nalezený v pozůstalosti J. Scheinera, který činnost zveličil do podoby takřka dobrodružné četby pro mládež. Vzhledem k tomu, že však musel být napsán v době první republiky, není to nic neobvyklého. *„Maffie konala práce výzvědné a zpravodajské. Měli zvláštní tajné písmo, neluštitelnou abecedu, která se měnila, osoby byly jmenovány jinými jmény. S cizinou bylo*

²²⁵ KUDELA Josef: *Sokol a legie: vydáno k pátému výročí našeho osvobození*, Moravský Legionář, Brno, 1923, s. 12-13.

²²⁶ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s.17-18.

čilé spojení. Bylo užíváno insertů v novinách, rebusů, hovoren redakcí, odborných listů, not, z nichž byly skládány zdánlivé skladby. Zprávy byly přenášeny v holích, deštnících, tužkách. Na policii měla Maffie důvěrníky, od nichž měla seznam osob, jež žádaly za pasy do Švýcar a do Ameriky. Z nich byli vybíráni poslové. Nalezlo se mnoho obětavých lidí, zvláště žen. Policie věděla, že se něco děje a zachycovala zprávy. Jednou chytili zprávu o Popprovi. Všichni Popprové v městě byli vyšetřováni – marně, neboť jméno skrývalo osobu zcela jinou. (...) Při vyšetřování dra Scheinera jednalo se jen o věci vykonané před válkou; o tom, co provinilci opravdu dělali, nevěděly úřady téměř nic, nedověděly se ani o kupování cizích peněz, neboť doklady o tom byly ničeny. Dr. Scheiner měl po ruce některé fondy sokolské, z nichž bral peníze, pak prodávali spolupracovníci i některé své věci a vypůjčovali si peníze na práce vyzvědačské! Vysílání posílů, podporování rodin, osob, vinou spolupracovníků zatčených, vyžadovalo velkých nákladů a musilo se dít nenápadně. (...)²²⁷

Je pravda, že J. Scheiner poskytl finanční příspěvek z prostředků Sokola pro zahraniční odboj řízený Masarykem. Dne 21. května 1915 byla ze strany policejního ředitelství Scheinerovi zamítnuta žádost o vydání cestovního pasu do Holandska, přičemž byl ještě téhož dne spolu s Karlem Kramářem zatčen. Důvodem měla být v případě Scheinera „jeho činnost ve slovanofilských organizacích, kontakty ve slovanských zemích a v USA i aféra se sokolskými legitimacemi.“²²⁸ (...) Scheiner byl 21. 7. 1915 z vazby propuštěn, protože obvinění proti němu vznesená se ukázala příliš chatrná.²²⁹ Po propuštění byl však Scheiner pod policejním dozorem. Následně se měl soustředit na záchranu sokolských peněz po rozpuštění ČOS, kontakty se zahraničím a od roku 1917 i na brannou přípravu převratu.²³⁰

K rozpuštění ČOS došlo dne 24. listopadu 1915, přičemž v odůvodnění stálo: *Česká Obec Sokolská, která jest střediskem českého sokolstva, podporovala v době válečným událostem předcházející ve svých kruzích pěstováním intensivních styků s cizinou bratrské smýšlení k Rusům a Srbům. Následky toho vynikly jasně ve své nebezpečnosti pro stát teprve během války s Ruskem a Srbskem v různém směru. Již to by za stávajících poměrů dostatečně odůvodňovalo nebezpečnost České Obce Sokolské jakožto centrální organizace českého sokolstva pro stát. (...) Brzo po vypovězení války vystoupily dle konaného šetření v Severní Americe různé české organizace, které od té doby otevřeně provozují krajně nepřátelskou*

---

²²⁷ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Josefa SCHEINERA, karta č. 3, inventární č. 29, Cizí rukopis k účasti Scheinera v odboji (zápis přednášky).

²²⁸ Když si je vojáci brali s sebou na frontu, aby si zajistili lepší zacházení v zajetí – viz výše.

²²⁹ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 98.

²³⁰ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 89.

*propagandu proti Rakousku. Je prokázáno, že se těchto velezrádných snah účastnily vynikajícím způsobem severoamerické české spolky sokolské. Rovněž jest prokázáno, že Česká Obec Sokolská nejméně s jedním z těchto sokolských spolků byla prostřednictvím svého starosty Dr. Josefa Scheinera v písemném spojení. Zcela bez ohledu na to, zda tento zjištěný případ spojení s jedním severoamerickým českým spolkem sokolským sám o sobě tvoří skutkovou podstatu soudně trestného činu neb ne, spočívá již jen ve skutečnosti takového spojení ve spojitosti k vyloženým Rakousku nepřátelským snahám severoamerického sokolstva a ve spojitosti k náladě, kterou Česká Obec Sokolská živí, nebezpečí, že spojením takového rázu by mohly býti vneseny do daleko odvětvených tuzemských sokolských organizací prostřednictvím České Obce Sokolské rejdy zmíněných severoamerických spolků sokolských směřující proti rakouskému státu. Z toho jeví se další trvání spolku Česká Obec Sokolská státu nebezpečným.*²³¹ Toto odůvodnění potvrzuje, že aktivity amerických sokolů měly svůj význam a reálný základ, o kterém jsem hovořila v souvislosti s legiemi.

Tělocvičné jednoty, resp. župy, si zachovaly svou samostatnou právní subjektivitu, takže v běžné činnosti mohly pokračovat bez ohledu na rozpuštění ČOS. Ani jim se však nevyhnuly v některých případech perzekuce, jejichž důvodem byla zejména politická činnost, respektive protirakouské aktivity, jak uvedla F. Lasovská: *Bez udání důvodů byla ihned po vypuknutí války rozpuštěna jednoty v Poštorné. Stejný osud postihl jednoty Rakvice, Bouzov, Bělá, Deštná, Olomouc-Nové Sady (...) příčina rozpuštění těchto jednot není dnes známá. V těšínské župě jednoty Rychvald prostě prohlášena za rozpuštěnou tím, že polský obecní úřad sundal spolkovou tabuli. Politická činnost byla záminkou k rozpuštění jednot v Bělohradě, Oubislavicích, Staré Pace, Nové Pace, Jičíněvsi a Velkém Zdíkově; antimilitarismus výtýkán Hořicím, velezrada Miletínu a přílišný nacionalismus Dobříkovu. V Ivančicích, Lanžhotě, Lišné (...) byly jednoty rozpuštěny proto, že nevyloučily členy zatčené pro podezření z velezrady anebo učinily tak pozdě. (...) V Kutné Hoře posílali vojáků lístky, které prý byly svým obsahem státu a vojsku nebezpečné. V Družici ze župy Budečské bylo pohnutkou k rozpuštění rušení pořádku a pokoje. Vlastní důvod spočíval v tom, že bratři v noci spálili rakouský prapor, vyvěšený nad dobytím Lvova. Podivuhodnou příčinu našlo Rakousko pro Říčany. Jeden člen dopsal do zajateckého tábora v Srbsku; adresáta označil jako Čecha, podle rady novin. Toto rozlišování zajatců vedlo úřady k domněnce, že bylo mlčky dorozumění, aby nestejně nakládalo se státními příslušníky rakouskými v srbském*

---

²³¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Sokola, karton č. 5, inventární č. 112, Rozpuštění České Obce Sokolské.

zajetí.²³² Z toho vyplývá, že na úrovni jednot museli být příslušníci Sokola velice opatrní, pokud nechtěli, aby jednotka byla rozpuštěna, neboť zvláště po zákazu ČOS byly jednoty pod drobnohledem rakouských úřadů.

Dle F. Lasovské docházelo i k zatýkání členstva, přičemž hovoří o odhadovaných 1 500 členech z celkových 45 žup. Soustředila se na „sokolské“ důvody k zatčení, když uvedla: *Dostačující příčinou byla prostě sokolská činnost; ještě větším přečinem bylo náčelnictví v jednotě. Bez trestů nemohl projít ani nálezný dopis z tajného okrskového výletu nebo sokolská pohlednice. Za přečin bylo kladeno bratru to, že docházel cvičiti se žactvem a dorostem do sousední jednoty. Když na budově sokolovny vyvěsili černý prapor, nemělo vyšetřování konce. Odvetou za sokolskou činnost bylo odvedení všech činovníků na vojnu. Na zaměstnavatele byl činěn nátlak, aby propustili z práce státu nepohodlné Sokoly. Když zaměstnavatel-sokol odepřel propustiti dobrého dělníka sokola, byl i sním odveden k vojsku a oba tam zle šikanováni (...)*²³³ To, co Lasovská popisuje jako „sokolské“ důvody, pravděpodobně souviselo už s výše uvedenými důvody pro zatčení Scheinera – sokolové se od počátku, ať navenek apolitický spolek, projevovali protirakousky a v průběhu války to bylo ze strany rakouských úřadů vnímáno o to více.

4.4 Spolková činnost za války

Sokolská činnost za války byla značně omezená, a to nejen kvůli válce samotné, ale i proto, že J. Scheiner nabídl k dispozici tělocvičny pro zřizování lazaretů, aby nebyly využity k vojenským účelům. Přesto měla být činnost zachována díky pravidelnému cvičení s přispěním starších členů, trénování dorostu, ale i vzdělávacích akcí a diskuzí, vyjma těch politických. Jak uvedl M. Waic *„Je pochopitelné, že ve válečných podmínkách nebylo lehké udržet chod sokolských jednot, zvláště pravidelné cvičení. Vždyť jen do 10. dubna 1915 odešlo na frontu 30 % členů.“*²³⁴ Později však dodal, že *„přes zákaz sokolského ústředí se sokolská organizace rozhodně nezhroutila. Přes dramatické zhoršení podmínek života jednot způsobené válkou se podařilo u většiny z nich činnost zachovat.“*²³⁵ Na zachování činnosti měly vzhledem k okolnostem velký podíl ženy, jak uvedla J. Schůtová: *„Oficiální sokolská činnost téměř ustala. Muži odcházeli na frontu a mnoho jednot přežilo válku pouze díky*

²³² LASOVSKÁ Františka: *Sokolstvo za války a převratu: (příspěvek k dějinám odboje)*, Československá obec sokolská, Praha, 1928, s. 14-15.

²³³ Tamtéž, s. 17.

²³⁴ WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 98.

²³⁵ Tamtéž, s. 99.

ženskému vedení. Rozpuštěním ústředí se sokolská činnost přesunula do žup. Ženy v této době zastávaly práce zapisovatelů, účetních, jednatelů, někdy i starosty, při cvičeních nahrazovaly cvičitele žáku, ojediněle i dorostu.²³⁶

Vliv žen na fungování Sokola za války dokládají i archivní prameny – náčelnická zpráva Elišky Roudné z roku 1915: *Uplynulý rok 1914 přinesl neočekávané události světového významu, jichž účinky pronikly do všech stupňů našeho národního života. I naši činnost spolkovou zasáhlo značně působení války, třebas nedá se účinek ten zdaleka srovnati s tím, jak postihla doba válečná bratrské jednoty sokolské. (...) Prohlášení mobilizace koncem července dotklo se značně života sokolského. Vyvolalo v život pomocnou akci sokolskou, nabídnutí sil pro úlevu trpícím. I sestry naše v době prázdnin pracovaly, kde bylo třeba, účastnily se pilně všech příprav pro zřízení lazaretů pro zraněné vojíny v některých Sokolovnách pražských nákladem Čes. Obce Sokol.*²³⁷

Pro ilustraci fungování sokolské činnosti za války, bude využit příklad Sokola Pražského, kde se nacházel jeden z lazaretů, a bylo tudíž třeba řešit otázku, kde cvičit. Výbor jednoty se snažil zajistit náhradní prostory ve školních tělocvičnách. Družstvo žákyň tak např. od října 1915 cvičilo v tělocvičně Vyšší dívčí školy. Používání slavnostní síně sokolovny vedlo ke sporům s vedením lazaretu, jež musel řešit správní výbor jednoty. Dne 30. listopadu 1917 tak vydal výbor usnesení, ve kterém stálo: „Vzhledem k tomu, že lůžka nemocných v lazaretě v naší budově umístěném přiléhají téměř k síni slavnostní, upozorňuje se veškeré členstvo, že kromě velkých podniků společných, zvláště správním výborem povolených, nelze dovoliti cvičení a používání piana ve slavnostní síni umístěného. Zároveň žádáme veškeré členstvo, aby při návštěvě naší budovy tělocvičené, zejména pak při odchodu ze čtenářských besídek, schůzí atp. šetřilo ticha, jímž jest povinno trpícím raněným v budově k léčení umístěným. V poslední době došlo několik stížností na hluk na chodbách a schodech večer panujících.”²³⁸

Vzdělávatelský odbor Sokola Pražského organizoval v průběhu roku 1916 různé akce – např. muzejní exkurzi v Náprstkově muzeu, dále výlety – např. do Veltrus či do Radotína, kam byly zvány i členky ženského odboru: „(...) Pochod není namáhavý, takže lze se účastniti

---

²³⁶ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 72-73.

²³⁷ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Elišky ROUDNÉ, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti), inventární číslo 2a, Roudná, E.: Náčelnická zpráva pro valnou hromadu 1915.

²³⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 1, inventární č. 5 – korespondence přijatá, Oznámení jednatele z usnesení správního výboru ze dne 30. 11. 1917.

i s dětmi. V případě trvale nepříznivého počasí odkládá se vycházka na neděli příští. V Praze, dne 3. Října 1916.²³⁹ Podobné akce byly pořádány i v roce 1917, přičemž se konaly též setkání na Opyši a na Zlaté studni, kde probíhaly za občasných účastí pěveckých kroužků debaty nad sokolskými záležitostmi, respektive cvičením.²⁴⁰ Vedení záleželo na tom, aby pokračovalo cvičení žactva a dorostu: „Pravidelná cvičení v tělocvičném ústavu Dra M. Tyrše pro hochy konají se nyní v úterý a ve čtvrtek od ¾ na 6 do ¾ na 7 v tělocvičně české školy chlapecké u sv. Trojice v Praze II. Vladislavova ulice. Upozorňujeme znovu na tuto okolnost a žádáme veškeré členstvo, aby posílalo své hochy do cvičení.(...)“²⁴¹ Na jaře roku 1917 pak byla pořádána veřejná cvičení žákyň.²⁴²

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že v Sokole Pražském se podařilo činnost zachovat, byť část činnosti byla přenesena na aktivity charitativního rázu. Mimo Prahu byla situace zřejmě obdobná, byť ne všude asi byly zřízeny (na dotazník ČOS²⁴³ z dubna 1915 odpovědělo 258 jednot kladně na otázku, zda je tamní vedení ochotno dát tělocvičnu k dispozici pro lazaret). Záleželo také na složení členstva, zda se našel dostatek jedinců, kteří byli schopni v sokolské práci pokračovat i ve složité válečné situaci. Ze vzpomínek účastníků lze ilustrovat alespoň rámcově situaci v Moravských Budějovicích: „Za války před převratem musel Sokol v Mor. Budějovicích omezit svoji činnost na veřejnosti, ale tajně udržoval ducha českého a protirakouského dále. Před každým odchodem Sokolů na vojnu svolal si je br. Starosta Fr. Šusta k společné schůzi a kladl jim na srdce, aby ani ve válce nezapomínali, že jsou Sokoly a aby hledali své místo tam, kam Sokol patří. V tom duchu udržoval br. starosta též styky písemné se Sokoly - vojíny, jak o tom svědčí zachovalá korespondence. Vždy k Vánocům posíláme bratry a sestrami na frontu vánoční nadílku Sokolům, k níž připojeno vždy několik rádek, již Sokolové dobře rozuměli. Dopisy sestry Střelcové bratru Robičkovi přivodil dokonce vyšetřování zmíněné sestry a bratra a jednotu uvrhl v podezření, které stěží bylo odvráceno a jednota zachráněna před rozpuštěním. (...) Na popud Sokola podniknuta

---

²³⁹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 1, inventární č. 5 – korespondence přijatá, pozvánka na výlet do Radotína.

²⁴⁰ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 1, inventární č. 5 – korespondence přijatá.

²⁴¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 1, inventární č. 5 – korespondence přijatá, dopis jednatele pražské jednoty z 15. října 1917.

²⁴² LIBICHOVÁ Lenka: *K aktivitám příslušníků Sokola v průběhu 1. světové války*, Národopisný věstník 1/2016, ročník 75, Národopisná společnost, z. s., Praha, 2016, s. 39.

²⁴³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Sokola, karton č. 5, inventární číslo 116 – II. válečná statistika ČOS dle stavu ze dne 10. dubna 1915.

téhož roku (1918 L. L.) akce ve prospěch Českého srdce, jež vynesla 1177 K. (...)“²⁴⁴ Konfrontujeme-li tuto vzpomínku s tvrzení F. Lasovské, pak se jeví počínání starosty jako velice riskantní a ukazuje na odbojnou činnost, pro kterou mohla být jednota rozpuštěna, a on sám se vystavoval riziku zatčení. Vzpomínka je však psaná až po válce, tak je možné, že jsou aktivity více či méně zveličeny.

Situace v Třebíči měla dle vzpomínek vypadat následovně: „V r. 1916 měli jsme už 10 bratří padlých a 279 jich bylo na vojně a pořád ještě noví povolávání. Každá ta nová smrt bratrova byla pociťována celou sokolskou rodinou a každé nové narukování bylo novým smutným loučením a novou tichou přísahou odvety za učiněná příkoří. Proto ve všem členstvu živeno heslo „Neklesat!“ (...) V r. 1917 vzali jsme na pomoc i Kašpárka. Hráli jsme v zimě četná loutková divadla pro malé i velké děti; zprvu jen doma, později pustili jsme se s Kašpárkem i na venkov. A Kašpárek často i hodně nezastřeně mluvil, z lethargie burcoval a budil naděje na nový život. Když po památné bitvě zborovské vešlo ve známost účastenství československých pluků a jména bratří Švece a Syrového letěla světem, byl otec br. Syrového, br. Jan Syrový starší nescílněkrát vyšetřován, konány u něho domovní prohlídky a slibováno mu, že kulka pro jeho syna už je ulita! (...)“²⁴⁵ Tento příspěvek ukazuje, že se za války dařilo udržet i jiné aktivity než cvičení a výlety – loutkoherectví, které má zde navíc přidanou hodnotu pozvednutí morálky. Jaký reálný dopad měla představení s Kašpárkem na morálku obyvatel lze však jen spekulovat, ale děti možná alespoň na chvíli zapomněly, že jim doma chybí otec.

4.5 Charitativní činnost

Dle výše uvedeného dotazníku z ústředí ČOS, který byl rozeslán na 1.234 jednot, bylo dále zjištěno, že se jednoty angažovaly ve sbírkách pro různé pomocné účely (za prádlo, lůžka, podušky a jiné potřeby pro lazarety). Na otázku kolik členů/členek Sokola je ochotných konat zdravotní službu při transportu nebo ošetřování nemocných bylo zodpovězeno: 741 bratří v 29 jednotách koná již služby zdravotních. Mimo to v dalších 12 jednotách koná neznámý počet bratří službu tu – celkem 41 jednot; 283 sester v 27 jednotách koná již služby zdravotní. Mimo to v dalších 4 jednotách koná neznámý počet sester – celkem 31 jednot;

²⁴⁴ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Rudolfa BÍLKA, karton č. 1, inventární č. 12 – rukopisy vzpomínek na převrat 1918 od sokolských a vojenských účastníků, 12b – František Jech: Účast TJ Sokol v Moravských Budějovicích na převratu 1918 a jeho zabezpečení.

²⁴⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Rudolfa BÍLKA, karton č. 1, inventární č. 12 – rukopisy vzpomínek na převrat 1918 od sokolských a vojenských účastníků, 12d – František Krška – Třebíčský Sokol a převrat.

4764 braří v 299 jednotách nabídlo se službu konati, v dalších 113 jednotách nabídl se neznámý počet bratrů – celkem 412 jednot; 1795 sester v 186 jednotách nabídlo se službu konati. Mimo to v dalších 70 jednotách nabídl se neznámý počet sester – celkem 256 jednot.“ Z toho vyplývá, že proti všeobecnému tvrzení, to nebyly pouze ženy, kdo se pomáhal starat o raněné vojáky. Na druhou stranu manipulace s neznámými počtu tu statistiku poněkud znehodnocuje. Dále bylo např. zjištěno, že na všeobecném poli humanity a hygieny „112 jednot obstarávalo pohoštění vojínů a zraněných projíždějících městem; 94 obstarávalo a šilo prádlo a různé potřeby; 16 pečovalo o děti; 37 jednot pořádalo kursy pro ošetřování raněných a nemocných (...)“²⁴⁶ Zde už to však genderově rozděleno není, z čehož lze vyvodit, že přece jen aktivita žen na poli filantropickém jasně převážila – např. šití prádla je obecně ženská práce, a pokud by se muži podíleli, domnívám se, že by to statistika zhodnotila stejně jako v případě ošetřování.

Na příkladu archivních záznamů Ženského odboru Sokola Pražského lze ilustrovat, jak mohla probíhat spolupráce sokolských dobrovolnic s pracovníky lazaretu, přičemž je nutné dodat, že zdaleka nebyla bezproblémová.

Sokolky se aktivizovaly hned na počátku války, přičemž v průběhu schůze výboru konané dne 4. září 1914 byly vytyčeny základní úkoly: *Místostarostka vítá sestry po prázdninách v době smutné, kdy potřeby abychom pokud možno pomohly bratrům, kteří na bojišti utrpěli zranění. Jeden z lazaretů jež zřídila Č.O.S. je zřízen v budově Sokola Pražského. Až přibudou sem zranění, bude třeba, aby některá sestra převzala 1) dozor nad vydáváním a přijímáním prádla jednak nemocným, a pak do prádelny a z prádelny. 2) dozor v kuchyni: zapisovati kolik obědů a porcí se vydá, a přesvědčiti se někdy o jakosti pokrmů 3) a v pádu, že by byl zde veliký počet zraněných, byla by některá ze sester přidělena k ruce ošetřovatelce. Bylo navrženo, aby pro každý obor zvolena byla 1 sestra z výboru co vrchní – jež by zároveň převzala veškeru zodpovědnost – a ta by si sama dle potřeby přibrála k pomoci několik spolehlivých sester. (...) Co se týče cvičení – je prozatím ještě nový sál volný k cvičení (...)*²⁴⁷

O tom, nakolik se dané návrhy podařilo vykonat v praxi, svědčí zápis ze schůze cvičitelského sboru, jež se konala 17. září 1914: *Po vyhlášení mobilisace, účastnil se náš odbor činně pomocné akce. Za vedení s. Zachové šilo 20 sester denně od 8-12, 2-6 prádlo pro*

²⁴⁶ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Sokola, karton č. 5, inventární číslo 116 – II. válečná statistika ČOS dle stavu ze dne 10. dubna 1915.

²⁴⁷ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 2, inventární č. 18, signatura č. 9-a-2, Zápisník výboru a valných hromad z období 7. 7. 1914-8. 12. 1919.

*raněné vojiny naše. Ošetřovatelský pětinedělní kurs Č.O.S. absolvovaly 4 sestry a jsou již umístěny v lazaretech. Také budova našeho Sokola proměňuje se v nemocnici a některé sestry přihlásily se k pomocné službě v ní. (...) Dorostu cvičí 1 družstvo. Nyní se cvičení přerušuje do té doby, než se vyjedná s obcí pražskou o propůjčení některé školní tělocvičny. (...)*²⁴⁸

Členky Sokola Pražského pracovaly v lazaretu (některé jako ošetřovatelky, další pomáhaly s prádlem či s roznáškou jídla) až do roku 1915, kdy byly zaznamenány první spory s kuratorem Záložní nemocnice Červeného kříže. V zápisu výboru ze dne 21. září 1915 stojí, že docházelo k častým neshodám mezi ošetřovatelkami a sokolkami, které pomáhaly roznášet jídlo. Podle jedné z ošetřovatelek jim sokolky přebíraly práci, navíc v civilním oděvu. Dále výbor žádal po kuratoriu lazaretu možnost obědů pro vypomáhající členky, které zde pracovaly už rok zdarma. Výbor nakonec po poradě konané 3. února 1916 rozhodl ukončit práce v lazaretu k 15. únoru 1916.²⁴⁹

Vedle přímé práce v lazaretu pořádaly členky ženského odboru též benefiční akce – dne 21. února 1915 se konala dětská akademie ve prospěch raněných, na kterou žákyně Ženského odboru nacvičily skladbu „Královničky“²⁵⁰, 30. března téhož roku tančily sokolky v lazaretu národní tance „na rozloučenou s těmi, kteří odcházeli znovu plnit povinnost vojenskou.“²⁵¹ Po skončení války byly ženským odborem uspořádány dvě sbírky - jednak ve prospěch pozůstalých po legionářích, jednak na opravu tělocvičny po vystěhování lazaretu.

Vzájemná spolupráce charitativního rázu pak probíhala s organizací *České srdce*, o čemž svědčí slova spoluzakladatelky této svého času moderní organizace Renáty Tyršové: „*České srdce*“ bylo dílo, které – bych tak řekla – vyvřelo přírodní silou z těžké doby, v které již již se rodila česká svoboda a mělo ve své náhlém, úžasném vzrůstu do sebe ráz živého organismu. (...) Sloužila mu česká žurnalistika, sloužili mu peněžní ústavy, korporace samosprávné, velcí i malí dárci peněžitých příspěvků i ti, kteří si vymýšleli různé způsoby, jimiž by příjmy „*Českého srdce*“ se rozmnožily. Kde kdo tehdy spěchal, aby svoji hřivnou přispěl ať penězi, ať věcmi, ať vlastní prací. Hudebníci a zpěváci, sochaři a malíři, divadelní

²⁴⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 3, inventární č. 22, signatura č. 9-b-3, Zápisník cvičitelského sboru 30. 9. 1914-12. 1. 1917.

²⁴⁹ LIBICHOVÁ Lenka: *K aktivitám příslušníků Sokola v průběhu 1. světové války*, Národopisný věstník 1/2016, ročník 75, Národopisná společnost, z. s., Praha, 2016, s. 38

²⁵⁰ Původně dívčí rituál spojený s letnicemi, který pro Národopisnou výstavu upravil a tím zpopularizoval Leoš Janáček s dcerou muzejníka Jindřicha Wankela, Lucíí Bakešovou.

²⁵¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 3, inventární č. 22, signatura č. 9-b-3, Zápisník cvičitelského sboru 30. 9. 1914-12. 1. 1917 – ze zápisu dne 1. 4. 1915.

*ochotníci a loutkáři, Sokolové, skauti, dělnické organizace se hlásili k podnikům, jimiž by se vytěžily příjmy pro „České srdce“.*²⁵²

České srdce bylo založeno v roce 1917, aby pomohlo zmírnit důsledky války, neboť bylo špatné zásobování, ve větších městech hrozil hladomor a nedostatek potravin se projevil nekvalitní stravou plnou všelijakých náhražek²⁵³ (po válce nastalo jen mírné zlepšení, a proto České srdce fungovalo dále). *„Pro akci rozdělovací, které ovšem předcházelo pečlivé vyšetření potřebných, zřízeny péčí Sokolstva a některých jiných činitelů místní skupiny. (...) Opatřovali jsme sokolské, studentské a dělnické stráže teplými pokrmy, oč se postaraly naše Krby.*²⁵⁴ Představitelé Sokola Pražského např. pozvali dopisem ze dne 8. listopadu 1917 všechna relevantní sdružení z Prahy 2 na poradu: *Pražská tělocvičná jednota Sokol byla požádána společností „České srdce“, aby se ujala vedení při zjišťování osob na Novém Městě Pražském bydlících, jež potřebovaly by pomoci „Českého srdce“. Za účelem rozdělení práce a spravedlivého zastoupení všech vrstev obyvatelstva při této činnosti svoláváme poradu, k níž dovolujeme si zváti ředitelství všech škol v Praze II., ústavy a humanitní spolky, jež žádáme za vyslání zástupců, jakož i pány otce chudých a svoje členstvo. (...) i doufáme, že v zájmu dobré věci dostaví se všichni pozvaní.*²⁵⁵

V rámci spolupráce Českého srdce se Sokolem probíhaly obousměrné finanční dotace. Ženský výbor Sokola Pražského např. odhlasoval na schůzi konané 12. listopadu 1917 příspěvek ve výši K 400. Naopak České srdce přislíbilo pražským jednotám *„Laskavosti Renáty Tyršové občasně pohoštění (jednalo se o určitém počtu uzenáčů a chleba) pro sokolský dorost.*²⁵⁶

V některých případech se vyskytly problémy. Např. v zápise ze schůze (konané dne 14. ledna 1918) Ženského odboru Sokola Pražského je uvedeno, že se členky nezapojily při ošetřování churavých žen-šestinedělek a výpomoci v jejich domácnostech, protože byly

---

²⁵² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Renáty TYRŠOVÉ, karton č. 19, inventární č. 57c6, České srdce – rukopis R. Tyršové.

²⁵³ Např. do těsta na chléb se přidávaly „plevy, otruby a piliny, v lepším případě ovesná, viková či bramborová mouka, pak už i mleté boby a plavená křída. Vyšlo dokonce nařízení, že pšeničné či žitné mouky může být v chlebovém těstu nejvýš 70 %. Když už bylo plev a pilin v chlebu příliš, dostal přezdívku „pochlebník“. Kdysi bílá mouka postupně šedla, ba černala, páchla a nedalo se z ní uvařit či upéct slušné jídlo. Trvalá nouze byla i o omastek, někde prý lidé mastili i svíčkami.“ IN: HORA-HOŘEJŠ Petr: *Toulky českou minulostí XIV.*, Via Facti, Praha, 2016, s. 153.

²⁵⁴ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Renáty TYRŠOVÉ, karton č. 19, inventární č. 57c6, Průvodce výstavkou Českého srdce.

²⁵⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 1, inventární č. 5 – korespondence přijatá, Dopis Správního výboru Pražské jednoty zastoupené Janem Pelikánem a starostou JUDr. Jar. Urbanem.

²⁵⁶ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Renáty TYRŠOVÉ, karton č. 19, inventární č. 57c2 – České srdce 1917-1925, Dopis jednotám od jednatele Sokola Pražského ze dne 12. února 1918.

sokolky „většinou zaměstnány svým povoláním.“²⁵⁷ Ve Vršovicích zase mělo docházet ke krádežím jídla, takže zdejší ženy poslaly R. Tyršové dopis se žádostí, aby nad Krbem českého srdce dohlížel kontrolor. „Zatímco přidělovány jsou krby českého srdce přiděly pěkné mouky, omastku, vajec, rýže, krupek, a podobných vzácných vařiv, vaří se pro chudinu jen špína polévka, která jen někdy „pro oko“ zavařena je strouhankou a velice mála zapražena. Tři hlavní paničky, které všechno vedou, pani Kutinová, Resslerová a jejich kuchařka Šimáčková odnášejí každý den dopoledne v taškách všechno, co pro svoji kuchyň doma můžou potřebovat, ač dopoledne nemají ve spížiřně co dělat, když vaří se teprve odpoledne. Ženám co škrábou brambory nedají výjma trochu té polévky a kousku chleba ničeho ani oněm členkám Sokola, které při podávání večer polévek účinkují.“²⁵⁸ Válka je sama o sobě špatná, a proto podobné incidenty jistě nebyly ojedinělé v situaci, kdy byla ve městě bída a morálka šla stranou. Nakonec i R. Kvaček zkonstatoval, že „Obtíže chudnoucího zázemí prožívaly citelně především právě ženy, stávaly ve frontách na potraviny, sháněly jiné nedostatkové zboží, otop, oblečení, léky, čelily nemocem v rodině, jichž přibývalo.“²⁵⁹ J. Galandauer šel ještě dál, když uvedl, že „Jarní a letní měsíce roku 1918 naplňovalo množství dalších stávek a hladových bouří. (...) propukaly demonstrace, jichž se zúčastnily zejména ženy, zoufalé nad hladem svých rodin. Na denním pořádku byly přepady povozů s potravinami a potravinářských obchodů. Proti hladovějícím lidem zasahovalo četnictvo, policie a vojsko. Na řadě míst tekla krev.“²⁶⁰

4.6 Vznik Československé republiky

V červnu 1918 vznikla myšlenka na vytvoření Národního výboru, který představoval kolektivní politický orgán na celonárodní úrovni složený ze zástupců českých politických stran a operoval by jako „stínová vláda“. Předsedou byl zvolen Karel Kramář, místopředsedy Antonín Švehla a Václav Klobáček, jednatelem pak František Soukup. Ustavující schůze Národního výboru se konala 13. července 1918 v pražském Obecním domě. Během srpna, září a října 1918 pak vznikaly vedle ústředního Národního výboru také lokální národní výbory

---

²⁵⁷ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, úřední fond Tělocvičného spolku paní a dívek pražských, karton č. 2, inventární č. 18, signatura č. 9-a-2, Zápisník výboru a valných hromad z období 7. 7. 1914-8. 12. 1919.

²⁵⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Renáty TYRŠOVÉ, karton č. 19, inventární č. 57c4 – České srdce – nedatované, Rukopis od žen z Vršovic.

²⁵⁹ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s. 119.

²⁶⁰ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 70.

v Čechách a na Moravě.²⁶¹ J. Scheiner byl pověřen zformováním pořádkových sil, jejichž jádro tvořili vlastenecky smýšlející a disciplinovaní členové Sokola. V případě potřeby měli být schopni rychle zasáhnout proti případným nepokojům tak, aby vznik nového státu proběhl bezproblémově, tj. bez újmy na zdraví a majetku obyvatel.²⁶²

Na 14. října 1918 byla vyhlášena generální stávká, která vyvolala rozruch na pražském místodržitelství. Bylo nařízeno, aby byla posílena posádka v Praze, kde přehradili ulice, vyklidili centrum města a na některých místech vybudovali kulometná stanoviště. Stávkující se přesunuli ze středu města na okrajové části Prahy a náměstí byla plná demonstrantů. I Národní výbor měl jisté obavy z rozvášněných davů, které představovaly výbušným potenciálem velkou sílu.²⁶³ Není proto překvapením, že se snažili připravit na situaci všemi prostředky, tj. zapojením J. Scheinera a sokolstva.

V ranních hodinách dne 28. října 1918 byla v pražských novinách zveřejněna nota rakousko-uherského ministra zahraničí Andrassyho, kterou si lidé vyložili jako kapitulaci. Rašín získával od poslance Tusara informace z Vídně, které ukazovaly na naprostou krizi monarchie. V té chvíli pouze ještě detailněji dopracovával zákon o vyhlášení československého státu.²⁶⁴ V Praze davy lidí oslavovaly Masaryka, Wilsona, legie i samostatné Československo a otevřeně strhávaly rakousko-uherské emblémy. Národní výbor převzal kontrolu nad hlavními úřady (české místodržitelství, policejní ředitelství a další), přičemž vše proběhlo spořádaně a bez násilí. Vyskytl se pouze jeden pokus o protipřevrat ze strany vysokých důstojníků pražského velitelství rakousko-uherské armády, ale podařilo se jej zastavit hned na počátku. Je až s podivem, že nedošlo k žádným excesům nacionálního charakteru, v souvislosti s převzetím státní moci nepadl žádný výstřel, nedošlo k majetkové ani zdravotní újmě. První prohlášení Národního výboru československého, pod kterým byli podepsáni „muži 28. října“ F. Soukup, V. Šrobár, A. Švehla, J. Stříbrný a A. Rašín, obsahovalo slova o vstupu Československa mezi *samostatné, svobodné a kulturní státy světa*, přičemž zároveň vyzýval ke klidu a pořádku.²⁶⁵

Dle sokolských pramenů oslovil A. Rašín se žádostí o pohotovost sokolů Scheinera již 27. října z obav z možných nepokojů kvůli přítomnosti německých, maďarských a rakouských vojáků. V pozůstalosti Scheinera se našla jeho interpretace událostí, avšak

---

²⁶¹ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 71-73.

²⁶² Tamtéž, s. 73.

²⁶³ KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013, s.158.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 162.

²⁶⁵ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 76-77.

s odstupem 13 let: „Výbor se rozchází a Dr. Rašín mně praví: „Příteli bděte v noci, Tusar se ještě ozve, a já Vás ihned telefonicky o výsledku zpravím. Sokolstvo musí býti připraveno k okamžitému zákroku, oč vlastně nemám obavy, vždyť to vše jest již zařízeno.“ Tak jsme se rozešli. Ač již pozdě v noci, před Obecním domem a na ulicích pražských tlačí se lid v četných houfech, oči planou horečným žářem, živě se rokuje a roznáší všemožné zprávy od muže k muži na všechny strany. Na všech očích bylo možno čísti otázku, co přinese zítřek? Co se stane jestli vojsko postaví se lidu na odpor? Dojde k boji či provede se převrat bez krveprolití? (...) O 3 hod.ranní zazněl zvonek a u telefonu hlásí se Dr. Rašín: „Právě mi oznamuje Tusar z Vídně, že to tam zítra praskne, že se všecko zřítí, připravte se tedy pro všechny případy. Jakmile dojde zítra potvrzení této zprávy, prohlásí Národní výbor svobodnou republiku Československou a Sokolstvo musí všechno vyrukovati na ulice, děj se co děj. Teď je na Vás řada. Tož na shledanou v republice.“ (...) Nejchoulostivější otázkou bylo převzetí vojenské správy do našich rukou, neboť v Praze bylo tou dobou na dvacet tisíc vojska německého a maďarského a rumunského plně vyzbrojeného, všemi prostředky válečnými vybaveného mimo další tisíce cizích marodérů a dovolenců, kdetžo my mohli počítat toliko s několika sty sokolstva důstojníků a vojáků v Praze tou dobou dlicích. Zbrání bylo také poskrovnu, jen ty, které jsme odebírali v lazaretech vojákům. (...)²⁶⁶

Zde je třeba podotknout, že na klid v ulicích se vedle sokolů podíleli i členové dělnických tělocvičných jednot, jak uvedl M. Waic: „Hned 28. října 1918 rozhodlo vedení ČOS ustavit Ústředí sokolské stráže pod vedením Jindřicha Vanička. Téhož dne večer se konalo jednání zástupců Sokola s představiteli DTJ, studenty a úředníky pražského policejního ředitelství, na kterém přítomní rozhodli o urychleném vytvoření Národní stráže.“ Do Národní stráže nebyli přijati příslušníci katolického Orla, jelikož byli označeni jako přísluhovači rakousko-uherské monarchie. V revoluční době byla situace poměrně nepřehledná, takže Národní stráže, složené zejména ze sokolů, měly velmi silnou pozici, které však bylo zneužito jen ojediněle a spíše kvůli přílišné horlivosti, jelikož pro sokolstvo se jednalo o prestižní vlasteneckou záležitost. Národní stráže fungovaly pouze dočasně, než je vystřídaly oficiální ozbrojené složky státu (armáda, policie a četnictvo).²⁶⁷

Vzpomínky sokolských účastníků jsou plné dobového patosu a vlasteneckého nadšení: „Dvacátý osmý říjen! (...) Prvou zprávu a první rozkaz od bratra Scheinera přinesl bratr Hozman. Rozkaz zněl: Všichni bratři v kroji dostavte se okamžitě do Prahy a bděte, aby nikde

²⁶⁶ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Josefa SCHEINERA, karton č. 2, inventární č. 16-4a5, Rukopis Scheinera – přednáška k 13. výročí převratu (r. 1931).

²⁶⁷ WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 104-106.

veřejný pořádek nebyl porušen. (...) Praha jásala, Praha hřměla radostí, snad jen choří a naši dávní dobrodinci Židé a Němci zůstali doma. Ostatně, kde kdo byl – byl na ulici a zpíval a jásal s ostatními. V tomto rozbouřeném moři radosti a nadšení tisíce bratří v kroji tvořilo bezpečnou hráz, aby toto vzkříšení národní samostatnosti nebylo rušeno ničím, co by se s posvátností chvíle nedalo srovnati. (...) Náčelníci jednot byli jmenováni veliteli sokolských stráží ve svých okresech. Tak stal jsem se i já velitelem sokolské stráže na Hradčanech.²⁶⁸

Další vzpomínka se týká výše uvedeného ojedinělého pokusu o protipřevrat a jeho potlačení: „Odešel jsem za bratrem starostou do předpokoje, kde se dalo jednání s gen. Kestřánkem a důstojníky generálního štábu, abych byl pro případ k dispozici. Po delším jednání bylo vyjednávání skončeno „páni“ byli sesazeni. Bylo mi uloženo, abych doprovázel zatčeného pplk. Stuscheho, iniciátora protipřevratu, do jeho bytu, kdež měl býti stráž. Této eskorty účastnil se též redaktor Vavřínek a pplk. Šubert, který se sám přihlásil. Pplk. Stusche v civilním obleku, byl námi vyveden, třesoucí se, celý zezelenalý a usedli jsme do auta, já vedle řidiče. Pplk. Šubert vyžádal si od Stuscheho zbraň a odebral mu ji. Chtěje ukázati odebranou pistolí zástupu, zvedl ji do výše. Dav neporozuměje a vida vyššího důstojníka v rakouské uniformě se zbraní, považoval ho za jednoho z viníků, stavivšího se na odpor a chtěl se na něho vrhnouti. A jen duchapřítomným zakročením bratra nadporučíka Jílka, podařilo se zabrániti násilnosti. Odjeli jsme přes Karlův most za volání „hanba, pryč s ním, dejte nám toho krvavého psa apod.“ do Národní třídy do bytu Stuscheho. Při vjezdu na Františkovo nábřeží, potkali jsme četu asi 50 vojáků, kteří spěchali vysláni ze Žofína na pomoc na vojenské velitelství. Zastavili jsme a oznámili jim, že jest vše zachráněno, ale aby šli dále posílit naši posádku vojenského velitelství. Stuscheho odvedli jsme do jeho bytu a čekali na stráž, která za námi mělo přijíti. Mezi tím vrátila se manželka a dcera jmenovaného, a když viděla chotě bledého, ptala se, co je. V tom zpozorovala červenou sokolskou košili a skácela se v mdlobách k zemi. Když se vzpamatovala, pozvedl jsem ji a ona tisknouc moje ruce k prsoum volala: „Pane Sokol, já jsem také Češka, já jsem z Moravy“. Ujistil jsem ji, by se nebála, že jsme tu pro pořádek a nikoliv pro násilí. (...)“²⁶⁹

Má-li tato výpověď reálný základ, pak se ukazuje, že pomoc sokolů s udržováním pořádku byla na místě, při střetu rozvášněných davů s cizími vojsky na odchodu by mohlo dojít ke zbytečným ztrátám na životech civilního obyvatelstva.

²⁶⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Rudolfa BÍLKA, karton č. 1, inventární č. 12 – rukopisy vzpomínek na převrat 1918 od sokolských a vojenských účastníků, 12a – Rudolf Frydrych: Zpráva o sokolské strážce na Hradčanech – 29. 10. 1918.

²⁶⁹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Rudolfa BÍLKA, karton č. 1, inventární č. 12 – rukopisy vzpomínek na převrat 1918 od sokolských a vojenských účastníků, 12g – Ing. Vladimír Rozman – vzpomínka na zdoání vojenského protipřevratu dne 30. 10. 1918.

4.7 Shrnutí

V Sokole se dodnes traduje údajné prohlášení T. G. Masaryka, že „*Kdyby nebylo Sokola, nebylo by legií. Kdyby nebylo legií, nebylo by samostatného Československa.*“ V pramenech se mi nepodařilo toto tvrzení připisované Masarykovi dohledat, nicméně pokud by jej skutečně pronesl, pak je jistě zajímavé, že byl sám členem Sokola (od roku 1884 člen Sokola Pražského, v roce 1890 přestup do malostranské jednoty z důvodu stěhování, přičemž jeho žena Charlotta byla dokonce zakládající členkou tamního ženského odboru a dcera Olga zde působila jako cvičitelka²⁷⁰). S tímto prohlášením je také spojena otázka, zda byla úloha legií skutečně natolik klíčová, když se o Československu jednalo především v politických/diplomatických kruzích, ačkoliv západní mocnosti dle pramenů braly legie jako součást národního vojska.

Osobně se přikláním k názoru, že působení Sokola (ve všech výše uvedených rovinách) mělo v konečném důsledku větší dopad na Sokol samotný, než na vznik republiky (ale to už je jen příslovečné „kdyby“). Po válce totiž měli sokolové na čem stavět – ideově naplnili myšlenku Tyršova ideálu brannosti a národního vojska (byť on o něm uvažoval ve zcela jiné situaci prusko-rakouské války 1866). Zapojili se i v domácím odboji, kde byl výrazně vidět starosta Scheiner. A co je možná nejdůležitější, ve většině případů jednoty dokázaly pokračovat v činnosti, byť v omezeném režimu, leckde za přispění úsilí žen. Žen, které ještě před válkou stály ve spolku v nerovnoprávném postavení. Přidanou hodnotou pak bylo zapojení v charitativní činnosti – ať už organizací sbírek pro České srdce, či v rámci pomoci v lazaretech, kde šlo o fyzicky i psychicky náročnou práci.

Troufnu si tvrdit, že v případě Sokola a první světové války se dá říci, vše zlé pro něco dobré, jelikož po válce přišel v Sokole „zlatý věk“, kdy byla nejaktivnější a nejpočetnější členská základna. Z pohledu sokolské identity je v tomto období klíčový projev vlastenectví, z čehož dokázali činovníci pro propagaci Sokola v budoucnu vytěžit maximum – bez aktivních vrcholných představitelů by se dnes možná říkala pouze druhá část údajné Masarykovy věty, totiž že „*Bez legií by nebylo Československa*“.

---

²⁷⁰ KUDELA Josef: *Masaryk a sokol*, Josef Hrachovina, Praha, 1938, s. 3-4.

5. OBDOBÍ „ZLATÉHO VĚKU“

5.1 Sokol v novém státě

Po skončení první světové války, bylo-li to vůbec možné, vedení nově ustanovené už Československé obce sokolské kladlo ještě větší důraz na brannost. V součinnosti s ministerstvem národní obrany byly po ukončení činnosti Národních stráží formovány Pluky stráže svobody, a to opět za účasti sokolů a DTJ. Pluky stráže svobody podléhaly armádnímu velení a zřejmě z toho důvodu se vedení Sokola rozhodlo k vytváření vlastních sokolských branných čet, které by fungovaly v každé jednotě a plnily by úlohu občanské zálohy v případě potřeby náhlého zásahu proti možným sociálním nepokojům (tyto obavy nebyly zcela liché, neboť v závěru války postihla střední Evropu pandemie španělské chřipky, na kterou zemřelo dle odhadů více lidí, než ve válce; obyvatelstvo ve městech bylo navíc na hranici vyhladovění a zprudka rostla nezaměstnanost²⁷¹). K masovému nasazení čet však nikdy nedošlo, v jejich rámci se uplatňovala pouze běžná branná výchova.²⁷²

Pluky stráže svobody nicméně našly své uplatnění zejména na Slovensku. 2. února 1919 obdržel J. Scheiner telegram od bratislavského župana Samuela Zocha se žádostí o pomoc se zajištěním pořádku. Druhý den odjela do Bratislavy výprava sokolů pod vedením J. Vaníčka, kde dohlíželi na pořádek v ulicích. V květnu 1919 pronikly na slovenské území maďarské jednotky, přičemž Československá armáda na situaci nebyla připravená, a proto zde vedle armádních jednotek působily právě dobrovolnické Pluky stráže svobody.²⁷³

O budování československé armády se dle A. Klimka „významně zasloužil“ J. Vaníček.²⁷⁴ V reálu lze jen spekulovat, jak významný ten vliv byl, přestože jej nelze podceňovat, ale ani přeceňovat. Vedení Sokola se však obecně stavělo do role gestora, který zaručí, že jedině pod sokolským vlivem bude ta správná, demokraticky řízená armáda, když to, v jejich interpretaci, byli právě sokolové, kdo „vychoval“ legie. Svědčí o tom rozsáhlá zpráva z důvěrné porady předsednictva ČOS, kde protestovali proti zrušení občanského vlivu na ministerstvo národní obrany, jež se mělo reorganizovat: „*Sokolství živilo po 60 let ideu samostatnosti v národě. Vychovalo legie. 28. října stálo všude první pohotově jako jediná*

²⁷¹ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003, s. 50.

²⁷² WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996, s. 108.

²⁷³ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 28.

²⁷⁴ KLIMEK Antonín: *Vítejte v první republice*, Havran, Praha, 2003, s. 154.

výkonná moc nové vlády. Sokolstvo v té chvíli cítilo, že čs. branná moc musí být vybudována jiným duchem než v Rakousku. Cítilo, že právě proto musí vydatně spolupůsobiti na tomto nejobtížnějším díle nového státu, ale převrat přišel náhle a osobní stránka spolupráce nebyla připravena... Sokolstvo spokojilo se v ústředí branné moci zastoupením v gen. inspektorátu a zřízením vých. odboru při MNO. Příliš brzy však odešel br. Scheiner a zbyl tu jen br. Jindra (Vaniček L. L.). Ale jeho posice byla tehdy silná. Byly tu mocné záruky: samostatnost odboru, pouze ministru podřízeného, kompetence zahrnující celý výcvik, školství, tělesnou, mravní i osvětovou výchovu a všechny kulturní záležitosti vojska. (...) Nejdražší vymoženosti naší revoluce z r. 1918 jsou nám uloupeny, záruky demokracie v armádě, záruky proti obnově militarismu jsou ty tam. Výchovný odbor zbaven jak samostatnosti tak i charakteru sekce, podroben jako ostatní význačné orgány občanské vojenskému komandu... V této chvíli vystupuje sokolstvo ze své rezervy. Vidí, že bylo sklamáno a oklamáno. (...) Ale Sokolství jest idea spjatá s osudy národa v minulosti, přítomnosti i v budoucnosti. Měli jsme svoje poslání za poroby, máme neméně poslání za svobody. (...) Jest nám zcela jasno: Budoucnost národa a státu nelze obětovati samolibosti jedné kasty, odmítáme možnost a panství vojenské kasty ve státě, kde v hodině osudové bude každý povinen nasaditi všecko a kde téměř každý jest a bude vojákem. (...) Stanovisko Sokolstva jest pak toto: 1/ Trváme na známých resolucích N.S. z r. 1920 o uplatnění občanského živlu v MNO a považujeme za nutné, aby nynější N.S. i vláda prohlásila, že považuje resoluce ty za trvale závazné. Národní obrana jest společnou záležitostí národa, všech složek státu a nikoli pouze úzké skupiny vojáků z povolání. Jenom tak chápané a uplatňované vojenství může být plnou a spolehlivou zárukou bezpečnosti naší svobody. Vojenství, dané v šanc panství jediné kasty, znamená spíše nebezpečí nežli jistotu. Československá armáda musí být vychovávána v duchu demokracie a pokroku, v duchu těch idejí, za nimiž šla většina státního národa před Revolucí i po ní. (...) 2/ Reorganisace MNO z 9. 3. 1922 znamená však pravý opak. Znamená vítězství kastovního militarismu, zavedení nekontrolované samovlády vojenského stavu právě tak, jak tomu bylo za Rakouska. (...) Nejdůležitější a nejpevnější zárukou demokratické výchovy a výchovy v duchu našeho osvobození byl a jest nám výchovný odbor MNO. Proto žádáme, aby výchovný odbor zařaden byl jako první, základní sekce MNO. S kompetencí ve smyslu organisace z 22. 9. 1920, školstvím, výcvik a všechny kulturní instituce čs. vojska v to počítajíc. (...)²⁷⁵

---

²⁷⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Vincence ŠTĚPÁNKA, karton č. 1, inventární č. 4 – Protest předsednictva ČOS k zrušení občanského (sokolského) vlivu na činnosti MNO – zápis důvěrné porady, nedatované.

Sokolové zkrátka měli za první republiky své hrdiny, kteří buď vstoupili do legií, nebo působili v domácím odboji a následně v Národních strážích. Horší to měli ti členové, kteří se neangažovali, neboť se museli po válce zpovídat, proč nevstoupili do legií, o čemž svědčí zápis ze schůze předsednictva ČOS ze dne 29. 7. 1920: „*Bratři, kteří do legií nevstoupili, ač tak učiniti mohli, budou jednotami vyzváni, aby se ospravedlnili. Právnícké komisi ukládá se, aby uvážila kroky k ochraně odznaku „Na stráž“ a jeho zneužívání.*“²⁷⁶ Je otázkou, co zde vzhledem ke kontextu mysleli tím zneužíváním. Pokud nosili členové Sokola odznak „Na stráž“, ačkoliv se nikdy nestali příslušníky legií, tak by se fakticky nemělo jednat o zneužívání, neboť odznak se začal nosit již v roce 1907 po V. všesokolském sletu.²⁷⁷

Vedle soustředění na otázky obrany po 28. říjnu 1918 se vedení Sokola rozhodlo pokračovat i v charitativní práci započaté za války. Na schůzi předsednictva ČOS konané 1. listopadu 1918 tak např. bylo schváleno věnovat 500.000 Kčs pozůstalým po legionářích, 13. listopadu pak schválili věnovat Českému srdci 2.400 Kčs z prostředků, jež sokolské strážce zabavily hazardním hráčům (tady lze spatřit kombinaci sokolské „policejní práce“ s dobročinností). Na schůzi 20. listopadu se pak řešila otázka zrušených lazaretů: „...*Ze zrušených lazaretů (...) usneseno zachovati 100 úplných souprav s dvojitým počtem prádla ložního pro ubytování kursistů apod. případy a ostatní prádlo ložní a žíněnky věnovati potřebnému členstvu a Českému srdci jménem Č.O.S., lůžka pak uložit pro případ potřeby k ubytování. (...) Ostatní všechn inventář, zejména chirurgické potřeby, ponechá se dotyčným jednotám k vyrovnání všech nároků za opotřebení místností.*“²⁷⁸

Důraz na aktivní účast sokolů v boji proti Rakousko-Uhersku ve všech rovinách během první světové války měl za následek velký nárůst členstva po vzniku Československa.²⁷⁹ Většina členstva však byla soustředěna v Čechách, protože na Moravě měl Sokol velkého konkurenta v podobě katolického Orla. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi byly ve 20. letech zakládány teprve první jednoty, přičemž členy byly většinou Češi a podíl byl vzhledem k území Čech na úrovni pouhých 2-3 % celkového členstva.²⁸⁰ Dle dochované korespondence z východoslovenského Prešova navíc neměli čeští sokolové na Slovensku ani koncem 20. let lehkou pozici: „*Vážený bratře starosto, prosím,*

²⁷⁶ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Vincence ŠTĚPÁNKA, karton č. 1, inventární č. 3b – Zápisy schůzí předsednictva ČOS 1920-1922.

²⁷⁷ <http://sokol.eu/obsah/5496/symbolika-odznak-na-straz> [březen 2017].

²⁷⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti Vincence ŠTĚPÁNKA, karton č. 1, inventární č. 3a – Zápisy schůzí předsednictva ČOS z r. 1918.

²⁷⁹ KÖSL Jiří, KRÁTKÝ František, MAREK Jaroslav: *Dějiny tělesné výchovy II.: od roku 1848 do současnosti*, Olympia, Praha, 1986, s. 130.

²⁸⁰ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003, s. 534.

abys byl tak laskav a prominul mi, že až teprve nyní Ti děkuji za zaslání Sborníku s Tvým podpisem. Vážím si Tvého pozdravu tolik, že nechtěl jsem poděkovati pouze lístkem a k dopisu jsem se nemohl dostat. Vždyť to jistě znáš, jak to chodí v Sokole. Ukaž, že chceš nebo umíš dělat a dostaneš funkci tolik, že k své vlastní práci se nedostaneš vůbec. A tady na východě, jaká tady je odlišná práce sokolská. Jiné poměry a jiné složení členstva. Už jsem tu skoro deset let, ale těžko, velmi těžko se tu pracuje. (...)“ Pisatel si dále stěžuje, že je mezi funkcionáři, nejen sokolskými, ale i např. v Matici slovenské či Slovenské lize, příliš málo Slováku a jsou zde činní především Češi.²⁸¹ Situace v Podkarpatské Rusi vypadala alespoň dle korespondence výrazně optimističtěji: *„Bratr Kukaň! Loňského roku podnikly dvě sokolské jednoty z Podkarpatské Rusi se svým dorostem zájezd do Čech, který se plně zdařil. Docílíme toho, že dorost rusínský poznal český kraj, jeho lid i zvyky; přesvědčil se, že není český člověk takovým, jakým jej Maďaři po staletí malují, přivezl si s sebou nejkrásnější vzpomínky na hřejivou lásku sokolských rodin, které je ve svém středu přijali. Tímto způsobem zlehčena nám práce získati a vychovati nedávno ztracené a k nám navracené slovanské duše. Úkol náš dal by se lehce uskutečniti, kdyby bylo dosti prostředků; jednoty však jsou chudé, celý náklad na sebe vzíti nemohou a proto přicházím na myšlenku, že za součinnosti českých jednot i tento rok mohli bychom s naší mládeží do českých krajů zavítati. (...)*“²⁸² Oba dopisy jsou individuální, tak na jejich základě nelze příliš generalizovat, ale přesto se nabízí zajímavé srovnání – Rusíni jsou nakloněni pozitivně, zatímco Slováci si „hledí svého“ a aktivita zůstává na Česích, ačkoliv byla obě území před válkou součástí Uher.

Na poli tělocvičném si vedení ČOS stanovilo s ohledem na poválečnou situaci poměrně ambiciózní plán v roce 1920 uspořádat VII. všesokolský slet. Oproti předchozím sletům však byla v náčelnictvu ČOS poprvé žena – ženské předsednictvo cvičitelského sboru zvolilo Miladu Malou (1887 Praha – 1979 Praha, učitelka tělocviku na Městské odborné škole pro ženská povolání, náčelnice jednoty Praha III a náčelnice župy Podbělohorské²⁸³) jako první náčelnici ČOS.²⁸⁴ Zatímco muži ideologicky navázali na branné poslání Sokola, ženy se vrátily k počátkům ženského cvičení, kdy pouze zdravá a silná žena může vychovávat zdatné

²⁸¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti A. V. PRÁGRA, karton č. 3 – korespondence oficiální, inventární č. 205 – Sokolská župa Východoslovenská v Košicích – dopis z Prešova datovaný 5. 11. 1929.

²⁸² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond osobní pozůstalosti V. KUKANĚ, karton č. 6, inventární č. 118 – korespondence s Podkarpatskou župou z r. 1923 – dopis od Eduarda Malého, profesora gymnázia z Mukačeva a župního vedoucího dorostu.

²⁸³ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 22.

²⁸⁴ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 73.

příslušníky národa – tyto myšlenky propagovala již spoluzakladatelka TSPADP S. Podlipská. V první republice je oživila E. Roudná: „*Jsmo povinni všichni ze vsí síly své pracovati k prospěchu tohoto celku nám všem tak drahého. Jak učiníme to my, ženy sokolské? Zdá se nám skoro nemožností, připadáme si slabé, neschopné nějaké účinné práce v tomto smyslu. Ale ne – tu právě leží jádro toho všeho! Především pracuj každý jednotlivec z národa na svém zdokonalení. Jen z dobrých tělesně a mravně posílených jednotlivců bude celek silný, schopný uhájiti v každé době svoje zájmy, odolati všemožným nátlakům v budoucnu. Žena má zajisté velký úkol v této výchově národa, na ni spadá značná zodpovědnost za správné vedení výchovy mladého dorostu. (...) Pracujme nadále na tělesném i mravním zdokonalení české ženy jako budoucí občanky československého státu za jeho prospěch spoluodpovědné. Vychovávejme sebe i druhé v zásadách sokolských, abychom zušlechťením jednotlivců zvýšily zdatnost národa, posílily celkovou hodnotu státu.*“²⁸⁵ Tento postoj je však vzhledem k nově uspořádané Evropě zaznamenán i v zahraničí.²⁸⁶

5.2 První slet po válce

Přes zásobovací potíže a nelehkou poválečnou situaci se podařilo uspořádat již v roce 1920 v pořadí VII. všesokolský slet, a to opět na Letné. Slet byl velkolepý, ale bez účasti státu a sponzorských darů by se to v tak krátké době zřejmě nepodařilo. Půjčkou padesáti tisíc dolarů vypomohli Sokolové z Ameriky, přičemž polovinu později nechali sokolstvu jako dar. Ministerstvo národní obrany zase pomohlo s úpravou sletišť, kdy nechalo odstranit provizorní válečné lazarety, vystavělo dřevěné tribuny a připravilo cvičební plochu (pro 109 000 diváků a 16 000 cvičenců²⁸⁷), a zapůjčilo polní kuchyně. Náklady na ubytování a stravování si hradili cvičenci sami.²⁸⁸

Slet byl přelomový zejména pro ženy, jelikož se mohly díky zrušení rezoluce z roku 1895 poprvé zúčastnit sletového průvodu a to, přes zákaz náčelnice, převážně ve cvičebním úboru. Slavnostní kroj byl totiž velmi nákladný, a tak jej obléklo jen 302 sokolek, zatímco 26 000 žen využilo povolení ženského technického odboru jít ve cvičebních úborech. U mužů

²⁸⁵ ROUDNÁ Eliška: *Sokolské ženy v republice československé*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919, s. 14-15.

²⁸⁶ „*Zdravé ženy jsou pramenem a podmínkou zdravého a silného národa. (...) Vychovávejme si učitelky-Sokolky, a ony nám budou vychovávat samé Sokoly! (...) Jen tělesně zdravé a mravně silné ženy budou moci pracovati o veřejnou výchovu ve všech směrech.*“ IN: *Sokolstvo a žena – ze schůze zástupců slovinského Sokolstva dne 6. ledna 1919 v Lublani*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919, s. 213-214.

²⁸⁷ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 23.

²⁸⁸ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 30.

však dostali povolení jen ti jedinci, kteří v průvodu cvičební úbor předváděli.²⁸⁹ Dalo by se říci, že tentokrát byli diskriminováni muži, avšak většina z nich nepochybně kroj vlastnila a nemusela si jej teprve pořizovat. Vzhledem k okolnostem navíc vedení jistě raději přivřelo oči, protože slet byl velkou sebepropagací a navíc s národním podtextem, když se jej jako host zúčastnil i prezident T. G. Masaryk.

Premiérově zde zazněl pochod Josefa Suka „V nový život“, který se při nástupu hraje dodnes. Hlavní sletová scéna s názvem „Stavba sochy Svobody“ svou náplní zcela odpovídala nacionálně patetickému duchu doby: *Náplní děje scény byla stavba sochy Svobody, kterou skládali s „balvanů“ Čechové, Moravané, Slováci a Slezané – v čele se svými velikány. Skupiny předvádějící své národní tance, ale válka dílo přerušila (skupina rudých jezdců). Přicházejí však legie a stavba symbolu osvobození je dokončena (...)*²⁹⁰

Vzhledem k načasování i řeči čísel, kdy se zúčastnilo na 80 000 cvičenců²⁹¹, se dal slet vyhodnotit jako úspěšný, nicméně pro příští slety bylo třeba najít nové prostory, neboť Letná již kapacitně nevyhovovala.

5.3 Tyršův dům

VII. všesokolský slet byl úspěšný i z hlediska financí, neboť byl ziskový (jak bylo řečeno výše, cvičenci se účastnili na vlastní náklady, členové Sokola platili tzv. sletovou daň ve výši 10 korun²⁹², k zisku přispěly též tržby za vstupné a sponzorské dary). Výtěžek ze sletu, ale i příspěvky jednot, státní dotace a sponzorské dary umožnily vedení ČOS v roce 1921 zakoupit a uhradit náklady

Obrázek 10 - Tyršův dům

²⁸⁹ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 73-74.

²⁹⁰ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 26.

²⁹¹ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003, s. 534.

²⁹² Vezmeme-li v úvahu, že v roce 2017 činí sletová známka pro podporu sletu v roce 2018 celkem 50 Kč, tak bylo 10 korun v tehdejší době velmi nákladných. V konečném důsledku se tedy nelze divit, že při počtu členů, jakým Sokol disponoval, byly slety ziskové do té míry, že bylo možné provést takovou investici.

na přestavbu nového sídla – Michnova paláce v Praze na Malé Straně v celkové částce 25 milionů korun.²⁹³

Obrázek 11 - Fasáda Tyršova domu s pamětními kameny

Do fasády Tyršova domu, jak byl Michnův palác pojmenován, jsou vestavěny pamětní kameny z významných vrcholů mezi, nimiž nechybí Říp. Právě slavnostní položení pamětního kamene z „bájně hory praotce Čecha“ bylo ideální příležitostí pro vzletné nacionální projevy sokolských činovníků, jak

dokládá pozůstalost A. V. Prágra: *„Bratři a sestry! Byl na mne vznesen úkol promluvit k Vám u příležitosti položení pamětního kamene z Řípu k domu Tyršovu. Do základu klademe kámen z hory posvátné celému národu. Sem podle staré pověsti, do těchto požehnaných krajín přes tři řeky přišel praotec Čech, stanuv na vrcholu jeho obzíral bohatý krásný kraj a se svým kmenem se zde usídlil. Sokolstvo často putovalo na památná místa ta majíc v čele svého nesmrtelného Tyrše, aby sálo povzbuzení pro život svůj. Dnes pak klademe do základu domu Tyršova kámen, který připomínati nám bude dávnou slavnou dobu praotců našich, kteří usadili se kolem hory v žírných oblastech naší milé vlasti, aby svobodni a volni, spokojeně a šťastně žili životem národa šlechetného, netoužíce po bojích a násilnostech páchaných na svých sousedech. Za krátkou dobu pak zbudujeme důstojný stánek v jehož vábných prostorách shromažďovati se budou bratři a sestry toužící napojiti duši svou učením našeho velmistra Tyrše a naplniti zdatností těla svá. (...) S Tyršem chceme míti především národ skládající se z jednotlivců tělesně i mravně zdravých a zdatných. Toho lze dosíci jen pravidelným a vytrvalým cvikem, bez něhož nelze dosáhnouti vlastnosti těch. Touto téměř denní prací, která vyžaduje námahy vytrvalé lze osvojit si i potřebnou kázeň, základ všeho snažení k metám svobody, volnosti a samostatnosti. Ve snahách po svobodě vlasti české a samostatnosti*

²⁹³ Pod křídly Sokola, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 34.

*národa byl nám zářivým příkladem, horlivým povzbuzovatelem a tvůrcem obranných a ochranných sokolských jednotek, které osvědčily důvěru v ně kladenou o věkopamátném převratu, kdy konečně národ náš dobyl sobě svobodného státu k jehož uskutečnění Sokolstvo pracovalo vznikeno jsouc duchem Tyršovým. K příští budově té připínají se naše vřelé naděje na skvělou budoucnost našeho státu. Necht' tisíce a tisíce odchovanců z ní rozejdou se po vlastech našich, necht' znalostí a vědomostí zde nabytých s nadšením šířiti budou ku prospěchu národa a k oslavě myšlenky sokolské. Na zdar!*²⁹⁴

Jelikož je projev datovaný k výročí vzniku republiky, nepřekvapí připomínka sokolského podílu na převratu a další patetické fráze navazující na Tyršovy myšlenky „naplniti zdatností těla“ v nových prostorách. Faktem je, že přestavba byla naplánovaná do nejmenších detailů – počítalo se s prostory pro vedení ČOS, jež doposud sídlilo v Sokole Pražském, velkou tělocvičnou, bazénem, nakladatelstvím, sokolským muzeem i ubytovnou pro posluchače kurzů pro cvičitele. Slavnostní otevření proběhlo ve dnech 23. a 24. 5. 1925 za přítomnosti delegací zahraničních sokolů a osobností veřejného života v čele s T. G. Masarykem, E. Benešem či R. Tyršovou.²⁹⁵ U příležitosti VIII. všesokolského sletu pak byla na nádvoří v roce 1926 slavnostně odhalena Tyršova socha zhotovená L. Šalounem a otevřeno muzeum, které se rozprostíralo v 8 sálech.²⁹⁶

Nové budovy se však nedočkalo pouze ústředí, ale rovněž větší sokolské jednoty. V roce 1929 měli sokolové k dispozici již 843 vlastních tělocvičen, avšak na 2 000 jednot stále využívalo různé pronájmy ve školách či v restauračních zařízeních.²⁹⁷

5.4 Slety na Strahově

Jakmile došlo k vyhodnocení VII. všesokolského sletu, po němž bylo rozhodnuto o potřebě nového prostoru pro slet následující, oslovilo vedení ČOS československou vládu se žádostí o vybudování stálého prostoru pro hromadná tělocvičná vystoupení, který by sloužil Sokolu a dalším tělovýchovným organizacím. Vládní činitelé pro tento účel vybrali lokalitu strahovských lomů, neboť pozemek byl v majetku Prahy, která jej v červnu 1925 propůjčila

---

²⁹⁴ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 4 – datované články a přednášky, inventární číslo 383 – *Osnova projevu u příležitosti položení pamětního kamene z Řípu k domu Tyršovu ze dne 28. 10. 1923.*

²⁹⁵ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 34-35.

²⁹⁶ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 29.

²⁹⁷ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003, s. 535.

na tělovýchovné účely státu na 80 let. Vzhledem k rozsáhlým zemním pracím se investice státu vyšplhala na 15 milionů korun, pražská obec pak financovala inženýrské sítě v částce 8 milionů korun. Od 26. června do 6. července 1926 byl již nově postavený stadion připraven pro VIII. všesokolský slet s kapacitou pro 14 000 cvičenců a 130 000 diváků.²⁹⁸

Rozpočet sletu počítal s náklady ve výši 14 milionů korun, přičemž měly být hrazeny z vlastních zdrojů Sokola (příjmy ze sletové daně od členů jednot, dary, tržby za vstupné, odznaky aj.). Dle Ludvíka Ambrože (narozen 1866, datum úmrtí neznámé, byl členem předsednictva ČOS v letech 1911-1919, byl aktivní i v Českém srdci a Československém červeném kříži²⁹⁹) však slety „*po stránce finanční nemají žádného srovnávacího měřítka v dějinách, které by vystihlo podstatu a velikost podniku a zároveň zhodnotilo ohromnou práci, kterou vykonávají tisíce a tisíce sokolských nadšenců z čisté lásky k věci sokolské bez nároku na jakoukoliv odměnu.*“³⁰⁰

Právě *podstatu a velikost* v podstatě vyjádřil před sletem ve svém projevu vzdělavatel ČOS K. Vaníček: „*Jsmo před VIII. sletem všesokolským – konec června a první týden července 1926 uvidí zase po 6 letech sílu a krásu sokolství v nejvyšším vzletu nadšení, v nejširším rozmachu práce. (...) Tož, promluvme si o účelu sletů vůbec, toho letošního zvláště. Naše slety jsou předem velkolepou přehlídkou sokolských řad a to po stránce početnosti, jakosti a výkonnosti. To první ukazuje nejlépe průvod jásající Prahou, to druhé a třetí na cvičišti se nejvýrazněji jeví. Tedy: počet, kázeň a výcvik. Kvantita a kvalita řekl by moderní člověk jenž bez internacionálního názvu nedá ani rány. Počet není sice vše, více zajisté váží tisíc dobrých a statečných, než deset tisíc slabochů nehodných, ale když tu kráčí ulicemi dvacet a více tisíc statečných mužů v ladném stejnokroji, když desetitisíc žen jako kvítí po proudu potoka plynoucí, jásavě vítáno jest statisíci diváků, (...). A tu jsem u závažné stránky našich sletů, u té totiž, na které poznamenána jest návštěva ciziny, která přichází podívat se na „zázrak malého národa“. Slety naše jsou v tomto smyslu velkolepým představením se květu národa kritickým zrakům ciziny. Není účinnější propagace nad tuto (...)*“³⁰¹ Projev je tak plný tradiční dobové rétoriky o kázni sokolských řad, zdůrazňuje kvantitu, neopomíná zmínit kvalitu, ale co je důležité i v současnosti, je poslední citovaná věta o *propagaci*. Právě slety pomáhaly sokolům

²⁹⁸ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 32.

²⁹⁹ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 4.

³⁰⁰ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. Ludvíka – 1 složka drobné sokolské pozůstalosti, Z „*Finančního referátu*“ datovaného k 30. 4. 1926.

³⁰¹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond K. Vaníčka, karton č. 2, fol. č. 10 - Rukopisy, inventární číslo 17 – *Účel a dějiny sletů všesokolských z r. 1926*.

zdůraznit jejich „národní poslání“ a působily nejen uvnitř, ale především vně organizace a v konečném důsledku i za hranice republiky.

Národní potenciál sletu potvrdila i zde hlavní sletová scéna nazvaná „*Kde domov můj*“, která by v současnosti zřejmě působila nesmírně pateticky, ale za první republiky to nebylo nic neobvyklého: „*V úvodu byly znázorněny pohybově krásy naší přírody (vody, blatouchy, louky...), následoval příchod praotce Čecha se Slovany. Polní práce s výjevy z rodinného života rušil vpád nepřítele, který byl však zahánán na útěk. V závěru žehná matka Vlast svému lidu. Barevné alegorické obrazy byly umocněny ladnými pohyby s hudbou s názvuky lidových písní, ozvala se i hudba Škroupova. Scéna se neminula účinkem a vzbudila velký jásot.*“³⁰²

V roce 1930 začaly na Československo dopadat důsledky světové hospodářské krize snížením exportu. Vrchol krize pak nastal v roce 1933.³⁰³ Z ekonomického hlediska proto byl z pohledu vedení ČOS odvážný krok uspořádat v roce 1932 v pořadí IX. všesokolský slet. K jeho uspořádání byly patrně dva hlavní důvody – jednak 70. výročí od založení první sokolské jednoty, jednak 100. výročí od narození M. Tyrše. V rámci příprav byl rozšířen strahovský stadion, který měl nově diváckou kapacitu čítající 180 tisíc míst. Hlavní sletová scéna, která byla předvedena celkem osmkrát, nesla příznačný název „*Tyršův sen*“ a měla představovat počtu zakladateli. Je zajímavé, že v době založení Sokola byl patrně důležitější postavou J. Fügner, díky němuž měli sokolové kde cvičit a celkově byl spolkový mecenáš a autorita. Zřejmě kvůli Tyršovu ideálu brannosti, který došel v průběhu první světové války naplnění, což bylo za první republiky mnohokrát zdůrazněno, byl od války Fügner až ten druhý³⁰⁴. Vlastní sletová scéna „začínala „*hlasem Tyršovým*“ a jeho vizí antických vzorů. *Probíhají olympijské hry, závody borců, dostihy trojspřeží, věnčení vítězů. V průběhu jeho snu se aktéři mění na šiky sokolů a tím se jeho sen naplňuje. Scéna vycházela ze zkušeností a úspěchu Marathnou z V. sletu a stejně plasticky ukázala v dramatickém zpracování vše, co bylo možno pohybem, slovy s hudbou vyjádřit. Účinkovalo při tom 5000 cvičenců, mezi nimi i vybraní borci pražských jednot v rolích olympijských závodníků, další stovky členstva*

³⁰² KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 29.

³⁰³ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl druhý – Československo a České země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, Libri, Praha, 2002, s. 34-41.

³⁰⁴ Ne, že by se na něj zapomnělo, např. v letáku *Přísaha československého sokolstva z 13. 4. 1928* byli vzpomenují oba zakladatelé (ale Tyrš jako by byl za první republiky ten hlavní): „...*Rozmnožujice pravdu, spravedlnost a lásku, budeme dále budovati a upevňovati nejsvětější statek svobodného národa, státní samostatnost. Poslušni zákonů své vlasti jsme odhodláni ji hájiti statky i vlastními životy. Při praporu ČOS, při drahé památce našich zakladatelů a vůdců Fügnera a Tyrše, a pro štěstí příštích pokolení přísaháme: Zůstaneme věrni sokolským zásadám! Nepřestaneme oddaně sloužiti národu, vždy hotovi brániti vlast i stát. Lásku, práci i životy republice!*“ Zdroj: Národní muzeum – archiv Sbírkový tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 8 – veřejná činnost – materiály ČOS, inv. č. 969.

*představovaly zástupy lidu, v závodech trojspěží řídili trigy důstojníci armády.*³⁰⁵ Na tomto i předchozím sletu nechyběla hlava státu, ale při tomto bylo dosaženo více než 800 tisíc diváků a v průvodu pochodovalo více než 100 tisíc účastníků.³⁰⁶

5.5 Sokolští olympionici

Před první světovou válkou byl postoj vedení Sokola ke sportu spíše negativní, kvůli soupeření, důrazu na výkon a přílišnému individualismu. Náplň cvičení však byla plně v kompetenci jednot, takže po válce bylo na co navázat zejména v oblasti gymnastické. Sokolští gymnasté se totiž zúčastnili již VII. olympijských her v Antverpách v roce 1920, kde obsadili jako družstvo čtvrté místo.³⁰⁷

Ještě úspěšnější výprava byla na VIII. hrách v Paříži, kde získal pro Československo první zlatou medaili Bedřich Šupčík (narozen 22. 10. 1898 ve Vídni, zemřel 11. 7. 1957 v Písku, byl střídavě členem jednoty Sokola Brno I a jednoty Praha-Nusle), a to ve šplhu.³⁰⁸ ČOS nechala zhotovit od sochaře Josefa Šejnosta na oslavu vítězství medaili „Na paměť prvního vítězství“.³⁰⁹ B. Šupčík, který získal vedle zlaté medaile i bronz ve víceboji, však nebyl jediným úspěšným reprezentantem těchto her. Mezi medailisty, byť ne zlaté, se zařadil i Robert Pražák (narozen 2. 12. 1892 v Plzni, zemřel 16. 5. 1966 tamtéž, byl členem tamní jednoty), který získal tři stříbrné medaile (ve víceboji, na bradlech a na kruzích).³¹⁰ Dvě bronzové medaile (ve šplhu a na kruzích) pak vybojoval Ladislav Vácha (narozen 21. 3. 1899 v Brně, zemřel na následky mučení Gestapem³¹¹ kvůli podezření ze zapojení v odboji dne 28. 6. 1943 ve Zlíně, byl členem tělocvičné jednoty Sokol Brno I).³¹²

Také následující olympiáda pořádaná v roce 1928 byla z pohledu sokolské gymnastické reprezentace úspěšná. L. Vácha tentokrát zvítězil na bradlech a byl druhý na

---

³⁰⁵ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 30.

³⁰⁶ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 44.

³⁰⁷ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 254.

³⁰⁸ V současnosti šplh není olympijskou disciplínou. Na počest historicky prvního vítěze se však koná od roku 1993 Memoriál Bedřicha Šupčíka – soutěž ve šplhu.

³⁰⁹ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 313-315.

³¹⁰ Tamtéž, s. 254-255.

³¹¹ *Gestapo – „politická policie Německé říše. Jejím nejvyšším úřadem byl Úřad státní tajné policie (Geheimstaatspolizei)“* IN: MACEK Pavel, UHLÍŘ Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Police history, Praha, 2001, s. 32.

³¹² Tamtéž, s. 329-330.

kruzích a v soutěži družstev, kde reprezentanti potvrdili, že patří ke světové špičce.³¹³ Dalším úspěšným sportovcem se stal Emanuel Löffler (narozen 29. 12. 1901 v Meziříčku na Blanensku, zemřel 5. 8. 1986 v Praze, postupně byl členem jednot Letovice, Brno I, Praha-Vinohrady a Praha-Žižkov), který patřil k oporám stříbrného družstva a v individuálních soutěžích získal stříbro v přeskoku a bronz na kruzích.³¹⁴

Na X. olympijské hry pořádané roku 1932 v Los Angeles sokolští gymnasté kvůli nedostatku financí nakonec neodcestovali, a proto na úspěchy navázali až na hrách 1936 v Berlíně. Československý olympijský výbor zvažoval, že na hry výprava neodcestuje vzhledem k obavám z jejich hrozícího zneužití ze strany Hitlerova nacistického režimu. Nakonec se však přiklonili k názoru, že účast na hrách a případné sportovní úspěchy poslouží jako ideální propagace Československa a jeho mírového úsilí. Zároveň tím pomohli zabránit sudetským Němcům startovat samostatně jako národnostní menšina.³¹⁵

Na berlínských hrách se poprvé objevil na programu ženský gymnastický závod družstev. Oporou československého týmu byla Vlasta Děkanová (narozena 6. 9. 1909 v Praze, zemřela 16. 10. 1974 tamtéž, byla členkou sokolské jednoty Praha-Žižkov, v roce 1938 se stala historicky první mistryní světa v gymnastice), ale díky bouřlivému domácímu publiku, které zřejmě ovlivnilo rozhodčí, zvítězily nakonec rozdílem tří bodů reprezentantky Německa.³¹⁶ V mužské gymnastické soutěži na bradlech byl těsně odsunut domácím závodníkem na bronzovou pozici Alois Hudec (narozen 12. 7. 1908 v Račicích na Vyškovsku, zemřel 23. 1. 1997 v Praze, byl postupně členem sokolských jednot Brno-Židenice, Brno I, Praha-Vinohrady). V soutěži na kruzích si A. Hudec svým výkonem suverénně zajistil vítězství, když v jednotlivých pozicích vydržel dvojnásobnou dobu, aby mu nemohli rozhodčí objektivně strhnout žádné body. Tím si údajně nakonec získal i domácí publikum.³¹⁷

S ohledem na skutečnost, jak bylo vedení ČOS zpočátku ke sportu rezervované, jeví se až paradoxní, jaké výsledky pak měli sokolští sportovci na všech meziválečných olympiádách, kdy svými výkony pomohli nejen k propagaci Sokola, ale vůbec celého Československa (a to byl sport zpočátku vnímán jako nevlastenecký).

---

³¹³ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 38.

³¹⁴ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 189-190.

³¹⁵ Tamtéž, s. 18-19.

³¹⁶ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 189-190 s. 85.

³¹⁷ Tamtéž, s. 137.

5.6 Generační výměna vedení ČOS

Dne 11. ledna 1932 zemřel J. Scheiner. V Sokole Pražském proběhlo poslední rozloučení následované smutečním průvodem Prahou za účasti tisíců lidí i prezidenta republiky. Dva roky poté, 2. června 1934 zemřel i J. Vaníček, jehož pohřeb byl obdobnou národně-společenskou událostí, když byly ostatky přeneseny z Tyršova domu do strašnického krematoria za doprovodu politiků a sokolů z domova i ze zahraničí (delegace polských, jugoslávských a ruských sokolů).³¹⁸

Starostou ČOS byl v roce 1932 zvolen Stanislav Bukovský (narozen 1889 ve Vyškově, za první světové války působil jako vojenský lékař, od roku 1921 působil v náčelnictvu ČOS, zemřel roku 1942 v Osvětimi³¹⁹). Pozici náčelníka zastával od roku 1931 do roku 1933 Agathon Heller, ale odstoupil a nahradil jej Miroslav Klinger.³²⁰ Změna proběhla rovněž v náčelnictvu žen, kdy v roce 1931 převzala Marie Provazníková (narozena 1890 v Praze, členkou Sokola byla od roku 1916, zemřela 1991 v New Yorku³²¹) funkci náčelnice ČOS po Miladě Malé. Nové vedení muselo řešit i s ohledem na dobu několik zásadních otázek.

Ve třicátých letech stále rostla členská základna, byť v kategorii dospělých už to nebylo tak rapidní (téměř 368 tisíc v roce 1932, v roce 1936 pak téměř 390 tisíc dospělých členů). Za stejné období se však téměř zdvojnásobil počet členů v kategorii dorostu (z téměř 59 tisíc na necelých 104 tisíc jedinců).³²² Orientaci na sokolskou mládež do jisté míry potvrzoval dopis Renáty Tyršové předsednictvu ČOS, který byl zveřejněn dne 1. 7. 1934 v Národních listech: *„Prosím Vás, vzácní bratři a milé sestry, abyste – pakli za dobré uznáte – tlumočili našim dorostencům a dorostenkám můj srdečný obdiv a vděk za jejich výkony v těchto slavných dnech. Z drobných kaménků jednot, z nichž některá čítá jen hrstičku dorostu, složen obraz obdivuhodné jednoty a jednolité krásy. Co je svědomitého přičinění, co dobrovolné oběti a kázně a co také neúnavné práce vedoucích v tomto výsledku, dovede plně posouditi jen kdo vniknul ve vnitřní podstatu naší jedinečné sokolské organizace. Srdce se mi chvělo radostí nad tímto dorostem, v kterém je budoucnost Sokolstva. Nejen budoucnost*

³¹⁸ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 27.

³¹⁹ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 6.

³²⁰ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 40.

³²¹ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 29-30.

³²² KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003, s. 486.

*Sokolstva, ale i budoucnost našeho národa, neboť Sokolstvo jest jeho páteří a jaká bude krev kolující v žilách Sokolstva a jeho dorostu, takové bude zdraví našeho národního celku. Že zdraví to bude pevné, tak pevné, že odolá všem nákazám cizáctva a falešných hesel, za to ručí i pro budoucnost tento náš junácký dorost. Vzpomínka na oba zakladatele Sokola mi říká, že mám za ně, kteří vložili do základu sokolské organisace své srdce a vše co nejlepšího mělo, vysloviti, co oni by byli v těchto dnech cítili při pohledu na řady sokolského dorostu. Vaše Renata Tyršová.*³²³ Dopis plně odpovídal duchu doby – dorost jako budoucnost národa musí mít tu správnou péči a vedení z řad cvičitelů.

Sokolstvo se od první světové války podílelo na charitativní činnosti. V době hospodářské krize byla v Sokolském věstníku zveřejněna inzertní rubrika *Sokolský trh práce* s nabídkou/poptávkou práce mezi členy. Roku 1933 pak byla na výzvu R. Tyršové uspořádána sbírka ve prospěch nezaměstnaných. Dárci dostali jako poděkování za příspěvek malé červené skleněné srdce vyrobené skláři z Podkrkonoší.³²⁴

Čeští sokolové udržovali kontakty se zahraničními jednotami, o čemž svědčí např. zachovalá korespondence. Zajímavý je dopis od člena americké sokolské jednoty M. Hromádky z r. 1933, ve kterém mj. napsal: „*Čtu se zájmem Sokolský Věstník z Prahy. Zvláště mně zajímaly náhle srazy. Výsledek je opravdu překvapující a poslední mapka (zde není jasné, co přesně autor myslel, ale mohlo se jednat o síť jednot L. L.) mně jaksi doplnila moji představu. Je to ohromné. Snad by to mělo otevřít oči našim nepřátelům. Sokolstvo nám udrží naši vlast. Vždyť nadarmo ta píseň – až budeš omdlávat, Sokola zavolej – nebyla napsána. Bože co jsme se té písni nazpívali, když jsme 28. října 1918 pražskými ulicemi demonstrovali, zpívala se ta píseň až někdy do omrzení – zдалipak dnes bychom si mohli v Praze tak volně zazpívat?! Sledujeme pilně politické i hospodářské poměry a zprávy. Mrzí nás, že mnozí nechápou tu svobodu. Doma se zase mezi sebou potíráme – snad nám je dobře. Kdyby opravdu hrozilo nebezpečí, tedy jistě bychom se zase semkli v jeden celek. A proto také myslím, že ty válečné zvěsti, jsou jen řeči, strašáky. Všiml jsem si výroku Masarykova, že k válce je třeba peněz a to žádná velmoc dnes nemá. (Ačkoliv v pádu potřeby se jich dá natisknout dosti – né).*“³²⁵

Z dopisu je patrné, že již v roce 1933 (kdy začali v Německu vládnout Hitlerovi Národní socialisté) existovaly obavy z nového válečného konfliktu. Pomineme-li větu, že

---

³²³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 8 – veřejná činnost – materiály ČOS, inv. č. 692.

³²⁴ FIKAR Alois: *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941*, Československá obec sokolská, Praha, 1948, s. 85-89.

³²⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Antonína Bendy, karton č. 1, inv. č. 3.

„*Sokolstvo nám udrží naši vlast.*“, která odkazuje k zásluhám za první světové války, tak se do činnosti sokolstva skutečně tyto obavy různou měrou promítly. V témže roce totiž výbor ČOS schválil nákup bombardovacího letadla jakožto daru armádě na obranu republiky.³²⁶

Dne 1. září 1937 nabyl platnosti zákon o branné výchově, který zaváděl brannou výchovu do škol, ale vztahoval se i na muže a ženy.³²⁷ Sokol měl v tomto směru, pokud se jedná o muže, jistý náskok, neboť zde v podstatě probíhala již od vzniku Československa. Ženy měly kurzy organizované z rozhodnutí náčelnictva právě od roku 1937, přičemž jejich obsahem byly zejména zásady první pomoci a příprava na válečný stav (orientace v přírodě, nouzové hospodaření, užívání plynových masek, ochrana domácnosti apod.).³²⁸ Nejvýrazněji se však ochota a připravenost chránit Československo projevila při X. všesokolském sletu. Jeho konání předcházela pohřb T. G. Masaryka (zemřel 14. září), který se konal 21. září 1937 – v den plánovaného startu sletové štafety, jež mířila z Prahy do pohraničních měst. Po její trase tak prošel smuteční průvod (mj. sokolů), jenž provázela ostatky na Wilsonovo (dnes Hlavní) nádraží.³²⁹

5.7 X. všesokolský slet

Hlavní sletové dny (do sletu se započítávají i zimní sletové hry a rozestavěný běh neboli sletová štafeta, již se zúčastnilo 42 tisíc jedinců³³⁰) proběhly na Strahově od 2. července 1938, představením pražských žup.³³¹ Sletového průvodu se zúčastnilo 73 tisíc členů Sokola z Československa i ze zahraničí, přičemž se uvádí, že trval přes čtyři hodiny.³³² Vídeňští sokolové byli nuceni nést spolu s prapory i nacistickou vlajku se svastikou, členové

---

³²⁶ FIKAR Alois: *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941*, Československá obec sokolská, Praha, 1948, s. 89.

³²⁷ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003, s. 481.

³²⁸ SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 79.

³²⁹ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 52.

³³⁰ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 52.

³³¹ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003, s. 487.

³³² *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 52.

pohraniční Krušnohorské župy zase kráčeli mlčky na protest proti politice³³³ Konrada Henleina.³³⁴

Hromadná vystoupení shlédlo dle počtu prodaných vstupenek téměř 2, 5 milionu diváků, mezi nimiž opět nechyběli zahraniční hosté (zástupce rumunského krále či jugoslávský ministr – hromadných cvičení se zúčastnilo téměř 7 tisíc jugoslávských sokolů) a významní politici (např. Jan Masaryk, v sokolské uniformě slet sledoval ministr zdravotnictví a tělesné výchovy František Ježek, či osm ministrů) v čele s prezidentem E. Benešem.³³⁵

Obrázek 12 - Sletová scéna "Budovat a bránit"

Sokolové si při příležitosti sletu převzali od prezidenta republiky jako dar nový prapor.³³⁶

Sletová scéna nesla příznačný název „*Budovat a bránit*“, kdy bylo v centru hlavní dekorace umístěno velké tepající srdce, jež mělo dle Z. Kozákové symbolizovat lásku k národu a semknutost k obraně.³³⁷

Nejen symbolicky měl patrně působit vojenský den, který připadl na 6. červenec 1938 za účasti pěchoty (cvičení se zbraněmi s bodáky), dělostřelectva (střelba slepými ranami) a letectva (nad sletišťem přelétávali stíhačky a bombardéry).³³⁸

Vrcholem sletu byla zřejmě nejslavnější prostoná mužů „*Přísaha republice*“ od Františka Pecháčka (narozen 15. února 1896 v Záhornici u Městce Králové, zemřel 3. února 1943 v Mauthausenu, byl členem sokolských jednot Nová Paka a Praha-Karlín, po

³³³ Henlein, který vedl sudetoněmeckou stranu, požadoval již na přelomu let 1936-1937 ve své kampani „*teritoriální autonomii pro sudetské Němce; uznání německé menšiny za druhý státní národ v republice; právo, aby se sudetští Němci mohli volně hlásit „k stamilionovému německému národu a pokládat se za jeho součást“; vypsání nových voleb, z nichž by vzešla nová vnitropolitická kombinace.*“ Zdroj: OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000, s. 212.

³³⁴ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 40.

³³⁵ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003, s. 487.

³³⁶ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 52.

³³⁷ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 40.

³³⁸ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003, s. 487.

1. světové válce vstoupil do armády³³⁹), jež byla na programu 3. července 1938. Skladbu předvedlo téměř 30 tisíc mužů za doprovodu husitského chorálu *Kdož jsou boží bojovníci*, což už samo o sobě muselo působit velkolepě. Závěr cvičení doprovodila slova: „*V této velké chvíli vzpomínáme bratři, kteří vzdáleni domova přinášeli mu oběť – za věčná práva a svobodu, ve vřavě nenávistných bojů, a přece jen zvítězili. Hle jejich památka nás sílí, proto nikdo z nich nezemřel nadarmo. Stojíme pevně na jejich místech připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovati. Stráž nás volá, bratři, vztáhněte své paže, pevně obejmeme krásnou svoji zem. Lásku k míru, klidu v srdci svého lidu věčně zachováme sami proti všem. Kdož se boji vyhýbáte, kdo se svého práva vzdáte, kdo se matky odříkáte? Zde jsme vládcí. Zhynete jak zemězrádci!*“³⁴⁰ Z. Kozáková asi oprávněně o skladbě napsala, že „*Útvary mužů působily jako hradby a chorál se slovy odhodlání čelit násilí vhněl slzy do očí.*“³⁴¹

J. Schůtová jako zajímavost uvedla, že se sletu zúčastnila celá čtvrtina všech členek Sokola oproti necelých 13 % mužského členstva.³⁴² Souvislost lze hledat zřejmě v částečné mobilizaci, která byla vyhlášena vládou dne 20. května 1938 na obranu republiky.³⁴³

5.8 Shrnutí

První Československá republika znamenala pro Sokol „zlatý věk“, což má hned několik příčin. Vzhledem k sokolské aktivitě v průběhu první světové války se po jejím skončení sokolové těšili jisté autoritě, kdy sami sebe stylizovali do pozice ochránců republiky (činníci v čele s náčelníkem J. Vaníčkem podporovali branné aktivity sokolstva, sokolové působili v Plucích strážce svobody, pomohli se zajištěním pořádku na Slovensku, měli občanský vliv na výchovný odbor ministerstva národní obrany) a navíc byli podporováni i politiky v čele s prezidentem T. G. Masarykem.

V tomto období také došlo k historicky největšímu nárůstu členstva, k čemuž zřejmě přispělo nadšení ze vzniku samostatného státu a dobrá rétorika sokolských činníků, kteří zdůrazňovali národní poslání, respektive vlastenecké cítění sokolstva. To platilo zejména na

---

³³⁹ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 48.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 46.

³⁴¹ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 38.

³⁴² SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 79.

³⁴³ OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000, s. 237.

území Čech, neboť na Moravě byl Sokolu konkurentem katolický Orel. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi byly teprve zakládány první jednoty, ale byli v nich aktivní hlavně Češi.

Zlom nastal u žen, které se po válce dočkaly v Sokole rovnoprávného postavení, v rámci vedení ČOS bylo náčelnictvo mužů i žen, kdy první náčelnicí byla zvolena M. Malá. Znovu se objevily myšlenky o důležitosti tělesných cvičení pro ženy, aby byly zdatnými občankami a vychovávaly silné, vlastenecky uvědomělé potomstvo. Na VII. sletu 1920 bylo prolomeno oděvní tabu, kdy se ženy poprvé mohly zúčastnit sletového průvodu v krojích, ale kvůli nákladovosti šla drtivá většina žen i přes nesouhlas náčelnice ve cvičebním úboru.

Meziválečné slety byly posunuty do nové sféry nacionální tematiky. Prakticky na všech sletech měla hlavní skladba nějakou národní symboliku – ať už „Stavba sochy Svobody“ (osamostatnění od Rakousko-Uherska), „Kde domov můj“ (óda na republiku), Tyršův sen (ta se mírně lišila jakožto pocta spoluzakladateli) a především „Přísaha republiky“, která měla ukázat připravenost bránit republiku před ohrožením z Německa, a zazněl v ní husitský chorál.

Slety byly divácky velmi úspěšné, což byl jedním z důvodů, proč si mohli sokolové dovolit zřídit nové ústředí a za 25 milionů korun (tenkrát!) zakoupit a zrekonstruovat Michnův palác v Praze na Malé Straně. Otevření Tyršova domu, jak se palác rovněž nazývá, byla velká společenská událost, při které nechyběly společenské elity v čele s prezidentem. Z výchovného hlediska je důležité, že zde bylo otevřeno i sokolské muzeum, které zde našlo prostory pro stálou expozici.

Zlatého věku dosáhl v letech meziválečných i sokolský sport, který byl ještě před válkou více či méně odsuzován jako nevlastenecký. Sokolští olympionici z řad gymnastů vybojovali pro Československo první medaile – mj. první zlatou ve šplhu (B. Šupčík).

Obecně by se dal meziválečný Sokol charakterizovat dle dvou dekád následovně: ve 20. letech působil možná i trochu elitářsky, coby ochránce národních hodnot, morálky a pořádku, v polovině 30. let pak s ohrožením republiky nastává aktivizace členstva a místo slov přicházejí činy, které se plně projeví v průběhu druhé světové války.

6. OD „DRUHÉ REPUBLIKY“ DO ROKU 1948

6.1 Mnichovská dohoda a její dopady

Německo pod vedením A. Hitlera v roce 1938 stupňovalo na mezinárodní úrovni své požadavky na zábor pohraničního území Československa obývaného Němci.³⁴⁴ Tyto úmysly se však projeví již v roce berlínské olympiády roku 1936, kdy bylo na oficiálním plakátu ke štafetovému běhu s olympijským ohněm Československo zakresleno v pomnichovské okleštěné podobě. Reakcí byly tehdy ještě diplomatické protesty.³⁴⁵ V září 1938 však bylo stále obtížnější přesvědčit západní mocnosti k pomoci Československu. Dne 22. září 1938 byla jmenovaná úřednická vláda generála J. Syrového, v níž jakožto ministr bez portfeje zasedal i starosta ČOS S. Bukovský. V té době se v zahraničí hovořilo o potřebě mezinárodní konference, kde by se řešila „česká otázka“. Hitler pohrozil útokem na Československo z noci na 28. září 1938. Útok o den odvolal z důvodu konference svolané na 29. září 1938 do Mnichova, přičemž jako podmínku si kladl vyloučení účasti Československa a zástupci Francie, Británie a Itálie s požadavkem souhlasili. V předemtný den sešli na jednání představitelé uvedených států ve složení Hitler, Daladier, Chamberlain a Mussolini a podepsali dohodu, která nařizovala Československu odstoupit převážně německá území do 10. října 1938. Dne 30. září 1938 se konala porada prezidenta E. Beneše s vládou, na níž bylo rozhodnuto podřídit se podmínkám Mnichovské dohody, přičemž Československo se následně ocitlo v mezinárodní izolaci a vojenský odpor byl za stávající situace vyhodnocen jako v podstatě beznadějný.³⁴⁶

ČOS na politické události reagovala jednak projevy při X. všesokolském sletu, jednak sbírkou na fond obrany státu, při které se do 12. září 1938 vybralo 170 tisíc korun. Byla také snaha shromáždit co nejvíce členů pro případnou obranu republiky a zajistit pomoc pohraničním jednotám, kde se připravovali na evakuaci. Opatření na pomoc uprchlíků z pohraničí byla vytvářena v součinnosti s ministerstvem sociální péče, Svazem DTJ, Orlem a Československým červeným křížem. V Praze bylo zřízeno středisko pomoci se stálou službou v Tyršově domě.³⁴⁷

---

³⁴⁴ OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000, s. 239.

³⁴⁵ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 19.

³⁴⁶ OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000, s. 279-286.

³⁴⁷ UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006, s. 32.

Bezprostředně po nuceném přijetí Mnichovské dohody sokolové pomáhali na nádražích a zajišťovali přechodné ubytování pro české uprchlíky z pohraničí. Dle pamětníka A. Fikara „*Ve 30 župách uprchlí sokolští příslušníci obdrželi téměř 30 000 noclehů, byli stravováni více než 25 000 dnů, 9000 jednotlivců obdrželo oděv, prádlo a obuv, asi 650 rodinám byl uhrazen převoz majetku ze zabraného území apod., takže celkově možno sokolskou pomoc těm, kdo byli nuceni opustit pohraničí, odhadnout i na 2 miliony předmnichovských korun. Mimo tuto pomoc zařídilo 126 větších sokolských jednot tak řečené „Babiččiny komory“, v nichž se sešlo pro pomoc uprchlíkům na 36 000 kg potravin a více než 65 000 kusů jiných věcných darů.*“³⁴⁸ Na Slovensku byl Sokol rozpuštěn a jeho majetek připadl Slovenské rodobraně.³⁴⁹ Německo zabralo sídla 455 jednot s majetkem v celkové hodnotě přesahující tehdejších 53 milionů korun.³⁵⁰ ČOS vznesla ještě na podzim požadavky na sjednocení tělesné výchovy, ale představitelé Sokola, DTJ a Orla nedokázali nalézt kompromis.³⁵¹ Orel i DTJ odmítly návrh na sjednocení zřejmě z důvodu, že by byly vlastně podřízeny Sokolu, který měl největší členskou základnu.³⁵²

V obecné rovině převládalo mezi lidmi, zvláště pak mobilizovanými vojáky, zděšení a šok nad rozhodnutím vynuceným mnichovskou konferencí.³⁵³ Politickým dopadem byla nucená abdikace prezidenta Beneše, kterou Německo žádalo již 1. října 1938, a ke které došlo 5. října 1938. Dne 22. října 1938 pak odjel E. Beneš ze země.³⁵⁴ O prezidentský úřad za stávající situace nikdo příliš nestál. Volba nakonec padla na 66letého prezidenta Nejvyššího správního soudu Emila Háchu, který jej po naléhání „ve jménu povinností k národu a státu“ neochotně přijal v domnění, že jím bude pouze na krátko, a že jej třeba pro nesouhlas Slováků ani nezvolí. Národní shromáždění Česko-Slovenské republiky jej však zvolilo dne 30. listopadu 1938.³⁵⁵

Druhá Česko-Slovenská republika existovala pouze 166 dnů, neboť 14. března 1939 odhlasoval slovenský sněm vytvoření samostatného státu a území Podkarpatské Rusi, respektive Karpatské Ukrajiny, obsadily maďarské jednotky. Téhož dne odjela delegace

---

³⁴⁸ FIKAR Alois: *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941*, Československá obec sokolská, Praha, 1948, s. 107-108.

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ GAJDOŠOVÁ Ivana: *Měl sílu a byl bouřlivák...: mistr světa prof. Jan Gajdoš*, Česká obec Sokolská, Praha-Brno, 2012, s. 23.

³⁵¹ UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006, s. 57.

³⁵² ŠPLÍCHAL Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*, Olympia, Praha, 1981, s. 53.

³⁵³ OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000, s. 288.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 293.

³⁵⁵ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 10-12.

vedená prezidentem Háchou a ministrem zahraničí Chvalovským do Berlína na schůzi s Hitlerem v domnění, že se bude jednat právě o situaci na Slovensku. Jednání začalo o jedné hodině ranní dne 15. března 1939, přičemž za německou stranu se jej vedle Hitlera účastnili mj. ministři von Ribbentrop a H. Göring. Hitler oznámil, že české země budou obsazeny německou armádou o šesté hodině ranní, jelikož „*protiněmecké zločiny Československa nepřestali ani po Mnichovu*“.³⁵⁶ Prezidenta Háchu během jednání postihl srdeční záchvat a zejména na naléhání Göringa, který vyhrožoval leteckým útokem na Prahu, podepsal spolu s Chvalovským přes dosud neznámé stanovisko české vlády deklaraci o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.³⁵⁷

6.2 Sokol v Protektorátu Čechy a Morava

Po vzniku protektorátu byla snaha udržet v Sokole tělovýchovnou a kulturní činnost, avšak nepořádala se žádná veřejná cvičení, neboť by při nich musela být vyvěšena říšskoněmecká vlajka s hákovým křížem. Některé župy navíc musely být přejmenovány, jako např. Plukovníka Ševce na Sokolskou župu v Třebíči.³⁵⁸

Přesto se tělovýchovná činnost navenek projevila, a to pořádáním gymnastických závodů. Dne 30. června 1940 se např. uskutečnil závod vyššího oddílu v Praze na letním cvičišti Tyršova domu, a to pod vedením náčelníka ČOS, ve kterém zvítězilo družstvo Sokola Brno I.³⁵⁹

Sokolové se od počátku zapojili v odboji, avšak museli být opatrní, aby to nemělo dopady na legální fungování spolku. Z obav před úředním rozpuštěním ČOS rezignovali na své posty jak starosta S. Bukovský, tak náčelník M. Klinger. Místo nich byli do funkce zvoleni v červenci 1939 Josef Truhlář (narozen 1870 v Kouřimí, zemřel 1957 v Praze, od mládí členem Sokola Poděbrady, kde působil i jako činovník, od roku 1939 starosta ČOS³⁶⁰) a na pozici náčelníka Augustin Pechlát (narozen 1877 v Praze, zemřel 1941 v Praze – popraven v Kobyliších, než se stal náčelníkem, byl předsedou výchovného odboru ČOS, studoval Tyršovu tělocvičnou soustavu³⁶¹). S. Bukovský opouštěl post starosty ČOS se slovy: „(...) *Byl*

---

³⁵⁶ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 15.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 15-17.

³⁵⁸ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 72-85.

³⁵⁹ GAJDOŠOVÁ Ivana: *Měl sílu a byl bouřlivák...: mistr světa prof. Jan Gajdoš*, Česká obec Sokolská, Praha-Brno, 2012, s. 163.

³⁶⁰ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 37-38.

³⁶¹ Tamtéž, s. 26.

jsem si toho dokonale vědom a proto, když bylo mi uloženo, abych převzal s počátku po jeho boku a potom po něm úkol, který byl přede mnou uložen jen dvěma starostům Obce: Dr. Janu Podlipnému a dr. Josefu Scheinerovi, chápal jsem, že je to úkol, který je nad síly každého jednotlivce a který bude vyžadovat, abych se za účasti Vás všech snažil zmocniti velikých úkolů, kterých od nás právem vždycky očekává národní celek, poněvadž Sokolstvo nikdy nepracuje k úkolům svým vlastním, nýbrž výhradně slouží národnímu celku, jehož je věčně mladým a svěžím jádrem jak po stránce tělesné zdatnosti, tak zvláště v ryzosti tradice mravní. (...) Vás všechny, kteří jste se mnou k vyšším cílům spolupracovali, abyste pochopili, že jen přísné podřizování lidských životů věčným ideálům dává jim vznešenější náplň a zvedá je na úroveň důstojnou lidského poslání v životě národů a ve vývoji světa. A my své sokolské i národní ideály nevyznáváme jen kázáním o nich, nýbrž skutečným jejich uplatňováním a žitím. (...) Prožil jsem v tomto nejvyšším sokolském prostředí chvíle nejkrásnější přesto, že v poctivé své činnosti utrpěl jsem mnoho hlubokých ran. Ty jsou však všechny dnes pevně zjizveny. Nesčíselněkráté zklamán zůstanu sokolským idealistou, neboť jen idee jsou věčné a náš přechodný život nemá nic krásnějšího a vznešenějšího než přiblížiti se jim v mezích lidských možností. A Sokolstvo chce vysoko k ideálům – proto i jeho představitelé mají být ideálními. Děkuji Vám a přeji Sokolstvu do další činnosti mnoho zdaru.“³⁶² Ačkoliv S. Bukovský odešel z vedení ČOS, tak ve svém projevu neopomenul zdůraznit vlastenecké směřování spolku a nabádal k vlastenectví. Na Němce musely podobné projevy členů Sokola působit jako „červený prapor na býka“ a i bez zapojení do odboje by to zřejmě stačilo jako záminka k zastavení činnosti, ke které později stejně došlo.

Ženy i nadále vedla M. Provazníková, která v tomto období napsala „programovou stat“ směřovanou sokolkám, v níž mj. stálo: „Cesta je jasná: zvětšit počet cvičících tak, aby z nich bylo možno vychovat potřebný počet cvičitelek. Nejrychleji a nejspolehlivěji vychováme cvičitelky z bývalých žákyň a dorostenek, je tedy příkazem převést všechny žákyně do dorostu, všechny dorostenky do členstva, udržet všechny cvičenky v tělocvičnách, jediné duše neztratit. (...) Snaha zvýšit počet sokolských příslušníků nesmí zhoršovat jejich jakost – proto jde především přes žactvo a dorost, kde máme příležitost k výchově. (...) Sokolská žena musí být nejkrásnějším výkvětem českých žen. (...) Budeme se pečlivě připravovat na hodiny, vytvoříme ve cvičební hodině radostnou náladu, sblížíme se se svými cvičenkami stykem i mimo tělocvičnu, aby z nás byla malá rodinka – základní buňka sokolská. (...) Budeme se vzdělávat. Pravidelná cvičení cvičitelského sboru jsou nezbytnou podmínkou jeho úspěšné činnosti. (...)

---

³⁶² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond Stanislava BUKOVSKÉHO – 1 složka drobné sokolské pozůstalosti, rozloučení s úřadem starosty ČOS ve výboru ČOS dne 15. 7. 1939.

*Na nic nebudeme čekat, začneme každá u sebe a hned. (...)postavit se pevně a nesmlouvavě proti každému pokusu zanést mezi naše závodnice sportovní zvyklosti, rušící sokolskou mravní výchovu.*³⁶³ Text M. Provažníkové možná tolik neprovokoval, neboť se soustředil více na cvičební stránku, ačkoliv i zde je možné pozorovat věty o sokolské výchově, zvýšení počtu členstva a výkvětu českých žen v sokolských řadách. Co je však zajímavé, je poslední věta, kde M. Provažníková v podstatě brojí proti sportu, ačkoliv měl Sokol ve svých řadách úspěšné reprezentantky v čele s V. Děkanovou. Sport tedy rušil mravní výchovu, ale když družstvo žen slavilo úspěch na olympijských hrách, byla to mj. M. Provažníková, kdo je pochválil.³⁶⁴

Pohled německých úřadů na Sokol za protektorátu shrnul poměrně výstižně J. B. Uhlíř, podle jehož interpretace *„představovala ČOS šovinistickou, protiríšsky smýšlející organizaci, jejíž pouhá existence narušovala začleňování protektorátu do říše.*³⁶⁵ Proto nepřekvapí, že dne 12. dubna 1941 vydal říšský protektor K. von Neurath pokyn předsedovi protektorátní vlády A. Eliášovi (mj. také členovi ČOS) k zastavení činnosti Sokola na úrovni ústředí, žup i jednot. Spolky, jež by jednaly v rozporu s nařízením, měly být rozpuštěny. Současně byl zabaven veškerý sokolský majetek, který měl v úhrnu činit minimálně 600 milionů korun.³⁶⁶ Policejní ředitelství v Praze pak *„zastavilo s okamžitou platností výměrem ze dne 15. dubna 1941 čj. 10.642 S.II./41 podle zákona o mimořádných opatřeních vydávání periodického tiskopisu „Sokol“.*³⁶⁷ Dne 28. září 1941 byl do funkce zastupujícího říšského protektora jmenován R. Heydrich, který ihned zahájil represe proti českému odboji. V noci ze 7. na 8. října 1941 byla zahájena „Akce Sokol“, během níž byli zatýkáni členové Sokola včetně vrcholných představitelů. R. Heydrich zároveň podepsal úřední výměr o rozpuštění ČOS. Ve zprávě o situaci v protektorátu a rozpuštění ČOS z následujícího dne měl Heydrich mj. konstatovat: *„Rozhodující bylo, že v jejich řadách převažoval onen prvek, který se pokoušel přenést odpor proti Říši na všechna území... Poslední události opět ukazují, že sokolské spolky jsou opěrné body hnutí odporu, které musíme beze zbytku likvidovat.*³⁶⁸

³⁶³ PROVAŽNÍKOVÁ Marie: *Podaly jste mi ruce, mé sestry*, úvahy o úkolech sokolských žen k Novému roku 1941, knihtiskárna Dr. E. Grégra a syna, v Praze, 1940.

³⁶⁴ KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999, s. 189-190 s. 85.

³⁶⁵ UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006, s. 62.

³⁶⁶ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 125-128.

³⁶⁷ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond Antonína BENDY – karton č. 1, inv. č. 2 – korespondence s ČOS, sokolskými župami a jednotami z let 1919-1941, *rozhodnutí Policejního ředitelství v Praze*.

³⁶⁸ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 132.

Do konce roku 1941 pak měly být odstraněny všechny upomínky na Sokol, jako byly např. busty, nápisy, sochy, obrazy, fotografie aj.³⁶⁹ V rámci odboje však sokolové působili dále.

6.3 Odbojná činnost

Sokolský autor J. Waldauf uvedl k událostem z 15. března 1939 následující: „*Ještě téhož dne začal sokolský odboj. Po jedné hodině ranní, jakmile se starosta ČOS dr. Bukovský dozvěděl, že Němci překročí hranice, svolal nejbližší spolupracovníky do Tyršova domu k revizi spisů a k úklidu a zničení dokladů vztahujících se k obraně státu. Současně byly také zahájeny přípravy na organizaci odporu proti německým okupantům.*“³⁷⁰ Pokud se události staly dle jeho interpretace, tak se zdá být sokolská reakce příliš rychlá, uvážíme-li, že v 1:00 teprve začínalo jednání prezidenta s Hitlerem. Na druhou stranu, sokolové se v podstatě chystali na odboj už od roku 1938, a jelikož měli kontakty na vládní činitele, pak je ta rychlost odpovídající.

Byla ustanovena Komise pro styk se župami, která měla na oficiální úrovni řešit zlepšení komunikace mezi ústředím a regiony, ve skutečnosti však představovala ilegální organizaci *Obec sokolská v odboji* (dále jen „OSVO“), jejímž zemským velitelem byl v Čechách F. Pecháček (autor sletových prostných „Přísaha republiky“), na Moravě Š. Drásal. Před válkou se tato první sokolská odbojová organizace soustředila zejména na zajištění nelegálních přechodů do Polska a spolupráci

Obrázek 13 - František Pecháček

s ostatními odbojovými organizacemi³⁷¹ působícími v protektorátu.³⁷²

Dne 23. srpna 1939 se sešlo sokolské vedení na schůzi v bytě starosty ČOS, kde měl být projednán další postup. Byla ustanovena tzv. „ilegální pětka“, jejímiž členy byli A. Pechlát, J. Truhlář, J. V. Keller, F. Bláha a E. Köppl, a která měla za úkol řídit sokolský

³⁶⁹ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 134.

³⁷⁰ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 72.

³⁷¹ Např. Obrana národa (zde působili sokolové H. Vojta, V. Bílý a V. B. Luža), Politické ústředí (členy mj. sokolové P. Šámal, J. Jína), Zemský národní výbor (členy sokolové V. Groh aj. Uher) či Petiční výbor věrní zůstaneme.

³⁷² UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 123.

odboj na celém území protektorátu včetně kontaktů se zahraničím.³⁷³ Ilegální pětka tak byla nadřazená OSVO, jež měla za úkol realizovat konkrétní úkoly rezistence.³⁷⁴ K prvnímu narušení ilegální pětky došlo 6. února 1940, kdy byl zatčen J. Truhlář a následně i jednatel ČOS E. Köppl kvůli obvinění z odsunu sanitárního materiálu ze skladišť Českého červeného kříže do odboje koncentrovaného v sokolských župách. K zániku sokolské pětky došlo po zatčení A. Pechláta dne 3. července 1941.³⁷⁵ Tím byla částečně narušena spolupráce s dalšími odbojovými skupinami – zejména s Petičním výborem věrni zůstaneme, k jehož opětovnému napojení došlo až v srpnu 1941, kdy vznikla dle J. B. Uhlíře „zřejmě největší protektorátní rezistenční struktura.“³⁷⁶

Po zatčení A. Pechláta byla druhého dne utvořena nová odbojová skupina *Sokolská revoluční rada* ve složení A. Hřebík, A. Benda, Ota Klich a L. Vaněk. Skupina však fungovala pouze dva měsíce, neboť ji přerušily perzekuce.³⁷⁷ Skupina se navíc měla sejít pouze jednou, a to 14. září 1941.³⁷⁸

Po „Akcí Sokol“ začala operovat odbojová skupina *Jindra* založená Ladislavem Vaňkem (ten měl krycí jméno právě Jindra dle J. Vaníčka), jež navázala na OSVO, ale fungovala na jiném základě (OSVO byla příliš početná a tím i zranitelná. Jindra měla svou základní strukturu, na níž měly být teprve připojovány další organizační útvary.). Vedoucí pozice Jindry zastávali stejně jako v případě OSVO F. Pecháček v Čechách a Š. Drásal na Moravě. V rámci Jindry se utvořila radikální skupina *Říjen* vedená Janem Zelenkou (krycím jménem Hajským).³⁷⁹

V obecné rovině se dá říci, že měly být všechny odbojové skupiny v protektorátu připraveny na případné povstání, podílet se na sabotážích, zpravodajské službě apod. V rámci Jindry se lišila situace v Čechách a na Moravě. Členem moravské Jindry byl mj. Jan Gajdoš (stříbrný olympijský medailista ze soutěže gymnastických družstev v roce 1928), který měl např. za úkol sledovat železnici (vojenské transporty, německé hlídky na trati i nádražích apod.). Ke své činnosti měl říci: „Vedl jsem skupinu za Židenice a Juliánov, která měla

---

³⁷³ ŠPLÍCHAL Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*, Olympia, Praha, 1981, s. 61.

³⁷⁴ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 124.

³⁷⁵ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 75.

³⁷⁶ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 128.

³⁷⁷ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 75.

³⁷⁸ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 128.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 135.

v případě ozbrojeného vystoupení obsazovat železnice. A za to byla smrt.³⁸⁰ Gajdošův spolupracovník z odboje zase pracoval v plynárně, kde využívali záminku v podobě kontroly plynoměrů k výzvědné činnosti, v jejichž rámci údajně: „pronikli i do německých úřadoven a do konspiračních bytů, kde se gestapáci scházeli se svými spolupracovníky. Tak se později dostali na stopu i věhlasnému konfidentovi brněnského gestapa Viktoru Ryšánkovi (člen Sokola, který po zatčení za činnost v Obráně národa začal spolupracovat s Gestapem a udal mnoho členů odbojových skupin³⁸¹) – grázlovi, který měl spoustu našich lidí na svědomí, a mohli před ním a dalšími varovat odbojáře.“³⁸²

V Čechách a zejména v Praze se Jindra-Říjen soustředila na pomoc parašutistům z výsadku Anthropoid před i po provedení atentátu na R. Heydricha. L. Vaněk s atentátem nesouhlasil, protože byl přesvědčen, že nepřinese žádný užitek, ale naopak rozsáhlé represe, které by mohly zbytečně ochromit práci všech odbojových skupin.³⁸³ Sokolové z radikální odnože Říjen však přistoupili k atentátu velmi osobně, neboť pro ně představoval možnost pomstít všechny perzekuované členy z Akce Sokol. Zelenka-Hajský měl Vaňkovi k jeho námitkám říct: „Souhlasit nemusíš. V tom případě se ale klid' z cesty.“³⁸⁴

Atentátníci Jozef Gabčík (člen Sokola) a Jan Kubiš (člen Orla) se po seskoku dne 29. prosince 1941 ocitli v Nehvizdech u Prahy místo plánovaných Ejpovic na Plzeňsku. Na základě doporučení místního faráře se obrátili na sokola Františka Kroutila a přes další dva členy se dostali až k libeňskému členovi Jindry Jaroslavu Piskáčkovi, přičemž si je pak převzal Zelenka-Hajský, který jim spolu s dr. Břetislavem Lyčkou zlegalizoval pobyt a zajistil vynětí z pracovních povinností a obstaral potravinové lístky a síť záchranných adres. Koordinace pomoci byla řízena z žižkovských bytů J. Zelenky-Hajského a Marie Moravcové.³⁸⁵ M. Moravcová získávala pro parašutisty pomoc díky bývalým kolegyním ze svazu Dobrovolných sester Čs. červeného kříže, přičemž její syn Vlastimil se rovněž aktivně podílel na přípravě atentátu a zajišťoval parašutistům kurýrní spojení (druhý syn Miroslav bojoval jako letec ve Velké Británii a zahynul 7. června 1944). Parašutisté pak střídavě bydleli u Novákových, Fafkovch, Svatošových, Ogounových či Khodlových.³⁸⁶

³⁸⁰ GAJDOŠOVÁ Ivana: *Měl sílu a byl bouřlivák...: mistr světa prof. Jan Gajdoš*, Česká obec Sokolská, Praha-Brno, 2012, s. 167.

³⁸¹ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 83.

³⁸² GAJDOŠOVÁ Ivana: *Měl sílu a byl bouřlivák...: mistr světa prof. Jan Gajdoš*, Česká obec Sokolská, Praha-Brno, 2012, s. 167.

³⁸³ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 140.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 142.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 140-142.

³⁸⁶ BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011, s. 60-61.

Atentát byl úspěšně proveden dne 27. května 1942 v 10:35 – nejdříve útočil Gabčík, ale samopal se zasekl, tak Kubiš hodil granát, který zasáhl vůz a Heydricha smrtelně zranil do hrudníku úlomek karoserie. Kubiš byl poraněn z odražených střepin z granátu na hlavě, prsou i rukou; na jedno oko dočasně oslepl. Přesto se mu podařilo odjet na kole do Libně do domu Václava Nováka, jehož 14tiletá dcera Jindřiška ukryla odstavené kolo. Po poskytnutí první pomoci od pí Novákové Kubiš odjel tramvají do Karlína, kde se nechal ošetřit od Lyčky. Na noc se Kubiš ukryl u Zelenky a druhý den u Ogounových. Gabčík neměl dost času nasednout na kolo, tak odhodil aktovku s věcmi, vystřelil z pistole na pronásledujícího důstojníka SS a podařilo se mu uprchnout zahrádkami k Trojskému mostu a odtud do bytu Fafkových. Gabčíkovy věci byly vystaveny na Václavském náměstí pod odměnou 10, resp. později 20 milionů korun za dopadení pachatelů.³⁸⁷ Po atentátu došlo k uzavření Prahy a rozsáhlé pátrací akci Gestapa. Fafek se Zelenkou-Hajským domluvili s Janem Sonnevendem, předsedou sboru starších pravoslavného chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze, úkryt v kryptě kostela. Parašutisté ve složení J. Kubiš, J. Gabčík, A. Opálka, J. Valčík, J. Švarc, J. Bublík a J. Hrubý tam měli přečkat, než bude bezpečné je přepravit na venkov, ale jeden z parašutistů Karel Čurda je pod tíhou represálií udal Gestapu včetně jmen rodin, o nichž věděl, že jim pomáhali.³⁸⁸

Vedení Jindry bylo po represích za heydrichiády prakticky rozprášeno – v Čechách již v říjnu 1942 (po zatčení L. Vaňka, k němuž došlo 4. září 1942. Vaněk však zřejmě i pro svůj nesouhlas s atentátem učinil plné doznání, následně spolupracoval, osvědčoval dopadené spolupracovníky – mj. posledního starostu ČOS J. V. Kellera, jenž byl odsouzen k trestu smrti – a byl připraven se podílet na rádiové kontra špionáži³⁸⁹) na Moravě počátkem roku 1943.³⁹⁰

Odbojná činnost pak pokračovala v podstatě bez centrálního řízení jen v malých skupinách, kdy se např. na Slovensku sokolové připojovali k partyzánským oddílům. V Praze se sokolové zapojili do povstání 5. května 1945, přičemž se udává, že jich 654 padlo.³⁹¹

---

³⁸⁷ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 78-79.

³⁸⁸ ŠURAVSKÝ J., ŠURAVSKÁ E.: *Národní památník hrdinů heydrichiády – místo smíření*, Praha, 2014, s. 8.

³⁸⁹ BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011, s. 48.

³⁹⁰ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 143.

³⁹¹ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 81.

6.4 Represe

Perzekuce českých vlastenců, mezi něž se sokolové řadili, započala už po vzniku protektorátu. Vedoucí odbojové skupiny Avala-Modrý kruh³⁹² Jan Hajšman (1882-1962, novinář, odbojář a státní úředník, který byl v průběhu 1. světové války členem Maffie³⁹³) byl zatčen již v září 1939 po vypuknutí 2. světové války a v podstatě ji celou strávil v koncentračním táboře Buchenwald. Ve svých pamětech zahrnujících praktiky Gestapa vzpomínal i na vlastence, se kterými se v Buchenwaldu setkal: „*Nejstarší mezi námi byl dr. Adolf Němeček, ministerský rada v ministerstvu národní obrany, horlivý Sokol a bývalý vynikající činitel sokolské organizace. Tomu bylo přes šedesát let. Snášel těžký život mužně, choval se vpravdě sokolsky. Hodný člověk podlehl; na podzim 1943 zemřel, raněn mrtvicí.*“³⁹⁴

Největší represálie však postihli (nejen) sokolský odboj s nástupem R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, k němuž došlo 28. září 1941.³⁹⁵ Týž den byl vyhlášen civilní výjimečný stav, premiér A. Eliáš³⁹⁶ zatčen a obviněn z vlastizrady, stanné soudy rozhodly o popravě generálů a též členů Sokola a Obrany národa J. Bílého a H. Vojty, jež byla vykonána v ruzyňských kasárnách. Posledními slovy J. Bílého mělo být „*At žije Československá republika! Psi, palte!*“³⁹⁷ Dne 30. září pak byl popraven i náčelník ČOS A. Pechlát a V. Groh.³⁹⁸ Sokolové po válce na smuteční upomínce A. Pechláta uvedli: „*Vzpomínáme Tvých ušlechtilých snah pro vše krásné, Tvého upřímného milujícího srdce, Tvého ryzího charakteru, Tvého nesmlouvavého přátelství, Tvého milého smiřujícího úsměvu, Tvé pilné činorodé práce pro národ a Sokol; Nezapomínáme na Tvou věrnou lásku k národu a Sokolu, na Tvé trpící srdce, na Tvou oběť, aby ostatní žili, na Tvou statečnou smrt.*“³⁹⁹

Tyto popravy byly předzvěstí daleko rozsáhlejšího zásahu proti odboji. Tím se pro členy ČOS stala Akce Sokol z noci ze 7. na 8. října 1941, kdy bylo zatčeno na 1.500 sokolů zvláště z řad činovníků tak, aby byla organizace co nejvíce rozložena. Většina ze zatčených byla transportována přes Terezín do koncentračního tábora v Osvětimi. Z vedení samotné

³⁹² https://cs.wikipedia.org/wiki/Avala-Modr%C3%BD_kruh [duben 2017].

³⁹³ GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992, s. 114.

³⁹⁴ HAJŠMAN Jan: *V drápech bestie: Buchenwald*, V. Neubert a synové, Praha, 1947, s. 63.

³⁹⁵ UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006, s. 136.

³⁹⁶ Ten byl do roku 1941 předsedou vlády – funkce se neochotně ujal, aby se premiérem nestal někdo, kdo by škodil Čechům.

³⁹⁷ BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011, s. 26.

³⁹⁸ UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006, s. 137.

³⁹⁹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. Pechláta – rozsah fondu: 1 karton, Inv. č. 1d, *smuteční upomínka z r. 1945*.

ČOS mezi nimi byli bývalý starosta S. Bukovský, úřadující starosta J. V. Keller (na pozici vystřídal zatčeného Truhláře z ilegální pětky), tajemník a člen vzdělavatelského odboru J. Pelikán, člen vzdělavatelského odboru a Tyršův životopisec L. Jandásek a místonáčelník A. Benda.⁴⁰⁰ V pozůstalosti S. Bukovského je rukopis oslovující sokolstvo, který byl zřejmě napsán v Osvětimi a Bukovský si jím pravděpodobně snažil udržet morálku a naději: „(...) *Jako Sokolové jsme si plně vědomi, že život svůj nežijeme jen pro sebe, nýbrž že jsme povinni svým předkům, abychom v jejich národním i lidském díle dobře pokračovali a že jsme mravně zodpovědni i svému potomstvu za hodnotu a výsledky své poctivé práce a životního snažení. Hlásíme se hrdě a celými životy k tomuto čestnému poslání a chceme všemi schopnostmi a silami zápasit za práva národní i lidská, za pravdu, spravedlnost a svobodu. Při tom si však stále a znovu připomínáme smutné a výstražné minulosti, jak Slované ve svém dějinném vývoji přímo osudově chybovali, kdykoliv místo na sebe a na svoje svorné síly, spoléhali víc na pomoc cizí (tady zřejmě naráží na Mnichov – L. L.), kdykoliv místo zkázněného sjednocování tříštili se vnitřními rozpory a kdykoliv místo výcviku jednotné, pevné a neunavitelné vůle propadli nerozhodnosti a nečinnému vyčkávání. Vždycky za to platívali svou národní svobodu a mnozí i celým životem. (...)*“⁴⁰¹

Po Akci Sokol represe dílčím způsobem pokračovaly i nadále, další plošná akce přišla po úspěšném atentátu na Heydricha. Vedle likvidací Lidic, Ležáků a jejich obyvatel vydal (na jejichž základě byla Velkou Británií a posléze i Francií oduznaná Mnichovská dohoda⁴⁰²) stanný soud v Praze jen v období od 28. května do 24. června 1942 rozsudky trestu smrti pro 381 mužů a 67 žen. Brněnský stanný soud odsoudil stejným způsobem 208 mužů a 39 žen.⁴⁰³ Po odhalení skupiny parašutistů a jejich pomocníků došlo v kryptě cyrilometodějského chrámu k bitvě, která skončila smrtí všech parašutistů (vlastní rukou nebo na následky střelných zranění při obraně chrámu). Členové Jindry volili, bylo-li to možné, raději sebevraždu, než se dostat do rukou Gestapu. To se podařilo Marii Moravcové, Zelenkovi-Hajskému a jeho synovi. Františka Zelenková, Novákovi, Fafkovi, Svatošovi i Kholdovi byli spolu s dalšími představiteli odboje popraveni dne 24. října 1942 v Mauthausenu. Tohoto osudu byla ušetřena pouze rodina Ogounových, a to díky statečnosti rodiny Fafkových, kteří

---

⁴⁰⁰ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 130-131.

⁴⁰¹ Národní muzeum – archiv Sbirky tělesné výchovy a sportu, fond S. Bukovského – rozsah fondu: 1 složka-drobné sokolské pozůstalosti, z rukopisu oslovujícího sestry a bratry.

⁴⁰² BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011, s. 94.

⁴⁰³ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 66.

neprozradili jejich úkryt.⁴⁰⁴ K popravě „parašutistů“, jak se celé odbojové skupině ze strany Němců přezdívalo, došlo ve dvou vlnách⁴⁰⁵ – ta první proběhla ihned po příjezdu do tábora, kdy bylo 24. října v průběhu šesti hodin popraveno 264 osob. Ve druhé vlně poprav čítající už 31 osob vykonaných 26. ledna 1943 přišla o život manželka Františka Pecháčka Emílie. F. Pecháček prý po zatčení statečně odolával mučení, avšak zemřel 3. února 1944 rovněž v Mauthausenu.⁴⁰⁶

Po válce bylo provedeno šetření v 80 % jednot, aby se zjistil úbytek členstva za války. Dle výsledků bylo vězněno 11.611 členů, 1.212 členů bylo popraveno, 2.176 členů zemřelo ve vězeních či koncentračních táborech, 124 členů zemřelo z řad dorostu.⁴⁰⁷ Co je však důležité z hlediska poválečného uspořádání ČOS, tak mezi zemřelými členy byly zejména sokolské elity. F. Pecháček měl údajně pronést ke spoluvězňům poslední slova: „*Sbohem, bratři, vím, že jdu na smrt, ale nebojím se jí. Statečný muž umře jednou, jen zbabělci umírají stokrát. Umřu s klidem, protože vím, že naše oběti nebyly marné.*“⁴⁰⁸

6.5 Obnova ČOS

Po válce byli lidé plni nadějí a euforie, ale také nenávisti vůči Němcům, kteří byli dle tzv. Benešových dekretů vysídleni z území, a majetek jim byl zkonfiskován. Bez jejich hlasů i vzhledem k orientaci na východ nemohlo být žádným překvapením, že volby do parlamentu v Čechách v roce 1946 vyhrála komunistická strana (dále jen „KSČ“). Od té doby komunisté i nadále posilovali až do převratu⁴⁰⁹ v únoru 1948. Historik J. B. Uhlíř si v této souvislosti správně položil otázku, „*existovala-li pod dohledem Moskvy jiná alternativa.*“⁴¹⁰ Dne 7. června 1948 abdikoval E. Beneš z funkce prezidenta a nahradil jej Klement Gottwald.⁴¹¹ J. B. Uhlíř dobu „třetí republiky“ zhodnotil jako období paradoxů: „*Z těch, kteří využívali bismarckovské sociální výhody třetí říše a stali se typickými představiteli mlčící většiny, se*

⁴⁰⁴ BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011, s. 60-61.

⁴⁰⁵ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 66.

⁴⁰⁶ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 48.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 70.

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Prezident přijal demisi nekomunistických ministrů a místo nich vládu doplnil kandidáty navrženými KSČ.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 229.

⁴¹¹ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 74.

*přes noc stali hrdinové – stačila k tomu páska revolučních gard a trikolóra na klopě, zatímco skuteční vedoucí odboje byli obviňováni z kolaborace.*⁴¹²

Tyto události se různou měrou projeví i v Sokole. V době pražského povstání, dne 5. května 1945 došlo ke schůzce zástupců tělovýchovných a sportovních organizací s Junákem, kteří usilovali o vytvoření jednotné tělovýchovné organizace. Výsledkem jednání byl vznik Ústředního národního tělovýchovného výboru, do jehož vedení byl zvolen Antonín Hřebík, jenž se krátce před tím vrátil z koncentračního tábora v Osvětimi. Nebylo snadné nalézt kompromis pro efektivní fungování jednotné organizace, a proto byla od 1. ledna 1946 plně obnovena samostatná ČOS, kdy funkci starosty zastával právě A. Hřebík. V listopadu 1946 byl paralelně vytvořen Československý tělovýchovný svaz vedený A. Hřebíkem, jenž sdružoval většinu tělovýchovných organizací při zachování jejich samostatnosti.⁴¹³

Také v Sokole se projevil „hon na kolaboranty“, což se bylo patrné zejména v korespondenci, kdy členové žádali od činovníků různá potvrzení. Adolf Ambrož, ředitel měšťanské školy v Karlových Varech, např. žádal ČOS o potvrzení pro ministerstvo národní obrany, že byl do konce války vězněn v Dachau: *„Ujišťuji vás, že toto potvrzení nežádám ze žádných zjištěných zájmů. (...) Ani o nějaké vyznamenání MNO nežádám – to Sokolům nepatří, ti se nezasloužili. Chci jen mít potvrzení, aby se jednou neřeklo mým dětem, že jsem byl zavřen pro darebáctví, nebo že jsem byl kolaborant.*“⁴¹⁴ Potvrzení mu bylo uděleno dne 20. května 1947. U Antonína Šošolika ze Sokola Pražského zase probíhalo řízení očištné komise, v rámci něhož rovněž obdržel od jednoty potvrzení, ve kterém zaznělo: *„(...) Po celý život zasvětil bratr Antonín Šošolík každou volnou chvíli s láskou a pílí jemu vlastní práci sokolské a přispěl platně nejen ku zdaru Pražské tělocvičné jednoty Sokol, ale i sokolských sletů. Jako jeden z nejhodnějších pracovníků sokolských přihlásil se hned začátkem května m. r. opět (1945 L. L.) k práci sokolské a pracuje nyní na uspořádání archivu Sokola Pražského a jest též činovníkem ČOS v odboru pořadatelském. Litujeme, že na tak vzácného a váženého činovníka sokolského byla vznesena obvinění, která po podrobném prozkoumání očištnou komisí jednoty prohlášena za bezpředmětná a zcela neoprávněná (spolupráce s Gestapem L. L.). Očištná komise Sokola Pražského dala bratru A. Šošolíkovi úplně*

---

⁴¹² UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 226-227.

⁴¹³ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 72.

⁴¹⁴ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. Hřebíka, karton č. 1, inv. č. 2-a – korespondence s jednotlivci (A-K), *dopis Adolfa Ambrože ze dne 8. 5. 1947.*

*zadosti učinění, jako jednomu z nejméně členů sokolské organizace, který v nejtěžší době naší vlasti za okupace prací v odboji osvědčil své vlastenectví a věrnost zásadám sokolským přímou účastí v odboji. Potvrzujeme tímto, že bratr A. Šošolík jest nejen členem, ale i vzácným pracovníkem nejen ČOS, ale i archivu Pražské tělocvičné jednoty Sokol.*⁴¹⁵

Nenarazila jsem na případ, že by členové příslušné potvrzení neobdrželi, ale lze předpokládat, že by je v opačném případě čekal soud s možným trestem smrti, který byl nad osobami usvědčenými z kolaborace vynášen. V případě L. Vaňka však došlo k paradoxu, kdy jej po jeho spolupráci s Gestapem angažovala do svých služeb Státní bezpečnost. V letech 1945-1948 tak působil jako přednosta tělovýchovného odboru ministerstva školství a osvěty, do roku 1977 byl středoškolským učitelem a zemřel v roce 1993, přičemž ještě roku 1987 se neúspěšně pokusil (případ byl odložen) žalovat M. Ivanova pro trestný čin pomluvy a křivého svědectví, neboť jím byl označen na stránkách tisku za zrádce a kolaboranta.⁴¹⁶

Sokolové, kteří přežili věznění v koncentračních táborech, mohli být v jednotách využíváni k přednáškové a osvětové činnosti. Takto oslovili členové sokolské jednoty v Červených Pečkách protektorátního starostu ČOS J. Truhláře, který byl od roku 1940 vězněn na Pankráci a v Dachau.⁴¹⁷ „Milý bratře! Uplynula řádka let, kdys byl našim milým hostem na našem okrskovém cvičení. Bylo to hodně před válkou a netušili jsme, že náš národ a naše sokolstvo bude postiženo tak těžkou ranou jako nikdy před tím. I ty pocítíš na svém těle, co dovede výkvět německého nacionalismu. Vrátil jsi se duševně silen a opět „hřímáš“ do duší těch, kteří nechápou, že je nutno stále bojovat za svobodu naší a našich budoucích. Byli bychom Ti povděční, abys i u nás v naší jednotě opět ukázal svoji tvář po tolika letech a pověděl nám něco ze svých „cest“ a povzbudil mnohé k lásce sokolské a sokolskému životu. (...)“⁴¹⁸

Politické změny v zemi se v Sokole promítaly postupně. V pozůstalosti A. Hřebíka jsem našla dopis od 72letého Václava Biliny žijícího v Birminghamu v Anglii a jehož otec byl spoluzakladatelem TJ v Kolíně: „(...) Vzдор tomu, že jsem dlouhou dobu z Čech pryč, přece se hlásím k svému národu a česky ještě nezapomněl. Jsem nejenom Čech-patriot, ale i Slovan. Mám rád všechny slovanské národy, je mi jedno, jaké politické barvy oni jsou. Mě je Rus monarchista, gardista zrovna tak milý jako Rus komunista. Já nikdy nevidím politickou

⁴¹⁵ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. Šošolík, rozsah fondu – 1 karton, inv. č. 12 – Řízení očištné komise proti A. Šošolíkovi 1945-47.

⁴¹⁶ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 143-144.

⁴¹⁷ SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007, s. 37.

⁴¹⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Truhláře, karton č. 1, inv. č. 3 – korespondence sokolská 1922-1952, *dopis TJ Sokol v Červených Pečkách ze dne 8. 8. 1947*.

stranu. Politické strany přijdou a odejdou, ale národ a země zůstanou věčně. Politické strany se narodí a umírají, ale národ nikdy neumře. My Češi musíme být dnes nejenom Češi, ale též Slované! Dnes všeslovanská práce jest stokrát více nutná než před r. 1939. Před 20 lety říkali někteří Češi, že Všeslovanská Unie je Utopie, blbost. Dnes? Jenom Čech, který má v hlavě jen krupičnou kaši na místě mozku může říci, že jest Všeslovanská unie – utopie. Naopak. Kdyby byla Všeslovanská federální unie zřízena před 10-20 lety, tak nebyla válka 1939-45, že tolik lidu zemřelo, bylo upáleno, umučeno od nazi a tolik měst zbořeno v Evropě – jest vina jenom že nebyla 1939 Všeslovanská unie (...)⁴¹⁹ V dopise dále nabádá k pozvání „vítěze“ 2. světové války Stalina na XI. všesokolský slet. Z toho je patrné, že i Češi žijící v Británii pocítovali Mnichov jako křivdu, zde je navíc vidět i slovanofilství. Jak by asi vypadal další dopis psaný tímto pánem o pár let později...

V rámci programového směřování zasedal ve dnech 25.-28. října 1947 valný sjezd ČOS. Ideový odbor se v úvodu vyjádřil následovně: „Druhá světová válka a naše národní revoluce hluboce změnily politickou, hospodářskou i sociální skladbu světa i Československé republiky. Proto je nutno, aby Sokolstvo vyjádřilo svůj vztah k těmto změnám i k myšlenkovému proudění nové doby a určilo si zásady pro další cestu. V duchu Tyršově se při tom řídí snahou o stálý pokrok, majíc na paměti jeho slova: Kde stanutí, tam smrt. Chce jako dosud vésti k sokolskému ideálu člověka vyvinutého souladně v osobnost lidsky ušlechtilou, povahově ucelenou a ukázněnou, mravně pevnou a odpovědnou. Uvědomějí Sokolové a Sokolky s těmito vlastnostmi budou nejen bezpečným základem rodiny a společnosti, nýbrž i pevnou oporou národa a státu. Ve svém životě soukromém i veřejném budou důsledně uskutečňovat zásady lidskosti, demokracie a socialismu. Soustavnou a vytrvalou výchovou všech svých příslušníků v duchu těchto usnesení Sokolstvo povede k mravnímu obrození a k zpevnění národa, tolik nutném po době útisku a válečného rozvratu. Tím pomůže Československé republice vytvořit šťastnou budoucnost jak v rodině svorných a svobodných národů slovanských, tak i v přátelském společenství demokratických národů světa, spjatých myšlenkami svobody a lidství.“⁴²⁰ Z textu je patrné, že základní myšlenky sokolství zůstaly, ale vzhledem k politické situaci přibýly zásady socialismu. Tělovýchovný odbor pak vytyčil úkoly tělesné výchovy, přičemž zdůraznil cíle „zdravotní, mravní a estetické, a z nich vyplývající cíle národohospodářské, sociální a branné. (...)Vedoucí zásadou je všestrannost, která vede k souladnému vývoji těla i duše, jež jsou nedílné stránky

⁴¹⁹ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. Hřebíka, karton č. 1, inv. č. 2-a – korespondence s jednotlivci (A-K), dopis Václava Biliny ze dne 15. 6. 1947.

⁴²⁰ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Truhláře, karton č. 2, inv. č. 3-a-4 – ČOS materiály VIII. valného sjezdu 25.-28. 10. 1947, Ideový odbor

*lidské podstaty. Zdůrazňuje mravní a vede k občanským ctnostem a plnění povinností, z nichž nejvyšší jest služba národu.*⁴²¹ V konečném prohlášení sjezdu činovníci reflektovali poválečnou situaci, kde byl zdůrazněn sokolský odboj, ale zároveň se nebáli hlásit k odkazu Masaryka a Beneše, což by mohlo znamenat, že socialismus nebyl krátce po válce v Sokole vnímán tak negativně, navíc ještě přetrvávala jistá euforie z konce války.: *„Sokolská výchova sloužila již od dob Tyršových oddaně a nezištně zdraví, dělnosti a brannosti národa. Osvědčila svou životnost také v obou velkých válkách. Poslední byla pro Sokolstvo těžkým bojem s přesilou nacismu a fašismu. Svědčí o tom ztráty tisíců nejlepších sokolských pracovníků, žalářování a utrpení dalších tisíců Sokolů. Od svého minulého valného sjezdu před 23 lety šlo Sokolstvo tak jako dříve Tyršovou a Fügnerovou cestou bratrství, demokracie a pokroku. Byla to cesta přímá. Vedli nás po ní i Masaryk a Beneš. Půjdeme po této cestě dál. Budeme dobrovolně poctivou prací budovat a bude-li třeba i železem opět bránit svoji svobodnou republiku. Máme k tomu dnes lepší podmínky, protože tentokrát celý národ uznává naši práci i oběti a přeje si další a větší rozmach sokolství. Sokolstvo zasahuje do všech vrstev národa, potřebným jednotícím prvkem nejlepších sil českého a slovenského lidu a ideovou základnou duchovní a mravní jednoty Čechů a Slováků a nedílné a pevné Československé republiky. (...) Poneseme sokolství i do politiky i do veřejného života. Při tom však zachováme a budeme bránit nadstranickost Sokola. Všechny síly dáme republice pro její bezpečnost a rozkvět. S Tyršem a Fügnerem, s Masarykem a za Benešem, věrni pokroku dál a výš!*⁴²²

V obecné rovině se však sokolové soustředili na uspořádání v pořadí XI. všesokolského sletu, jenž byl naplánován na rok 1948, tedy stejně jako slet 1921 pouhé 3 roky po válce, což s sebou samozřejmě přinášelo úskalí v podobě materiálních nedostatků apod. E. Köppl, který rovněž přežil nacistické represe, publikoval článek, v němž reflektoval roli Sokola v novém státě: *„Dvouletý budovatelský plán vlády Československé republiky je hlubokým symbolem uvědomělého úsilí o trvalé zabezpečení, výstavbu a upevnění našeho státu a o zajištění života jeho osvobozeného lidu. (...) Do dvou let – do sokolského sletu, musí býti vytvořeno všude tělovýchovné prostředí. (...) Slet bude závěrem dvouletky, pro stát to bude vysoce propagační příležitost s nemalými důsledky významu politického i národohospodářského a pro Sokolstvo bude slet projevem výsledků jeho dvouletého úsilí. (...) Dáme si všude tělocvičny a hřiště do pořádku, vyčistíme je, zbavíme zbytečného haraburdí a*

⁴²¹ Tamtéž, *Tělovýchovný odbor: Usnesení: úkoly a cíle sokolské tělesné výchovy*

⁴²² Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Truhláře, karton č. 2, inv. č. 3-a-4 – ČOS materiály VIII. valného sjezdu 25.-28. 10. 1947, *Prohlášení VIII. valného sjezdu ČSLOS*

stop po okupaci.“⁴²³ Z toho se dá usuzovat, že slet působil v těžkých poválečných podmínkách jako morální vzpruha, kterou umělo využít nejen vedení Sokola, ale v konečné rovině i představitelé státu.

V roce 1947 shrnul A. Hřebík *význam sletů pro národ a stát* z několika rovin. Dle něj dochází k posílení *zdraví národa*, cvičencům roste *sebedůvěra, odvaha, duchapřítomnost a samostatnost v rozhodování*, zvýšení *brannosti národa*, utužuje se *slovanská vzájemnost a slovanská jednota*, slety mají dle něj význam i v *umění, hospodářství a politice*. Sokolství však dle něj „*neslouží – a nikdy nesloužilo a nebude sloužit stranám, nýbrž vždy jen celému národu a celému státu.*“⁴²⁴ Zvláště tato věta nepřímo ukazuje na politické změny v republice. Už přípravy na slet byly netradiční. Doprovodné akce se konaly už od roku 1946, ale do příprav na slet se zapojilo i Revoluční odborové hnutí (dále jen „ROH“), a to v souladu se sbližováním tělovýchovných, sportovních a junáckých organizací.⁴²⁵

6.6 XI. všesokolský slet

Do přípravy sletu výrazně zasáhlo politické dění Československa v únoru 1948. Vedení ČOS odmítalo vytváření tzv. akčních výborů a probíhaly diskuse o tom, zda se má Sokol politicky angažovat či zůstat nadstranický. Tyto spory a únorový převrat vedly k obměně vedení a vytváření akčních výborů, kdy staronovým starostou ČOS byl zvolen Josef Truhlář. Vznikla Jednotná tělovýchovná organizace Sokol řízená Státním úřadem pro tělesnou výchovu a sport.⁴²⁶

Na slet byl velký přetlak cvičenců, takže probíhaly už od roku 1947 regionální „výběrové“ slety, z nichž byli poté vybráni cvičenci na Strahov. Po únoru 1948 část sokolů váhala, zda vůbec vystoupit a např. američtí sokolové se rozhodli na slet nejezdit.⁴²⁷ Celkově však na sletu, jehož hlavní program probíhal od 18. června 1948, vystoupil rekordní počet

---

⁴²³ KÖPPL Evžen: *Sokolstvo a dvouletý plán*, IN: Československo, č. 1, III. ročník, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 30-33.

⁴²⁴ HŘEBÍK Antonín: *Význam všesokolských sletů pro národ a stát*, IN: Československo, č. 1, III. ročník, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 3-11.

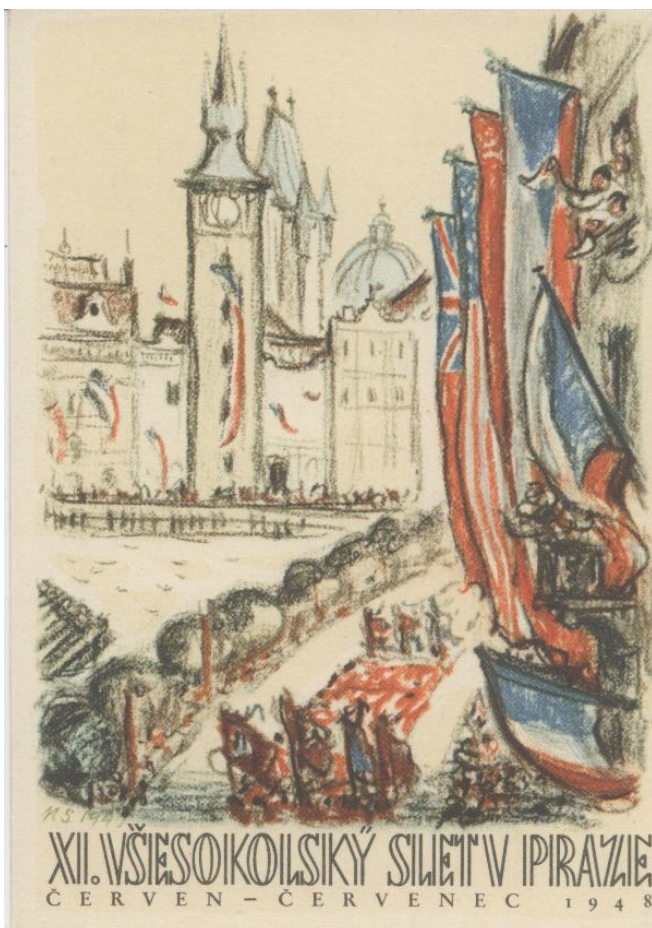
⁴²⁵ ČUBA Antonín: *ROH se připravuje na XI. všesokolský slet*, IN: Československo, č. 1, III. ročník, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 39-40.

⁴²⁶ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 74.

⁴²⁷ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 76.

více než 500 tisíc cvičenců, mezi nimiž byli i hosté ze zahraničí, zejména ze Sovětského svazu.⁴²⁸

Pamětnice sletu a sokolská spisovatelka Z. Kozáková s odstupem téměř padesáti let uvedla: „Psát o tomto sletu není lehké, ačkoliv jsme jej osobně prožili. (...) Autor prostných František Meduna z Brna vzdal tímto cvičením, nazvaným **Věrní zůstaneme**, poctu statečnosti padlých sokolů. Náročné pohybové i prostorové řešení zvýraznila hudba Seeháková a verše R. Konečného přednesené Ladislavem Boháčem. Z nich citujeme ty nejznámější: „Ni zisk, ni slávu! Je jen jedna čest: pro život příštích vlastní život nést. Mrtví, živí, nezrození dosud, v bratrství vroucím neseme svůj osud.“ (...) Vraťme se však k jiné slavné události tohoto památného dne. Dopoledne prošel Prahou sletový průvod členstva. Jeho průběh se stal „kauzou“, která se ještě dlouho probírala v nejvyšších stranických kruzích. Suchá čísla praví,

Obrázek 14 - Sletová pohlednice

že se průvodu zúčastnilo 75 000 mužů a žen v krojích, 9 000 hostů a 933 jezdců na koních, což činí celkem 85 000 osob. Je známo, že tento průvod se stal manifestací odporu sokolstva i veřejnosti proti komunistické nadvládě. Provolávala se sláva prezidentu Benešovi a před Gottwaldovou tribunou se procházelo mlčky. „Nedáme si diktovat, koho budem milovat“ a další hesla (dle archivních pramenů to měla být: „Sokol patří republice – nedáme ho politice; V Praze se nám líbí, někdo nám tu chybí, někdo nám tu chybí, koho máme rádi“⁴²⁹; Byli jsme a budem – za Benešem přijdem; Ať si každý co chce říká, my jsme děti Masaryka; Bude zase republika Beneše a Masaryka; Masaryka máme rádi, nikdo nám to nenahradí; My Vám děkujeme –

⁴²⁸ Tamtéž, s. 78.

⁴²⁹ T. č. bývalý prezident E. Beneš se sletu nezúčastnil.

věrní zůstaneme – Srdce naší Hané patří paní Haně⁴³⁰) *zaznívala pražskými ulicemi. Několik desítek sokolů zatkla policie ihned na místě, ale mnoho jejich zásahů bylo členstvem zmařeno vytlačení „tajných“ z průvodu. U chodníků hlídkovali nepraví pořadatelé a pouliční tlampače přehlušovaly volání vyhráváním budovatelských pochodů. V pohotovosti byl i oddíl SNB s kulometry a lidové milice. Takový byl strach ze sokolů. (...)*⁴³¹

Z. Kozáková hojnou účast sokolů na sletu zdůvodnila tím, že už všichni tušili brzký zánik a slet pojali jako formu rozloučení. Pro demokraticky smýšlející členy Sokola, kteří v některých případech (A. Hřebík) přežili represe za protektorátu, musela být situace nesmírně obtížná, zvláště když byli zvyklí *něco* dělat. Pak je pochopitelné, že se uchýlili alespoň ke slovním projevům v průvodu. Na druhou stranu se sletu zúčastnili určitě i ti členové, kterým změny v Sokole nevadily, část je možná dokonce přivítala.

Události na sletu komentoval v listu sokolům i prezident K. Gottwald: „(...) *Slet je význačným svědectvím toho, jak velkou budoucnost má Sokol a sokolská idea v naší lidové demokracii. Slet dokazuje, že právě náš nový řád vytvořil nejpriznivější podmínky pro další rozmach Sokola, neboť právě on je naplněním Tyršových idejí pokroku, demokracie, slovanské solidarity. Zdůrazňuji to především těm bratřím, kteří snad dopřáli sluchu reakčním ztroskotancům, jež se marně pokoušeli slet rušit. Třeba si uvědomit, že snahy, nepřátelské lidové demokracii, jsou nepřátelské i Sokolu, že jsou v hlubokém rozporu s ideály Tyršovými. Tyrš dobře chápal, že Sokol může vzkvétat jen tehdy, půjde-li s dobou a s pokrokovým úsilím; vždyť přece jeho zásadou bylo: Kupředu, kupředu, zpátky ni krok! A to bude, myslím, i hlavní sletové poučení: Náš nový řád skýtá Sokolu takové možnosti vývoje, jaké dosud neměl. Učiňme proto v další práci všechno, aby se Sokol přimknul co nejpevněji k naší lidové demokracii a využil všech těchto možností. Ať se v dějinách říká o XI. všesokolském sletu: To byl ten slet, po kterém se stalo skutkem heslo – Co Čech, to Sokol.*“⁴³² K. Gottwald tak v podstatě nabádal ke vstupu do Sokola a viděl tam budoucnost (pozdější realita byla sice jiná, ale zatím se vyjádřil takto) v duchu budování lidové demokracie, avšak bez „*reakčních ztroskotanců*“, čímž jistě myslel to demokratické křídlo, o němž psala Z. Kozáková, a které tak narušilo sletový průvod. Otázkou je, jaký pak Sokol bez nich byl.

⁴³⁰ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond A. V. Prágra, karton č. 9 – veřejná činnost – materiály ČOS, inv. č. 719 – XI. slet 1948 – poznámky ze sokolského průvodu

⁴³¹ KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994, s. 42-46.

⁴³² *List presidenta Klementa Gottwalda*, IN: Československo, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 4-5.

6.7 Shrnutí

Deset let, od „Mnichova“ do XI. všesokolského sletu byla nejen v životě sokolstva dlouhá doba, během níž došlo k zásadní proměně. Na X. sletu 1938 ukázali sokolové odhodlání bránit republiku se zbraní v ruce. Vzhledem k nucenému uznání Mnichovské dohody jim byla tato možnost odepřena. Část z nich se pak realizovala v odboji a z dnešního pohledu je až neuvěřitelné, co všechno byli ochotni riskovat – nejen své životy, ale i životy nejbližších rodinných příslušníků. Toto muselo působit i na Němce, kteří si byli vědomi potenciálu sokolů už skrze historickou zkušenost z legií za první světové války. Na druhou stranu ne všichni byli ochotni podstoupit rizika – někteří se připojili k mlčící většině, ale našli se i tací, kteří v okamžiku ohrožení zradili. Těžko soudit, když si člověk přečte o praktikách Gestapa a představí si jejich situaci... O to více je obtížné zůstat nestranný v případě těch, kteří vydrželi, nezradili a přišli o všechno.

Po válce přežívaly pocity zrady západu a naděje východu. Ministr zahraničí Jan Masaryk měl údajně představu, že Československo bude mostem mezi východem a západem.⁴³³ Tato představa se však nenaplnila a po únorovém převzetí státní moci ze strany KSČ v roce 1948 tak část pravověrných sokolů pocítila jisté znechucení, jež vedlo k ohrožení účasti na XI. všesokolském sletu v červnu téhož roku. Slet se nakonec konal a demokratické křídlo sokolů provolávalo protikomunistická hesla ve slavnostním průvodu. Prezident Gottwald na to později reagoval ve smyslu „Sokol slouží národu, tak pokud někdo narušuje jeho činnost, pak je nepřítel národa.“

Stejně jako v případě první světové války, tak i období té druhé bylo pro sokolstvo přelomové. Z první světové války si sokolstvo přisuzovalo zásluhy na vzniku republiky. Nakolik oprávněně teď není podstatné. Důležité je, že po té druhé to vzhledem k celosvětovému dění sokolstvo nemělo vyjma protektorátní rezistence tak zcela ve svých rukou. Rozhodovalo se úplně na jiných místech (od Mnichova prakticky o nás bez nás) a jak poznamenal J. B. Uher – pod dohledem Moskvy asi nebyla šance na demokratickou vládu v Československu. Tím byl dán i budoucí osud Sokola, který od roku 1948 přišel poprvé v dějinách o svou autonomii, neboť byl řízen Státním úřadem pro tělesnou výchovu a sport.

---

⁴³³ UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002, s. 228.

7. SOKOL V LETECH 1948-1990

7.1 Fungování Sokola po XI. všesokolském sletu

Sportovní historiografie z roku 1986 charakterizuje období následovně: „KSC v zájmu postupu podporovala sjednocení v Sokole, kterému vítězství pracujícího lidu v únoru 1948 vytvořilo optimální podmínky pro rozvoj. (...) Poražené reakci však nešlo o další rozvoj Sokola, o úspěch sletu, který měl dokumentovat péči KSC a celé lidově demokratické republiky o rozvoj tělesné výchovy. Slet se stal pro reakci příležitostí k vystoupení proti únorovému vítězství pracujícího lidu. (...) Reakční síly v Sokole se zúčastnily také protistátních akcí při pohřbu dr. Edvarda Beneše (usilovaly o účast 50 000 Sokolů na těchto akcích). Očista vyhlášená předsednictvem ČOS měla za následek velký úbytek členstva. K vyloučeným se přidávali i ti, kteří nesouhlasili s novou politickou situací a často také mnozí členové, kteří nepochopili nový obsah práce Sokola. (...) Činnost reakčních sil v Sokole v roce 1948 potvrdila, že budování socialistického systému tělesné kultury probíhá v ostrém třídním boji. (...) Do konce roku 1948 bylo získáno do Sokola čtvrt milionu členů ROH.“ Dne 14. července 1949 byl schválen Zákon o státní péči o tělesnou výchovu, jenž pak mj. „zavedl soutěž o Tyršův odznak zdatnosti, který měl přispět k masovému rozvoji tělesné výchovy.“⁴³⁴

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, Sokol již neměl svou budoucnost tak zcela ve svých rukou a bylo třeba reflektovat politické změny v zemi. Z výše uvedeného komentáře, který je psán dobovou rétorikou, je patrné řešení. Ti členové, kteří se změnami nesouhlasili, byli buď vyloučeni, nebo odešli dobrovolně. Byli i tací, kteří se přizpůsobili, a pak zůstává otázka, z jakého důvodu – buď se se změnami ztotožňovali, nebo se rozhodli pokračovat, aby mohli alespoň nějak ovlivnit tělovýchovu, nebo situaci vůbec neřešili, protože zkrátka chtěli chodit cvičit. Jedním z těch, kteří se ztotožnili, byl patrně František Bláha, jenž vedl akční výbor ČOS⁴³⁵ a v jednom z článků mj. uvedl: „Tyrš věděl, že jeho antický vzor v Řecku, kde malý národ odolával tehdejšímu barbarským velmocem svou fyzickou a hlavně mravní a kulturní silou, platí i pro náš národ, který nikoho nesmí ztrácat. Věděl, že je nás málo, a proto že musí být připraveni všichni. To byl podklad jeho kolektivního výchovného zaměření, které se stalo současně i praktickou školou žitého socialismu v národě. Lépe řečeno mělo se stát.

⁴³⁴ KÖSL Jiří, KRÁTKÝ František, MAREK Jaroslav: *Dějiny tělesné výchovy II.: od roku 1848 do současnosti*, Olympia, Praha, 1986, s. 230-231.

⁴³⁵ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 76.

(...) *Tykání a společný bratrský a sesterský život v jednotách. Pracovní povinnost a svépomocné akce stavební pro společnou věc. To byly praktické výsledky a zjevy předcházející zásady socialismu a dnešní pracovní náš plán a jeho prostředky.*⁴³⁶ F. Bláha tak aplikoval Tyršovu filozofii na politiku mladé socialistické republiky, přičemž lze pouze spekulovat, zda se jednalo o jeho osobní výklad a přesvědčení nebo si těmito slovy chtěl budovat silnou pozici ve vedení ČOS. Tehdejší demokratické křídlo by se jistě přiklonilo k té druhé variantě⁴³⁷, nicméně je třeba na problematiku nahlížet z širšího kontextu – tak krátce po válce byl F. Bláha nejspíše přesvědčen o možnosti budovat lepší zítřky bez postranních úmyslů, k čemuž potřeboval mít v ČOS vliv.

Bylo třeba stanovit programové priority ČOS, k čemuž došlo na celostátní konferenci: *O úkolech Sokola v lidově demokratické republice řekl president republiky Klement Gottwald: „Chceme, aby tělovýchova a sport sloužily našemu lidu k radosti a osvěžení. Chceme, aby náš lid měl dosti fysických sil i pro úkoly budovatelské a branné. Tedy – tělovýchovu do nejširších vrstev.“ Zavazujeme se, že budeme plnit tuto základní směrnicí a vytvoříme ze Sokola velikou, dobrovolnou organizaci tělesné výchovy a sportu, přitažlivou zejména pro mládež. K tomu si vytyčujeme tyto nejbližší úkoly, závazné pro všechny orgány a příslušníky Sokola 1. Budeme zakládat nové sokolské jednoty na závodech a na vesnicích (...2.-19.) 20. Budeme získávat pro práci v Sokole další dobrovolné pracovníky především z řad ČSM a ROH. Také zaměstnanecký aparát Sokola musí být složen z lidí pracovně i odborně zdatných a zcela oddaných lidově demokratické republice a pracujícímu lidu. Splněním těchto úkolů zajistíme další rozmach tělesné výchovy a sportu v naší republice. Proto, kupředu, do práce na vybudování Sokola, jako velké dobrovolné organizace tělovýchovy a sportu, sloužící všem pracujícím a přitažlivé pro všechnu naši mládež.*⁴³⁸ Zde opět narážíme na fakt, že část „pravověrných“ sokolů (tj. striktně demokratické křídlo) se s takovým programem neztotožnila a (ne)dobrovolně odešla. Dle autorů J. Grexy a M. Strachové se však „V oddílech, odborech a tělovýchovných jednotách udržoval prvky spolkového demokratismu a tolerance, odlišné od poměrů ve vyšších řídicích orgánech.“⁴³⁹ Pokud tomu tak skutečně bylo, pak pravděpodobně vlivem těch sokolských cvičitelů, kteří zůstali, což by dokládalo svědectví citované J. Waldaufem: „*Pouze v malých jednotách, kde*

⁴³⁶ BLÁHA František: *Sjednocená tělesná výchova v Sokole*, IN: Československo, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 31-36.

⁴³⁷ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007.

⁴³⁸ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Truhláře, karton č. 6, inv. č. 10-a-1 – ČOS oběžníky, zprávy a korespondence 1948-1949 – *Usnesení konference ČOS o nejbližších úkolech Sokola*.

⁴³⁹ GREXA Ján, STRACHOVÁ Milena: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Masarykova univerzita, Brno, 2011, s. 182.

se lidé navzájem znali, bylo možno alespoň částečně pokračovat v tělesné výchově mládeže v duchu sokolském.⁴⁴⁰ Takto se měl dle J. Waldaufa vyjádřit B. Mordinský z třebovické jednoty v roce 2009, tedy se značným odstupem. Přesto by tato vzpomínka potvrzovala předpoklad, že část „pravověrných“ sokolů pomáhala udržovat „sokolské hodnoty“ i v době, kdy byl program stanovován centrálně v socialistickém duchu.

Generální tajemník ČOS Josef Špírk definoval cíle „obrody tělovýchovy a sportu“ v Sokole následovně: *„Za prvé: aby byl znovu propracován celý politický a ideový základ. V tomto směru bude třeba se vypořádat se vším, co nám zanechala buržoasie, zneužívající tělovýchovy a sportu. (...) Bude třeba ujasnit pojem vlastenectví s hlediska bratrského soužití mezi národy. V obrozeném Sokole bude nezbytno ujasnit novou roli slovanství, tak, jak se rodilo za vlastenecké války proti fašistickému Německu a tak, jak se dnes dále rozvíjí v boji o mír, pokrok a svobodu pod vedením slavného a hrdinského SSSR. Učit masy našeho lidu o socialismu bude vynikající složkou vzdělavatelské činnosti v obrozeném Sokole (...) Za druhé: bude třeba vytyčit tělovýchovnou, základní a jednotící osnovu, všem sportovcům společnou, čerpající ze zásad Miroslava Tyrše, které předpokládaly stálý ruch a rozvoj (...) Osnova by měla stanovit základní tělovýchovné prvky přibližně tak, jak je vyjadřujeme dnešní gymnastikou a dalším rozvinutím branné předvýchovy. Za třetí: Musíme upravit zásady zájmového sportu, aby organicky navazovaly na základní tělovýchovné dění. (...) V oblasti zájmového sportu musí být vedení jednotlivých skupin řízeno snahou zajistit nejen co nejobornější péči o rozvoj a rozmach zájmového úseku, ale své úsilí musí vždy umět podržovat potřebám a zájmům celé tělovýchovy a sportu v Sokole.“⁴⁴¹* Z textu se dají vyčíst výhody i nevýhody, které s sebou socialistická tělovýchova přinášela tak, jak je obecně definovali J. Grexa – M. Strachová, podle nichž došlo mj. k *„zideologizování a zpolitizování sportu, mechanickému kopírování sovětského vzoru, uplatnění nedemokratického principu „demokratického centralismu“ – závazné respektování rozhodnutí vyšších řídicích orgánů nižšími, socialistické vlastenectví a proletářský internacionalismus třídního boje, orientace na masovost“* na jedné straně a např. *„výrazné státní podpoře sportu, plánovitěho rozvoji hnutí, zavedení celoročních soutěží a tréninkových systémů, zkvalitnění přípravy cvičitelů a trenérů,*

---

⁴⁴⁰ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 2. díl - *Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*, Atelier IM, Luhačovice, 2010, s. 464-465.

⁴⁴¹ ŠPIRK Josef: *Odboráři a obroda sokolstva*, IN: *Československo*, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 26-30.

systematické práce s talenty“ na straně druhé.⁴⁴² To je velice objektivní zhodnocení problematiky, jež se právě týká i „obrody“ Sokola.

Vedle programových priorit se politické změny v Sokole projeví též „občanskou angažovaností“ v běžném životě. Zatímco v době první republiky se zpravidla jednalo o charitativní činnost, nyní se to týká účasti na národních žních, o čemž svědčí oběžník z archivní pozůstalosti starosty J. Truhláře: *„Všem zaměstnancům Československé obce sokolské. V těchto dnech nastupuje podstatná část zaměstnanců ČOS hromadnou dovolenou, tak aby v rámci této dovolené naši zaměstnanci mohli plnit svoji národní povinnost u příležitosti národních žní. Nepochybujeme o tom, že naši zaměstnanci v místě své dovolené podají pomocnou ruku lidově demokratické republice, aby národní žně byly s úspěchem provedeny. Žádáme Vás, abyste od národních výborů v místě své dovolené přinesli si řádné potvrzení, kolik hodin a na jakých žňových pracích jste odpracovali. Toto potvrzení bude sloužit jako podklad pro podání výkazů o účasti zaměstnanců ČOS na národních žních v rámci řádné dovolené. Kromě toho pro předsednictvo ČOS bude uvedené potvrzení měřítkem pro posouzení jednotlivých zaměstnanců o jejich národní a politické vyspělosti. Přejeme Vám příjemné prožití Vašich dovolených a mnohých úspěchů v plnění národní povinnosti. Nazdar (v. r. generální tajemník Josef Špirk a starosta Josef Truhlář).“⁴⁴³*

7.2 Sjednocení tělovýchovy a konec Sokola

Sjednocení všech tělovýchovných organizací na bázi ČOS a její řízení Státním úřadem pro tělesnou výchovu a sport byly roku 1952 vedením KSČ přehodnoceny jako nepříliš efektivní, a proto byl dne 12. prosince přijat zákon *o organizaci tělesné výchovy a sportu č. 71 Sb.* Tato právní úprava byla vypracována v souladu se sovětským vzorem a fakticky znamenala zrušení Sokola a zřízení centrálního řízení tělesné výchovy a sportu prostřednictvím Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport.⁴⁴⁴ Autoři J. Prchal – A. Žurman k tomu v dobové publikaci z roku 1980 nejdříve upozornili na závěry IX. sjezdu ČOS z roku 1951, v němž byly stanoveny cíle v souladu se socialistickým programem (*přiblížit se sovětské fyzikultuře a vychovávat silné jedince připravené bojovat za mír proti imperialistickým podněcovatelům války*), a následně uvedli: *„Tenkrát v roce 1951 se závěry*

⁴⁴² GREXA Ján, STRACHOVÁ Milena: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Masarykova univerzita, Brno, 2011, s. 181.

⁴⁴³ Národní muzeum – archiv Sbírký tělesné výchovy a sportu, fond J. Truhláře, karton č. 6, inv. č. 10-a-2 – ČOS oběžníky, zprávy a korespondence 1949-1952 – *Dopis generálního sekretariátu ČOS ze dne 16. 7. 1949.*

⁴⁴⁴ KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008, s. 145.

*IX. sjezdu ČOS ukázaly sice slavnostními, ale zároveň příliš deklarativními, abstraktními. Chyběla jim konkrétnost pro aplikaci ve všední každodenní práci hnutí. Následující měsíce také prokázaly, že dvoukolejnost v řešení problematiky tělovýchovy, tj. ČOS a Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport, není prospěšná. Situace nebyla ještě zralá. Myšlenka státní péče v kombinaci s dobrovolnou masovou organizací předběhla dobu především v úrovni politické vyspělosti a myšlení lidí, kteří ji měli realizovat. Sjedené tělovýchově chyběl politicky fundovaný přístup k řešení problémů v novém organizačním uspořádání.*⁴⁴⁵ Vyjádření o předběhnutí doby kvůli politické vyspělosti se jeví s ohledem na programové cíle deklarované sjezdem ČOS poněkud protichůdně. Proto je možné, že spíše uzrála doba pro rozpuštění ČOS, neboť politické špičky KSČ musel Sokol dráždit (už kvůli sletu 1948), ale jeho konec ihned po únoru 1948 by mohl způsobit zbytečnou vůli nevole ve společnosti, když byl Sokol oblíbený, což dokládá početná členská základna.

Nová organizační struktura byla poměrně komplikovaná, vzniklo 9 tzv. Dobrovolných sportovních organizací (DSO) – Spartak, Baník, Tatra, Jiskra, Dynamo, Slavoj, Slovan, Lokomotiva a Slávia. Na venkově a v menších městech byly utvářeny Dobrovolné tělovýchovně organizace (DTO) Sokol. Tyršův dům jakožto bývalé sídlo ČOS připadlo nově založenému Institutu tělesné výchovy a sportu v Praze. Dále bylo zřízeno Státní muzeum tělesné výchovy a sportu a Výzkumný ústav tělovýchovný v Praze. Sokolské nakladatelství bylo nahrazeno Sportovním a turistickým nakladatelstvím (Olympií).⁴⁴⁶ Systém přímého státního řízení tělesné výchovy a sportu se však neosvědčil, a proto bylo v roce 1956 přistoupeno k opětovnému sjednocení, avšak už ne na bázi ČOS, ale nové organizace – Českého svazu tělesné výchovy (ČSTV⁴⁴⁷), jehož ustavující sjezd se konal v březnu 1957.⁴⁴⁸

S počátkem roku přišla obměna vedení KSČ, jež slibovala určitou liberalizaci a demokratizaci v zemi s přetrvávajícím vůdčím postavením KSČ.⁴⁴⁹ To byla naděje i pro obnovu ČOS. Na 5. května 1968 byl svolán sjezd na pražský Žofín, kterého se zúčastnilo 2,5 tisíce činovníků, mezi nimiž nechyběla první zvolená náčelnice ČOS Milada Malá. Na sjezdu bylo zvoleno předsednictvo přípravného výboru a přijato usnesení, dle něhož měl Sokol do budoucna bezvýhradně a poctivě sloužit nejen socialismu, ale také demokracii. Vedení ČSTV

---

⁴⁴⁵ PRCHAL Jaroslav, ŽURMAN Alexandr: *Velké dny československé tělesné výchovy*, Olympia, Praha, 1980, s. 119-120.

⁴⁴⁶ KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008, s. 145.

⁴⁴⁷ V současnosti Česká unie sportu (ČUS).

⁴⁴⁸ GREXA Ján, STRACHOVÁ Milena: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Masarykova univerzita, Brno, 2011, s. 194-195.

⁴⁴⁹ KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008, s. 150.

však s obnovou nesouhlasilo a hrozilo ČOS postavením mimo zákon.⁴⁵⁰ Tak jako tak byly všechny pokusy o obnovu nakonec prakticky bez šance vzhledem k vojenské intervenci vojsk Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968 a následné normalizaci.⁴⁵¹

7.3 Sokolové a spartakiády

Na rok 1955 byla při příležitosti 10. výročí od osvobození Rudou armádou naplánována první celostátní spartakiáda (první celkově uspořádaly DTJ v Praze na Maninách již v roce 1921). Zde bylo možné, ne-li přímo nutné, využít zkušeností sokolských cvičitelů ze sletů. V čele organizačního výboru stál Václav Pleskot, bývalý člen Sokola, který měl v roce 2001 prohlásit: „*Prosadil jsem, aby se na organizaci spartakiády více podíleli staří sokolové a aby celá akce dostala celonárodní charakter.*“ Následně měli být dokonce pozváni „*zahraniční sokolové a krajané z USA, Kanady, Argentiny, Rakouska, Jugoslávie a dalších západních zemí.*“⁴⁵² Na Strahově mělo být ohlášeno, že jsou přítomni sokolové z Paříže, kteří to však následně dementovali. Této i následujících spartakiád, které se pořádaly v pětiletých intervalech, se však účastnily dvě sokolské jednoty z Vídně, jež dle J. Waldaufa „*po celou dobu komunistického režimu spolupracovaly s československou komunistickou tělovýchovou a oddaně sloužily KSČ.*“⁴⁵³

Pracovní koncepci první celostátní spartakiády vypracoval už koncem roku 1953 Jaroslav Šterc, rovněž bývalý sokol a organizátor XI. všesokolského sletu, který o spartakiádách v roce 1975 uvedl: „*Naše spartakiády se tedy staly významnou manifestací politického charakteru. Od svého vzniku jsou součástí oslav osvobození naší vlasti Sovětskou armádou. Po letech okupace lidé dovedli ocenit tuto skutečnost, a dávají jí proto výraz radostí, aktivitou ve společném díle, úsilím dokázat vysoké kvality naší země a jejího lidu. (...) Spartakiáda byla všech, patřila všem. To jsme neviděli jen my, to překvapovalo a udivovalo hosty ze zahraničí. Jejich zájem šel tak daleko, že chtěli naše spartakiády napodobovat. S naší pomocí se realizovala tělovýchovná vystoupení Kuby, Tunisu, Alžíru, Kambodže a dalších.*“

---

⁴⁵⁰ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 2. díl - *Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*, Atelier IM, Luhačovice, 2010, s. 467-471.

⁴⁵¹ KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008, s. 150.

⁴⁵² ZÍDEK Petr: *Soudružky a soudruzi, tužme se*, <http://www.czsk.net/svet/clanky/publicistika/spartakada.html> [květen 2017].

⁴⁵³ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 2. díl - *Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*, Atelier IM, Luhačovice, 2010, s. 152.

(...) *Proto jsme si vysloužili název země spartakiád.*⁴⁵⁴ Takové je v podstatě dobové vyjádření, přičemž s významnou manifestací politického charakteru má samozřejmě pravdu, ale to byly nakonec i sokolské slety, které byly plné symboliky a nacionalismu. Spartakiády však měly slety překonat, stát se oslavou pracujícího lidu a odpovídala tomu náplň jednotlivých skladeb. V úvodu první celostátní spartakiády mělo na 40 tisíc cvičenců vytvořit na ploše nápis „ČSR-SSSR, 1945-1955“, ve skladbě „*Nová směna nastupuje*“ pak cvičenci vytvořili na ploše ozubená kola a dorostenky se žlutými šátky představovaly zvlněná pole obilí.⁴⁵⁵ Normalizační spartakiády z let 1975, 1980 a 1985 už politickou symboliku odsunuly na zahajovací a závěrečné ceremoniály a byly spíše esteticky laděné.⁴⁵⁶ Historik P. Roubal si položil otázku, zda „*z nich režim vlastně něco měl. Náklady byly obrovské, stamiliony tehdejších korun, ale pak také morální a ideologické náklady: nejrůznější ústupky, které režim musel strpět a nemohl zasáhnout tak, jak by to udělal v jiných případech. Třeba vlaky s ostravskými cvičenci přijížděly úplně zničené (...) Rvačky na ubytovnách... prostě věci, které by režim normálně netoleroval, najednou toleruje a vedle toho nabízí své nejlepší populární umělce, aby cvičence bavili. A přitom vůbec není jasné, co za to dostává. (...) Přijde mi, že tam spíš fungovala jakási autonomie toho rituálu, že jakmile jednou začal, tak už tam byla očekávání cvičenců a organizátorů a bylo hrozně těžké to rušit.*“⁴⁵⁷

Nebudeme-li řešit „zisky a ztráty režimu“, pak lze z výše uvedeného usoudit, že u pozdějších spartakiád zřejmě nebylo těžké hledat motivaci pro zapojení do cvičení. Ostatně jeden z pamětníků („nesokolských“) R. Roháč uvedl: „*Spartakiáda byla jedna velká legrace a nádhera. V průběhu nácvikových dní jsme měli možnost sledovat i všechny ostatní skladby a tak jako cvičenec i jako divák musím říci, že mě dost mrzí, že reprízy takového cvičení se zřejmě už nedočkám. Byla to úchvatná podívaná, při které mnozí plakali dojetím. Ale ještě víc mě mrzí, když o spartakiádách slyším mluvit s despektem někoho, kdo je ani neviděl, ani na nich necvičil.*“⁴⁵⁸ Právě s despektem, který se v tomto případě dá pochopit, hovořili patrně o spartakiádách sokolové v exilu, jak je patrné i z výše uvedeného komentáře J. Waldaufa, a jak uvedl P. Roubal: „*Dosud se objevují rekriminace, které začaly už tehdy v exilových*

---

⁴⁵⁴ ŠTERC Jaroslav: *Československé spartakiády - nejmasovější projev naší tělesné výchovy*, Olympia, Praha, 1975, s. 25.

⁴⁵⁵ *Připraven k práci a obraně vlasti!: Padesát let českého sportu v totalitní společnosti = Ready to work and defend the homeland: Fifty Years of Czech Sport in Totalitarian Society*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2014, s. 34.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 36.

⁴⁵⁷ SLAČÁLEK Ondřej: *Dějiny vycvičených těl*, IN: *Nový prostor 9/2016*, Europrint, a. s., s. 24.

⁴⁵⁸ ROHÁČ Radomír: *Trochu jiné dětství*, R. Roháč, Praha, 2010, s. 129.

*časopisech: zatímco my byli vyhnáni a věznění, vy jste si tu pro komunisty organizovali spartakiády.*⁴⁵⁹

Co tedy motivovalo bývalé členy Sokola k účasti na spartakiádách? Z. Kozáková, kterou prý akční výbor v roce 1948 se Sokola vyloučil a ona později působila ve škole jako učitelka tělocviku a na spartakiádu s dětmi nacvičovala, měla říci: „*Dělali jsme to z jakéhosi vzdoru. Chtěli jsme ukázat, že tohle umíme jen my sokolové. Pokud jsme mohli, dělali jsme to bez těch hesel a fangliček, zajímala nás odborná stránka. My jsme v tom neviděli politiku. Opravdu ne. Necítily jsme to jako oslavu režimu. Byla v tom spíše jakási nostalgie nad slety.*“ Dagmar Pechová, která byla ze Sokola také vyloučena, ale nikdy na spartakiádu nenacvičovala, protože prý nebyla nucena, ale chodila tam jako divačka, rozdíl mezi spartakiádou a sletem vyjádřila slovy „*Sokol byl srdeční záležitost, kdežto spartakiáda byla estráda.*“⁴⁶⁰ Je zajímavé, že se na ty *estrády* chodila podívat. Proč je zcela nebojkotovala? R. Roháč by jí jistě s odstupem let oponoval, že i spartakiáda byla pro účastníky srdeční záležitostí – pokud by ji zažila nejen jako divák, ale je možné, že to D. Pechová viděla s odstupem let černěji, než tenkrát.

Já jsem v rámci přípravy na konferenci⁴⁶¹ vedla rozhovory se členy jedné nejmenované středočeské jednoty a dotazovala se jich na zkušenosti se spartakiádami. Tamní náčelnice, která pochází z rodiny s bohatou sokolskou tradicí (otec byl za činnost v odboji za druhé světové války vězněn v koncentračním táboře), se přímo podílela jako vedoucí nácviku na spartakiádách od roku 1975, přičemž k tomu uvedla: „*Na středních školách a učilištích se někde cvičit muselo, ale dospělé ženy chodily nacvičovat do sokoloven dobrovolně a ty byly plné. Cvičily pro radost z pohybu. Komunisté spartakiády v podstatě postavili na tom, co založili sokolové. Na druhou stranu nebyť spartakiád, tak by se slety neobnovily. Téma skladeb bylo hlavně budování socialismu, prolínal se pracovní proces a péče o rodinu. Dnes jsou ty skladby spíše hravé a motivační k věkové kategorii.*“ Starosta jednoty zase cvičil na poslední spartakiádě jako voják, přičemž vzpomenu „*propracovanější organizaci i choreografie.*“ Zvláště v 90. letech se podle něj „*dívalo na spartakiády skrz prsty, ale mezi vojáky tenkrát vládla neskutečná družba a všichni šli rádi a nebrali to negativně.*“ On sám by na spartakiády prý s odstupem času mohl nahlížet negativně, ale nebere to tak. Další dva členové si pamatovali nácviky, ale nedostali se na Strahov, čehož prý litovali. Jedna cvičenka

⁴⁵⁹ SLAČÁLEK Ondřej: *Dějiny vycvičených těl*, IN: *Nový prostor 9/2016*, Europrint, a. s., s. 24.

⁴⁶⁰ ZÍDEK Petr: *Soudružky a soudruzi, tužme se*, <http://www.czsk.net/svet/clanky/publicistika/spartakada.html> [květen 2017].

⁴⁶¹ LIBICHOVÁ Lenka: *Sokolové a spartakiády – konference Sportování a cestování ve 2. polovině 20. století*, Národní muzeum, 22.-23. 9. 2015, Praha.

byla na Strahově u skladby pro rodiče a děti a vzpomíná si na „*depresi, když jsem byla na tom obřím stadiónu a při skladbě jsem ztratila maminku z dohledu. Potom jsme se zase našly, tak už to bylo dobré, ale byla jsem ještě malá.*“ Pokud bych to měla shrnout, všichni vzpomínali na spartakiády pozitivně a neřešili politický podtext.

Sokol Miroslav Jandásek ve svém *Čtení o Sokole* ke spartakiádám napsal: „*Byly to nesporně kontroverzní akce. Na jedné straně je komunistický režim zneužíval pro své ideologické záměry, na druhé straně však udržoval strahovský stadion v dobrém stavu a aspoň jednou za pět let donutil naši mládež protáhnout si svá těla při prostných a poznat kázeň při nástupech i vystoupeních. Časem bylo vidět, že mnoho složek, zejména ženských, je cvičí s chutí a radostí. V posledních letech, kdy už síla režimu viditelně slábla, pak bývalí členové Sokola oceňovali, že se postupně objevovaly prvky dřívějších sletů (vztyčovala se jen naše vlajka, muži nastupovali na Sukův pochod *V nový život*) a tribuny byly vždy plné – a nebylo to jen proto, že takových akcí bylo tehdy málo. Tradice hromadných cvičení zůstala naším rodinným stříbrem, které diváky přitahuje.*“⁴⁶² To je poměrně dobré shrnutí, z něhož je patrné, že ačkoliv někteří spartakiády haní, měly i svá pozitiva, zvláště v případě strahovského stadionu bych dala M. Jandáskovi jednoznačně za pravdu. Jestliže se po první světové válce začalo říkat, bez sokolů by nebylo legií a bez legií by nebylo Československo, pak se dá nyní zjednodušeně říci, že bez sletů by nebyly spartakiády a bez spartakiád by možná nebyly novodobé slety.

7.4 Sokolstvo v emigraci

Po zakládání akčních výborů v ČOS po únoru 1948, které měly zajistit „očistu“ spolku, odcházeli mnozí vyloučení členové do exilu, když prchli přes hranice do Německa či do Rakouska, přičemž se snažili dostat do amerických okupačních zón, kde však po válce zůstávaly velmi těžké podmínky (nedostatek potravin, zbouraná infrastruktura, horší zásobování apod.). Činnost sokolstva v emigraci široce popsal J. Waldauf, který se sám zúčastnil X. i XI. Všesokolského sletu, přičemž v roce 1948 odešel do exilu a od 49 působil v Kanadě. „*Možnost emigrace v těchto poměrech nebyly pro uprchlíky z Československa veliké a muselo se na ni čekat dlouhou dobu, často několik let. Možnost získání jakéhokoliv zaměstnání byla v tehdejších poměrech prakticky vyloučena a uprchlíci byli odkázáni na nečinné čekání na emigraci. (...) Ubytování byli většinou v sešlých dřevěných barácích německých táborů pro uprchlíky při nedostatečné výživě s denním přídělem jídla v hodnotě*

⁴⁶² JANDÁSEK Miroslav: *Čtení o Sokole*, Jiří Brauner, Brno, 2010, s. 12.

1500 kalorií. (...) V táborech se scházeli členové Sokola k různým poradám a k občasné tělovýchovné činnosti. (...) K soustavnému organizování sokolské činnosti v exilu došlo po příchodu do exilu komunisty „vyakčněného“ starosty ČOS dr. Antonína Hřebíka, který 27. května 1948 ve 3 hodiny ráno u Františkových Lázní se svou manželkou přešel přes hranice do Německa. Ihned po svém příchodu do uprchlických táborů zahájil dr. Hřebík rozhovory se sokolskými uprchlíky o organizování sokolské činnosti v exilu a o možnosti vytvoření organizace, která by byla mluvčím a zástupcem sokolstva umlčeného ve vlasti. (...) Zasluhou prezidenta Mezinárodní tělocvičné federace obdržel dr. Hřebík vízum do Belgie.“⁴⁶³

Jinou cestu do emigrace volila náčelnice ČOS M. Provazníková, která odcestovala s československou výpravou na olympijské hry do Londýna, ale zpátky se výprava vracela dne 18. srpna 1948 bez ní.⁴⁶⁴ V Londýně se k ní připojil A. Hřebík, jemuž bylo mezitím uděleno vízum do USA. „Od svého příchodu do Spojených států 6. listopadu 1948 podnikl dr. Hřebík hned ještě v listopadu a prosinci 1948 a pak během dalších měsíců v roce 1949 několik velkých přednáškových cest po krajanských střediscích (...) v nichž líčil komunistický puč v únoru 1948, násilné sjednocení československé tělovýchovy, protikomunistické demonstrace během IX. všesokolského sletu, následující pronásledování sokolů a zničení sokolské organizace v Československu. Zejména také vyzval sokoly a krajany v Americe k podpoře československých uprchlíků žijících v nuzných poměrech uprchlických táborů v Německu a Itálii.“⁴⁶⁵

Z toho je patrné, že A. Hřebík, který se za protektorátu zapojil do odboje, musel i v emigraci něco dělat. Na přelomu roku 1948 a 1949 A. Hřebík rozeslal návrh na vytvoření Svazu československého sokolstva v zahraničí, který adresoval Americké obci sokolské, Slovenské tělocvičné jednotě Sokol v USA, Americkému dělnickému Sokolu, Sokolu-Orlu ve Spojených státech a všem dalším zahraničním jednotám včetně těch, které se formovaly v uprchlických táborech. K vytvoření Svazu nakonec nedošlo neboť jeho vznik naplánovaný na 7. března 1949, v den výročí narození T. G. M., představovalo příliš krátkou dobu, navíc „se k návrhu stavěla zcela záporně vedení Americké obce sokolské, v němž převládal názor, že má-li být někdo mluvčím sokolstva, mělo by to být sokolstvo ve Spojených státech sdružené v Americké obci sokolské. (...) Souhlas projevila v Americe pouze Slovenská tělocvičná jednota Sokol v USA. (...) Sokol Batangar v Indii vyslovil zcela zásadní nesouhlas s myšlenkou společného vystoupení proti komunisty ovládanému sokolstvu Československu.

⁴⁶³ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 276-277.

⁴⁶⁴ KÖSL Jiří, KRÁTKÝ František, MAREK Jaroslav: *Dějiny tělesné výchovy II.: od roku 1848 do současnosti*, Olympia, Praha, 1986, s. 230-231.

⁴⁶⁵ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 279.

Sokol Curych ve Švýcarsku odpověděl dr. Hřebíkovi dopisem, v němž byl návrh odmítnut a naopak vysloven plný souhlas se změnami v Sokole v Československu, poněvadž „teprve dnes plní sokolstvo svoje poslání, dané jeho zakladatele pro celý národ, a ne pro jednu nebo dvě třídy národa.“ O exulantech se v tomto dopise vyjadřoval starosta curyšské sokolské jednoty velmi urážlivě. Po tomto nezdaru bylo od dalšího pokusu o vytvoření jednotného Svazu svobodného sokolstva upuštěno.“⁴⁶⁶

To je zajímavé, neboť „pravověrní sokolové“ – idealisté, se domnívali, že budou mít v zahraničí stejné postavení, jako v ČOS, tj. budou vůdčí osobností veškerého zahraničního sokolstva. Do této role se však pasovala Americká obec sokolská, která to tím způsobem v podstatě podmiňovala. V Indii patrně chtěli „hrát pouze na vlastním hřišti“ (od roku 1947 už Indie nebyla britskou kolonií, tak byli tamní sokolové zřejmě opatrní s kým a jak budou spolupracovat), ale pozoruhodně se jeví reakce curyšské jednoty z neutrálního Švýcarska. Že by přetrvávala naštvanost na západní mocnosti po Mnichovu a proto bylo na exulanty nahlíženo jako na zrádce? Nebo měli dobré vztahy s ČOS a nechtěli je zpřetrhat kontakty s bývalým vedením? Nebo viděli v nové politice možnost naplnění myšlenky „co Čech, to Sokol“? Ať už to bylo jakkoliv, muselo to být pro sokoly v emigraci dost náročné, neboť nejen museli opustit vlast a přijít o vůdčí postavení ve významném spolku, ale navíc bylo třeba si pozici znovu vydobýt v rámci působení v zahraničí – k tomu mohly částečně sloužit výše uvedené přednášky A. Hřebíka (z jeho pohledu zachránit a uhájit sokolství v zahraničí).

Jednotné sdružení zahraničních jednot nakonec bylo založeno, avšak na základě podnětů z Německa a Itálie, jak uvedl J. Waldauf: „*Sokolská župa v exilu dr. Edvarda Beneše a její členské jednoty v Německu a v Itálii na svých schůzích během roku 1949 a začátkem roku 1950 přijaly shodně návrh, aby byla ustavena organizace exilového sokolstva s názvem „Ústředí československého sokolstva v exilu“ se sídlem ve Spojených státech, v dočasném bydlišti posledně svobodně zvoleného starosty ČOS. (...) První schůze zvolených členů Ústředí československého sokolstva v exilu se měla konat počátkem července v New Yorku; jelikož však členové, s jejichž účastí se počítalo, do té doby do Spojených států ještě nepřijeli, byla schůze odložena na podzim. Ustavující schůze se pak konala 25. a 26. listopadu 1950 v budově sokolovny na 71. Ulici v New Yorku. Přítomni byli: dr. A. Hřebík, starosta ČOS, který jednání předsedal, M. Provazníková, náčelnice ČOS, dr. Juraj Slávik, bývalý*

---

⁴⁶⁶ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 354-355.

místostarosta ČOS, dr. Leopold Pospíšil⁴⁶⁷ a Vojta Nevlud-Duben, zástupci bývalé Sokolské župy v exilu dr. Edvarda Beneše (...)⁴⁶⁸ Od ledna 1951 pak bylo vydáváno periodikum *Sokol v exilu*. „Další činnost československých sokolských jednot za hranice pokračovala v nově ustavené organizaci v „Ústředí československého sokolstva v zahraničí“, které zahájilo svoji činnost dnem 1. ledna 1952.“⁴⁶⁹

Ústředí čs. sokolstva v exilu pořádalo v zahraničí i slety – první se konal 1962 ve Vídni u příležitosti stého výročí od založení první jednoty. Následovaly slety v Montrealu (1967), ve Vídni (1972), v Curychu (1976), ve Vídni (1982), následně opět v Curychu (1986) a poslední v Paříži (1990).⁴⁷⁰ V zahraničí tak byla zajištěna kontinuita sokolství, avšak je otázkou, nakolik se jednalo o „české“ sokolství a nakolik o „zahraniční“, protože v podstatě přerušili kontakty s československou tělovýchovou (vyjma Vídně), v níž předávali sokolské myšlenky a hodnoty bývalí členové např. v průběhu spartakiád.

7.5 Vznik „novodobého“ Sokola

Ještě před tzv. sametovou revolucí 17. listopadu 1989 se měli scházet bývalí sokolští činovníci k tajným nácvikům na slet zahraničního sokolstva 1990 v Paříži.⁴⁷¹ Po 17. listopadu byl oficiálně nastartován proces demokratizace tělovýchovy. Ze struktur ČSTV se nejdříve oddělil ČOV následovaný obnovou ČOS.⁴⁷²

V rámci samotné obnovy byla nejdříve zřízena ústřední kancelář v pražské Dušní ulici, kam se hlásili budoucí členové Sokola ke spolupráci. Dne 7. ledna 1990 pak proběhl na pražském Výstavišti první sjezd obnovené ČOS za účasti téměř 3 tisíc osob, kde byly přijaty nové stanovy úředně schválené dne 21. února 1990 (k jejich zatím poslední aktualizaci došlo dne 31. prosince 2013).

Po sjezdu se začaly obnovovat župy i jednoty, avšak bylo třeba provést majetkové vypořádání. ČOS získala od Fakulty tělesné výchovy a sportu UK zpět Tyršův dům

---

⁴⁶⁷ Antropolog a emeritní profesor na univerzitě v Yale v USA, který během přednášek na Ústavu etnologie FF UK hovořil o výzkumech Kapauků na Nové Guineji, kde neoficiálně též založil Sokol poté, co jej Kapaukové viděli cvičit na vlastnoručně vyrobené hrazdě.

⁴⁶⁸ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 356-357.

⁴⁶⁹ WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007, s. 363.

⁴⁷⁰ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 82.

⁴⁷¹ <http://sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi> [květen 2017].

⁴⁷² KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008, s. 154.

bezprostředně poté, co fakulta získala nové prostory v pražských Vokovicích.⁴⁷³ Ne všude však byla situace takto ideální. Např. prostory Sokola Pražského obývala TJ Praga, která až v červnu 1991 navrátila Sokolu pozemek v Kateřinské ulici, ale odmítla vrátit sokolovnu, jelikož neuznávala následnictví obnoveného Sokola Pražského po původní jednotě. O úplném navrácení majetku tak musel rozhodovat soud, přičemž poslední rozsudek vynesl Vrchní soud v Praze dne 20. prosince. 1993.⁴⁷⁴ Z toho je patrné, že vznik „novodobého“ Sokola byl leckde komplikovaný a i z hlediska identity těžko můžeme hovořit o tom samém Sokole, který fungoval před rokem 1948.

7.6 Shrnutí

Otázka sokolství v období socialistického Československa je velmi problematická. Dobové interpretace hovoří o třídním boji mezi reakcí (tj. demokratickým „pravověrným“ členstvem Sokola) a pracujícím lidem. Pravověrní sokolové byli ze spolku vylučováni nebo odešli dobrovolně, když se neztotožnili s novou politickou situací, kdy byl Sokol řízen prostřednictvím státního aparátu.

Nové vedení postavilo filozofii M. Tyrše (jedinec ničím, celek vším; co Čech, to sokol; stálý ruch a rozvoj) jako základ pro Sokol – jedinou dobrovolnickou tělocvičnou organizaci, jež by vychovávala mládež i dospělé dle politických ideálů socialismu. To však platilo pouze do roku 1952, kdy byla ČOS rozpuštěna kvůli reorganizaci tělovýchovy. Název Sokol pak zůstal pouze na venkově a v menších městech jako součást názvu DTO (dobrovolných tělocvičných organizací). Roku 1956 však přišla opětovná centralizace tělovýchovy, ale již pod „hlavičkou“ ČSTV. Zůstává tedy otázkou, zda přechodné období sjednocení tělovýchovy v Sokole od 1948 do 1952 nebylo pouhou přípravou na rozpuštění ČOS, jež sloužilo ke stabilizaci – dobovou rétorikou očistu – členstva (buď byli vyloučeni, nebo odešli nebo dostali čas na přizpůsobení). V této souvislosti je však nutné dodat, že část původních sokolů byla nahrazena členy z ROH apod. a jistě byli i tací, kteří upřímně věřili aplikaci Tyršových myšlenek v socialistických podmínkách.

V roce 1968 se objevil pokus o obnovu ČOS pod společnými ideály demokracie a socialismu, avšak činovníci naráželi na odpor ČSTV, který patrně nechtěl přijít o své

---

⁴⁷³ <http://sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi> [květen 2017].

⁴⁷⁴ JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013, s. 31-32.

dominantní postavení. Pokusy nicméně zastavil příjezd vojsk Varšavské smlouvy. K obnově tak došlo až 7. ledna 1990 po prvním sjezdu ČOS.

Od roku 1955 se v pětiletých intervalech pořádaly celostátní spartakiády – hromadná tělocvičná vystoupení, na jejichž přípravě se podíleli bývalí sokolové, kteří měli zkušenosti s organizací a nácviků všesokolských sletů. Spartakiády však měly slety překonat a to mohl být další důvod pro rozpuštění ČOS (pro Sokol jsou typické slety, spartakiády pořádaly DTJ – pracující lid). Bývalé členy Sokola k práci na spartakiádách motivovala zejména možnost ukázat se, pracovat s mládeží a působit na ni „sokolsky“, ale v pozdějších letech, kdy ubylo politické symboliky, i radost z pohybu a atmosféry.

Právě spartakiády byly „trnem v oku“ těm sokolům, kteří se rozhodli po únorovém převratu 1948 pro emigraci. Vnímali to jako zradu, když museli odejít a zůstavší sokolové zatím pořádali „pro komunisty spartakiády.“ Na to se však dá nahlížet i z druhé strany, kdy emigranti utekli, zatímco ti, co zůstali, se snažili dál působit v československé tělovýchově a udržovat sokolské myšlenky např. mezi mládeží.

Sokolové v exilu to ovšem neměli snadné, neboť se museli vypořádávat s těžkými podmínkami v uprchlických táborech, bývalé vedení v čele se starostou a náčelníci ČOS si zase museli vydobýt zpět své pozice, aby měli na světové sokolstvo nějaký vliv (ten si totiž nárokovala Americká obec sokolská, kde nakonec oba působili).

Po obnově ČOS trvalo nějaký čas, než se jednoty konsolidovaly po materiální i personální stránce. V literatuře⁴⁷⁵ se objevuje, že v zahraničí pomohli uchovat sokolství. To ano, ale otázkou zůstává, jaké sokolství. Po čtyřicetileté přestávce je zřejmé, že na novodobé sokolství měli vliv spíše ti, kteří působili v československé tělovýchově. V každém případě je novodobý Sokol jiným spolkem, než byl před koncem své první demokratické éry 1948 už proto, že během těch čtyřiceti let proběhla i generační výměna.

---

⁴⁷⁵ *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ, s. 82.

8. ČESKÁ OBEC SOKOLSKÁ V 21. STOLETÍ

8.1 ČOS obecně

Následující kapitola představuje popis současné organizační struktury spolku s výčtem základních aktivit, jež slouží jako podklad pro kapitolu následující – terénní výzkum, jenž v podstatě konfrontuje teoretické aspekty s těmi praktickými – a pomůže se ve výzkumu lépe zorientovat.

ČOS je podle stanov naposledy schválených 31. prosince 2013 Ministerstvem vnitra České republiky „dobrovolný, demokratický, nezávislý a nepolitický spolek, sdružující své členy a členky bez rozdílu národnosti, náboženského vyznání, politického přesvědčení, rasy nebo jiných rozdílů.“⁴⁷⁶ Z hlediska programového se současná ČOS hlásí k odkazu svých zakladatelů, což je přímo uvedeno ve stanovách: „ČOS byla zřízena ve veřejném zájmu, jejím účelem a cílem je zvyšovat tělesnou zdatnost svých členů, organizovat a vykonávat tělovýchovnou, sportovní, kulturní a společenskou činnost, podporovat rozvoj osobnosti a vychovávat k čestnému jednání v životě soukromém i veřejném, k národnostní, rasové a náboženské snášenlivosti, k demokracii, svobodě a humanismu, k osobní skromnosti a ukázněnosti, k lásce k rodné zemi a úctě k duchovnímu dědictví našeho národa, přičemž vychází z odkazu Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera.“⁴⁷⁷

Členům ČOS vyplývají ze stanov jednotlivá práva a povinnosti.⁴⁷⁸ Mohou se např. účastnit cvičení, ale i různých akcí (sportovních, kulturních...) pořádaných napříč ČOS, mají volební právo (pasivní i aktivní) do orgánů ČOS, mohou používat symboly ČOS, nosit sokolský kroj aj. Členové jsou povinni řídit se předpisy a stanovami ČOS, „jednat vždy v duchu sokolských idejí, zásad mravní čistoty tělovýchovné a sportovní činnosti a zásad fair play; nepoškozovat svým jednáním dobrou pověst sokolského hnutí, ale naopak svou činností přispívat k jeho rozvoji i k rozvoji demokratické společnosti“, dále musí řádně hradit členské příspěvky aj.

8.2 Organizační struktura ČOS

ČOS má třístupňovou hierarchii, kdy základní jednotkou je tělocvičná jednota. Tělocvičné jednoty se sdružují do sokolských žup, kterých je v České republice celkem 42 a

⁴⁷⁶ Stanovy České obce sokolské, Článek 1, bod 4.

⁴⁷⁷ Tamtéž, Článek 2, bod 1.

⁴⁷⁸ Tamtéž, Článek 5.

každá z nich má vedle názvu přidělené i pořadové číslo.⁴⁷⁹ Na vrcholu pyramidy je samotná ČOS.

Každá tělocvičná jednota má své vlastní řídicí orgány, kterými jsou: Valná hromada jednoty, Výbor jednoty a Kontrolní komise jednoty (což může být i člen pověřený kontrolou). Činnost jednoty je pak organizována v odborech, sborech, oddílech a komisích. Na schůzi valné hromady se stanovuje počet členů výboru, dále zde probíhá volba starosty, místostarosty a jednatele jednoty, dalších členů výboru, náčelnice, náčelníka, vzdělavatele a předsedy odboru sportu.

„Župa je pobočný spolek ČOS a jde o sdružení jednot v územním obvodu věcně a místně příslušného kraje nebo v jeho části. V krajích, v nichž má sídlo více žup, jsou územní obvody žup tvořeny podle jednot v ní sdružených, a to v části území kraje, v rozsahu shodném s územním obvodem v působnosti věcně a místně příslušných obcí, kde mají jednoty sídlo.“⁴⁸⁰

Mezi orgány župy patří Valná hromada župy, Výbor župy, Předsednictvo župy a Kontrolní komise župy. Odborné programové útvary župy tvoří odbor všestrannosti, odbor sportu a vzdělavatelský odbor.

Ústředními orgány ČOS jsou Sjezd ČOS, Výbor ČOS, Předsednictvo ČOS a Kontrolní komise ČOS. ČOS má též odborné programové útvary, kterými jsou: odbor všestrannosti, odbor sportu a vzdělavatelský odbor. Vzdělávacím a školicím útvarem je Ústřední škola ČOS.

„Každý, kdo přijme funkci činovníka voleného orgánu ČOS, župy nebo jednoty se zavazuje, že bude tuto funkci vykonávat s nezbytnou loajalitou i s potřebnými znalostmi a pečlivostí. Má se za to, že jedná nedbale, kdo není této péče řádného hospodáře schopen, ač to musel zjistit při přijetí funkce nebo jejím výkonu, a nevyvodí z toho pro sebe důsledky.“⁴⁸¹

---

⁴⁷⁹ Systém číslování mi není znám, nicméně je zde uveden jejich kompletní výčet dle pořadí, tj. první je župa Jana Podlipného, následují Barákova, Podbělohorská, Jungmannova, Pražská – Scheinerova, Blanická, Jihočeská, Šumavská, Plzeňská, Rokycanova, Budečská, Sladkovského, Krušnohorská – Kukaňova, Podřipská, Fügnerova, Ještědská, Jizerská, Krkonošská – Pecháčkova, Jičínská – Bergrova, Podkrkonošská – Jiráskova, Orlická, Východočeská – Pippichova, Tyršova, Havlíčkova, Plk. Švece, Pernštejnská, Krále Jiřího, Dr. Bukovského, Dr. Jindry Vanička, Jana Máchala, Slovácká, Komenského, Valašská – Fr. Palackého, Hanácká, Středomoravská – Kratochvílova, Prostějovská, Olomoucká – Smrčková, Severomoravská, Moravskoslezská, Beskydská – J. Čapka, Karlovarská, Severočeská – Novákova.

⁴⁸⁰ Tamtéž, Článek 8, bod 1.

⁴⁸¹ Tamtéž, Článek 12, bod 1.

8.3 Programové útvary ČOS

8.3.1 Odbor všestrannosti

Sport pro všechny je určen těm cvičencům, kteří, na rozdíl od tzv. vrcholových sportovců, cvičí hlavně pro radost a zdraví a neusilují o maximální sportovní výkon. Tento druh cvičení má v gesci právě odbor všestrannosti, který je tvořen náčelnictvem žen, mužů a odbornými komisemi.

„Oddíly sokolské všestrannosti mají více než stoletou tradici (...). Zdravé uplatnění v nich najdou i méně nadaní cvičenci včetně tělesně nebo duševně handicapovaných. Cvičenci jsou rozděleni do oddílů podle věku: nejmladší děti s rodiči, předškoláci, mladší a starší žactvo, dorost a dospělé členstvo. Starají se o ně dobrovolní cvičitelé, což je v Sokole tradicí.⁴⁸² Součástí cvičebního programu je pohybová výchova, základy sportovní a moderní gymnastiky, rytmická gymnastika, aerobik, cvičení s náčiním, různé taneční směry, atletika, základy míčových her, netradiční hry a sporty, jóga, základy asijských bojových umění, zdravotní gymnastika, základy různých sportů, především sezonních, pobyt v přírodě a turistika.“⁴⁸³

8.3.2 Odbor sportu

Odbor sportu metodicky řídí, organizuje i materiálně podporuje činnost sokolských sportovních oddílů, kterých je v ČOS evidováno na dva tisíce. Na rozdíl od všestrannosti je zde cvičení koncipováno na výkonnostní, respektive vrcholové úrovni (včetně účasti na olympijských hrách⁴⁸⁴), a to „ve více než osmdesáti sportovních odvětvích, v populárních sportech (fotbal, basketbal, volejbal apod.), i v dosud nepříliš známých (např. metaná, korfbal, závody psích spřežení).“⁴⁸⁵

Mezi sporty, které mají své zastoupení v komisi sportů ČOS patří: atletika, badminton, basketbal, bojová umění, florbal, házená, judo, kopaná, kuželky, lyžování, moderní i sportovní gymnastika, nohejbal, stolní tenis, šachy, šerm, taneční sporty, tenis, volejbal a zápas.

⁴⁸² <http://www.sokol.eu/odbor-vsestrannosti-EDCC> [prosinec 2014].

⁴⁸³ <http://www.sokol.eu/sport-pro-vsechny-8EEC> [prosinec 2014].

⁴⁸⁴ Na letních olympijských hrách v Riu de Janeiro 2016 reprezentovali ČR sokolové Jiří Orság (vzpírání, obsadil 8. místo), Kateřina Šafránková (atletika, 17. místo), Jaromír Ježek (judo, 33. místo, ale na předchozích hrách v Londýně se umístil na 9. místě), Alexander Choupenitch (šerm, 26. místo) a David Jessen (sportovní gymnastika, 47. místo), přičemž většina byla oceněna v anketě Sportovec ČOS 2016 – viz <http://sokol.eu/obsah/9380/olympionici-dominovali-vyhlaseni-nejlepsich-sokolskych-sportovcu> [květen 2017].

⁴⁸⁵ <http://www.sokol.eu/vykonnostni-sport-77D7> [prosinec 2014].

8.3.3 Vzdělavatelský odbor

Vzdělavatelský odbor „*reprezentuje tu část sokolského programu, která činí tento spolek jedinečným mezi tělovýchovnými organizacemi v celé naší vlasti.*“⁴⁸⁶ Funkce vzdělavatele byla zřízena s ohledem na netělovýchovnou složku Sokola. Činnost odboru je tak rozdělena dle působnosti jednotlivých komisí na kulturní, společenskou, výchovnou a historickou. Dále odbor vydává časopis *Sokolský vzdělavatel*, jenž je určen zejména vzdělavatelům žup a jednot.

Kulturní složku v Sokole reprezentují jednotlivé divadelní, pěvecké, loutkoherecké, folklorní a hudební soubory a zájmové „kroužky“. Činnost těchto souborů pomáhá koordinovat kulturní komise vzdělavatelského odboru ČOS ve spolupráci se vzdělavateli z jednotlivých žup, respektive jednot.

Společenská komise má v gesci (organizace či metodická pomoc podřízeným složkám na úrovni žup a jednot) společenské události uvnitř (šibřinky, sletový průvod, zájezdy,...) i vně (přednášky o Sokole, veřejná vystoupení,...) spolku.

V historické komisi jsou „*zastoupeni jak profesionální historici tělesné výchovy a sportu, tak i činovníci, kteří se zabývají dějinami sokolského hnutí jako celoživotním koníčkem.*“⁴⁸⁷ Nástrojem výchovné komise je *Tyršův klub* zřízený 21. května 2005.⁴⁸⁸

8.4 Ústřední škola ČOS

Ústřední škola ČOS jakožto vzdělávací útvar „*zajišťuje kurzy, školení, doškolování a semináře pro členy ČOS i pro jiná občanská sdružení a organizace. Obsah této přípravy vychází z příslušné pedagogické dokumentace, pokynů a směrnic ústředních orgánů státní správy, zejména MŠMT ČR a dohody se zadavatelem jednotlivé vzdělávací akce. ÚŠ ČOS má na základě pověření MŠMT ČR oprávnění k vydávání dokladů o získané kvalifikaci, které mají celostátní platnost.*“⁴⁸⁹

Základními hodnotami školy by měly být otevřenost, kvalita a inovace. Škola spolupracuje vedle sokolských organizací s odbornými institucemi domácími (Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze) i zahraničními (např. dánská sportovní akademie Gerlev).⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ <http://sokol.eu/spolecensko-kulturni-1A7F> [prosinec 2014].

⁴⁸⁷ <http://sokol.eu/historicka-komise-2F3F> [prosinec 2014].

⁴⁸⁸ <http://sokol.eu/tyrsuv-klub-4472> [prosinec 2014].

⁴⁸⁹ <http://sokol.eu/ustredni-skola-B801> [prosinec 2014].

⁴⁹⁰ *Výroční zpráva ÚŠ ČOS za rok 2013* – elektronicky http://sokol.eu/vyrocní_zprava_US_2013 [prosinec 2014].

Dále se zapojuje do mezinárodních projektů – např. *Now we move*⁴⁹¹. Na konci každé vzdělávací akce pro cvičitele ČOS získává od absolventů vedení školy zpětnou vazbu prostřednictvím evaluačních dotazníků, aby bylo možné reflektovat potřeby členů Sokola.

V roce 2016 se dle výroční zprávy⁴⁹² zúčastnilo akcí ÚŠ ČOS 1050 osob, přičemž 141 účastníků školení získalo novou cvičitelskou kvalifikaci, v ostatních případech se jednalo o doškolovací semináře (prodloužení stávajících licencí).

8.5 TJ Sokol Pražský⁴⁹³

TJ Sokol Pražský, který má oficiální sídlo v Žitné ulici, č. p. 42/1438 na Praze 2, dnes disponuje podstatně většími prostory, než při svém založení roku 1862 respektive po postavení tělocvičny v roce 1864. Vedle zmíněné historické tělocvičny, která je symbolicky pojmenována Fügnerův sál (zde se mj. konají Šibřinky), má jednota v útrobách budovy i malou a velkou posluchárnu, učebny, tzv. výborovnu, G sál, míčový sál (s hledištěm), taneční sál Klemení Hanušové, Scheinerův sál (vhodný k tanečně-pohybovým aktivitám), Tyršův sál (vhodný k míčovým hrám), ale i saunu a bistro.⁴⁹⁴ Mimo budovu má jednota k dispozici ještě loděnici, která se nachází v Praze na Císařské louce.

V Sokole Pražském je oddíl sokolské všestrannosti, který nabízí cvičení pro rodiče a děti, předškolní děti, žákyně (6-12 let), mladší žáky (7-10 let), muže (18 a více let), ženy i dorostenky (18 a více let) a tzv. III. generaci (senioři).⁴⁹⁵

Dále zde cvičí oddíl akrobatického rokenrolu,⁴⁹⁶ oddíl basketbalu⁴⁹⁷, jógy (rekreačně), turistické kanoistiky (rekreačně), rychlostní kanoistiky, moderní gymnastiky a aerobiku (rekreačně).

---

⁴⁹¹ Cílem projektu, který je naplánován na léta 2012-2020, je přimět co nejvíce Evropanů k rekreačnímu sportování. Hlavním „nástrojem“ projektu je tzv. *move week*, tj. týden v pohybu, jenž se od roku 2012 koná pravidelně první týden v říjnu daného roku (viz <http://nowwemove.com/about-move-week/> - prosinec 2014), přičemž od roku 2013 i s podporou Ústřední školy ČOS. Projekt je koordinován Mezinárodní sportovní a kulturní asociací (ISCA) a Evropskou cyklistickou federací (ECF) za podpory Evropské unie (viz <http://nowwemove.com/partners/> - prosinec 2014).

⁴⁹² Elektronicky <http://sokol.eu/priloha/14346/2017-vyrocní-zprava-us-cos-2016.pdf> [květen 2017].

⁴⁹³ Kvůli rozsahu disertační práce a zvolenému tématu je zde ze současných jednot představena podrobně pouze tato, jakožto vůbec první.

⁴⁹⁴ <http://www.sokolprazsky.cz/galerie.php?section=budovy&sal=ucebny> [prosinec 2014].

⁴⁹⁵ <http://www.sokolprazsky.cz/oddily.php?oid=2> [prosinec 2014].

⁴⁹⁶ Sportovně úspěšný oddíl, neboť v roce 2008 získala formace oddílu „Falcon girls“ titul mistra světa a Evropy, v roce 2009 první dvě místa na mistrovství ČR v kategorii juniorů, aj. <http://www.mrsokolprazsky.cz/cs/onas/historie-oddilu/> [prosinec 2014].

⁴⁹⁷ V sezóně 2013/14 vybojovali „starší minižáci“ 1. místo na mistrovství ČR – viz <http://www.spbasket.cz/o-klubu/uspechy-klubu/> [prosinec 2014].

Z hlediska kulturního se jedná o poměrně aktivní jednotu. Každoročně zde vzdělavatelský sbor spolu s oddílem všestrannosti pořádají šibřinky (ročník 2015 viz níže). Navíc má jednota soubor loutkového divadla *Pražský sokolíček*⁴⁹⁸, jenž nastuduje 4-5 her ročně.⁴⁹⁹ Vzdělavatelský sbor jednoty navíc nepravidelně vydává *Zpravodaj Sokola Pražského*, kam přispívají členové jednoty (přehled činností, výsledky soutěží), a vede archiv a knihovnu jednoty.⁵⁰⁰

Jednota má své plány do budoucna, mezi něž patří obnova budovy (v podkroví vybudovat kongresový sál pro cca 80 osob s vlastním zázemím a pódium) a také sportovní předsevzetí: „*Pomocí nové propagační kampaně, která obsahuje vytvoření těchto stránek, dále pak tvorba prezentačního letáku, ale i návštěvy mateřských a základních škol během vyučování, bychom rádi dosáhli rozšíření současné členské základny a větší popularizace Sokola Pražského. Ve spolupráci s novinami Prahy 2 chceme opět jako v loňském roce v článku o činnosti Sokola Pražského zveřejnit také termíny náborů jednotlivých oddílů a případné kontakty na vedoucí oddílů.*“⁵⁰¹

8.6 Novodobé slety

První „novodobý slet“, tj. slet, který se konal po obnovení ČOS již v samostatné České republice, byl uspořádán na pražském Strahově v roce 1994 jako XII. všesokolský. Zejména ve vedení ČOS vládlo nadšení, že se slet uskutečnil, jak dokládají slova tehdejší náčelnice Jaroslavy Žitné: „*A naše slunce, to je sokolství!*“ *Verše Františka Kožíka doznívají v duši všech, kteří ve dnech XII. všesokolského sletu prošli Branou borců. Po 46 letech jsme se vrátili na stadion, který se stal symbolem. Po 46 letech násilného umlčení Sokol znovu vstoupil na písečnou pláň strahovského stadionu, aby ukázal trochu užaslému národu, že je znovu zde, že chce a bude žít. Možná jeho kroky v obnovené demokracii našeho státu byly trochu nejisté, souvislosti byly složité. Je však červenec 1994, pochodujeme po pražských ulicích, vítáme bratry a sestry ze zahraničí, procházíme Branou borců, zpíváme, usmíváme se a pláceme – právě jsme ukončili první etapu obnovení Sokola. (...) Napřeme svou sílu, spojme*

⁴⁹⁸ Dne 29. 3. 2014 obdržel soubor *Diplom Tajtrlik* z 10. ročníku výběrové přehlídky amatérského loutkového divadla „*za živý přístup k tradici sokolského divadla ve hře Anička a loupežníci*“. Viz <https://sites.google.com/a/espiro.cz/sokolicek/home> [prosinec 2014].

⁴⁹⁹ Dne 12. 5. 2012 jsem v rámci *Pražských sokolských slavností* měla příležitost vidět představení „*Dušíčka z vodníkové hrnečka*“, které bylo zahráno s velikým nadšením tvůrců a herců. Zdařilý výkon ocenili samozřejmě hlavně nejmladší diváci, ale ani já jsem se u představení nenudila. <http://www.sokol.cz/sokol/?action=zobrazakci&id=1335385207> [prosinec 2014].

⁵⁰⁰ <http://www.sokolprazsky.cz/oddily.php?oid=10> [prosinec 2014].

⁵⁰¹ <http://www.sokolprazsky.cz/vize.php> [prosinec 2014].

*své schopnosti, svou dobrou vůli a pracujme dál na díle, které XII. slet reprezentoval. Obnovujme Sokol v moderním pojetí s láskou a přesvědčením, že tak činíme pro nás i lepší příští našich svobodných následovníků, národa a lidstva vůbec. (...) Že cíl je daleko a vysoko? Překážky jsou tu přece proto, abychom je odstraňovali a překonávali! „Jedině zdravá a činná přítomnost zaručuje národům budoucnost!“ V cílevědomé výchově všestranných, tělesně a duševně krásných, zdravých občanů naší republiky tkví sokolský „úkol, směr a cíl“ roku 1995 a dalších let po XII. všesokolském sletu!“⁵⁰² Může být zarážející, že projev J. Žitné je svou rétorikou a nadšením na hranici patosu více méně srovnatelný s projevy činovníků před rokem 1948, avšak společnost a členská základna prošla výraznou proměnou. Možná proto zakomponovala do projevu i slova o obnovy sokolstva v *moderním* pojetí, ačkoliv co tím měla na mysli, bližší nespecifikovala (mohlo jít o programovou náplň cvičení, aby odpovídalo současným trendům a požadavkům, díky čemuž by mohla vzrůst členská základna) a důraz na *národ* by mohl svědčit spíše o opaku.*

Přestože byl XII. slet poměrně úspěšný – vystoupilo zde 23 100 cvičenců, přišlo 37 465 diváků, v průvodu šlo přes 25 000 lidí, z toho asi 3 000 sokolů ze zahraničí (Americká obec sokolská, Slovenská TJ Sokol USA, Sokol na Slovensku, Serbski Sokol z Lužice, Polskie Towarysztwo gymnasticzne Sokól z Krakova, Slovenski Sokol z Lublaně a Terstu, ruské sokolstvo, cvičenky z Českého klubu v Sofii a Ústředí čs. sokolstva v zahraničí - sokolové z Austrálie, JAR, Kanady, Rakouska, Švýcarska, Anglie, Francie, Německa a Švédska) – a byla využita jen část strahovského areálu (bylo umístěno 10 700 značek a k dispozici 38 969 míst na tribunách), byl tento slet ekonomicky ztrátový. Pro ČOS nicméně představoval důkaz o konsolidaci v nové politické situaci a po dlouhé existenční přestávce, proto se nakonec nelze divit nadšenému projevu náčelnice.

XIII. všesokolský slet, který se konal v Praze roku 2000, se s ohledem na ekonomické faktory přesunul z velkého strahovského stadionu na sousední, menší stadion Evžena Rošického, jak vzpomenu tehdejší starosta ČOS, Miroslav Pleskač: „(...)Rozhodování, zda uspořádat XIII. všesokolský slet v roce 2000, nebylo snadné ani jednohlasné. Velké zadlužení po minulém sletu, i když jeho sportovní a společenský úspěch byl nesporný, a následné několikaleté splácení dluhu, vzbuzovalo oprávněné obavy. Z těchto vskutku draze zaplacených zkušeností si činovníci a pracovníci ČOS vzali ponaučení. Proto pozměnili způsoby i metody práce při přípravě a organizaci XIII. všesokolského sletu. Dnes můžeme s úlevou konstatovat, že se změny osvědčily a ČOS dnes nemá sletový dluh. Minulé slety vždy přinášely nějaké

---

⁵⁰² XII. Všesokolský slet: Praha 1994, Praha: Česká obec sokolská v nakl. Augusta, 1995, s. 8-9.

novinky a změny, které byly přínosem pro vývoj příštích sletů. Zásadní změnou při XIII. všesokolském sletu bylo místo jeho konání. Vedoucí činovníci ČOS se až po dlouhém zvažování rozhodli pro Stadion Evžena Rošického. Vedly k tomu přiměřené počty cvičenců, také vysoký nájem a případné nezbytné rozsáhlé úpravy Velkého strahovského stadionu. Pro mnohé sokoly bylo nepředstavitelné, že by při sletu neprošli Bránou borců, která se stala sletovým symbolem. Ukázalo se, že rozhodnutí bylo šťastné, a naši sokolští režiséři mohli uplatnit nové a překvapivé nápady, které sletová vystoupení obohatily.⁵⁰³ Zde cvičilo celkem 21 540 cvičenců včetně hostů ze zahraničí a ČASPV. Doprovodný program tvořily různé soutěže, kterých se zúčastnilo na 5 000 sportovců, a turistického programu, jenž zahrnoval výstup na 13 sletových vrcholů (např. Říp či Blaník), se zúčastnilo 6 096 osob. Přesun na menší stadion je důkazem toho, že „novodobý“ a „původní“ Sokol jsou odlišnými spolky, neboť se slety „původního“ Sokola byla poptávka po stále větší kapacitě divácké i cvičební plochy. Po nich však Strahov patřil celostátním spartakiádám, což může být důvodem, proč se „novodobé“ slety takové oblíbě netěší a otázkou je proč. Po tzv. sametové revoluci možná ve společnosti (a i mezi částí sokolů⁵⁰⁴) převládla nechuť k socialistické hromadné tělovýchově, takže slety nejsou ve srovnání s minulostí tak atraktivní. Doba se navíc změnila a díky komerci sokolovněm vyrostla konkurence v podobě různých fitness center, kde slety mohou být vnímány jako něco zastaralého a nemoderního.

Další všesokolský slet se konal také na stadionu Evžena Rošického, a to v roce 2006. Novinkou bylo slavnostní zahájení programem *Sokol Gala*, jenž probíhal v tehdejší Sazka Aréně.⁵⁰⁵ „A některé obavy, že sletové akce do haly nepatří, se ukázaly jako neopodstatněné, *Sokol Gala* se stal velice působivou a diváky vysoce ceněnou akcí.“⁵⁰⁶ Zde se patrně úspěšně projevila snaha o „moderní pojetí“ Sokola, neboť předvedený program byl divácky velice atraktivní.⁵⁰⁷ Celkově slet sokolové hodnotili jako zdařilý: „Všesokolský slet 2006 ukázal, že postavení a role Sokola v současné české společnosti získává na váze a uznání. Odrazilo se to také například ve zvýšené pozornosti, které sletovému dění 2006 věnovala média – celostátní i regionální. Úctě a uznání se Sokol těší v regionech, což potvrdila i účast vrcholných reprezentantů krajů a dalších významných osobností na mnoha župních a krajských sletech.“

⁵⁰³ FIŠEROVÁ Eva a kol.: *XIII. všesokolský slet: Praha 2000*, Česká obec sokolská, Praha, 2001, s. 8-10.

⁵⁰⁴ V době posledního sletu v roce 2012 jsem se např. zeptala jedné „sestry“ v Sokole, zda slet také sleduje. Odpověděla mi slovy: „Ne, já nemám ráda tyto spartakiády. Pamatuji si, že jsem jako mladá cvičila poupata a to mi úplně stačilo.“

⁵⁰⁵ Dnes O2 aréna ve Vysočanech.

⁵⁰⁶ KUBÍN Zdeněk a kol.: *XIV. všesokolský slet: Praha 2006*, Česká obec sokolská, Praha, 2006, s. 7.

⁵⁰⁷ Měla jsem tu možnost, být jako divák na generální zkoušce. Dle mého názoru se jednalo o výbornou prezentaci a zároveň propagaci Sokola, neboť zde byly vidět mj. sportovní výkony, nad kterými se „tajil dech“ – např. gymnastů či krasojedců na kole.

*Nejen doma, ale také v zahraničí má Sokol dobré jméno a uznání. Potvrzuje to například Mezinárodní cena Pierra de Coubertina, kterou České obci sokolské udělil koncem roku 2004 Mezinárodní výbor pro fair play UNESCO. Poděkování za to, že Sokol takovéto jméno a postavení má, a na sletu je potvrdil, patří všem sokolům (...)*⁵⁰⁸ Na deklarovaném úspěchu sletu mohlo mít podíl nejen jeho pojetí, ale také proces modernizace Sokola, který si budoval své místo ve společnosti od svého obnovení. Pomalu také leckde přišla na řadu další generační výměna, jež s sebou vždy nějaké změny přináší.

XV. všesokolský slet konaný v roce 2012 byl spojen s oslavami 150 let od založení Sokola. Také zde byl součástí program Sokol Gala, avšak přesunul se z Vysočan do holešovické TIPSPORT arény. Hlavní program – 2 dny sletových skladeb – se přesunul na fotbalový stadion ve vršovickém Edenu. Celý slet již tradičně doprovázely kulturní a společenské akce (program viz příloha) a přijeli i hosté ze zahraničí (např. Serbski Sokol, jehož členové měli v rámci sletu koncert ve Valdštejnské jízdárně). Se závěrem sletu vyvrcholily oslavy 150 let v pohybu, jak sokolové nazvali rok 2012. Starostka H. Moučková k výročí mj. uvedla: *„Sokol se postupně stal masovým hnutím, úzce spjatým s národně osvobozeným zápasem českého národa za svobodu, demokracii a humanismus. Základní ideové hodnoty, na kterých byla naše organizace budována, jsou pevné a neměnné; představují principy, jimiž by se měli v soukromém i veřejném životě řídit všichni, nejen členové Sokola – především jsou to bratrství, rovnost, solidarita, svoboda, statečnost, vytrvalost, kázeň, střídmost, mravnost a láska k vlasti. (...) Rozsáhlá je i kulturní a společenská činnost. V současné době registrujeme na 215 uměleckých těles, (...) bez nichž by Sokol nebyl Sokolem. Jsou jeho součástí od počátku naší organizace. Přispívají k naplňování jednoho ze základních poslání Sokola, a to je rozvoj fyzický i duchovní. Všechny tyto soubory tedy umožňují členům realizovat se i v této oblasti svých zájmů. Především folklorní soubory jsou vlastně i jakousi „pamětí národa“, když uchovávají lidové tance, písně, zvyky. (...) Společenská komise zajišťuje účast na pietních a společenských akcích i na nejvyšší státní úrovni.“*⁵⁰⁹ V projevu H. Moučkové je znát jednak generační výměna, jednak více než 20 let od obnovy ČOS, neboť už není místo pro patos, ale je zde poměrně střízlivé konstatování faktů. O první větě by se však dalo polemizovat – v historickém období „původního“ Sokola tomu tak nepochybně bylo, v současnosti je Sokol spíše pevně zakotvený primárně tělocvičný spolek unikátní svou kulturní náplní a právě bohatou historií, ale nacionální projevy jsou

⁵⁰⁸ KUBÍN Zdeněk a kol.: *XIV. všesokolský slet: Praha 2006*, Česká obec sokolská, Praha, 2006, s. 7.

⁵⁰⁹ WAIC Marek: *Byli jsme a budem: 150 let Sokola*, agentura Leman, Praha, 2012, s. 12.

omezeny na pietní akce a je těžké si představit, že by se sokolstvo mělo opět stát „národním vojskem“.

Další slet v pořadí, XVI. všesokolský, se uskuteční v roce 2018, což je zároveň sté výročí vzniku Československé republiky. ČOS chce výročí využít k tematickému spojení se sletem, jak vyplývá z konkurzu na sletové skladby: *„XVI. všesokolský slet se bude konat v roce 2018, tedy v roce, kdy si připomeneme 100. výročí vzniku samostatné Československé republiky. Jelikož je Sokol s tímto historickým předělem v dějinách našeho národa neoddělitelně spjat, měly by sletové skladby tento rozměr zohlednit. Vzhledem k tomuto konceptu je podmínkou výběr hudebního doprovodu skladeb z původní české a slovenské tvorby.“*⁵¹⁰

8.7 Shrnutí

Obnovená ČOS organizační strukturou navazuje na historické uspořádání, tj. ústředí ČOS, župy a jednotlivé tělocvičné jednoty. Ideově se pak hlásí k odkazu zakladatelů Sokola, ale také např. k zásadám fair play. V rámci ústředí jsou zřízeny řídicí programové útvary, jež metodicky a organizačně korigují v rámci své působnosti činnost ČOS: odbor všestrannosti (sport pro všechny), odbor sportu (výkonnostní sport včetně reprezentace ČR), vzdělavatelský odbor (historická a kulturní činnost). Vzdělávání cvičitelů pak úspěšně zajišťuje Ústřední škola ČOS, přičemž její akce jsou otevřené nejen členům Sokola.

Během prvních pěti let od obnovení ČOS do prvního novodobého sletu 1994 došlo ke konsolidaci spolku, který se musel vyrovnávat se společenskými změnami, budováním členské základny, programovými prioritami a po sletu též s ekonomickými problémy. Další slet v roce 2000 tak byl přesunut do skromnějších prostor na výrazně menší strahovský stadion Evžena Rošického, což se ukázalo vzhledem k možnostem spolku jako dobrá volba.

Za více než 25 let od obnovy došlo v Sokole ke generační výměně, což se odráží i v programové náplni napříč útvary, kdy je snaha nabízet cvičencům pestrou nabídku sportovního i společenského vyžití a stát se tak moderní organizací, jež bude mít pevné místo v české společnosti. Odpovědi na otázku, nakolik jsou tyto sokolské cíle naplňovány, částečně řeší až terénní výzkum, nicméně v případě sletové doprovodné akce *Sokol Gala*, jakož i

---

⁵¹⁰ <http://sokol.eu/clanky/konkurz-skladeb-xvi-vsesokolskeho-sletu-2018> [leden 2015].

sokolské prezentace rozmanitých sportovních aktivit se zdá, že se to daří (byť samozřejmě s podstatně menší členskou základnou⁵¹¹, než před změnami v roce 1948).

Úspěšnou obnovou prošla i historicky první jednota – Sokol Pražský, který v současnosti nabízí pestrou škálu sportů a cvičení, pracuje na modernizaci zázemí tvořeném mj. Fügnerovým sálem, kde stále probíhá tradiční maškarní ples – šibřinky, a aktivně zde působí soubor loutkového divadla.

---

⁵¹¹ Přesné číslo není na webových stránkách ČOS zveřejněno, nicméně neoficiálně se hovoří přibližně o 300 tisících členů.

9. TERÉNNÍ VÝZKUM

9.1 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření proběhlo v roce 2015, přičemž bylo zaměřeno na dvě cílové skupiny – veřejnost a členy ČOS. Tyto skupiny jsem v dotaznících (viz příloha č. 1) dále rozčlenila dle věkové hranice respondentů na kategorie 18-39 let (pro potřeby práce dále „mladá generace“), 40-64 let (dále „střední generace“), 65 a více (dále „starší generace“), protože jsem předpokládala, že sokolství obecně bude vnímáno rozdílně právě mladou, střední a starší generací. Zřejmě by bylo zajímavé i rozlišení na základě pohlaví (dle účasti na XV. všesokolském sletu, kde v hromadné skladbě „*Chlapáci*“ určené pro muže byly k vidění i ženy – „chlapačky“, budou v současném Sokole ženy zřejmě aktivnější, možná početnější), ale na to jsem se nesoustředila. Ve výzkumu je alespoň částečně zohledněn původ respondentů, jehož úkolem je pouze specifikace výzkumného vzorku (ačkoliv i zde by bylo zajímavé pro možný výzkum v budoucnu zohlednit, jaká je sokolská identita v Praze a ve velkých městech oproti venkovským jednotám. Ve větších městech bude zřejmě větší anonymita i v rámci jednot, zatímco na venkově bude větším motivem kulturní a společenský potenciál sokolství).

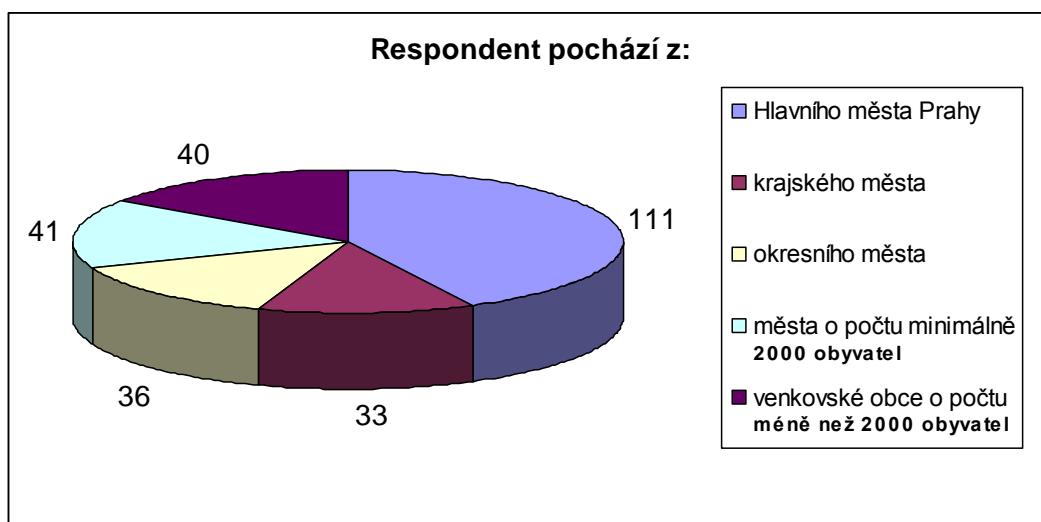
Šetření proběhlo pouze elektronicky prostřednictvím internetu. Elektronické dotazníky byly primárně zasílány e-mailovou cestou všem mým přátelům, kolegům a známým s prosbou jejich o další šíření. V další fázi pak byly dotazníky šířeny v součinnosti s Ústřední školou ČOS (zpravodaj *Novinky z ÚŠ ČOS, duben-červen 2015*, kde byl zveřejněn odkaz na elektronické vyplnění dotazníků pro veřejnost i členy ČOS) a činovníky župy Jana Podlipného (šíření na další jednoty a župy).

Dotazník byl záměrně vytvořen tak, aby byl krátký a jednoduchý, a neodrazoval tak respondenty časovou náročností. Hranici návratnosti dotazníků pro vyhodnocení výzkumu jsem si stanovila na 100 odpovědí z každé věkové kategorie členů ČOS i veřejnosti. To se splnilo v podstatě pouze u mladé generace, což je dáno zřejmě elektronickou formou dotazníků. U střední generace byla návratnost v celkovém počtu 86 (členové) a 91 (veřejnost) vyplněných dotazníků, starší generace 40 (členové) a 15 (veřejnost). Střední generace se přiblížila stanovené hranici návratnosti, a proto jsem výzkum rovněž vyhodnotila. Starší generaci by zřejmě bývala více vyhovovala listinná forma dotazníků, a proto je návratnost pod 50 % očekávání. Přestože vypovídající hodnota pro komparaci je u členstva v podstatě o

60 % snížena, rozhodla jsem se výsledky zpracovat, u veřejnosti už nikoliv, neboť 15 vrácených dotazníků je zanedbatelné množství.

Jsem si vědoma některých úskalí, které kvantitativní metoda dotazníků vyplňovaných přes internet přináší (vedle nízké návratnosti u starší generace jsou to např. záměrné zkreslení výsledku výběrem odpovědi, se kterou se respondent neztotožňuje, odpovídá za jinou věkovou kategorii, nebo se např. omylem „překlikne“), avšak získané poznatky jsou přesto zajímavé. Složení respondentů je znázorněno graficky, jednotlivé otázky jsou prezentovány slovně, přičemž samotné zhodnocení výzkumu je uvedeno v závěru kapitoly. Výsledky výzkumu jsou uvedeny dle skutečného množství respondentů, pouze u „sletových“ otázek je v celém dotazníkovém šetření využito procentuálního členění, které pokládám za názornější, jelikož se respondenti dělí do třech podskupin.

9.1.1 Sokolská identita z pohledu členů Sokola

Věková kategorie 18-39 let

Z hlediska motivace členství⁵¹² převládlo v této věkové kategorii (124 respondentů) *množství přátel, které respondenti v Sokole mají* (74 odpovědí), dále *kvalitní cvičení za dobrou cenu* (67), *vlastenectví* (42), *rodinná tradice* (39), *malá vzdálenost od sokolovny* (31), *moderní organizace* (11).

Na otázku *tykáni* v rámci členstva odpovědělo kladně 53 respondentů, 64 členů si tyká jen s těmi, které znají osobně, záporně odpovědělo 6 dotazovaných. Sokolský pozdrav *nazdar* využívá 53 členů Sokola, 40 členů jen při oficiálních příležitostech (na srazech, v korespondenci apod.), 31 dotázaných jej nevyužívá. *Oslovení bratře/sestro* využívá pouze 24 respondentů, 39 jej využívá pouze při oficiálních příležitostech a 61 dotázaných jej nevyužívá vůbec.

Následovala otázka vztahující se k XV. všesokolském sletu v roce 2012. Aktivně se zúčastnilo 47 členů, pouze divácky bylo přítomno 15 členů a 62 se sletu nezúčastnilo. Z těch, kteří byli přítomni jako cvičenci, jich hodnotilo 90,7 % slet jako hezký zážitek a už se těší na další, pro 7,4 % byl slet sice hezký zážitek, ale příštího se už nezúčastní, pro 1,9 % byl slet ztrátou času a příště se jej nezúčastní. Z diváků hodnotilo slet 85 % jako perfektní a užili si jej, 10 % se líbily skladby, ale ne hudba, 1 % by přivítalo hezčí oblečení cvičenců, ale skladby hodnotilo kladně, přičemž záporně nehodnotil slet žádný respondent. Z těch, kteří se sletu nezúčastnili, odpovědělo 54,7 %, že se chtěli přijít podívat, ale nemohli, 15,1 % stačil televizní přenos, 9,4 % nemá rádo slety, 20,8 % členů vůbec nevědělo, že se slet konal.

Poslední otázka byla pro všechny respondenty stejná a týkala se celkového vnímání Sokola, přičemž jako *národní organizaci* jej zhodnotilo 81 respondentů, 24 jako *moderní*, pro 19 dotázaných je Sokol *zastaralá organizace*.

Věková kategorie 40-64 let

Z hlediska motivace členství převládlo v této věkové kategorii (86 respondentů) *množství přátel, které respondenti v Sokole mají* (45 odpovědí), dále *kvalitní cvičení za dobrou cenu* (31), možnost *vlastenectví* a *rodinná tradice* mají shodně (19), *malá vzdálenost od sokolovny* (17), *moderní organizace* (9).

Na otázku *tykáni* v rámci členstva odpovědělo kladně 44 respondentů, 36 členů si tyká jen s těmi, které znají osobně, záporně odpovědělo 6 dotazovaných. Sokolský pozdrav *nazdar* využívá 42 členů Sokola, 27 členů jen při oficiálních příležitostech (na srazech,

---

⁵¹² U této otázky bylo možné zvolit více odpovědí (stejně tak u dalších věkových kategorií).

v korespondenci apod.), 17 dotázaných jej nevyužívá. *Oslovení bratře/sestro* využívá pouze 22 respondentů, 33 jej využívá pouze při oficiálních příležitostech a 31 dotázaných jej nevyužívá vůbec.

Následovala otázka vztahující se k XV. všesokolském sletu v roce 2012. Aktivně se zúčastnilo 30 členů, pouze divácky bylo přítomno 12 členů a 44 se sletu nezúčastnilo. Z těch, kteří byli přítomni jako cvičenci, jich hodnotilo 97,1 % slet jako hezký zážitek a už se těší na další, pro 2,9 % byl slet ztrátou času a příště se jej nezúčastní. Z diváků hodnotilo slet 85,7 % jako perfektní a užili si jej, 14,3 % by přivítalo hezčí oblečení cvičenců, ale skladby hodnotilo kladně, přičemž záporně nehodnotil slet žádný respondent. Z těch, kteří se sletu nezúčastnili, odpovědělo 31,6 %, že se chtěli přijít podívat, ale nemohli, 34,2 % stačil televizní přenos, 26,3 % nemá rádo slety, 7,9 % členů vůbec nevědělo, že se slet konal.

Poslední otázka byla pro všechny respondenty stejná a týkala se celkového vnímání Sokola, přičemž jako *národní organizaci* jej zhodnotilo 56 respondentů, 21 jako *moderní*, pro 9 dotázaných je Sokol *zastaralá organizace*.

Věková kategorie 65 a více let

Z hlediska motivace členství převládlo v této věkové kategorii (40 respondentů) *kvalitní cvičení za dobrou cenu* (18), dále *množství přátel*, které respondenti v Sokole mají, a *rodinná tradice* (shodně 15), *vlastenectví a malá vzdálenost od sokolovny* (shodně 10), *moderní organizace* (2).

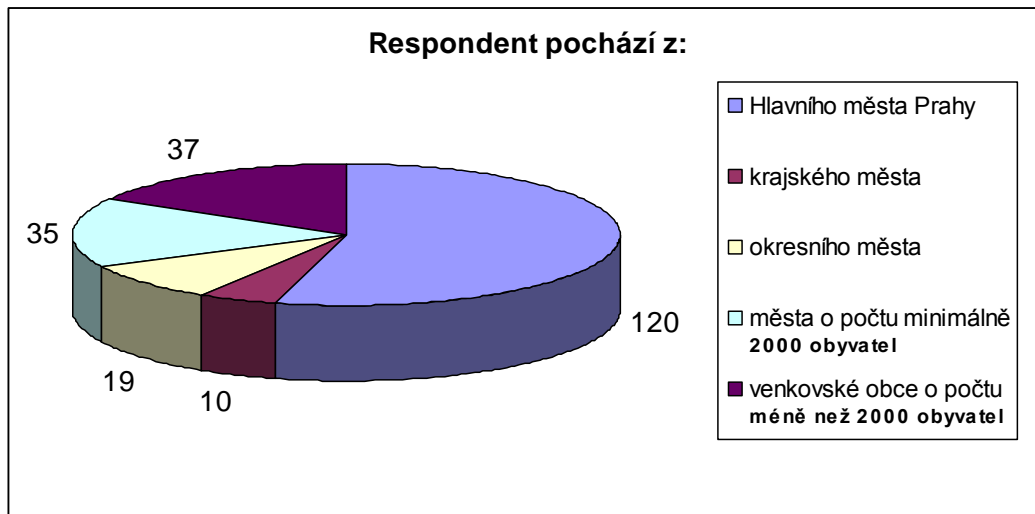
Na otázku *tykání* v rámci členstva odpovědělo kladně 26 respondentů, 10 členů si tyká jen s těmi, které znají osobně, záporně odpověděli 4 dotázaní. Sokolský pozdrav *nazdar* využívá 24 členů Sokola, 11 členů jen při oficiálních příležitostech (na srazech, v korespondenci apod.), 5 dotázaných jej nevyužívá. *Oslovení bratře/sestro* využívá pouze 12 respondentů, 10 jej využívá pouze při oficiálních příležitostech a 18 dotázaných jej nevyužívá vůbec.

Následovala otázka vztahující se k XV. všesokolském sletu v roce 2012. Aktivně se zúčastnilo 19 členů, pouze divácky bylo přítomno 5 členů a 17 se sletu nezúčastnilo. Z těch, kteří byli přítomni jako cvičenci, jich hodnotilo 71,4 % slet jako hezký zážitek a už se těší na další, pro 14,3 % byl slet sice hezký zážitek, ale příštího se už nezúčastní, pro 14,3 % byl slet ztrátou času a příště se jej nezúčastní. Z diváků hodnotilo slet 72,7 % jako perfektní a užili si jej, 27,3 % by přivítalo hezčí oblečení cvičenců, ale skladby hodnotilo kladně, přičemž záporně nehodnotil slet žádný respondent. Z těch, kteří se sletu nezúčastnili, odpovědělo

43,8 %, že se chtěli přijít podívat, ale nemohli, 43,8 % stačil televizní přenos, 6,3 % nemá rádo slety, 6,3 % členů vůbec nevědělo, že se slet konal.

Poslední otázka byla pro všechny respondenty stejná a týkala se celkového vnímání Sokola, přičemž jako *národní organizaci* jej zhodnotilo 27 respondentů, 10 jako *moderní*, pro 3 dotázaných je Sokol *zastaralá organizace*.

9.1.2 Sokolská identita z pohledu veřejnosti

Věková kategorie 18-39 let

„Nesokolská“ veřejnost byla tázána na členství v Sokole, přičemž v této věkové kategorii (112 respondentů) se dle odpovědí nacházelo 28 bývalých členů, 15 dotázaných členem Sokola nikdy nebylo, ale uvažovali o tom, 69 respondentů členy nikdy nebylo a ani jimi být nechce.

Na další otázku, co se respondentům vybaví, když slyší „Sokol“⁵¹³, převládala možnost *národní organizace* (56), dále *levné a dostupné cvičení* (48), *zpátečnická organizace* (23), *nevím/neznám* (5) a jako *moderní organizaci* označili Sokol pouze 2 respondenti.

Poslední otázka se vztahovala stejně jako v případě členů Sokola k sletu 2012, kdy 3 jedinci sledovali program hromadných skladeb na stadionu v pražském Edenu, 10 respondentů jej sledovalo v přímém televizním přenosu a 99 dotázaných jej nesledovalo. 33,3 % respondentů přítomných v Edenu označilo sledování sletu jako krásný zážitek, zatímco pro 66,7 % byl slet sice hezký, ale bývalo by stačilo vidět jej v televizi, záporně jej nehodnotil nikdo. Televizní přenos kladně hodnotilo 33,3 %, přičemž litovali, že nebyli přítomni na stadionu, 66,7 % respondentů slet označilo jako hezký, ale na stadion by nešli. Záporně rovněž nikdo nehodnotil. Z těch, kteří slet nesledovali, uvedlo jako důvod 61,9 % skutečnost, že o jeho konání vůbec nevěděli, 20,6 % slet nezajímá, 12,4 % respondentů nemělo čas, 5,2 % vadila připomínka spartakiády.

Věková kategorie 40-64 let

Dotaz na členství v Sokole zodpovídalo v této věkové kategorii 91 respondentů, přičemž se mezi nimi dle odpovědí nacházelo 30 bývalých členů, 15 dotázaných členem Sokola nikdy nebylo, ale uvažovali o tom, 46 respondentů členy nikdy nebylo a ani jimi být nechce.

Na další otázku, co se respondentům vybaví, když slyší „Sokol“, převládala možnost, *levné a dostupné cvičení* (47), dále *národní organizace* (42), *zpátečnická organizace* (6), *moderní organizace* (2), odpověď *nevím/neznám* zvolil pouze 1 respondent.

Poslední otázka se vztahovala stejně jako v případě členů Sokola k sletu 2012, kdy pouze 1 respondent sledoval program hromadných skladeb na stadionu v pražském Edenu a byl to pro něj krásný zážitek, 14 respondentů jej sledovalo v přímém televizním přenosu a 76 dotázaných jej nesledovalo. Televizní přenos kladně hodnotilo 35,7 %, přičemž litovali, že nebyli přítomni na stadionu, 64,3 % respondentů slet označilo jako hezký, ale na stadion by nešli. Záporně slet nikdo nehodnotil. Z těch, kteří slet nesledovali, uvedlo jako důvod 40,5 % skutečnost, že o jeho konání vůbec nevěděli, 28,4 % slet nezajímá, 25,7 % respondentů nemělo čas, 5,4 % vadila připomínka spartakiády.

---

⁵¹³ Na tuto otázku bylo možné zvolit více možností odpovědi (stejně jako v dalších věkových kategoriích).

9.2 Rozhovory

9.2.2 Dagmar Fischerová – místonáčelnice ČOS⁵¹⁴

Dagmar Fischerová je členkou ČOS od obnovy spolku v roce 1990. Svůj vztah k Sokolu definovala pozitivně a s trochou nadsázky jej nazvala „*drogovou závislostí*“, kdy člověk na jednu stranu nestíhá a stěžuje si na příliš mnoho práce, na druhou stranu už si však život bez té práce v Sokole ani nedokáže představit.

Problémem náčelnictva, ale i Sokola obecně je dle D. Fischerové nedostatek financí, neboť přes důležitou grantovou podporu je často potřeba tyto prostředky ještě navýšit, což je někdy složité. Na rok 2018 se navíc připravuje slet, kvůli němuž jsou činovníci velmi zaneprázdnění a obecně platí „*na málo lidí hodně práce*.“

D. Fischerová se domnívá, že se v současnosti „*trošičku daří zvrátit ten postoj, že Sokol je zastaralá organizace*.“ Připouští, že se v tomto ohledu může mýlit, ale vnímá, že má Sokol co nabídnout i mladší generaci. K tomu dle ní pomáhá vnější propagace na veletrzích *For Kids* a *For Toys*, kde má Sokol prostor k prezentaci „*moderních věcí*“ a distribuci propagačních materiálů. Tyto akce probíhají od roku 2016 pod záštitou ČOS, přičemž organizaci zajišťují pražské župy (Pražská-Scheinerova, Jana Podlipného a Podbělohorská). Ze strany pořadatelů veletrhů je prý na Sokol pozitivní odezva, jelikož prezentace sokolů bývá jednou z mála akcí pro návštěvníky. Pro Sokol zase představuje možnost získat nové členy, byť zřejmě hlavně na území Prahy a okolí.

Spolupráce, respektive komunikace mezi náčelnictvem ČOS, župami a jednotami probíhá téměř výhradně elektronicky formou e-mailů, kdy se posílají zprávy liniově z ČOS na župy a poté by měly být rozeslány i na jednoty. „*Zprávy z náčelnictva ČOS jdou někdy také na poslední chvíli, ale to je normální, protože práce je hodně a člověk to valí před sebou. Záleží pak na jednotlivých župách, jak se ke zprávám postaví*.“ D. Fischerová jakožto náčelnice župy komunikuje sama a rozesílá do jednot vše, neboť nechá na zvážení konkrétním jednotám, zda je pro ně zpráva důležitá či nikoliv.

Do budoucna by si sokolské hnutí mělo klást za cíl především „*získat větší členskou základnu*“, což může být obtížné, neboť Sokolu konkurují různá sportovní centra a kluby. „*Pokud ale jednoty mají dobrou náplň a kvalitní cvičitele, pak je lidem jedno, zda jdou sportovat do Sokola nebo kamkoliv jinam*.“ D. Fischerová se však domnívá, že myšlenka sokolství dnes zvláště u mladé generace příliš neobstojí. „*Je to na dlouhou diskuzi, ale mladší*

---

⁵¹⁴ Funkci místonáčelnice vykonávala D. Fischerová do jara 2016, kdy byla zároveň náčelnicí župy Jana Podlipného. Rozhovor s ní byl domluven v době, kdy vykonávala obě funkce, ale uskutečnil se až v roce 2017, kdy už byla „pouze“ náčelnicí župy.

generace nemá ráda, když se jí něco vnucuje. To s sebou zřejmě přináší dnešní doba, protože my nejsme národ, který by byl hrdý na to, že jsme Češi nebo sokolové.“ To představuje další úkol, na kterém je podle ní třeba zapracovat, a to zejména u dětí. *„Sokolství dříve znamenalo více, bylo více zaměřené pro národ. Dnes je to u běžné populace mnohem méně časté, ale v případě dětí je na čem stavět. Je důležité, aby si uvědomovaly hodnoty, aby si dokázaly vážít, že něco reprezentují, ať už to bude Sokol, jednota nebo ČR. Ve srovnání např. s Američany, kteří mají všichni vlajku před domem apod., tak to u nás moc nefunguje. Zřejmě je to dáno i propadem těch let a postojem rodičů, kteří se na vše dívají skepticky. Jiné to může být v případě prarodičů, kteří ještě zažili starý Sokol.“*

Po obnově ČOS prý bylo hodně idealistů a výrazně méně lidí, co by dokázali zajistit fungování spolku. Jako velkou chybu D. Fischerová vnímá to, že nezaregistrovali slovo Sokol jako ochrannou známku. Dnes tak není jednoznačné, kdo je sokol a kdo to má jen v názvu. Dalším nezdarem prý bylo i rozštěpení na Sokol a ČASPV, protože tak vznikly dvě organizace, které se obě zaměřují na všestrannost a navíc je hodně lidí, kteří mají dvojí členství, tj. Sokol i ČASPV (mezi nimi je právě i D. Fischerová).

Přes všechny potíže vnímá D. Fischerová Sokol v české společnosti jako jeho *„nepostradatelnou“* součást, kdy si *„postupně vydobývá své místo i v rámci aktivit či olympijského výboru, kde Sokol už má jméno a snaží se prosadit, ačkoliv někdo může namítat, že ne všechny finance putují do Sokola, ale přestože to není stejné jako podpora fotbalistů apod., zase tak malá částka to není.“* Sokol tak je pro Český olympijský výbor partner a stejně tak např. pro organizaci ISCA⁵¹⁵, s níž Sokol v rámci sportu pro všechny spolupracuje na mezinárodní úrovni. Prostor pro prezentaci na mezinárodní scéně má Sokol mj. na akci *Eurogym*⁵¹⁶ – evropské nesoutěžní přehlídce sportovních vystoupení, jež se konala v červenci 2016 v Českých Budějovicích, a kterou Sokol ve spolupráci s Českou gymnastickou federací a ČASPV i organizoval. Dále se Sokol prezentuje na zmíněných veletrzích a samozřejmě na sletech, kdy ten poslední v roce 2012 hodnotila D. Fischerová kladně *„povedl se vůči divákům, Eden byla dobrá volba, tak snad bude dobrý i ten příští slet za rok.“*

9.2.3 Mgr. Petr Syrový – předseda odboru sportu ČOS

Mgr. Petr Syrový pochází ze sokolské rodiny, takže vztah ke spolku si buduje už od dětství. *„Ještě v době, než přišel bolševik tak se sokolovalo na sletech, potom ve sportovních*

⁵¹⁵ Zkratka vychází z anglického názvu pro Mezinárodní sportovní a kulturní asociaci – International Sport and Culture Association <http://www.isca-web.org/english/> [květen 2017].

⁵¹⁶ <http://www.eurogym2016.org/cs/organizacni-vybor/> [duben 2017].

organizacích.“ Od roku 1870 působí v sokolovně v Praze ve Vršovicích, avšak kvůli následkům událostí v roce 1968 došlo k přejmenování jednoty na *TJ Praha Vršovice 1870* podle roku založení jednoty, kterou však P. Syrový vnímal jako sokolskou. Po roce 1989 pomáhal s jejím obnovením, respektive s přechodem od *Tělovýchovné jednoty Praha Vršovice 1870* zpět na *Tělocvičnou jednotu Sokol Praha Vršovice* tak, jak historicky byla se zachováním činností. *„I tady se vyskytli ti bývalí zasloužilí sokolové, kteří odmítali 40 let cokoli dělat a podílet se na výchově mládež apod., a potom to chtěli převzít pevně do svých rukou a nevnímali, že nelze vrátit 40 let zpět. To samozřejmě nedopadlo dobře a jeden z prvních starostů B. P. se postaral o rozštěpení organizace a byla v podstatě uměle založena ČASPV. To je obrovská škoda, protože to ubralo členské základny.“*

P. Syrový v rozhovoru vymezil dvě hlavní problematické oblasti – řízení a (ne)znalosti lidí. Například se „rozzlobil“, když mu zaměstnanec, který má na starosti časopis, přeposlal dotaz, jak má někdo založit florbalový oddíl. *„Musel jsem odpovědět, že vůbec nechci, aby se ke mně takovéto dotazy dostávaly.“* Sokol má podle P. Syrového danou organizační strukturu, takže se měl dotyčný tázat v první řadě ve své jednotě, kde by měli nějací sportovci už být a když nejsou, tak by měl umět poradit i náčelník nebo starosta. Další možnostmi jsou zástupci odborných orgánů na župách, které většinou fungují – *„náčelnictvo na župách téměř 100 %, u odboru sportu je to řekněme na 80 %, ale jsou tam tajemníci, kteří vědí a měli by umět poradit.“* Členové Sokola mají dle P. Syrového k dispozici i materiály, které by měly pomoci se zorientovat. Vznikala i norma o zřizování sportu v Sokole, jež vedle zřízení sokolské všestrannosti uvádí i podmínky pro vznik sportovních oddílů. *„Tato norma se v roce 2014 aktualizovala, prošla schvalováním a najednou se ozval náčelník, že to není úplně o nich (o sokolské všestrannosti pozn. L. L.), tak ok, nazve se to v rámci odboru sportu. Norma je platná, a jestli ji náčelnictvo nepotřebuje, tak z té šablony nemusí vycházet.“* Náčelnictvo se schází 2krát ročně, takže si mohou informace předávat, ale odbor sportu musí mít pravidla sepsaná. Členové sportovních oddílů musí např. vědět, jaké jsou podmínky přestupu v případě, že jsou registrovaní u sportovního svazu a chtějí přestoupit z jedné sokolské jednoty do druhé, protože musí dodržet svazové řady a předpisy pro přestup.

„Co je špatný a naprosto nefunguje, tak je způsob řízení Sokola – sjezd – výbory – předsednictvo župy - jednoty.“ Výbor ČOS se schází 2krát ročně, kde má především zhodnotit rozpočet, jeho čerpání za předchozí období, dle výše dotací úpravy rozpočtu, návrh na další zasedání apod. *„Vyslanci nejsou schopní přenášet ty informace do jednot a žup. Materiál není jen pro vyslance, i když je třeba přípravný, ale měl by se dostat i na župy a do jednot. Mělo by*

se i zkontrolovat, že to na těch jednotách skutečně je. Toto nefunguje a vzniká tím spousta nedorozumění a nevysvětlení.“

Při klesajících financích se dle P. Syrového zatím daří v Sokole udržet sportovce, ačkoliv je to prý velmi obtížné a odbor sportu vyškrtal několik programů podpory, které míval. *„V letech tzv. hojných byl rozpočet ČOS až 200 mil. Kč, teď je to kolem 90 mil. Kč, takže je to velmi významný propad. Rozpočet odboru sportu byl vždy minimálně čtvrtinový, takže zhruba 40 milionů a teď klesáme pod tuto úroveň a to není dobré. Obhajujeme programy, které jsme měli, a naopak kolega Svoboda chce rozjíždět nové, které stojí peníze a argumentuje tím, že sokolská všestrannost má velkou členskou základnu a tím i nárok na víc peněz. To není objektivní a nelíbilo se to ani vzdělavatelům.“* P. Syrový poukázal na fakt, že je to sport, jenž pomáhá s propagací Sokola. Tam, kde nestačí webové stránky, facebookové stránky ani časopis, který je limitován jedním zaměstnancem, jsou v propagaci úspěšnější sokolští sportovci a týmy. *„Třeba je chyba i v nás, ale když odbor sportu přijde se snahou zvýšit propagaci a investovat do toho, sehnat partnery atd., tak se setkává s kolegy vedle z kanceláří, kteří jsou zpravidla negativističtí, a to není dobré.“*

P. Syrový je jakožto předseda odboru sportu členem předsednictva ČOS, místopředseda odboru sportu je zase členem výboru ČOS – na nejvyšší úrovni vedení ČOS jsou tak dva vyslanci. *„To funguje dobře, tam není problém.“* Na župách jsou župní odbory sportu a předsedové komisí, kterých je 30. S předsedy komisí nebo alespoň se zástupci jednotlivých sportů vedení odboru sportu pravidelně komunikuje, předávají si informace, zvláště týkající se grantové politiky, tj. přerozdělení financí ČOS do žup na sport.

Sokolské hnutí by mělo podle P. Syrového v současnosti *„jednoznačně zlepšit propagaci, ukázat šíři té činnosti, nesnažit se za každou cenu obracet do minulosti, ale minulost samozřejmě přiznávat, hlásit se k ní, máme se čím chlubit.“* Vyzdvihl zejména olympijské vítěze, kteří před rokem 1948 pocházeli převážně ze sokolských jednot, přičemž první zlatou medaili získal ve šplhu právě člen Sokola Bedřich Šupčík roku 1924. Sokolské jednoty jsou dle P. Syrového schopné vychovávat olympioniky i v současnosti, ale *„musí to jednoznačně, třeba i ve spolupráci s ČOV, umět prodat.“* Důležitá je podle něj i propagace aktivit sokolské všestrannosti, protože to má význam i pro sportovní činnost v obcích. Na příkladu Prahy 10 uvedl, že s obcí intenzivně komunikují. *„Do Vršovic chodí cca 1400 lidí, přičemž minimálně 700 je z Prahy 10, další jsou z okolní Prahy 4, 2 apod., takže ty obce o Sokole vědí a mají zájem.“* Nejvíce je tak třeba zapracovat na oblasti propagace a marketingu, protože se snižují dotace z MŠMT a je nutné se lépe zviditelnit a díky tomu sehnat výraznější

partnery. „*Sokol je česká, historicky česká, organizace, takže to spojení se jménem Sokol by mohlo přispět k tomu, abychom ty partnery měli.*“

S otázkou propagace souvisí i reprezentativní oděv. ČOS má sice historický кроj, ale zároveň je třeba mít moderní oblečení a vedení ČOS se prý dodnes neshodlo na jeho podobě. Byla iniciativa na jednotný sportovní oděv – „*trošku lepší materiál, něco jako tepláky, zadržující první nápor srážek, využití motivů schválených výborem od akademika Míška*“ – a reprezentativní oblek na různá jednání či vyhlášení sportovců – „*plaketa do kapsy se znakem Sokol, aby si člověk mohl vzít košili a sako a při slavnostní příležitosti se viditelně prezentovat jako člen Sokola.*“

V soudobé české společnosti je nutné na roli Sokola dle P. Syrového nazírat z vícera hledisek. „*Jsou místa, kde Sokol má v obcích dominující roli, protože je to třeba jediná sportovní organizace. Oproti tomu jsou místa, kde je na něj pohlíženo negativně, protože ne vždy se choval jako řádný hospodář péčí o svůj majetek; ve spoustě obcí došlo k nedorozumění, což vyvolalo zlou krev. Sokol je vnímán při různých pietních aktech typu kladení věnců na Vítkově apod. Třeba spojení Sokol-legie, tam je největší přínos, blíží se 100leté výročí, měli bychom toho umět výrazně využít a vysvětlit, proč to bylo. Díky kázní a pořádku a schopnosti podřídít se autoritě, respektovat třeba i nepsaná pravidla a to si myslím, že by dneska společnost velmi potřebovala, protože to neumí.*“

Dále Sokol figuruje ve sportovních svazech, kdy je někde vnímán jako regulérní partner, jinde však Sokol v podstatě neznají, protože podmínky pro tu kterou sportovní činnost nejsou v Sokole optimální. Jako příklad uvedl P. Syrový plavání, kde je málo oddílů, a proto úspěch sportovců nedosahuje takové úrovně, výjimkou může být Sokol Kampa, který má k dispozici krytý bazén a v němž je náčelník zároveň vyučujícím na FTVS UK, takže se úroveň „*velmi zlepšila*“. Naopak výrazné zastoupení – na 50 % je ve svazu sportovní gymnastiky, protože sdružuje další odvětví jako např. trampolíny, sportovní aerobik či akrobacii. Dále je Sokol hojně zastoupen např. ve volejbale, basketbalu, atletice, zápasu, ale i badmintonu – nejlepší český badmintonista Petr Koukal se stal členem Sokola Radotín. „*To jsou jen útržky, ale já si myslím, že Sokol hraje roli v každém místě, kde je, a to je nedůležitější. Horší je to s tím uspořádáním, protože ty župy nikdo nezná. Jednoty ano, ústředí taky, ale velmi záleží na tom, jak ty jednoty, ale i ústředí dokážou prezentovat obraz Sokola veřejnosti, resp. novinářům.*“

9.2.4 Doc. RNDr. Zdeněk Mička, CSc. – vzdělavatel ČOS

Vzdělavatel ČOS, Z. Mička, pochází ze sokolské rodiny a vztah k Sokolu si tak budoval již od dětství. Vyrůstal v Černošicích, kde docházel do místní sokolské jednoty, v které působil jeho otec jako činovník. Aktivně se věnoval fotbalu či ping-pongu, z něhož má i nejvyšší zkoušky pro rozhodčí. Jako činovník se zapojil v Sokole až po obnově spolku v roce 1989, kdy jeho žena odešla pracovat do Sokola jako právnička. Z. Mička sledoval začátky Sokola po obnově zpovzdálí a nešetřil kritikou. Proto jej vybídli, aby si v práci v Sokole zkusil sám. Tuto výzvu přijal a ve středním věku se zapojil ve vzdělavatelském odboru, kde však měla zastoupení spíše starší generace. Zprvu měl pocit, že byl vzhledem ke generačnímu rozdílu i trochu obávaným, ale postupem času se propracoval až k vedoucí funkci, již dosud zastává šest let (zatím není vhodný nástupce, takže bude ve funkci pokračovat)⁵¹⁷.

Největším problémem vzdělavatelského odboru ČOS je nedostatek financí, jenž se projevil zejména pro zkrachování společnosti Sazka, která byla pro Sokol značným zdrojem příjmů. V roce 2018 bude uspořádán XVI. všesokolský slet a vzdělavatelský odbor mj. řeší, zda zde bude zastoupena i folklórní skladba, jež nechyběla na XV. všesokolském sletu konaném v roce 2012, protože realizace s sebou přináší i finanční náklady.

Příznivě hodnotí Z. Mička účast sokolů na pietních akcích, kde jsou vždy vítáni, ale pro větší podporu v běžné činnosti vzdělavatelského odboru schází politická vůle. Přesto se daří udržovat folklórní či loutkařské soubory v jednotách napříč republikou. Pozitivní je rovněž každoroční připomínání Památného dne sokolstva, který byl stanoven na 8. října.⁵¹⁸

V rámci župního uspořádání ČOS má každá župa svého vzdělavatele, na úrovni jednot však někde chybí, takže jsou kladeny větší nároky na příslušného vzdělavatele župy. Na některých župách jsou vzdělavatelé velice aktivní, takže spolupráce je zde bez problémů, někde však i vlivem stáří je situace komplikovanější. Mezi útvary ČOS má vzdělavatelský odbor poměrně vážené postavení, kooperace funguje, ale když se rozdělují finance, tak si každý útvar „hájí to své“.

Sokolské hnutí by mělo v současnosti klást důraz na poctivou a dobrou práci a zároveň „jít s dobou.“ Je třeba mít kvalitní osobnosti, ale je otázka, zda budou potom pracovat zdarma, či za úplatu. Dále je nutné zamyslet se nad Sokolem jako organizací: „*Sokol jako relativně malá organizace lidí, kteří budou pracovat se zájmem, odhodláním a vztahem k Sokolu nebo to bude velká organizace, ve které bude plno lidí, ale už zde nebude vazba na sokolské*“

⁵¹⁷ Rozhovor se uskutečnil v dubnu 2016.

⁵¹⁸ Datum bylo zvoleno pro připomenutí Akce Sokol z 8. října 1941.

hodnoty.“ Sokol by se podle Z. Mičky mohl také postupně přibližovat k jiným sportovním organizacím, na jedné straně udržovat tradice, ale na straně druhé neřešit, že tři čtvrtiny sportovců k němu vztah mít nebudou. Jako příklad uvedl Florbal Sokol Mladá Boleslav, u něhož v televizním utkání komentátor nezmínil, že se jedná o Sokol, ani nebyla nikde vidět symbolika, ale pouze názvy sponzorů. *„Je otázka, zda jsme schopni je donutit hlásit se k Sokolu nebo nad tím mávneme rukou, ať si sportují a tradice se bude udržovat jinak.“*

Sokol měl v minulosti dva miliony členů se zázemím a vazbou na tehdejší představitele státu – Masaryk či Beneš byli oba sokolové – a *„republika vznikla na sokolech.“* Dnes je v Sokole cca dvě stě tisíc členů a zázemí ani lidský potenciál dle Z. Mičky už takový není a pravděpodobně ani nebude. Přesto je třeba udržovat a připomínat smysl tělovýchovy a sportu, včetně hodnot. *„Není to jen boj o peníze a o body. Existuje řada lidí, kteří jsou v Sokole i z jiných důvodů, zdravotních apod. Je tedy třeba vyrovnat se se společenskými podmínkami, což se zatím moc nedaří.“* Najdou se i jedinci, kteří se od Sokola odklání, což je komplikace, ale přesto je nutné se snažit, aby Sokol přežil a zároveň se přizpůsobil veřejnosti, *„ne za cenu podlézání či zahazování ideálů, ale hledat styčné plochy, kde by Sokol mohl být užitečný.“* Bývalo zvykem, že cvičenci na začátku hodiny nastoupili a vyslechli projev vzdělavatele. V současnosti by to bylo těžko realizovatelné, ale sokolské hodnoty mohou být předávány prostřednictvím školených cvičitelů, kteří by, i např. za úplatu, s cvičenci alespoň sokolsky jednali, tak aby Sokol žil vnitřně lepším způsobem, než společnost. *„Tak by mohli rodiče začít posílat své děti do Sokola, protože jim samotným schází kapacity, ve škole je to také diskutabilní... Sokol by tak mohl být určitým východiskem, aby se společnost začala chovat správně, což není jednoduché, ale má smysl za to bojovat.“*

9.2.5 Mgr. Martin Chlumský, Dis. – ředitel ÚŠ ČOS

Mgr. Martin Chlumský, Dis. se stal v roce 2013 ředitelem Ústřední školy ČOS. Funkci ředitele však vykonává z pozice zaměstnance, nikoliv činovníka (tzn. do funkce nebyl volen, ale prošel řádným výběrovým řízením).

M. Chlumský je členem Sokola – tělocvičné jednoty Praha-Libeň – prakticky od dětství. Jeho vztah ke spolku tak prošel svým vývojem od návštěvy ze zvědavosti, na pozvání přátel, až po profesní uplatnění. V počátku měl štěstí na dobrého cvičitele, který dokázal motivovat, hodiny byly *„pestré a zábavné“*. Navíc do hodin občas zavítal i vzdělavatel, jenž hravou formou seznamoval sokolské žactvo se sokolskou historií a hodnotami. M. Chlumský se postupem času stále více zapojoval do činnosti jednoty – chodil na výlety, s přáteli ze

Sokola se setkával i mimo cvičení a poznával Sokol z mnoha aspektů, přičemž se začal sám zajímat i o historii hnutí a zúčastňoval se pietních aktů. V 17ti letech Sokolu „propadl“ i jako začínající cvičitel. Byl velmi aktivním členem, ale zároveň přiznal, že Sokol jej nadchnul spíše než historií, tak lidmi, se kterými se tam setkal – „zjistil jsem, že jsou zde lidé, na které se dá spolehnout. Ta historie a věci s ní spojené přišly tak nějak přirozeně“. Když se později rozhodoval o profesní dráze, tak právě díky Sokolu si uvědomil, že jej zajímá pohyb a trénování.

Po absolvování VOŠ pokračoval M. Chlumský studiem na VŠ, avšak kvůli studiu musel svou činnost v Sokole částečně omezit. Občas se zamýšlel nad ztrátou motivace, kdy se ptal sám sebe, zda má jeho práce smysl, ale určitou krizí si podle něj projde každý. V Libni si sám „odchoval“ některé cvičitele a uvedl, že jsou si tam poměrně blízcí. „Dobrá parta“, je podle něj základní aspekt. „Když parta není, tak chybí ten pocit sounáležitosti nejen k té partě, ale i ke spolku jako takovému.“ To zná i z praxe, kdy vypomáhal s obnovením činnosti v TJ Praha-Prosek na základě pozvání starosty. Tím, že zde byl sám, tak to bylo obtížnější, ale využil zkušeností ze své jednoty k tomu, aby zde vytvořil přátelské prostředí.

V Tyršově domě existuje řada problémů, jejichž častou příčinou je špatná komunikace. Právě dobrá komunikace by měla být podle M. Chlumského ve spolku základem, ale pokud jednotlivé organizační články v ústředí či na úrovni žup, resp. jednot, nedokáží navzájem otevřeně komunikovat a předávat si informace, pak je to zásadní problém. Vztahy mezi jednotlivými útvary jsou poměrně komplikované, k čemuž přispívá i jistý boj o finance na činnost toho kterého útvaru. „Pokud tam vážně komunikace, tak se těžko vysvětlují některé kroky apod.“ Útvary si podle M. Chlumského neustále konkurují, přičemž „místo aby se dokázaly sjednotit, sednout za stůl a nějakým způsobem spolupracovat, tak mezi sebou spíše nezdravě soutěží. Navenek to nevypadá dobře, ale hlavně to oslabuje, takže místo aby se řešilo, co je vně, tak se řeší vnitřní spory.“

Naopak pozitivní je podle M. Chlumského to, že už je snaha uvědomovat si své slabosti. Pokud se něco nedaří, tak se na danou věc nerezignuje, ale zjišťuje se, proč to nejde, a jak se to může změnit. Navíc uvedl, že „když jde opravdu do „tuhého“, jako třeba při sletu nebo teď⁵¹⁹ při přípravě oslav 90 let Tyršova domu, tak jsou všichni napříč celé ČOS schopni kooperovat.“

Komunikace s vedením ČOS probíhá prostřednictvím pověřeného člena, který má v gesci školu. Tím je v daném období L. Kocmichová. Škola zpracovává každý měsíc zprávu

---

⁵¹⁹ Rozhovor s M. Chlumským proběhl v březnu 2015.

o činnosti (co se vykonalo, rozpracované projekty, plány do budoucna apod.). Na pravidelná jednání, resp. porady školy jsou zváni i zástupci jednotlivých odborů ČOS. M. Chlumský zaznamenal zlepšení komunikace na úrovni žup, jednot i jednotlivců. *„Snažíme se otevřít co nejvíce komunikačních „kanálů“, takže máme systém oficiálních pozvánek na župy, elektronický zpravodaj, který posíláme čtvrtletně všem zájemcům, se členy komunikujeme i přes facebook.“* Sociální sítě jsou, zvláště pro mladé členstvo, atraktivnější než oficiální stránky ČOS. Díky lepší informovanosti se zvýšila i návštěvnost akcí pořádaných ÚŠ ČOS. M. Chlumský si je vědom, že návštěvnost se nedá zvyšovat „do nekonečna“, proto je snaha jít cestou pestrosti při zvyšování kvality akcí. *„Dokonce už máme ověřeno, že příliš mnoho účastníků už může být ke škodě té akce.“*

Co se týče cílů sokolského hnutí, vidí M. Chlumský tři zásadní body. V prvé řadě je podle něj třeba zapracovat na posílení vztahu členů ke spolku. *„Spousta členů dnes vnímá Sokol jen jako servisní organizaci, kam si jdou za nízký poplatek zacvičit, takže jsme jen ti poskytovatelé služby. To je sice důležitá věc, která dává nějaké finanční zdroje, ale my chceme, aby v Sokole byl ten spolkový život a určitá sounáležitost členů s tím spolkem – to, co tu komunitu udržuje živou a pomáhá jí rozvíjet se dál. Pro nás není natolik důležité, zda budeme mít 170 tis. členů nebo 160 tis. členů, ale to, jaký mají k Sokolu vztah – a na tom je třeba pracovat.“* Dalším bodem je snaha otevřít se veřejnosti. Velká část veřejnosti podle M. Chlumského vnímá Sokol jako určitý uzavřený spolek. Lidé často netuší, co se v jednotách dělá. Proto by se měl Sokol více propagovat i vně a v rámci činnosti dělat více aktivit otevřených pro každého. Třetí bod je z oblasti kulturní, kdy je třeba zachovat činnost v malých obcích.

V současnosti má dle M. Chlumského Sokol velký význam ve venkovských jednotách, kde je spojen s kulturní tradicí. Dále může Sokol přispět k rozvoji zdraví v české společnosti, protože dochází k nárůstu obezity a jiným civilizačním chorobám. Z hlediska morálních hodnot, jsou to zase vlastnosti jako cílevědomost, určitá sebedisciplína, pocit sounáležitosti, či odpovědnost, které jsou důležité i v dnešní době a Sokol má podmínky i historickou tradici k tomu, aby je dokázal rozvíjet. *„Problém je najít si místo v dnešním globalizovaném světě, ale my se nepotřebujeme vymezovat oproti jiným zemím nebo národům a zdůrazňovat, že jsme v něčem lepší tak, jak tomu bylo v některých dobách, ale spíše to, že naše historie je natolik jedinečná, že stojí za to ji uchovat, nestydět se za ní a potom by to nemuselo být vnímáno negativně.“*

9.2.6 Paní X – autorka sletových skladeb

Sokol je dle Paní X⁵²⁰ organizace, jež reprezentuje tradici, vlastenectví a má vztah k české historii, takže je pro ni i „*srdeční záležitostí*.“ K tomu dodala, že pochází z rodiny s bohatou sokolskou minulostí, kdy její příbuzní působili v Sokole jako činovníci, za což je během druhé světové války perzekuovali a věznili v koncentračním táboře. „*Tím, že je u nás rodinná tradice tak silná a bohatá na příběhy a emoce, tak i to je důvodem, proč mám vztah k Sokolu.*“

Připravit sletovou skladbu je „*velká práce*“, která podle paní X trvá cca tři roky. V prvním roce se skladba vytváří, což obnáší najít vhodnou hudbu, vymyslet téma a pohybový obsah. Ve druhém roce probíhají nácviky „*s menší skupinou: cca padesáti, šedesáti či dvaceti lidmi, podle možností autora.*“ Na této skupině si autor skladbu vyzkouší a podle potřeby ještě upraví to, „*co nemá šanci si připravit doma v hlavě, protože potřebuje vizualizaci.*“ Přibližně půl roku probíhá příprava s „*nácvičnou skupinou*“, která poté předvede ukázkou při výběrovém řízení. Třetí rok už se nacvičuje přímo v jednotách, čemuž předchází příprava metodického popisu a video ukázky dané skladby a zaškolení cvičitelů. Následují nácvičné srazy, přičemž autor musí mít nákres průdorysu skladby, tak aby mohl cvičence seřadit i podle regionů. „*Tvořit sletovou skladbu zahrnuje hodně činností a člověk musí být odborník na více věcí, ale řídím se heslem, že cesta je cíl, takže když si člověk umí udělat hezké nácviky, pak pracuje rád.*“ Nácviky jsou poměrně vyčerpávající, protože trvají od 9:00 do 20:00 v sobotu a od 9:00 do 14:00 v neděli, přičemž „*cvičenci se střídají, ale vedoucí nácviku většinou ani nemá čas na oběd, takže by si po skončení nejrady vzal týdenní dovolenou. Zároveň je tam ale i uspokojení z nácviku, protože to účastníky baví. Když navíc potom autor vidí skladbu na stadiónu, je to nádherný pocit, poněvadž něco, co máte v hlavě, vám pak předvede velký počet lidí a konečně vidíte výsledek. Tři roky totiž pracujete na něčem a nevíte, jak to bude vypadat průdorysně, takže je to vždy i trošku napínavé.*“

K práci na hromadné skladbě paní X motivuje potřeba tvorby, kdy chce např. zrealizovat nápad na nějakou konkrétní hudbu. V průběhu práce si navíc vytvořila vztah s cvičenci, kteří ji svou důvěrou a respektem také motivují, ačkoliv následně dodala, že „*ne nadarmo se říká, že uspokojení z tvorby je jedno z největších na světě.*“

Ohodnotit slet 2012 s odstupem tří let představovalo pro paní X „*těžkou otázkou*“. Jednoznačně pozitivní byl podle ní fakt, že se slet vůbec zrealizoval v těžkých finančních

---

⁵²⁰ Paní X měla ke znění rozhovoru, který proběhl v roce 2015, připomínky, jež byly zapracovány, ale ani po následné urgenci nebyl z její strany udělen souhlas s publikací rozhovoru v disertační práci. Z toho důvodu byl rozhovor anonymizován a byly odstraněny ty pasáže, které by mohly paní X identifikovat.

podmínkách, o kterých však slyšela pouze z doslechu. Úspěchem byl i fakt, že cvičenci vůbec chtěli přijet, ačkoliv i pro ně představovala účast určitou finanční a časovou náročnost. Zdařil se rovněž doprovodný program (průvod, program na pódiích) kdy Praha dle paní X sletem „opravdu žila“. U hromadných skladeb „bylo na co se koukat, jednotlivá vystoupení byla na vysoké úrovni a zároveň se objevily i novinky – např. Dánové dělali trochu jiné věci, takže se nejelo jen ve starých kolejkách.“ Co se však podle paní X „absolutně nezvládlo“ byla propagace sletu, jejímž výsledkem byly poloprázdné tribuny. Paní X se domnívá, že se situace dala na poslední chvíli zachránit nabídkou lístků za třetinové ceny, případně distribucí po hotelech, aby se přišli podívat zahraniční turisté. „Pro cizince je to zajímavé, protože jinde podobnou akci vidět nemohou. Nepochybně by si vstupenky koupili, ale když jim o sletu nikdo neřekne, tak těžko dorazí.“ Pro cvičence zase byla škoda, že nemohli sledovat generální zkoušku, což dle paní X u dřívějších sletů bývalo zvykem. „Cvičenci potřebují skladby vidět a fandit si z tribuny, protože i to je pro ně motivace. Měla by tam být i určitá sounáležitost, jelikož slet není jen akce pro veřejnost. Není to ale ani akce Sokol sokolům, protože by měla umět prezentovat obraz Sokola veřejnosti, což se nezvládlo úplně dobře.“ Slet podle paní X připravují odborníci na pohyb, ale chybí už odborníci na ekonomiku s manažerskými a marketingovými schopnostmi. „Slet se nedá dělat na koleni, protože je třeba zařídit hodně věcí – zorganizovat cvičence, ubytování, zastavit dopravu v Praze apod. Na poslední chvíli se objevil problém, že se nesmí hrát na stadiónu hlasitě ve večerních hodinách, takže ho málem na poslední chvíli zrušili. To se přeci organizátorům nesmí vůbec přihodit.“

Hlavním cílem sokolského hnutí by podle paní X mělo být získání lepšího povědomí veřejnosti a najít osobnost, která by dokázala dobře pojmenovat program a určit konkrétní vizi do budoucna. „Já sama neumím říct, kudy dále směřovat, ale ani ve vedení takovou osobnost nemáme, někoho, jako byl Tyrš, kdo uměl „zblbnout“ lidi. Teď se vaří stále ze stejných ingrediencí, ale je třeba dát se novou cestou. Jakou, to nevím, ale cítím, že Sokol programově trochu stagnuje.“ Dále by se měla zlepšit organizace ústředí, protože paní X má pocit, že si jednotlivé útvary spíše konkurují. Je také nutné lépe rozlišit, co je všestrannost a co je sport, kdy občas chybí evidence, kdo a na jaké úrovni cvičí. Právě všestrannost je „jádrém Sokola“, a proto by měla mít i větší finanční dotace. Hnutí naopak funguje dobře na úrovni samotných tělocvičných jednot, avšak někde je problém s budovami, protože „jsou ve vedení nadšenci sice šikovni přes sport, ale už nejsou odborníci na to, aby si zajistili dostatek finančních prostředků např. na opravu fasády či střechy.“

V současné době Sokol nabízí dostupné cvičení širokým vrstvám, neboť je nejširší pohybovou organizací v ČR. V některých oddílech jsou i kvalitní sportovní výkony, takže se

člověk může stát i dobrým sportovce „pod hlavičkou Sokola“. Sokol dle paní X rovněž konkuruje různým anonymním fitness centrům, kde chybí komunita, kterou Sokol nabízí, a kterou „dnešní doba potřebuje.“ V neposlední řadě je to i blízkost k tradici, neboť „pro mnoho lidí Sokol splňuje i vlasteneckou úlohu, ten pocit, že patří k něčemu většímu, pocit, že jsme Češi a že stojíme za tradicí.“

9.3 Zúčastněné pozorování

9.3.1 Šibřinky Sokola Pražského 2015

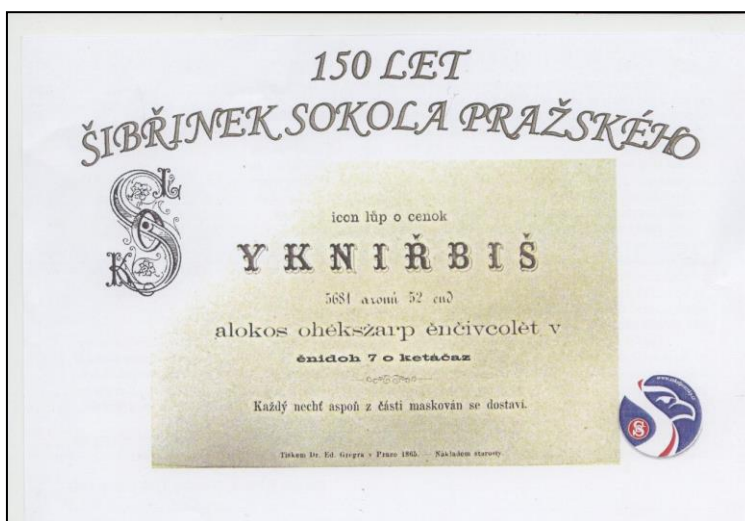
Dne 7. února 2015 od 19:30 hodin se v historickém Fügnerově sále a vedlejším Tyršově sále konaly výroční šibřinky Sokola Pražského – již 150. v pořadí. Organizátoři zvolili téma „Listování historií“.

Před vstupem do sálu obdržel každý návštěvník

program šibřinek včetně historického textu k vůbec prvním

šibřinkám (obsahoval citaci o rozsahu A5 od Renáty Tyršové z díla *Miroslav Tyrš* z roku 1932) s vyobrazením první pozvánky na druhé straně.

Veškerý program se odehrával ve Fügnerově sále (historické tělocvičně), který byl vyzdoben fotokopii plakátů z předchozích šibřinek. Tyršův sál sloužil k prodeji občerstvení a lístků do tomboly. Pevná většina návštěvníků se snažila přizpůsobit svůj oděv tématu šibřinek, přičemž nejvíce kostýmů jsem zaznamenala ve stylu první republiky. Několik lidí mělo na sobě kroje, asi deset mladých mužů pak kroje sokolské. Jeden pár středního věku byl oděn ve stylu „hippies“, dále pár ve vězeňském obleku a pár v námořnickém stylu (zřejmě kontinuita s tématem roku 2014 „Pruhovaný svět“).

Obrázek 15 - Program šibřinek - titulní strana

Obrázek 16 - Šibřinky 2015

Slavnostního zahájení se po zaznění fanfáry (znělky Sokola Pražského) ujali Martina Schořová, starostka Sokola Pražského, a bývalý náčelník ČOS Miroslav Vrána, pro kterého to byly v pořadí 20. šibřinky v roli hlavního organizátora. Poté dostali možnost „plesovnici“ vyzkoušet taneční parket s hudebním doprovodem kapely *Pacholata*

z Benešova. Tančily se standardní (zejména waltz a foxtrot) i latinsko-americké tance (chacha, jive, či rumba).

Ve 20:30 následoval okruh lidových tanců pod vedením Jitky Bonušové. Měla jsem možnost si vyzkoušet např. *minet*⁵²¹, který se tančil v kruhu či tanec na slova „*Když jsem chodil do školy, učil jsem se litery, jedna - dvě, tři - čtyři, to jsou moje litery...*“ V obou těchto tancích docházelo ke změně partnerů, kdy si ženy měnily pozice a postupovaly od partnera k partnerovi. Lidové tance měly, soudě podle plného parketu a usměvavých tváří velký úspěch – snad i proto, že se jej mohli zúčastnit i návštěvníci, kteří přišli bez partnera/partnerky.

Od 21:00 následoval třicetiminutový programový blok „Listování historií“, během něhož připravili členové Sokola Pražského tematické skladby dle předchozích šibřinek. Hosté šibřinek mohli vidět následující skladby: *V lese*, který dle šibřinek z r. 2005 nacvičily ženy z oddílu všestrannosti; dále se představily mladší žákyně z oddílu moderní gymnastiky; skladba žen a mužů *Dětský svět* podle šibřinek 1880; starší žákyně z oddílu moderní gymnastiky; *Koloniální výstava v Paříži* oddílu gymnastiky sokolské všestrannosti dle ročníku 1932; oddíl všestrannosti mužů předvedl skladbu *Ráz, dva, tři* dle r. 1999; a konečně oddíl rokenrolu předvedl skladbu *Cirkus* dle ročníku 1873. Představení bylo velice zdařilé, protože si účinkující vysloužili velký aplaus od diváků.

⁵²¹ „*Menuet, couravá, loudavá – tanec třidobého metra, který poprvé tančil 1653 ve Versailles Ludvík XIV na hudbu G. B. Lullyho, který postupně zlidověl v městském i venkovském prostředí (...)*“ Viz http://moodle.amu.cz/mod/page/view.php?id=2645&inpopup=1#_Toc338604850 [únor 2015].

Následujících třicet minut opět patřilo společenskému tanci, kdy parket byl zcela zaplněn. Ve 22:00 losoval M. Vrána hlavní ceny tomboly (některé lístky byly výherní ihned, zbylých deset cen se losovalo), mezi nimiž byla např. sportovní taška, kniha *Netradiční bylinkář*, či šampaňské. Poté byla v programu dražba perníkové sokolovny, jež se prodala za cca 1.150 Kč. V tento moment jsem šibřinky opouštěla, ale dle programu následoval další blok společenských i lidových tanců, sokolský pochod a dotah nevyzvednutých výher v tombole.

V průběhu plesu jsem měla možnost neformálně hovořit o šibřinkách a Sokole vůbec s Miroslavem Vránou. První dotaz směřoval na počet prodaných lístků. Lístky na stání byly k dostání za (v porovnání s jinými plesy spíše symbolických) 50 Kč a vyprodaly se zcela. Vstupenky s místenkou do sálu byly k dispozici za 130 Kč, na galerii potom za 90 Kč. Některá místa zůstala neobsazená, ale většina se skutečně prodala. Takto úspěšný byl více méně každý ročník šibřinek, na němž se M. Vrána podílel. Částečně je to dáno tím, že v Sokole Pražském existuje, na rozdíl od dalších jednot v Praze, kontinuální tradice. Ples prý pořádají rovněž na Vinohradech, ale v takovémto rozsahu jsou šibřinky Sokola Pražského spíše ojedinělou záležitostí.⁵²²

S M. Vránou jsem hovořila rovněž o tématu své disertační práce a zamýšleném dotazníkovém šetření. Pro něj osobně je Sokol rodinnou záležitostí a bylo patrné, že je na své sokolství patřičně hrdý. Když přišla řeč na slety versus spartakiády, jednoznačně prohlásil, že bez sletů by žádné spartakiády nebyly, ale bez spartakiád by zase nebylo XII. všesokolského sletu. M. Vrána vyzdvihl také účast sokolů na světových gymnestrádách, což jsou v podstatě slety, kterých se účastní výpravy z různých zemí. Byli to právě sokolové, kdo předvedli poprvé na světové gymnestrádě ryze mužskou skladbu. Rok 2015 patří světové gymnestrádě v Helsinkách a Sokol zde bude mít zastoupení.⁵²³ Dále se M. Vrána zmínil o trendu skupinových cvičení. V současných fitness centrech to podle něj chápou jako revoluční novinku, která ovšem v Sokole funguje již více než 150 let. Mrzí ho, když je na Sokol pohlíženo jako na zastaralou, nemoderní organizaci.

Jubilejní šibřinky byly dle mého názoru zdařilou akcí, při které se snoubily principy tradiční (tematické ladění šibřinek, lidové tance, tombola) s moderními (společenské tance,

---

⁵²² Župa Jana Podlipného (Praha) uspořádala dne 14. 2. šibřinky v libeňské sokolovně, avšak pouze pro zvané cvičitele, činovníky pražských a spřátelených jednot. Viz <http://www.sokol.cz/sokol/?action=zobrazakci&id=1422364205>

⁵²³ Gymnestráda proběhla ve dnech 12.-18. července 2015 přičemž sokolové prezentovali dvě skladby – *Generations Together* a *Zimní sen*.

program „Listování historií“, resp. vystoupení moderních gymnastek a oddílu rokenrolu). Jen je možná škoda, že mezi návštěvníky převažovala spíše starší generace.

9.4 Vyhodnocení

Výsledky dotazníkového šetření byly u členstva i veřejnosti s ohledem na věkové rozdělení respondentů většinou očekávané, přesto mezi nimi našla i překvapení. V případě členstva mne překvapila již otázka na motivaci členství v Sokole, kde bylo možné vybrat více odpovědí. Nejvíce totiž volila tuto mladá generace, kde bylo vlastenectví třetí v pořadí a procentuálně to představovalo 34,10 %, přičemž u starší generace se jednalo o 25,6 % (střední generace vykázala 22,4 %). Domnívala jsem se, že otázka vlastenectví bude procentuálně vyjádřena od nejstarší po nejmladší generaci, neboť jsem vycházela z předpokladu, že nejstarší věková kategorie má větší vazbu na sokolské hodnoty a tradici. Mladá generace však mohla také volit až na základě dojmu z možnosti výběru. Naopak nepřekvapí, že u všech kategorií převládla motivace daná přátelskými vazbami ve spolku a dále dobré cvičení, které není drahé. Přátelské vazby se nakonec promítly i do otázky tykání, kde si minimálně mezi známými členy tyká většina respondentů, u starší generace pak jednoznačně převládlo tykání se všemi členy, zatímco u mladé generace jen mezi známými. V tom se patrně promítají současné morální hodnoty, kdy běžně mladí starším netykají, ale u seniorů a navíc v Sokole, kde je vazba na tradice je tato otázka odbourána, a tak ti starší tykají všem a u mladší generace zůstává na zvážení, co si „dovolí“. Sokolský pozdrav „nazdar“ je využíván všemi kategoriemi i mimo oficiální příležitosti, takže je v Sokole zřejmě natolik zakotven, že bude zachován i nadále. Co se však dle dotazníkového šetření jeví téměř jako přežitek je oslovení bratře/sestro, které nejvíce nevyužívá nejen mladá generace, ale překvapivě ani ta starší. Obecně je využíván možná spíše při oficiálních příležitostech, ačkoliv někteří napříč generacemi jej využívají i v běžné komunikaci mezi členy. U mladé generace se však může jednat i o jistou formu recese. XV. všesokolský slet 2012 byl členy hodnocen v podstatě kladně, překvapivé může být pouze to, že někteří vůbec nevěděli, že se konal. Ačkoliv se to týkalo zejména mladé generace, překvapilo mě to, neboť jsem sama měla v roce 2012 pocit, že bylo Sokola i sletu všude plno (mj. kvůli dokumentům a přímým přenosům vysílaným Českou televizí). Možná tomu tak ale bylo pouze v Praze. Samotný Sokol je pak členy vnímán v drtivé většině jako národní organizace, méně pak jako moderní a několik respondentů ji vyhodnotilo jako zastaralou (nejvíce mladá generace 19,4 %). O této otázce jsem diskutovala i s P. Syrovým, který se Sokolem jako moderní organizací výrazně

nesouhlasí a charakterizoval by ji spíše jako organizaci tradiční, která nabízí moderní pohybové formy.

Dotazníkové šetření u veřejnosti v podstatě nepřekvapilo, vyjma skutečnosti, že výsledky mezi mladou a střední generací se výrazně nelišily. Mezi respondenty bylo i několik bývalých členů, ale většina členy nebyla a být nechce (zhruba 15 % z obou věkových kategorií o členství uvažovalo). Sokol pro nečleny symbolizuje zejména národní organizaci a levné a dostupné cvičení. U mladé generace se z 21% objevilo i zpátečnická organizace.⁵²⁴ Slet 2012 „nesokolští“ respondenti ve většině případů nesledovali (mladá generace z 89 %, střední generace z 84 %) přičemž nejčastější důvodem byla nevědomost, že se nějaký slet konal, následoval nezáměr či nedostatek času. Ti, co slet zaznamenali, jej hodnotili v zásadě kladně, ale spíše jim stačil televizní přenos. Dle těchto výsledků veřejnost sice vnímá existenci Sokola s výraznou historickou tradicí (proto zřejmě národní organizace), ale blíže se o ni nezajímá (proto možná obecná představa levného a dostupného cvičení a nesledování sletu).

Rozhovory s vrcholnými představiteli⁵²⁵ Sokola měly ukázat na problémy, úspěchy a cíle sokolského hnutí v současnosti. Společným jmenovatelem problémů byl jednoznačně nedostatek financí, který nastal zejména po zkrachování společnosti Sazka, přičemž jej nejvíce pociťují vzdělávací odbor a odbor sportu. Přes tyto problémy se daří v Sokole zachovat kulturní činnost folklórních a loutkohereckých souborů a vrcholový sport. Právě s nedostatkem financí souvisí vzájemná konkurence jednotlivých programových útvarů ČOS, neboť se všichni snaží udělat maximum pro svůj útvar, což ovšem v konečném důsledku nemusí v rámci Sokola prospět nikomu. Respondenti se v podstatě shodli, že do budoucna by se mělo vedení Sokola snažit zejména zlepšit propagaci (která však zaznamenává dílčí úspěchy prostřednictvím vrcholových sportovců reprezentujících na mezinárodní úrovni, veletrhů nebo sletů). Jak ale ukázalo dotazníkové šetření, přes velkou publicitu sletu se mezi respondenty z řad veřejnosti našlo velké množství jedinců, kteří o něm nevěděli. Dále z rozhovorů vyplynulo, že je třeba zapracovat na členské základně po stránce kvantitativní i kvalitativní. Mezi činovníky by měly být takové osobnosti, které budou odborníci přes pohyb, ale také přes řízení a s ekonomickými znalostmi. Jak ovšem uvedl Z. Mička, je otázkou, jak takové osobnosti do Sokola přivést – pokud za úplaty, pak opět narážíme na nedostatek financí. Je tedy zároveň třeba hledat sponzory a upozornit na výhody Sokola, k nimž se řadí tradice, hodnoty, ale rovněž moderní pohybové formy a zdravotní aspekty cvičení. Zvláště na

---

⁵²⁴ Jedna kreativní respondentka mi e-mailem odpověděla, že jí tam chyběla možnost „pták“.

⁵²⁵ S žádostí o rozhovor byla oslovena i starostka ČOS Ing. Hana Moučková, avšak pro zaneprázdnění odmítla.

venkově je pak role Sokola velmi důležitá, neboť je často jedinou sportovně kulturní organizací.

Zúčastněné pozorování ukázalo na zábavnou tradici maškarních plesů založenou J. Fügnerem, která v první sokolské jednotě přetrvala a těší se velké oblibě. Proti běžným plesům se vedle masek současné šibřinky Sokola Pražského odlišují mj. tematickým zaměřením, tělocvičným vystoupením členů jednoty napříč oddíly, či výukou lidových tanců (ačkoliv zde se jedná spíše o folklorismus). Z těchto důvodů mohou být šibřinky atraktivní i pro „nesokolskou“ veřejnost, avšak spíše starší generace, neboť mladí lidé, zvláště v Praze a velkých městech, by patrně dali přednost klasickým plesům či jiné formě zábavy.

10. ZÁVĚR

Proměny sokolské identity byly v podstatě od počátku spolkové existence závislé na období, v němž právě působil, přičemž v této práci je částečně vymezeno rozdělení kapitol. Hned v té první „*Vznik a rozvoj za éry Miroslava Tyrše*“ byly z hlediska identity klíčové projevy vlastenectví v národně emancipačním boji. Na samém počátku v roce 1862 vládlo všeobecné nadšení už ze samotné možnosti zakládat spolky, avšak členství bylo vyhrazeno pouze mužům. Spolek se deklaroval jako apolitický, přesto bylo možné spatřovat politické ladění členstva z veřejných projevů na výletech nebo z vnější symboliky (prapor od národního umělce J. Mánese zhotovený v národních barvách, sokolský kroj s garibaldijskou košilí apod.). Ve vedení spolku převládalo pragmatické křídlo J. Fügnera s M. Tyršem či E. Grégrem, přičemž J. Fügner, starosta a mecenáš, který mj. založil tradici šibřinek, zavedl v Sokole tykáni a z vlastních prostředků financoval stavbu tělocvičny, byl tím důležitějším ve vedení. Po jeho smrti se stal dominantní postavou hnutí M. Tyrš, jenž se stal hlavním ideologem a na rozdíl od Fügnera je pro své náčelnické schopnosti vzpomínán dodnes (viz rozhovor s paní X). Jeho filozofie věčného ruchu a práce ve prospěch celku se staly pilířem sokolského hnutí v podstatě už za jeho života. V tehdejší době však nebyl v Sokole s valným nadšením přijat jeho ideál brannosti převedený do praxe v podobě nabídky na zapojení v prusko-rakouské válce 1866. Ta byla ze strany úřadů sice zamítnuta, ale stihla způsobit odliv členstva v sokolských řadách. V roce 1882 byla situace ohledně členské základny již stabilní, přičemž u příležitosti dvaceti let od založení první jednoty bylo rozhodnuto o uspořádání slavnosti – historicky prvního všesokolského sletu. Dva roky po něm Tyrš tragicky zahynul, přičemž jeho pohřeb (stejně jako pohřby dalších veřejných osobností nejen z řad Sokola) se stal v podstatě velkou národní manifestací.

Velkým tématem sokolské identity je ženská otázka v Sokole, která se v podstatě prolíná hned třemi kapitolami (2., 3., 4.), neboť první ženský tělocvičný spolek (TSPADP) měl se Sokolem společnou v podstatě pouze tělocvičnu, kterou si řádně pronajímal od Sokola Pražského. Ženský odbor v Sokole vznikl až roku 1895 v Praze na Vyšehradě, přičemž jeho členky byly proti mužům v podřízeném postavení. Platily stejné příspěvky, ale neměly volební právo, díky svým dovednostem prezentovaným při veřejném cvičení si musely zasloužit možnost vystoupit na sletu 1901, avšak nesměly do sletového průvodu. To jim bylo umožněno až roku 1920, kdy měly ženy zaručeno rovnoprávné postavení ústavou. To na mužské členy Sokola nevrhá dobré světlo, neboť na jednu stranu to byli pokrokoví demokraté, kteří prosazovali v Sokole bratrství, na druhou stranu nedokázali ženám poskytnout stejná

práva, ač vyžadovali stejné povinnosti. Paradoxně, když vypukla první světová válka, byly to právě ženy, kdo pomohl zachovat činnost v jednotách.

Po Tyršově úmrtí bylo třeba řešit další směřování spolku a najít jiné vůdčí osobnosti. Těmi se stali J. Scheiner a J. Vaníček, za jejichž působení došlo k centralizaci Sokola, kdy bylo v roce 1884 nejdříve povoleno župní uspořádání a v roce 1888 už i vznik ČOS. Z hlediska identity je však podstatný rozvoj sletové tradice, kdy druhý a třetí byly uspořádány v rámci Zemské jubilejní výstavy respektive Národopisné výstavy Československé. Právě zde byly položeny základy sokolského muzejnictví, které bohužel do současnosti nevydrželo (sbírky převzalo do své správy Národní muzeum, které po vystěhování z Tyršova domu vystavuje pouze v rámci krátkodobých výstav či zápůjček). Slety také nepochybně měly propagační hodnotu, neboť s každým sletem rostl počet účastníků i diváků (i z řad zahraničních hostů), přičemž jejich zaměření mělo před i po první světové válce národní charakter.

Pro budoucnost Sokola byla určující první světová válka. Sokolové byli aktivní v zahraničním (legiích) i v domácím odboji (Maffie), ale také v charitě (lazarety, České srdce) při zachování činnosti v jednotách (ČOS byla r. 1915 úředně rozpuštěna). V době převratu 28. října 1918 pak sokolové pomáhali se zajištěním pořádku v ulicích a dohlíželi na nenásilný odchod cizích armád. Těchto událostí dokázalo vedení ČOS v čele se Scheinerem a Vaníčkem maximálně využít k propagaci Sokola jakožto, řečeno s trochou nadsázky, „Tyršova národního vojska“, které se zasloužilo o stát, a členská základna dále rostla, protože vstupem do Sokola dávali občané najevo své vlastenectví (zejména v Čechách, na Moravě působil konkurenční Orel, na Slovensku byly teprve zakládány první jednoty za účasti Čechů).

V Sokole bylo třeba také řešit vztah ke sportu. Zejména před válkou představovaly pro Sokol jednotlivé sportovní kluby konkurenci, tak se vůči sportu sice vymezili, jelikož se jim zdál v podstatě nemorální a nevlastenecký kvůli přílišné orientaci na výkon jednotlivce, zatímco oni byli zvyklí na práci ve prospěch celku, ale byli opatrní a jednotám ponechali v tomto směru „volnou ruku“ pro určení náplně činnosti. Po válce nastal zlom, kdy Československo úspěšně reprezentovali na meziválečných olympijských hrách právě sokolští sportovci z řad gymnastů. V současnosti je dle finanční podpory primární všestrannost a teprve poté vrcholový sport (viz rozhovor s P. Syrovým).

S ohrožením republiky ze strany Hitlerova nacistického Německa sokolové demonstrovali ochotu a připravenost bránit republiku zejména při X. všesokolském sletu 1938. Vzhledem k nucenému uznání Mnichovské dohody a následnému vzniku Protektorátu

Čechy a Morava se část členů realizovala v odboji a většina za to zaplatila životem (zejména sokolské elity) nebo se štěstím přežila nacistické perzekuce.

Po druhé světové válce patřilo Československo do sovětské sféry vlivu, což předznamenalo i osud sokolstva. Po převzetí státní moci ze strany KSČ v únoru 1948 přišel Sokol o svou autonomii, kdy byl řízen prostřednictvím státního úřadu. V tomto období tak dochází k jistému rozštěpu identity. Na jaro 1948 byl naplánován slet a bylo otázkou, zda jej vůbec uspořádat. Demokratické křídlo sokolů jej pojalo jako rozloučení a manifestaci proti KSČ provoláváním protivládních hesel. Následkem těchto událostí probíhala „očista“ členstva, kdy někteří odešli dobrovolně, jiní byli vyloučeni. Část emigrovala, mezi nimi bývalý starosta A. Hřebík a náčelnice M. Provazníková, kteří pokračovali v sokolské činnosti v exilu a v podstatě tak stvořili „zahraniční identitu československého Sokola“. Ti, co v Sokole zůstali, se se změnami ztotožnili, nebo je zajímalo pouze cvičení, takže jim to nevadilo, nebo chtěli v rámci tělovýchovy alespoň „působit sokolsky“ na úrovni jednot. Po zrušení ČOS roku 1952 se bývalí sokolové prosadili v rámci přípravy spartakiád, kde je právě patrný rozštěp identit, neboť sokolové v exilu se s tím nedokázali ztotožnit. Dle výpovědí účastníků však sokolové spartakiády nevnímali politicky, ale byla pro ně svým způsobem pokračováním sletové tradice.

Po obnově ČOS v roce 1990 byli vedoucí činovníci patrně plni nadějí, že bude možné navázat tam, kde se v roce 1948 přestalo, o čemž svědčí např. projevy při XII. všesokolském sletu nebo rozhovory s představiteli ČOS. To přirozeně možné nebylo a musely se řešit majetkové vztahy a hledat nové cesty pro sokolství v mladé demokracii. Dle výzkumu současného stavu Sokol v soudobé české společnosti své místo má, byť není a asi nikdy nebude takové, jako před rokem 1948. Nakonec dnes jsou členové motivováni spíše touhou jít si zacvičit do kolektivu přátel nebo kvalitním cvičením za dobrou cenu, sletové skladby již nemají nacionální charakter (ačkoliv při sletu plánovaném na rok 2018 v době stého výročí založení republiky se to možná částečně změní) a je těžké si představit dnešní členy, jak chtějí se zbraní v ruce chránit republiku. Většina respondentů přesto označila Sokol za národní organizaci. Já se na základě studia minulosti i současnosti domnívám, že je Sokol organizace s národní tradicí, což demonstruje mj. účastí na oficiálních pietních aktech, nicméně v současnosti primárně sportovně, sekundárně pak kulturně orientovaná. Některé myšlenky jsou nicméně v Sokole nadčasové, jako např. heslo „ve zdravém těle zdravý duch“, a proto bych dala za pravdu M. Chlumskému v tom, že do budoucna by mohl právě zdravotní aspekt být v dnešním globalizovaném světě plném civilizačních nemocí pro Sokol ten určující.

11. POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ

Bibliografie

- *Akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha, 2001.
- ANDERSON Benedict: *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2008.
- BAHENSKÁ Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Libri, Praha, 2005.
- BARTOŠ Josef: *Jindřich Fügner*, Moravský legionář, Praha, 1934.
- BARTOŠ Josef: *Miroslav Tyrš*, Melantrich, 1921, Praha.
- BARTOŠ Josef: *Miroslav Tyrš: studie kritická*, Mánes, 1916, Praha.
- BERNHART Robert: *Letem 40 let Sokola ve Vršovicích 1870-1910*. Praha-Vršovice: nákl. [vl.], 1910.
- BLÁHA Filip: *Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských“ v emancipačním hnutí českých žen před I. světovou válkou*, IN: SCHŮTOVÁ, Jitka, ed. a WAIC, Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Praha: Národní muzeum, 2003, s. 7-27.
- BLÁHA František: *Sjednocená tělesná výchova v Sokole*, IN: Československo, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 31-36.
- *Bulletin Československé spartakiády, Čís. 4.*, Olympia, Praha, 1990.
- *Bulletin Československé spartakiády 1985, Čís. 5*, Olympia, Praha, 1985.
- BURIAN Michal, KNÍŽEK Aleš, RAJLICH Jiří, STEHLÍK Eduard: *Atentát: Operace ANTHROPOID 1941-1942*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2011.
- ČERVINKA Václav: *U kolébky Sokola: vzpomínky účastníkovy*, Šolc a Šimáček, Praha, 1920.
- *Československé legie a vznik samostatného státu 1914 – 2014; 100 let legií*, Ministerstvo obrany ČR, 2011.
- ČUBA Antonín: *ROH se připravuje na XI. všesokolský slet*, IN: Československo, č. 1, III. ročník, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 39-40.
- DELHEYE Pascal (ed.): *Making Sport History: Disciplines, identities and the historiography of sport*, Routledge, New York, 2014.
- DVOŘÁKOVÁ Zora: *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*, Olympia, Praha, 1989.
- DVOŘÁKOVÁ Zora: *T. G. Masaryk, Sokol a dnešek*, Josef Hříbal, Praha 1991.

- FIKAR Alois: *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941*, Československá obec sokolská, Praha, 1948.
- FIŠEROVÁ Eva a kol.: *XIII. všesokolský slet: Praha 2000*, Česká obec sokolská, Praha, 2001.
- FORMÁNKOVÁ Kateřina: *Nacionální ideologie sokolského hnutí v prvních dvou desetiletích jeho existence*, diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2014.
- GAJDOŠOVÁ Ivana: *Měl sílu a byl bouřlivák....: mistr světa prof. Jan Gajdoš*, Česká obec Sokolská, Praha-Brno, 2012.
- GALANDAUER Jan a kol.: *O samostatný československý stát 1914-1918*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1992.
- GALANDAUER Jan: *Sokol ve víru Velké války*, časopis Sokol, červen 2014, s. 26-27 (elektronicky).
- GELLNER Ernest André: *Nacionalismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003.
- GREXA Ján, STRACHOVÁ Milena: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Masarykova univerzita, Brno, 2011.
- HAJŠMAN Jan: *V drápech bestie: Buchenwald*, V. Neubert a synové, Praha, 1947.
- HAVLÍČEK Věnceslav: *Miroslav Tyrš: krátký nástin jeho života, díla a významu*, nakladatel Jan Svátek, Praha, 1923.
- HOLÝ Václav Ladislav: *Se sokolským odznakem „NA STRÁŽ!“, kolem světa aneb Vzpomínky 1914-1920*, Náchod, 1998.
- HORA-HOŘEJŠ Petr: *Toulky českou minulostí XIV.*, Via Facti, Praha, 2016.
- HROCH Miroslav: *Evropská národní hnutí v 19. století*, nakladatelství Svoboda, Praha, 1986.
- HROCH Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 2009.
- HŘEBÍK Antonín: *Význam všesokolských sletů pro národ a stát*, IN: Československo, č. 1, III. ročník, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 3-11
- JAKL Tomáš, POLČÁK Zdeněk, HEJL Alexandr, ORIÁN Edmund: *Zborov 1917 – 2007*, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008.
- JANDÁSEK Ladislav: *Přehledné dějiny sokolstva: Část I, Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce sokolské (1889)*, Československá obec sokolská, Praha, 1937.
- JANDÁSEK Ladislav: *Tyršovo slovanství*, Československá obec sokolská, Praha, 1947.

- JANDÁSEK Miroslav: *Čtení o Sokole*, Jiří Brauner, Brno, 2010.
- JOSEFÍKOVÁ Milada (odpovědná redaktorka): *150 let Sokola Pražského 1862-2012*, TJ Sokol Pražský, Praha, 2013.
- KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl první – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri, Praha, 2003.
- KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl druhý – Československo a České země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, Libri, Praha, 2002.
- KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938); díl třetí – O přežití a o život (1936-1938)*, Libri, Praha, 2003.
- KLIMEK Antonín: *Vítejte v první republice*, Havran, Praha, 2003.
- KOLÁŘ František a kol.: *Kdo byl kdo: naši olympionici*, Libri, Praha, 1999.
- KOUKAL Pavel: *Sokolové u zrodu Masarykovy republiky*, nakladatelství Kapucín, Ústí nad Labem, 2008.
- KÖPPL Evžen: *Sokolstvo a dvouletý plán*, IN: *Československo č. 1, III. ročník*, Ministerstvo informací, říjen 1947, s. 30-33.
- KÖSL Jiří, KRÁTKÝ František, MAREK Jaroslav: *Dějiny tělesné výchovy II.: od roku 1848 do současnosti*, Olympia, Praha, 1986.
- KÖSSL Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Karolinum, Praha, 2008.
- KOZÁKOVÁ Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*, Orbis, Praha, 1994.
- KREJČÍ Jaroslav: *Miroslav Tyrš: filozof, pedagog a estetik českého tělocviku*, Index, Köln, 1986.
- KUBÍN Zdeněk a kol.: *XIV. všesokolský slet: Praha 2006*, Česká obec sokolská, Praha, 2006.
- KUBÍN Zdeněk a kol.: *150 let Sokola a XV. všesokolský slet*, Česká obec sokolská, Praha, 2013.
- KUDELA Josef: *Masaryk a sokol*, Josef Hrachovina, Praha, 1938.
- KUDELA Josef: *Sokol a legie: vydáno k pátému výročí našeho osvobození*, Moravský Legionář, Brno, 1923.
- KUNZ Jaroslav: *Sokol a Rakousko*, Československá Obec sokolská, Praha, 1930.
- KVAČEK Robert: *První světová válka a česká otázka*, Triton, Praha, 2013.
- LASOVSKÁ Františka, *Sokolstvo za války a převratu: (příspěvek k dějinám odboje)*, Československá obec sokolská, Praha, 1928.

- LAŠŤOVKA Marek a kol.: *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Scriptorium, Praha, 1998.
- LIBICHOVÁ Lenka: *K aktivitám příslušníků Sokola v průběhu 1. světové války*, Národopisný věstník 1/2016, ročník 75, Národopisná společnost, z. s., Praha, 2016, s. 32-45.
- LIBICHOVÁ Lenka: *Miroslav Tyrš – nejen jako zakladatel Sokola*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2014, FF UK v Praze, s. 83-87.
- LIBICHOVÁ Lenka: *Ženský Sokol*, Studia Ethnologica Pragensia 2/2015, FF UK v Praze, s. 102-109.
- *List presidenta Klementa Gottwalda*, IN: *Československo*, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 4-5.
- LOZOVIUK Petr (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století: Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2012.
- MACEK Pavel, UHLÍŘ Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Police history, Praha, 2001.
- MACURA Vladimír et al.: *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*, Academia, Praha, 2008.
- MAŠÍN Emil: *Česká družina. Příspěvek k dějinám národního osvobození*, Československý vědecký ústav vojenský, Praha, 1922.
- MÍKA Zdeněk: *Zmizelá Praha: Sporty a sportoviště: počátky tělesné výchovy a sportu v Praze*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2011.
- *Marie Provazníková, náčelnice ČOS*, nákladem náčelnictva žen české obce sokolské, Praha, 1940.
- MUCHA Vilém, ed.: *První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]*, Státní tělovýchovné nakladatelství, Praha, 1956.
- NOLTE Claire Elaine, *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*, Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- NOVÁK Vladimír ed. et al.: *3. celostátní Spartakiáda ve faktech a číslech*, STN, Praha, 1966.
- NOVOTNÝ Jan: *Sokol v životě národa*, Slovo k historii – samostatná příloha deníku Svobodné slovo, Melantrich, Praha, 1990.
- OLIVOVÁ Věra: *Dějiny první republiky*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000.

- OUDOVÁ Radka: *Společenská činnost Sofie Podlipské*, bakalářská práce obhájená na Ústavu etnologie FF UK v Praze, 2011.
- PELIKÁN Jan: *Význam dr. Mir. Tyrše pro národní brannost*, Moravský legionář, Brno, 1935.
- *Pod křídly Sokola*, katalog k výstavě k 150. výročí založení nejvýznamnější spolkové organizace v našich dějinách v Armádním muzeu Vojenského historického ústavu Praha, 19. 6. 2012 – 31. 12. 2012, ÚSTR ve spolupráci s VHÚ.
- PRÁGR Alois Václav: *Vzpomínky na Dr. M. Tyrše*. V Kolíně: Tělocvičná jednota Sokol, 1940.
- PRCHAL Jaroslav, ŽURMAN Alexandr: *Velké dny československé tělesné výchovy*, Olympia, Praha, 1980.
- PROVAZNÍKOVÁ Marie: *Podaly jste mi ruce, mé sestry, úvahy o úkolech sokolských žen k Novému roku 1941*, knihtiskárna Dr. E. Grégra a syna, v Praze, 1940.
- PROVAZNÍKOVÁ Marie: *Výklady Tyršovy soustavy a názvosloví, vl.nákladem, Kanada, 1985*.
- *Před sto lety zahřměly sarajevské výstřely*, časopis Sokol, červen 2014, s. 25 (elektronicky).
- PŘICHYSTAL František, ŠTRAIT Jaroslav: *Medaile a odznaky všesokolských sletů*, Příloha k 56. číslu „Sběratelských zpráv“, Česká numismatická společnost pobočka v Hradci Králové, 1987.
- *Připraven k práci a obraně vlasti!: Padesát let českého sportu v totalitní společnosti = Ready to work and defend the homeland: Fifty Years of Czech Sport in Totalitarian Society*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2014.
- RAK Jiří, ed. a VESELÝ Martin, ed.: *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Univerzita J.E.Purkyně, Ústí nad Labem, 2004.
- REZKOVÁ Helena a kol., *Info Sokol: Česká obec sokolská - XV. všesokolský slet: jsme 150 let v pohybu - Praha - 1.7.-6.7.2012 - Sokol žije a něco dokáže!*, Česká obec sokolská, Praha, 2011.
- RIORDAN James, ed.: *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R., China, Cuba*, 2. Rev. Ed. London: C. Hurst, 1981.
- ROHÁČ Radomír: *Trochu jiné dětství*, R. Roháč, Praha, 2010.
- ROUBÍK František: *Český rok 1848*, Ladislav Kuncíř, Praha, 1948.
- ROUDNÁ Eliška: *Sokolské ženy v republice československé*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919.

- ŘEZNÍK Miloš: *Formování moderního národa*, nakladatelství Triton, Praha 2003.
- SAK Robert: *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Vyšehrad, Praha, 2012.
- SCHEINER Josef: *Dějiny sokolstva v prvním jeho pětadvacetiletí*, knihtiskárna dr. E. Grégra, Praha, 1887.
- SCHŮTOVÁ Jitka: *Ženy v Sokole*, IN: SCHŮTOVÁ Jitka, ed. a WAIC Marek, ed. *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války*, Národní muzeum, Praha, 2003, s. 66-79.
- SECKÁ Milena: *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*, Vyšehrad, Praha, 2011.
- SLAČÁLEK Ondřej: *Dějiny vycvičených těl*, IN: *Nový prostor 9/2016*, Europrint, a. s.
- SOKAČOVÁ Linda: *Významné ženy a hnutí v historii feminizmu*, IN: VALDROVÁ Jan a kol.: *ABC feminizmu*, Nesehnutí, Brno, 2004, s. 185-197.
- SOUKUP Martin: *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*, Karolinum, Praha, 2014.
- SOUŠEK Josef: *Buditelské snahy před Tyršem*, Moravský Legionář, Brno, 1932.
- STÖRIG Hans Joachim: *Malé dějiny filosofie*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007.
- STRÖBINGER Rudolf: *Poker o Prahu: posledních 100 dní Protektorátu*, Votobia, Olomouc, 1997.
- SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Průvodce po archivních fondech a sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea*, Národní muzeum, Praha, 2007.
- SWIERCZEKOVÁ Lucie: *Tělesná výchova žen a dívek. Klemeňa Hanušová, první učitelka tělocviku*, IN: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Historický ústav, Praha, 2010.
- ŠOURKOVÁ Barbora: *Vzpomínka na „staré Sokolky“*, IN: Sokol, 45. Roč., Praha, 1919.
- ŠPIRK Josef: *Odboráři a obroda sokolstva*, IN: Československo, ročník IV., č. 1, Ministerstvo informací a osvěty, rok 1948, s. 26-30.
- ŠPLÍCHAL Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*, Olympia, Praha, 1981.
- ŠTEIDLER F., BOHÁČ J., BEDNAŘÍK F.: *Československé legie za světové války*, 1928, Nákladem památníku odboje v Praze.
- ŠTERC Jaroslav: *Československé spartakiády - nejmasovější projev naší tělesné výchovy*, Olympia, Praha, 1975.

- ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Formování a funkce sokolského kroje v české společnosti v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století*, IN: *Český lid*, roč. 84, č. 2, Praha, 1997, s. 137-147.
- ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Projevy svérázu v činnosti Sokola a Baráčníků*, IN: *Studia Ethnologica XI*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, s. 115-123.
- ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Renáta Tyršová*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2005.
- ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Teréza Nováková*, Mladá fronta, Praha, 2008.
- ŠTĚPÁNOVÁ Irena: *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských*, IN: *Lidé města/Urban people*, FHS UK v Praze, r. 2003, č. 5, 2003, 10 (elektronicky).
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena: *Ženskost v díle ženském: Počátky spolku „cvičících se“ paní a dívek*, IN: *Národopisná revue XIII* 2003.
- ŠTOLL Ladislav: *Politický smysl sokolství*, Karel Borecký, Praha, 1932.
- ŠURAVSKÝ J., ŠURAVSKÁ E.: *Národní památník hrdinů heydrichiády – místo smíření*, Praha, 2014.
- ŠVEC Josef Jiří: *Válečné zápisky*, Moravský Legionář, Brno, 1933.
- TOMÁŠKOVÁ Zdena: *Štafeta lásky k pohybu*, IN: *Vital*, ročník IX., č. 2/2015.
- TYRŠ Miroslav: *Hod olympický*, Karel Novák, Praha, 1925.
- TYRŠ Miroslav: *Náš úkol směr a cíl*, Vzlet, Praha, 1992.
- TYRŠ Miroslav: *Základové tělocviku*, Matice Sokola Pražského, Praha, 1926.
- TYRŠOVÁ Renáta: *Miroslav Tyrš, jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*, část I., Český čtenář, Praha 1932.
- TYRŠOVÁ Renáta: *Miroslav Tyrš, jeho osobnost a dílo*, část II., Český čtenář, Praha 1932.
- TYRŠOVÁ Renáta: *Miroslav Tyrš, jeho osobnost a dílo*, část III., Český čtenář, Praha 1934.
- TYRŠOVÁ Renáta: *Za Kleměnou Hanušovou*, IN: *Sokol*, 45. roč., Praha, 1919.
- UHLÍŘ Jan Boris: *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Filozofická fakulta UK v Praze, 2006.
- UHLÍŘ Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice: Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2002.
- URBAN Otto: *Česká společnost 1848-1918*, Svoboda, Praha 1982.
- VALIŠ Zdeněk: *Osobnosti prvního a druhého československého odboje (1914-1918 a 1938-1945)*, IN: GEBHART Jan, ŠEDIVÝ Ivan (eds.): *Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci)*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013, s. 137-235.

- WACHTLOVÁ Markéta: *Dílo Klemeni Hanušové*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1948.
- WAIC Marek: *Byli jsme a budem: 150 let Sokola*, agentura Leman, Praha, 2012.
- WAIC Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze, 1996.
- WAIC Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, nakladatelství Karolinum, Praha, 2013.
- WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 1. díl, Atelier IM, Luhačovice, 2007.
- WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 2. díl - *Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*, Atelier IM, Luhačovice, 2010.
- WALDAUF Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. 3. díl - *Československé sokolstvo v zahraničí 1976-1995*, Atelier IM, Luhačovice, 2010.
- ŽIPEK Alois: *Světová válka: [její vznik, průběh a důsledky]*, Šolc a Šimáček, Praha, 1923.
- *XII. Všesokolský slet: Praha 1994*, Praha: Česká obec sokolská v nakl. Augusta, 1995.

Archivní prameny:

Národní muzeum – Archiv Sbírký dějin tělesné výchovy a sportu

Osobní pozůstalosti

- Fond *Ambrože Ludvíka*, NAD č. 221, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti).
- Fond *Bendy Antonína*, NAD č. 25, karton č. 1
- Fond *Beránka Františka*, NAD č. 26, karton č. 1, 2
- Fond *Bílka Rudolfa*, NAD č. 27, karton č. 1
- Fond *Bukovského Stanislava*, NAD č. 222, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti).
- Fond *Černého Tomáše*, NAD č. 31, rozsah fondu – 1 karton
- Fond *Hřebíka Antonína*, NAD č. 55, karton č. 1
- Fond *Kavalíra Josefa*, NAD č. 62, rozsah fondu – 1 karton (vč. pozůstalosti manželky, Anny Kavalírové, též členky Sokola)
- Fond *Kettnera Josefa*, NAD č. 63, rozsah fondu – 1 karton
- Fond *Klicpery Eduarda*, NAD č. 67, karton č. 1, 9, 10
- Fond *Kukaně Václava*, NAD č. 75, karton č. 5, 6, 11
- Fond *Pechláta Augustina*, NAD č. 88, rozsah fondu – 1 karton

- Fond *Pelikána Oty*, NAD č. 90, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti).
- Fond *Pippicha Karla*, NAD č. 93, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti).
- Fond *Podlipného Jana*, NAD č. 94, karton č. 1
- Fond *Prágra Aloise Václava*, NAD č. 97, karton č. 3, 4, 5, 8, 9
- Fond *Provazníkové Marie*, NAD č. 99, karton č. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9
- Fond *Roudné Elišky*, NAD č. 106, rozsah fondu – 1 složka (drobné sokolské pozůstalosti).
- Fond *Scheinera Josefa*, NAD č. 107, karton č. 1, 2, 3.
- Fond *Šošolika Antonína*, NAD č. 113, rozsah fondu – 1 karton
- Fond *Šourkové Barbory*, NAD č. 114, karton č. 1, 2.
- Fond *Štěpánka Vincence*, NAD č. 115, karton č. 1
- Fond *Šumana Viktora*, NAD č. 116, rozsah fondu – 1 karton
- Fond *Truhláře Josefa*, NAD č. 119, karton č. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8
- Fond *Tyrše Miroslava*, NAD č. 120, karton č. 2, 3, 4, 5.
- Fond *Tyršové Renáty*, NAD č. 121, karton č. 2, 5, 19.
- Fond *Vanička Jindřicha*, NAD č. 124, karton č. 1, 4.
- Fond *Vanička Karla*, NAD č. 125, karton č. 2, 3

Úřední fondy

- Fond *Sokola*, NAD č. 170, karton č. 5, č. 14
- Fond *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských (později Ženského odboru Sokola Pražského)*, NAD č. 182, karton č. 1, 2, 3, 6.
- Fond *Turnerů*, karton č. 1.

Dokumenty právní povahy:

- Pokyn předsednictva výboru ČOS č. 1/2008, kterým se upravují zásady pro užívání sokolského znaku a sokolské vlajky
- Stanovy České obce sokolské (úplné znění ze dne 31. 12. 2013)
- Zákon 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky

Internetové zdroje:

- Avala-Modrý kruh, odbojová organizace: https://cs.wikipedia.org/wiki/Avala-Modr%C3%BD_kruh [duben 2017].

- Časopis Sokol (elektronické verze ke stažení): <http://sokol.eu/obsah/91/casopis-sokol> [květen 2017].
- Časopis Lidé města/Urban people: <http://www.lidemesta.cz/> [květen 2017].
- Česká obec sokolská (oficiální webové stránky): www.sokol.eu [květen 2017].
- Eurogym: <http://www.eurogym2016.org/cs/organizacni-vybor/> [duben 2017].
- ISCA: <http://www.isca-web.org/english/> [květen 2017].
- Loutkové divadlo TJ Sokol Pražský – Pražský Sokolíček:
<https://sites.google.com/a/espiro.cz/sokolicek/home> [květen 2017].
- Metodika lidového tance:
http://moodle.amu.cz/mod/page/view.php?id=2645&inpopup=1#_Toc338604850 [květen 2017].
- Neoficiální nezávislý informační server o Sokole: www.sokol.cz [květen 2017].
- Oddíl akrobatického rokenrolu TJ Sokol Pražský:
<http://www.mrsokolprazsky.cz/cs/uvodni-stranka/> [prosinec 2014].
- Oddíl basketbalu TJ Sokol Pražský: <http://www.spbasket.cz/> [květen 2017].
- Projekt *Now we move*: <http://nowwemove.com/> [květen 2017].
- Světový svaz sokolstva: <http://www.world-sokol.eu/cesky/kontakt> [květen 2017].
- Tělocvičná jednota Sokol Pražský: <http://www.sokolprazsky.cz/> [květen 2017].
- *Výroční zpráva ÚŠ ČOS za rok 2013 – elektronicky*
http://sokol.eu/vyrocní_zprava_US_2013 [prosinec 2014].
- *Výroční zpráva ÚŠ ČOS za rok 2016 – elektronicky*
<http://sokol.eu/priloha/14346/2017-vyrocní-zprava-us-cos-2016.pdf> [květen 2017].
- ZÍDEK Petr: *Soudružky a soudruzi, tužme se,*
<http://www.czsk.net/svet/clanky/publicistika/spartakada.html> [květen 2017].

Seznam příloh:

Č. 1 – Seznam vyobrazení

Č. 2 – Dotazníkové šetření (dvě varianty pro členy ČOS/ „nesokolskou“ veřejnost)

Č. 3 – Rozhovorové listy

PŘÍLOHY:

Č. 1 – Seznam vyobrazení

Obrázek 1 - Jindřich Fügner - archiv tělesné výchovy a sportu NM.....	18
Obrázek 2 – Mládenci v kroji - vlastní fotografie (šibřinky 2015).....	22
Obrázek 3 - Miroslav Tyrš - pohlednice (vlastní archiv).....	32
Obrázek 4 - Jindřich Vaníček - archiv TV a sportu NM	38
Obrázek 5 - IV. všesokolský slet, hromadné cvičení žen - fotoarchiv TV a sportu NM.....	45
Obrázek 6 - IV. všesokolský slet, cvičení žen na náradí - fotoarchiv TV a sportu NM.....	46
Obrázek 7 - Národopisná výstava, expozice sokolského pavilonu - interiér - fotoarchiv TV a sportu NM	50
Obrázek 8 - V. všesokolský slet - skladba „Šachový turnaj“ - fotoarchiv TV a sportu NM	51
Obrázek 9 - VI. všesokolský slet – skladba „Marathon“ - fotoarchiv TV a sportu NM.....	52
Obrázek 10 - Tyršův dům - vlastní fotografie	82
Obrázek 11 - Fasáda Tyršova domu s pamětními kameny - vlastní fotografie	83
Obrázek 12 - Sletová scéna "Budovat a bránit" - fotoarchiv TV a sportu NM	92
Obrázek 13 - František Pecháček - fotoarchiv TV a sportu NM	100
Obrázek 14 - Sletová pohlednice (vlastní archiv).....	112
Obrázek 15 - Program šibřinek - titulní strana (vlastní archiv)	157
Obrázek 16 - Šibřinky 2015 - vlastní fotografie	158

Č. 2 – Dotazníkové šetření

Sokolská identita – dotazník pro členy ČOS

Věk:

- a) 18-39
- b) 40 – 64
- c) 65 a více

Pocházím z:

- a) Hlavního města Prahy
- b) Krajského města
- c) Okresního města
- d) Města o počtu více než 2000 obyvatel
- e) Venkovské obce o počtu méně než 2000 obyvatel

1. Jsem členem Sokola protože:

- a) si dobře zacvičím a není to drahé
- b) mám to blízko
- c) tam mám spoustu přátel
- d) je to rodinná tradice
- e) je to moderní organizace
- f) jsem vlastenec

2. Tykáte si s ostatními členy Sokola?

- a) Ano
- b) Ano, ale jen s těmi, které znám osobně
- c) Ne

3. Využíváte sokolský pozdrav „Nazdar!“?

- a) Ano
- b) Ano, ale jen při oficiálních příležitostech – na srazech, v korespondenci apod.
- c) Ne

4. Využíváte oslovení bratře/sestro?

- a) Ano
- b) Ano, ale jen při oficiálních příležitostech – na srazech, v korespondenci apod.
- c) Ne

5. Zúčastnil/a jste se XV. všesokolského sletu v roce 2012? (Programu hromadných skladeb na stadionu v pražském Edenu)

- a) Ano, jako cvičenec
- b) Ano, jako divák
- c) Ne

Pokud jste odpověděl/a u otázky č. 5 možnost a), vyberte tvrzení, které je Vašemu názoru nejbližší:

- a) Byl to hezký zážitek, těším se na další
- b) Byl to hezký zážitek, ale příště už se nezúčastním
- c) Byla to ztráta času, příště se určitě nezúčastním

Pokud jste odpověděl/a na předchozí otázku č. 5 možnost b), vyberte tvrzení, které je Vašemu názoru nejbližší:

- a) Slet byl perfektní, užil/a jsem si ho.
- b) Skladby se mi líbily, ale nelíbila se mi hudba.
- c) Skladby se mi líbily, ale cvičenci mohli mít hezčí oblečení.
- d) Slet se mi nelíbil, byla to ztráta času.

Pokud jste odpověděl/a u otázky č. 5 možnost c):

- a) Chtěl/a jsem se jít podívat, ale nemohl/a jsem.
- b) Stačil mi TV přenos.
- c) Slety nemám rád/a.
- d) Vůbec nevím, že se konal.

6. Sokol vnímám jako organizaci:

- a) moderní
- b) národní
- c) zastaralou

Sokolská identita – dotazník pro veřejnost (nečleny ČOS)

Věk:

- a) 18-39
- b) 40 – 64
- c) 65 a více

Pocházím z:

- a) Hlavního města Prahy
- b) Krajského města
- c) Okresního města
- d) Města o počtu více než 2000 obyvatel
- e) Venkovské obce o počtu méně než 2000 obyvatel

1. Členem Sokola:

- a) jsem býval/a
- b) nejsem, ale uvažoval/a jsem o tom
- c) nejsem a být nechci

2. Když slyším Sokol, napadne mě:

- a) levné cvičení a dostupné cvičení
- b) moderní organizace
- c) zpátečnická organizace
- d) národní organizace
- e) nevím/neznám

3. XV. všesokolský slet v roce 2012 (program hromadných skladeb) jsem:

- a) Sledoval/a jako divák na stadionu v pražském Edenu
- b) Sledoval/a v přímém televizním přenosu
- c) Nesledoval/a

Pokud jste odpověděl/a na předchozí otázku č. 3 možnost a), vyberte tvrzení, které je Vašemu názoru nejbližší:

- a) Sledovat slet na stadionu byl krásný zážitek
- b) Slet byl hezký, ale bývalo by stačilo vidět jej v TV
- c) Slet se mi nelíbil, návštěva stadionu byla ztráta času

Pokud jste odpověděl/a na otázku č. 3 možnost b), vyberte tvrzení, které je Vašemu názoru nejbližší:

- a) Přenos se mi moc líbil, bylo mi líto, že jsem nemohl/a být na stadionu
- b) Slet byl hezký, ale na stadion bych nešel/nešla.
- c) Slet se mi nelíbil.

Pokud jste odpověděl/a na otázku č. 3 možnost c), vyberte tvrzení, které je Vašemu názoru nejbližší:

- a) Slet jsem nesledoval/a, protože jsem neměl/a čas
- b) Slet jsem nesledoval/a, protože mě to nezajímalo
- c) Slet jsem nesledoval/a, protože mi to příliš připomíná Spartakiádu
- d) Vůbec nevím, že se nějaký konal

Č. 3 - Rozhovorové listy

Rozhovorový list pro Dagmar Fischerovou

- 1) Jaký je Váš vztah k Sokolu?
- 2) Jakým problémům čelí v současné době náčelnictvo ČOS
- 3) Co se naopak daří?
- 4) Jak probíhá spolupráce náčelnictva ČOS s vedením žup/jednot?
- 5) Jaké cíle by si mělo v současnosti klást sokolské hnutí?
- 6) Jak hodnotíte roli Sokola v soudobé české společnosti?

Rozhovorový list pro Mgr. Petra Syrového

- 1) Jaký je Váš vztah k Sokolu?
- 2) Jakým problémům čelí v současnosti odbor sportu ČOS?
- 3) Co se naopak v odboru sportu daří?
- 4) Jak probíhá spolupráce OS s vedením ČOS/žup/jednot?
- 5) Jaké cíle by si mělo v současnosti klást sokolské hnutí?
- 6) Jak hodnotíte roli Sokola v soudobé české společnosti?

Rozhovorový list pro doc. RNDr. Zdeňka Mičku, CSc.

- 1) Jaký je Váš vztah k Sokolu?
- 2) Jakým problémům čelí v současnosti vzdělávatelský odbor ČOS?
- 3) Co se naopak vzdělávatelskému odboru daří?
- 4) Jak probíhá spolupráce VO s vedením ČOS/žup/jednot?
- 5) Jaké cíle by si mělo v současnosti klást sokolské hnutí?
- 6) Jak hodnotíte roli Sokola v soudobé české společnosti?

Rozhovorový list pro Mgr. Martina Chlumského, dis.

- 1) Jaký je Váš vztah k Sokolu?
- 2) Jakým problémům čelí v současnosti Ústřední škola ČOS?
- 3) Co se naopak ve škole daří?
- 4) Jak probíhá spolupráce školy s vedením ČOS / žup / jednot?
- 5) Jaké cíle by si mělo v současnosti klást sokolské hnutí?
- 6) Jak hodnotíte roli Sokola v soudobé české společnosti?

Rozhovorový list pro paní X

- 1) Jaký je Váš vztah k Sokolu?
- 2) Jak vypadá práce na sletové skladbě?
- 3) Co Vás nejvíce motivuje k tvorbě sletových skladeb?
- 4) Když se ohlédnete za sletem v roce 2012, v čem se podle Vás povedl a v čem ne?
- 5) Jaké cíle by si mělo v současnosti klást sokolské hnutí?
- 6) Jak hodnotíte roli Sokola v soudobé české společnosti?